

2023'E DOĞRU; TÜRK EĞİTİMİNİN DÜNÜ, BU GÜNÜ VE YARINI...

II. MAARİF KONGRESİ

BİLDİRİLER

ÖZEL

13 - 18 TEMMUZ 2021

ANKARA

www.maarifkongresi.com
www.turkegitimsen.org.tr

TÜRK EĞİTİM-SEN GENEL MERKEZİ YAYINLARI

©Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi, 2021.

Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi yayınlarının tamamının veya bir kısmının yayımcının yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır. Yayınların fikri sorumluluğu ve imla tercihi yazarlarına aittir. Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi yayınlarında yer alan başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzeri şeylerin yasal kullanım sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 978-605-73787-6-7

TÜRK EĞİTİM-SEN GENEL MERKEZİ YAYINLARI

Kapak ve Sayfa Tasarımı:

Fatih Taha AKALAN

Editörler

Dr. Ümit POLAT

Dr. Savaş KARAGÖZ

İletişim Adresi:

Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi

Erzurum Mahallesi Talatpaşa Bulvarı No:160 Kat:6 Cebeci/ANKARA

Tel: 0 312 424 09 60 (8 Hat) Belgegeçer: 0 312 424 09 68

Genel Ağ: <http://www.turkegitimsen.org.tr>

elmek: iletisim@turkegitimsen.org.tr

Ankara-2021

Kurullar

ONUR KURULU

Prof. Dr. Ziya SELÇUK

Milli Eğitim Bakanı

Talip GEYLAN

Türk Eğitim-Sen Genel Başkanı

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı

YÜRÜTME KURULU

Musa AKKAŞ

Genel Başkan Yardımcısı

Seyit Ali KAPLAN

Genel Başkan Yardımcısı

Cengiz KOCAKAPLAN

Genel Başkan Yardımcısı

M.Yaşar ŞAHİNDÖĞAN

Genel Başkan Yardımcısı

Selahattin DOLGUN

Genel Başkan Yardımcısı

Fuat YİĞİT

Genel Başkan Yardımcısı

KOORDİNATÖRLER

Dr. Ali Osman AKALAN

Dr. Yılmaz YEŞİL

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN

Dr. Mahmut ÇİTİL

Dr. Ümit POLAT

Metin İSKENDEROĞLU

BİLİM DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. A.Filiz ÇAMLIGÜNEY-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulvahap KARA-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan BAKİ – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE -Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Oğuz İÇİMSOY -Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ŞİRİN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Alı SATAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Alı Ulvi MEHMETOĞLU-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali GÜL – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Osman BİLGİLİ – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Sinan BİLGİLİ-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali TİLBE – Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YAKICI – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Alparslan CEYLAN – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Alparslan OKUR – Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Arzu M. DEMİRKIRAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın USTA-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN - Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe ÇETİN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Aytekin SOYKAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Bakı ASILTÜRK-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Berat BİRFİN BİR-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan KESİK-Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Birsen GÜZEL-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent BAKAR-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent GÜVEN- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Sefa SÜTÇÜ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin ŞAHİN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU-Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet YILMAZ-Çanakkale 18 Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Ceylan Gazi UÇKUN-Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Cihangir DOĞAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN-Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Davut HUT-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Dursun Ali KÖSE-Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru OZGEN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Emel POYRAZ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Emine KOYUNCU-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal ŞAHİN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan TEZCİ-Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan GÖKSU-Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erol BULUT-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ertan ÖRGEN -Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma AÇIK-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma Nalan TÜRKMEN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Fazlı POLAT-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi YILMAZ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ferhat AĞIRMAN – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA – Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Gazi Osman ÖZGÜDENLİ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gazi UÇKUN – Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gülay BEZER-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden Sağıol YÜKSEKKAYA-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsün MEHMET – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan AKDAĞ-Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan TAS-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hale BAYRAM-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Halil AYDINALP-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Halil IŞIK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Halil KOCA-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza AKENGİN-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Handan Müjde AYAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hediye ERGİN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya KAYALI-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim DİLEK – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ÖRN-Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan Sabri BALKAYA-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TÜRKOĞLU – Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ZİYATAŐ-Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Kıvanç N. TÜZEL-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Latif BEYRELİ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Leyla COŐAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. M. Levent AKSU – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ACA-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Çağrı ÇETİN-Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜVEN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Kaan DEMİR-Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ – Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ-Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zeki İŐCAN-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut SEN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Metin ORBAY-Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet GR-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat KALDIRIMCI-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ULUSKAN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa CİHAN-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KANDEMİR-Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa MACİT-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI-Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIZ- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nahide ŞİMŞİR-Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Necati CEMALOĞLU- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Necmettin AYGÜN -Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Necmi Emel DİLMEN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin ÖZDENER-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat TOPAL – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nezahat GÜÇLÜ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Niyazi Güven ERDİL-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nuray TERZİ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri KAVAK – Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nursen CANIKLIOĞLU-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nursen MAZİCİ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer ZÜLFE-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Onur KÖKSAL - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan SEVGİ -İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Prof. Dr. Adem ÖĞER-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AYPAY-Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARTAL-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ali MEYDAN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe AYPAY-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DURUBİLMEZ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Bülent GÜL-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz KILIÇ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut ERŞAN-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN-Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri KAVAK-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Osman ALTINTAŞ- Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Gökhan ANTALYA-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman YORULMAZ-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv
Prof. Dr. Özkan ÖZDEN-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Remziye Tuba KARATEPE-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. S.Can ERDEM-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Şahin ÖZEN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ-Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN – Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Sebahat DENİZ – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR-Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI – Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin ÖĞÜLMÜŞ – Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk DUMAN – Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Selda UZUN-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Selim YILMAZ-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serhat ULAĞLI-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan GÜZEL – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Sezai BALCI-Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Sezgin ÇELİK-Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR – Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Suat UNGAN- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Sueda ÖZBENT-Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Şerif KORKMAZ-Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ALTUN -Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Tanju SEYHAN-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. Tayfun AKKAYA-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Tıgınca OKTAR-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Turgay BİÇER-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Ufuk ALPKAYA-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ – Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit ŞİMŞEK-Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Ünsal Umdu TOPSAKAL -Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Vahdettin ENGİN-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Veli TOPTAŞ- Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Yahya AKYÜZ- Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA-Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Yavuz KIZILÇİM-Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Yüksel ÇELİK-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ – Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel ÖKSÜZ-Amasya Üniversitesi

Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN – Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep GÜREL-Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Zuhâl Hasena KULTURAL-Marmara Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ – İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Abdullah KÖK – Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Abdulvahap KARA – Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Ata YİĞİT-Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Ali GÜL – Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Ali KAFKASYALI – Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Osman BİLGİLİ – Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Ali TİLBE – Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Ali YAKICI – Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN – Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Alparslan CEYLAN – Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Altan ALPEREN – Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Asım ÇOBAN-Amasya Üniversitesi

Prof. Dr. Aslıhan SEZGİN-Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Aybaba HANÇERLİOĞULLARI-Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe ÇETİN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe Yücel ÇETİN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol ALVER- – Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Burhan BALTACI-Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent AKSOY – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cahit AKSU- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal YILMAZ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz ÇINAR – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet SÖĞÜTLÜ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet YILMAZ-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Çetin ELMAS – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş EKİZ – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Enver TÖRE-Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan Nurcan YILMAZ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal AKSOY – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan KÖSE-Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün RECEPOĞLU-Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan DURUKAN – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan Göksu DOKUZ – Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erman ÖNCÜ – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK – Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK -Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fahri TEMİZYÜREK – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih KİRİŞİÇİOĞLU – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih SAKALLI – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma AÇIK – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma ÖZKAN – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Fazıl POLAT-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ferhat AĞIRMAN – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA – Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Fevzi ERSOY – Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Gazi UÇKUN – Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Gökhan DEMİRCİOĞLU- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsün MEHMET – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN-Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Halil IŞIK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza AKENGİN – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA-Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan GENÇ – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ŞAHAN-Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Hayatı BEŞİRLİ – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DURMAZ-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÜNLÜ-Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim DİLEK – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İdiris AYDIN – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsa ÖZKAN – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ŞAHİN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TÜRKOĞLU – Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet ÇETİN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. M. Kayhan KURTULDU- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. M. Levent AKSU – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut ERZENGİN-Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Çağrı ÇETİN -Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜVEN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Kaan DEMİR-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARA -Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ – Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA – Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Muammer NURLU – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Mutlu CAN-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DELİCAN-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Naciye YILDIZ – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nail YILDIRIM -Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Nedim ALEV – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat TOPAL – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nezahat GÜÇLÜ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri KAVAK – Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU – Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Raif KALYONCU – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan ÇITAK – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Sadık SARISAMAN-Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN – Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Sebahat DENİZ – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin ÖĞÜLMÜŞ – Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk DUMAN – Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar SAĞLAM – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar YÜCESU – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan GÜZEL – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Sinan GÜNER-Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR – Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Suat ÜNAL – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Suat UNGAN – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Şerif KORKMAZ-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Şule BAHÇECİ- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ALTUN – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Telhan ÖZDOĞAN-Amasya Üniversitesi

Prof. Dr. Turhan ÇETİN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ufuk KARAKUŞ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ulvi ŞEKER – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit ŞİMŞEK -Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar AKKAN- Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz AKBAŞ – Trabzon Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ – Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus YILDIRIM-Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel KAŞTAN-Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT – Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Osman ALTINTAŞ- Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Adnan ESKİKURT-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ATALAY-Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Gökhan YAZICI-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet KATILMIŞ-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ÖNAL-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Akın ÇELİK – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Alaattin KİRAZCI-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Alı Murat KIRIK-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Kürşat ERÜMİT – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Alper ÖZMEN-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Alper SİNAN-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Aslan Tolga ÖCAL-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Asude BALABAN DAGAL-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın GÜVEN-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Aylin CAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Aylın Koç GIANNOPOULOS-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Gül SONCU-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Aysin SATAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Bahadır KILCAN – Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Banu GÜRER-Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Bekir DİREKÇİ-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal Barış ALKAN-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal YORULMAZ-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Can ALAŞALVAR-Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Cemil Tuğrulhan ŞAM -Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Cengiz YILDIRIM-Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. Cihat YILDIRIM-Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Derya ASLAN-Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Derya ÇELİK – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Durmuş UMMET-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ebubekir BOZAYLI-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Emine YILMAZ POLAT-Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan ALAN-Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem ÇEKMEZ – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Erdiñ ASLAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Eser ÜLTAY-Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih SANCAKTAR -İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma ALTUN – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma Süreyya KURTOĞLU – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Feridun Hakan ÖZKAN – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ferit BAZ-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Fuat Serkan SAY-Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Fusun SARAÇ-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Füsün EKŞİ-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Gönül GÜNEŞ – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Gülhanım ÜNSAL-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Gül TUNCEL-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Gülgün UYAR-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Gülser YARDIM-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan AKCA – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hanefi ÇİNİCİ – Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Harun ŞAHİN-Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILINÇ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Kazım KALKAN – Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin S. ÖZTÜRK-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. İlker USTA-Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. İrfan YILDIRIM-Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail Hakkı GERÇEK -Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İsmet ARICI-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Kerem COŞKUN-Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat CESUR-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat KOÇAK-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. M. Hanefi BOSTAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Malike Bileydi KOÇ-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Ali ÖZDEMİR-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ATALAY-Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Can Pelikoğlu-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fatih IŞIK -Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ-Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KATRANCI- Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KOKOÇ – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Mert SUNAR-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ-Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mehtap Güneş ÖZDEN-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Meliha SARIKAYA-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Meral AĞIR-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Meral KÜÇÜK YETGİN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mert Kerem ZELYURT-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Muazzez ŞAŞMAZ ATAÇOCUĞU-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Müge GÖKER PAKTAŞ-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet Hanifi ERÇOŞKUN-Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Murat ŞENGÜL-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KARACA-Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Kemal GÜMÜŐ-Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Macit KARAGÖZOĞLU-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ÜREY- Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Müjgan BAKİ – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Necati ÇİFTÇİ-Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Nermin ÖZCAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Nihan DEMİRİYAY-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Nihat DÖNGEL – Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nurdan ARSLAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Nursel UYANIKER-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuzhan DURU-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay YAĞIZ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŐI-Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Osman AKHAN-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer SOLAK-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Ül Faruk BÖLÜKBAŐI-Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer YILAR-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ömerül Faruk BÖLÜKBAŐI-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Özden TAŐĐIN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Özge ERDOĞAN – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür Faik KARATAŞ – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Öztürk AĐIRBAŐ-Bayburt Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar CANKARA-Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Ragıp BAŐBAĐI-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan KAYA-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Recep AHISKALI-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ruhi İNAN -Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Sadi Süleyman KUCUR-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Sedat BAHADIR-Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Sehnaz BİÇER-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Şehnaz YALÇIN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Selami SÖNMEZ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk İLGAZ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Selman CAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Sertaç ERCİŞ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç ARI-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman ÇOBAN -İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Tahir KILIÇ-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin TUNCER-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Temel KÖSA – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Tefvik UZUN -Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Tonguç TOKOL-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Tuba AYDOĞDU İSKENDEROĞLU-Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Tuba BOZDOĞAN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Tülin MALKOÇ-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur DEMİR-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ümran AY-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER-Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL – Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Vedat AKTEPE-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Veli Savaş YELOK – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Vesile OKTAN – Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Yalçın BAY-Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Yaprak Türkan YÜCELSİN-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin TÜMER ERDEM-Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin ÖZKARA-Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz CANKARA-Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL – Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf ÇELİK-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yüksel EROĞLU-Bayburt Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer YILMAZ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zekeriya AKKUŞ-Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep AYCİBİN SEYİTKIRAN-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Zühal DİNÇ ALTUN – Trabzon Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ahmet DOĞAN-Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ahmet UYSAL -Balıkesir Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ali KARACA-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Alı Rıza KUPCU-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ali İrfan KAYA-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ali KAYA-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Aytekin ALPULLU-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Barış ÇİFTÇİ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Bayram YILDIZ-Balıkesir Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Bülent HALVASI-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Cengiz BAYRAKTAR-Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Çiğil GÜLER-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Cihan ORUÇ-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Çağlayan YILMAZ-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Davut BAKIR -Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Demet BARAN BULUT-Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ebru GÜVELİ-Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ekrem ALBAYRAK-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Elif YILMAZ ŞENTÜRK-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Elif KAYA-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Emin Tamer YENEN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Emrah YAVUZ-Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Emre ERTAN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ercan MERTOĞLU-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Erhan GİRAY-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Erman ŞAN-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Fatih İNEÇ- Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr.Ögr.Üyesi Fatma ODABAŞI-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ferdi GÜZEL-Bayburt Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ferruk KAYAHAN-Balıkesir Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Fikriye Alkım ARI- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Gökçe BECİT İŞÇİTÜRK-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Gülay HEPPINAR-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Güssün GÜNEŞ-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Haşım ERDOĞAN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Hüseyin AV ÖZTOPÇU-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Hüseyin Akif KARACA-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Hüseyin SARAÇ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi İbrahim AKIŞ -İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Dr.Ögr.Üyesi İbrahim Ethem ÖZKAN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Kerem COŞKUN-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Kübra ŞENGÜL-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Kürşat ÖZCAN-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi M.Kursat DURU-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Mahmut BABACAN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Mehdi GENCELİ-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Mehmet Ali KANDEMİR-Balıkesir Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Mehmet ÖZDEMİR-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Mehmet SARI-Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Melih ÇOBAN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Müfide ÇOTUK-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Muhammed Ali KARADUMAN -Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Muhammet Ali KARADUMAN-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Murat GÜR-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Nihat SARIALIOĞLU -Giresun Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Nurettin BEKTAŞ-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Nuriye Özlem ÇUHADAR-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Nusret GEDİK-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Oktay AYDIN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Oktay SARI-Marmara Üniversitesi

Dr.Ögr.Üyesi Osman ORUÇ- Bayburt Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Osman SEZGİN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Rafet Aykut AKAY-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ramazan GÜREL-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Rifat Ramazan BERK- Bayburt Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Saim Çağrı KOCAKAPLAN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Sait KOFOĞLU-İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Seher AŞICI-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Selim ÇAKAR-Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Serap DEVRAN-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Serap Mungan AY-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Seylan ÖZTÜRK-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Sinan ÇINAR-Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Tosun YALÇINKAYA-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Tuğba Eray BİBER-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Turgay KABAK-Bayburt Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Ugur TANKUT-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Umit ÖZTÜRK-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Yalçın LÜLECİ-Marmara Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Zemzem YÜCETÜRK-Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Bahadır AYAS-Anadolu Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Berrin AR-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Fatih ERDOĞDU-Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi İ.Alperen BİÇER-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Neslihan BAY-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Osman BAĞDAT-Anadolu Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Selin BAYRAK-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr.Ögr.Üyesi Tuğba ÇAKIROĞLU-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Ali ATAÇ -Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Arzu MERİÇ-Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Aslı FİŞEKÇİOĞLU-Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Burçin ERTÜRK-Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Kadir GÜRSOY-Trabzon Üniversitesi

Ögr.Gör. Dr. Liaisan ŞAHİN-Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Neval Konuk HALAÇOĞLU-Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Vedat GENÇ MARMARA Üniversitesi
Ögr.Gör. Dr. Volkan KANBUROĞLU-Marmara Üniversitesi
Ögr.Gör. Hasan AKKOÇ Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Atilla KARTAL – Akdeniz Üniversitesi
Dr. Aytül KABLAN
Dr. Erdal ÜNSALAN-Amasya Üniversitesi
Dr. Fatih DÜZGÜN – Akdeniz Üniversitesi
Dr. Gönül Türkan DEMİR-Amasya Üniversitesi
Dr. Hasan EŞİCİ – Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. Hasan GÜVELİ-Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. İbrahim ATABEY – Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Kürşat EFE-Amasya Üniversitesi
Dr. Mahmut ÇİTİL – Gazi Üniversitesi
Dr. Murat ŞAHİN – On Dokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Onur ALTINTAŞ – Gazi Üniversitesi
Dr. Ömer ASAL – Gazi Üniversitesi
Dr. Ramazan ÇAKIROĞLU – Gazi Üniversitesi
Dr. Salih DEĞİRMENCİ-Amasya Üniversitesi
Dr. Sare TERZİ İLHAN-Amasya Üniversitesi
Dr. Tayfun FINDIK – Gazi Üniversitesi
Dr. Uğur ARABACI – Gazi Üniversitesi
Dr. Yusuf Kemal ÖZTÜRK-Amasya Üniversitesi
Arş Gör. Dr. Abdullah DÜVENCİ-Marmara Üniversitesi
Arş Gör. Dr. Bülent ÖZDEN-Marmara Üniversitesi
Arş Gör. Dr. Derya TORUC-Marmara Üniversitesi
Arş Gör. Dr. Mustafa GÜLER-Trabzon Üniversitesi
Arş Gör. Dr. Seda Gül KARTAL-Marmara Üniversitesi
Arş Gör. Dr. Zeynep İleri AYDEMİR-Marmara Üniversitesi
Arş.Gör. Mehmet Tamer KAYA-Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sunuş

Toplumların kendi ayakları üzerinde durabilmesi, milli kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmesi ancak iyi yetişmiş insan hazinesinin varlığı ile mümkün olabilmektedir. Milletın kendi gerçekliğini bilmesi, millî vasıflarına hâkim olması kadar dünya gerçeklerine göre bilgi donanımına sahip olması da toplumsal kalkınmanın olmaz ise olmazı olarak kabul edilmektedir. Türk milleti tarihin her döneminde kültürel kodları ve milli genleri vasıtasıyla damarlarındaki asil kanda kendi gücünü, inancını; kuşaktan kuşağa aktarabilmeyi başaran ender uluslardan biri olmuştur. Ancak bu aktarılan toplumsal birikimin dünya gerçeklerine uygun bilimsel birikim ve ilmi donanımla bezenmesi bir zorunluluk taşımaktadır. Tarihin her döneminde bu iki bileşenin uyumlu olarak bir araya gelmesinin neticesinde Türk milleti; küllerinden yeniden doğmuş, büyük kazanımlar elde etmiş, büyük devletler kurmuş, cihana hükmetmiştir. Bu gerçeği bilen ve meselenin bu yönünü ihmal etmeyen Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk Bağımsızlık Mücadelesi sırasında Türk millî eğitimini asla ihmal etmemiştir. Bunun en güzel örneğini 1921 yılında düzenlediği “Maarif Kongresi” ile hem içte hem dıştaki düşmanlara açıkça göstermiştir. Bu süreci kavramak ve ihya etmek Türk milletinin her bir ferdinin millî vazifesi olduğu unutulmamalıdır.

Etkili bir sendika ve her durum ve şartta eğitim çalışanın yanında konuşlanan milli bir sivil toplum kuruluşu olan Türk Eğitim Sen bilimi, fenni ve ortak aklı her zaman milli menfaatlerimiz olarak görmektedir. Türk Eğitim Sen, sendikal mücadelenin ana düsturu olarak gelişme ve iyileşmenin yolunun çözüm odaklı bir sendikacılıkta olduğunun bilincinde mücadelesini devam ettirmektedir. Çözüm odaklı sendikal duruşumuzda bilimsel gerçekleri ve uzman görüşlerini Türk milletinin temel dinamikleri ile birleştirerek, çalışanların taleplerini her platformda muhataplarına iletmeyi şiar edinmiştir. Aynı durum Türk aydınının yetiştiği, ülkenin aydınlık yarınlarının emniyete alınacağı eğitim kurumları için de geçerlidir. Eğitimin her basamağını ve eğitim çalışanlarının önerilerini içeren geçmişte düzenlediğimiz çalıştay, şura ve toplantılar bu hususa verdiğimiz önemin açık bir göstergesidir.

Büyük önder Atatürk’ün 100 yıl önce Türk milleti için ortak aklı harekete geçirecek bir kongre topladığı gibi biz de Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. yılı ve sonrasına eğitimle hazırlanarak aydınlık ufuklara doğru milletimizi taşımak gayesiyle hazırlık yapmak, yol haritası önermek üzere 13-18 Temmuz 2021 tarihleri arasında “100 yıl sonra aynı ruh ve heyecanla 2. Maarif Kongresi”ni topladık. Kongreye kadar; 22-24 Ocak 2021 tarihinde Dünya’da ve Türkiye’de Güncel Gelişmeler Işığında Dijital Eğitim, 17-18 Şubat 2021 tarihinde Ahi Evran’ın Doğumu’nun 850. Yılı Anısına 2023’e Doğru Mesleki ve Teknik Eğitim

Çalıştaylarını gerçekleştirdik. 19-21 Mart 2021 tarihinde 2023'e Doğru Türkiye'de Din Eğitimi ve Değerler Eğitimi çalıştayı pandemi koşulları gereği çevrimiçi platformlar üzerinden tamamladık. Pandemi koşulları ve katılımcıların tercihine göre çevrimiçi platformlar üzerinden 26-28 Mart 2021 tarihinde 2023'e Doğru Türkiye'de Yüksek Öğretim Çalıştayı yaptık. 2-4 Nisan 2021 tarihleri arasında aynı anda 2023'e Doğru Türkiye'de Temel Eğitim, 2023'e Doğru Türkiye'de Özel Eğitim, 2023'e Doğru Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri çalıştaylarını düzenleyerek temel eğitim, özel eğitim, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri alanında geleceğin Türkiye'sine yol haritası önermeye çalıştık. 30 Nisan - 2 Mayıs 2021 tarihinde 2023'e Doğru Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Çalıştayı ile ülkemizin öğretmen yetiştirme sürecini ve geleceğini alan uzmanları ile masaya yatırarak mevcut problemlerin çözümünün yanında ideal bir öğretmen yetiştirme sisteminin nasıl olması gerektiğini de ifade etmeyi hedefledik. 28-30 Mayıs 2021 tarihleri arasında 2023'e Doğru Türkiye'de Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi ve 2023'e Doğru Türkiye'de Öğretim Programları (Müfredat) çalıştayı ile mayıs ve haziran ayında belirlediğimiz takvime göre Büyük Öğretmen Kurultayı'nın il ve ilçe kongreleri ayaklarını tamamladık. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi kongre hazırlık sürecinde alan uzmanlarıyla 10 çalıştay ve bir Büyük Öğretmen Kurultayı düzenleyerek yurtiçi ve yurt dışı destekçilerimizle Türk eğitiminin geleceğine dair sorun tespiti ve çözüm önerileri ortaya koymaya çalıştık.

Kongrenin açılışını bu gün Cumhuriyet Müzesi olarak faaliyette bulunan 2. TBMM Genel Kurul Toplantı Salonu'nda, Milli Eğitim Bakanımız Sayın Prof. Dr. Ziya SELÇUK, Kültür Bakan Yardımcımız Sayın Nadir ALPARSLAN, üniversite rektörleri, eğitim fakültesi dekanları ve seçkin protokol konuklarımızla gerçekleştirdik. 13-18 Temmuz 2021 tarihinde hem Büyük Öğretmen Kurultayı'nın son aşaması olan "Türkiye Maarif Raporu"nun forum oturumlarında görüşülerek kabul edilmesi hem akademisyenlerin Türk eğitime dair bildirimlerini ihtiva eden akademik kongre ve ülkemiz eğitime dair özel konuların tartışıldığı 13 tematik panel, söyleşi ve davetli konuşmacıların görüşleri ile 2023 ve sonrasında Türk eğitime ilişkin önerileri bir araya getirdik. Bu kapsamda "Atatürk, Türk Eğitim Tarihi ve Maarif Kongresi" temalı sanal sergimizi de Türk milletinin hizmetine sunduk.

2. Maarif Kongresi'nde sunulan I. Maarif Kongresi ve Türk Eğitimi'nin önemli fikir adamlarıyla ilgili olan tebliğlerin toplanmış olduğu bu kitap vasıtasıyla, 2. Maarif Kongresinin düzenlenmesinde her türlü özveriye ve desteği sunan başta Türk Eğitim Sen'in yol başçısı genel başkanımız sayın Talip GEYLAN olmak üzere Türk Eğitim Sen Merkez Yönetim Kurulu'na, bütün teşkilat mensuplarımıza şükranlarımı sunuyorum. Kongrenin gerçekleşmesinde bizlere destek veren devlet erkânına, bilim adamlarımıza, eğitim gönüllüsü öğretmenlerimize, davetli konuşmacılarımıza komisyonlarda görev alarak sorunları tespit edip değerlendiren, onlarla başa çıkılması için çözüm üreten eğitim çalışanları, akademisyenler ve üyelerimize teşekkür ederiz.

Cengiz KOCAKAPLAN

Türk Eğitim-Sen
Genel Başkan Yardımcısı

UAESEB VE TÜRK EĞİTİM-SEN GENEL BAŞKANI TALİP GEYLAN'IN KONGRE AÇILIŞ KONUŞMASI

Sayın bakanım,

Sayın bakan yardımcım,

ÖSYM başkanım,

Türkiye Kamu Sen'in sayın genel başkanı,

Kıymetli rektörlerimiz, eğitim fakültelerimizin çok değerli dekanları,

Sendikalarımızın, STK'larımızın çok kıymetli başkanları,

Maarif kongresine iştirak eden çok değerli bilim insanlarımız, teşkilatlarımızın uç beyleri değerli şube başkanlarım, Büyük Öğretmen Kurultayı'mızın illerden gelen temsilcileri değerli il temsilcileri öğretmen arkadaşlarım, hanımefendiler, beyefendiler. 2. Maarif Kongremizin açılış oturumuna hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Kıymetli hazirun, 21. Yüzyıl'ın baş döndürücü gelişmeleri hepimizin malumudur. Küresel salgının bütün dünyada kendisini gösterdiği şu günlerde, eğitilmiş insan gücünün stratejik bir üstünlük olarak kabul edildiği artık tescil edilmiştir. Eğitim; toplumsal barışın, kalkınmanın, bağımsızlığın, sağlığın, adaletin, güvenliğin velhasıl toplumun ihtiyaç duyduğu bütün alanların ana omurgası ve temel taşıdır.

Milletlerin kendi milli hedefleri ve ihtiyaçları doğrultusunda eğitim modelleri belirlemeleri; bireyin ve toplumun kendini geliştirerek kendi ayakları üzerinde durmasının tek gerçek yolu olarak kabul edilmektedir. Ziya Gökalp'in dediği gibi, eğitimin ve hedefin milli olması, elzem olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal kalkınmanın taşıyıcısı olan milli eğitim modeli, ülkenin bu alandaki bütün paydaşlarının katılımı ve önerileri ile oluşturulduğu takdirde, kapsayıcı ve bütünleştirici bir hüviyet kazanarak ülkenin ihtiyaçlarına karşılık verebilecektir.

Türk milleti, geçmişte yaşadığı olumsuzlukları kendi içinden bir kurtarıcı çıkararak bertaraf edebilmiştir. Bu gerçek, milletimizin birikimlerinin bir neticesi olarak Türk tarihinde defalarca tecelli etmiştir. Bir toplumun kendi geleneğinden getirdiği deneyimle, ideal insanı elde etmek için uyguladığı çocuk yetiştirme biçimi ve bunun bilgisi olarak

karşımıza çıkan eğitim kurumu, doğru yönlendirildiği ve mensuplarına imkân verildiği zaman meyvelerini cömertçe sunmaktadır. Bilge Tonyukuk, Bilge Kağan, Sultan Alparslan, Fatih Sultan Mehmet, Mustafa Kemal Atatürk, El Cezire, Ali Kuşçu, Gazi Yaşargil, Özlem Türeci, Aziz Sancar, Oktay Sinanoğlu, Cahit Arf, Canan Dağdeviren, Nurcan Taylan, Uğur Şahin gibi pek çok değeri tarihte ve bugün bünyesinde yetiştiren Türk milleti, tarihin kendisine biçtiği görevi, eğitim ve öğretim yoluyla sahip olduğu nitelikli insan hazinesi ile gerçekleştirmiştir.

Hiç şüphe yoktur ki, Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi de I. Dünya Savaşı sonrasında ülkemizi işgal eden güçlere karşı başlatmış olduğumuz Milli Mücadele Hareketi olmuştur. Türk millî mücadelesinin 19 Mayıs 1919 tarihinde başladığı süreci, millet olarak yazacağımız destanın ilk bölümü olarak değerlendirebiliriz. Biliyoruz ki, Atatürk daha Milli Mücadeleyi zihninde kurgularken, bunu sadece necip Türk milletine güvenerek ve milletin çalışkanlık ve azmi ile başarılabilceğine inanıyor, bu inancını da her fırsatta dile getiriyordu.

Mustafa Kemal'in Türk gençliğine seslenirken “Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!” vurgusu, O'nun bu aziz milletin bütün zorlukları kendi öz kaynakları ile yenebileceğine olan güveninin en açık ifadesidir.

Milli mücadelenin zaferle sonuçlanacağına inanan Atatürk ve yol arkadaşları sonraki adımları da planlamaktaydı. Onlar, zaman kaybetmeden muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın eğitim ile mümkün olacağını çok iyi biliyorlardı.

19 Mayıs 1919 günü başlayan milli mücadelenin, cephede kazanılan kısmı kadar, cephe gerisi ve zafer sonrasının da planlanması ihtiyacı Atatürk'ün ve yakın çalışma arkadaşlarının zihninde her daim önemli bir yer tutuyordu.

Atatürk, bu sorunun çözümünü de yine bütün çıkmazların çaresini bulduğu Türk milletin yüreğinde ve irfanında aramaya karar vermiştir. Necip Türk milleti, bir yandan cephede düşmanı boğarken, diğer yandan da cehalete karşı zafer kazanacaktı. Çünkü cephede kazanılan parlak zaferlerin, kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusu ile mümkün olacaktı. Türk milleti yedi düvele karşı elde ettiği bağımsızlığı, eğitim marifetiyle sanayi ve ekonomi başta olmak üzere tüm alanlara yayacaktı.

Bu amaçla Atatürk; aydınlara, eğitimcilere ve eğitim yöneticilerine başvurarak geniş kapsamlı bir meclis oluşturdu. 15 Temmuz 1921'de Türkiye'nin dört bir tarafından gelen katılımcılar ile Ankara'da Maarif Kongresi'ni topladı. Düşmanın Polatlı'ya kadar geldiği yani savaşın en çetin günlerinde düzenlenen Maarif Kongresi'ne ordunun Başkumandanı olan Atatürk'ün bizzat katılıp, büyük bir titizlikle takip etmesi, O'nun eğitime verdiği önemin en büyük işareti ve bugünün kamu yöneticilerine en önemli mesajı ve mirasıdır.

Bu tutum, 1923 yılında Türk Devleti'nin geçeceği yeni yönetim biçiminin ardından toplumsal kalkınmanın kilidinin eğitimde olduğuna dair şuurun somut göstergesidir. 15 Temmuz 1921 tarihinde başlayan 1. Maarif Kongresi, 1923 sonrası yaşanan toplumsal dönüşüm ve muasır medeniyet yolunda atılacak adımların eğitimle kozasının örüldüğü bir toplantı olarak Türk tarihinde önemli bir yer tutmuştur.

Maarif Kongresi'nden sonraki süreçte 1923'ten 1926'ya kadar Heyet-i İlmiye toplantıları adı altında, 1939'dan 2014'e kadar da Milli Eğitim Şuraları olarak benzeri toplantılarla Türk Milli Eğitimine dair süreçler işletilmiştir.

Fakat 1. Maarif Kongresi, o dönem eğitimin durumu ve toplumsal ihtiyaçlar adına kapsamlı bir değerlendirme yapmış olması ve genç Cumhuriyet'e bir yol haritası çizen bir organizasyon olması itibarıyla özel olarak hatırlanması ve ihya edilmesi gereken bir toplantıdır.

Bilindiği üzere Cumhuriyet tarihimiz boyunca Maarif Kongresi adıyla ikinci bir toplantı söz konusu değildir. Bu itibarla, Türk Eğitim Sen olarak başta Başöğretmenimiz Atatürk olmak üzere hem 1. Maarif Kongresi'nin tüm emektarlarını minnetle anmak hem de Türk milli eğitiminin her husus ve aşamasına dair eğitimin paydaşlarını bir araya getirmek üzere 2019 yılında almış olduğumuz bir karar ile yüzüncü yıldönümünde 2. Maarif Kongresi'ni düzenlemeye karar verdik.

Gururla ifade ediyorum ki; 2. Maarif Kongresi'ni düzenleme şerefi de en çok tarihimize ve ecdadımıza sadakati hücrelerinin her zerresinde taşıyan Türkiye sevdalısı Türk Eğitim Sen'lilere yakışır. Bu gururu bize yaşattığı için yüce Allah'a şükürler olsun.

İnanıyoruz ki; nasıl 1. Maarif Kongresi 1923'e yani Cumhuriyetimizin kuruluşuna giden yolun taşlarını döşemiş ise, irfan ordusu 2. Maarif Kongresi ile de 2023 sonrasına yani Türk Devletinin daha güçlü ve daha müreffeh ikinci yüz yılına omuz verecektir.

Türk Eğitim-Sen olarak, her durum ve şartta Türk milletinden yana taraf olma düsturumuzla 2023'e bir hazırlık ve bir yol haritası belirlemek amacıyla, Ankara'da, yüz yıl sonra, aynı ruh ve heyecanla 2. Maarif Kongresi'ni gerçekleştirmenin haklı onurunu yaşıyoruz.

Kongre kapsamında, ocak ayından itibaren Türk eğitimine ilişkin tespit ettiğimiz nokta atışlı sorunlar ile tematik çalıştaylar düzenledik. 2023'e Doğru Dijital Eğitim, Öğretmen Yetiştirme, Mesleki ve Teknik Eğitim, Özel Eğitim, PDR, Temel Eğitim, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemleri, Din Eğitimi, Değerler Eğitimi, Müfredat (Eğitim Öğretim Programları) başlıkları altında düzenlediğimiz 10 adet çalıştayımızın raporlarını yayınlayarak Türk eğitiminin hizmetine sunduk.

Sürecin bitiş programı olarak da bugün açılış oturumunu gerçekleştirdiğimiz bir akademik kongre tertip ettik. Kongremizin her bir oturumunu 1. Maarif Kongresi katılımcılarına ithaf ederek onların hatırlanmasını ve ayrıca salon oturumlarını da bölücü terör örgütü PKK tarafından şehit edilen öğretmenlerimize ithaf ederek, irfan ordusunun hem cehalet hem de ihanet karşısında nasıl dik durduğunu bir kez daha göstermeyi amaçladık.

2. Maarif Kongresi takvimi kapsamında, Türk eğitiminin paydaşlarının katkıları ile tespit ettiğimiz 52 başlık üzerinden sendikamız teşkilatları marifetiyle öncelikle ilçe çalıştayları düzenledik. Şubelerimiz tarafından tertip edilen ve ilçe temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen il çalıştaylarında hazırlanan il raporları Kongre kapsamında gerçekleştirilecek ve iki gün sürecek “Büyük Öğretmen Kurultayı”nda Türkiye Raporu’na dönüştürülerek Türk eğitim sisteminin hizmetine sunulacaktır.

Bunların yanı sıra 2. Maarif Kongresi kapsamında “Atatürk, Maarif Kongresi ve Türk Eğitim Tarihi” başlıklı etkinlik ile 400 civarında belge ve fotoğraftan oluşan bir sanal sergi gerçekleştireceğiz.

Ayrıca Maarif Kongresi süresince, Prof. Dr. İlber Ortaylı, Prof. Dr. Aziz Sancar, Timsal Karabekir gibi Türk eğitiminin yetiştirdiği önemli değerlerin de katılımıyla 12 tematik panel gerçekleştireceğiz. Panellerimiz, sendikamızın sosyal medya hesaplarından canlı olarak yayınlanacağı gibi oturumlarda yapılan sunumlar da yayın haline getirilerek tarihe not düşmek adına ilgililer ve kamuoyu ile paylaşılacaktır.

2. Maarif Kongresi kapsamındaki etkinlik ve çalıştayları düzenlerken bizlere ve dolayısıyla Türk eğitimine desteklerini esirgemeyen UNESCO Türkiye Milli Komisyonuna, Türkiye Kamu-Sen’imizin kıymetli Genel Başkanı ve yöneticilerine, Büyük Öğretmen Kurultayı il temsilcilerine, sergimiz için katkı sunan koleksiyonerlere, davetli konuşmacılarımıza, kongre katılımcılarımız ile başta Milli Eğitim Bakanımız Sayın Ziya Selçuk olmak üzere kongremizi şerefliendiren siz tüm değerli konuklarımıza teşekkür ediyorum.

Özellikle, Sayın Bakan Yardımcımız Nadir Alparslan nezdinde, Maarif Kongresi’nin ruhuna ve anlamına yaraşır bu mekânı tahsis eden Kültür ve Turizm Bakanlığı’mıza da ayrıca ve hassaten teşekkür ediyorum.

Bu tarihi kongrenin Türk milli eğitiminin ve güzel ülkemizin geleceğine hayırlar getirmesini temenni ederim.

Başta Başöğretmenimiz Atatürk başta olmak üzere kahraman ve fedakâr ecdadımızın manevi huzuruna hitaben, bu salonda bulunan tüm hazirun adına son söz olarak diyorum ki;

Türk eğitimcileri olarak; fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmeye yılmadan, bıkmadan, usanmadan devam edeceğiz. Cumhuriyeti siz kurdunuz, onu yaşatacak ve yükseltecek olan bizleriz. En kıymetli hazinemiz olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığı ve milletimizin bağımsızlığı için üstlenmiş olduğumuz sorumluluğun bilincindeyiz. Fikirlerinizin ışığında sorumluluğumuzun gereğini her durum ve koşulda yerine getireceğimizin sözünü veriyor, aziz hatıranız önünde saygı ve hürmetle eğiliyoruz.”

Talip GEYLAN

Türk Eğitim Sen ve UAESEB

Genel Başkanı

MİLLİ EĞİTİM BAKANI PROF. DR. ZİYA SELÇUK'UN KONGRE AÇILIŞ KONUŞMASI

Değerli meslektaşlarım,

Çok değerli bilim insanları hepiniz hoş geldiniz.

Bu özel günde, eğitimle ilgili bu tarihi günde, sizlerle birlikte olmanın verdiği memnuniyeti açıkça ifade etmek isterim.

1921 yılında Ankara'da toplanan eğitim tarihimiz için bir dönüm noktası olan 1. Maarif Kongresi'nin 100. Yılı'nın idrak edilmesi noktasında bir vesile olarak toplantının eğitim sistemimize geçmişten aldığı güçle geleceğe doğru bir yol açması temennisiyle başlamak istiyorum. Elbette çok özel bir geçmişten söz ediyoruz, eğitimin tarihi aslında bizim sadece eğitim alanındaki tarihimiz değildir, insanımızın tarihidir, devletimizin tarihidir, kültürümüzün tarihidir, sosyolojimizin tarihidir. Bu yüzden de bu kongrenin çok ayrı bir önemi vardır. 6 Mayıs 1920'de Maarif Vekilliği adı altında kurulan teşkilatın bir çekirdek olarak daha sonradan geliştirilmesi tarihi bir hadise. Her zaman vurgulandığı gibi milli mücadele devam ederken böyle bir kongrenin toplanmış olması ve bu toplanma sırasında da aslında ortada bulunan tahayyülün nasıl bir gelecek tasavvurunu içinde barındırdığı anlamında çok ayrı bir değeri var. Çünkü savaşın ortasında hayal edilen ya da bir an önce yapılması istenen davranışlar, hal ve hareketlerin daha ziyade savaşın sıcaklığıyla alakalı olması icap ederken aslında meselenin daha büyük bir perspektiften çok daha büyük bir fotoğrafla ele alındığını görüyoruz.

Hatta 25 Kasım 1920'de Meclis'te alınan bir kararla öğretmen ve öğrenciler için askerlik yükümlülükleri de kaldırılıyor. Bu, aslında başka bir mesaj çünkü Çanakkale'den itibaren yaşadığımız birçok hadisenin aslında bir devletin geleceğiyle nasıl alakalı olduğunun da bir göstergesi. 1921 Maarif Kongresi, dünyanın yeni şartlarında ulusal birliğin gerçekten tehdit altında olduğu bir dönemde yapılıyor ve Türk milleti için Kurtuluş Savaşı'nın önemini, sadece savaşın kendisiyle ilgili değil bir maarif davasıyla ilgili olduğunun da altını çiziyor. Maarif Kongresi'nde eğitim ve kültür politikalarına yönelik ortaya konulan bakış açısı, aslında bir çekirdek mahiyetinde ve bir hiza taşı gibi ortaya konulan bir yaklaşım. Bu kongre, okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve geleceğe dair birtakım tasarımları ortaya çıkarmak için toplanıyor. Tarihimizde

Başöğretmen Atatürk'ün eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşüncelerini, yapacağı çalışmaları, bu çalışmaların esasını ortaya koyan bir yol haritasıyla karşımıza çıkıyor.

Elbette yol bitmez, yol uzundur ve yolun zamanın ruhuna uygun bir şekilde dönüşmesi, dönüştürülmesi, yaşanması, yaşatılması gerekiyor. İşte tam da bu nedenle, bizim bugün de eğitim tarihimizin ortaya koyduğu bu fotoğrafı yeniden tarif edip, yorumlayıp, geleceğin ihtiyaçları doğrultusunda ele almamız icap ediyor. Bu kongre, tarihi kararlar olarak elbette düşünülebilir ama her tarihi karar, aslında şu anın da kararıdır. O yüzden bu kararları sadece geçmişte olup bitmiş bir hadise olarak değil, geçmiş ve geleceği bütünleyen bir işaret fişegi olarak görmekte de yarar var.

Bizim için eğitimin aslında bir milli eğitim olması ötesinde bir milli güvenlik meselesi olması da önemli bir perspektif. Çünkü bugün toplumlar bilim ve teknolojiye, eğitimdeki güçleri sayesinde varlıklarını ve varoşlarını sürdürme gayreti içerisinde. Bilimde önde giden toplumların da öne çıktığını rahatlıkla görebiliyoruz. Bu yüzden de bu mesele bir beka meselesidir, bir milli güvenlik meselesidir ve o çerçevede ele alınmasında yarar var. Bizimde Milli Eğitim Bakanlığı olarak 2023 Eğitim Vizyonu çerçevesi ele aldığımız konu budur. Bu ülkenin birlikte, el ele, iş birliği içerisinde, ayırmadan, kayırmadan, bütün evlatlarını evladımız bilerek nasıl bir yolculuk yapmamız gerektiğine dair bir hikâyeyi içinde barındırır ve bu çerçevede de tüm arkadaşlarımızla beraber elimizden gelen çabayı göstermeye çalışıyoruz. Elbette eğitim vasıtasıyla her ülke kendi ortak paydasını, ortak hayalini de oluşturur. 'Bu coğrafyada yaşayan herkesin ortak hayali nedir?' sorusunun yanıtını da ortaya koyar ve bu sorunun ortaya koyduğu cevabın da aslında bizim ulaşmamız gereken bir hedef olduğunu, hayalden hedefe bir yolculuk olduğunu da gösterir. Bundan dolayı, bizim eğitimle ilgili ortaya koyduğumuz perspektifin aslında bir toplumun ortak paydası, ortak hayali, ortak geleceği, ortak mirası demek olduğunun da farkında olmakta yarar var. Tıpkı 1921 Maarif kongresinde olduğu gibi biz, ne yapmak istediğimizi, neleri hayal ettiğimizi yeniden yorumlamak zorundayız. Çünkü zaman değiştiçe kaidelerin değişmesi esastır. Bu yüzden de bu zamanın tabiatına uygun bir şekilde gereken bütün iş ve işlemleri yapmamız gerekir.

2023 vizyon belgesinde de aslında bir denklem çözer gibi, satranç oynar gibi adım adım eğitim sisteminin bütün bileşenlerini birbirleriyle etkileşim örüntüsü içinde ele almak hedefleniyor. Yani bir sistemin, alt sistemlerinin ve bileşenlerinin her biriyle irtibatlarının somut bir şekilde ortaya konması, fizibilitesinin yapılması ve bunun yol haritasının bütçesinin ortaya konulması gerekiyor. İşte tam da bu yüzden eğitimi tam da bir proje olarak, eğitimi bir gelecek vizyonu ve misyonu olarak görmek istiyoruz. Eğitimin esasında elbette genel müdürlükler, disiplinler, alanlar önemlidir ama eğitimin esasını teşkil eden şey dildir, Türk dilidir. Dil üzerinden inşa edilecek bir kültür, eğitim ve medeniyet tasavvurundan söz ediyoruz. Dil üzerinde çalışılmadan herhangi bir alanda, disiplinde, derste, müfredatta alt işlemlerde herhangi bir şey yapmak, istikamet ortaya koymaz. İstikameti eğitim bu

ruhıyla birlikte ele almakla gerekir. Aksi takdirde sadece teknikler üzerinden yorumlamalar yaparız. Yani şu konuda, rehberlik konusunda şöyle olsun, müfredat konusunda böyle olsun ama istikameti ve ızanın daimi olarak gözden geçirilmesi bir temel zarurettir. Köprü fikirler üzerine bina edilmiş olan bu tür adımlarda her zaman kendini doğurur ve yeniler, yenileştirir, yeniden yeni tasavvurları ortaya koyar. Bugün dünyanın ihtiyacı olan tüm beceriler elbette bizim çocuklarımızın da ihtiyacıdır. Ancak bu coğrafyanın kendine has ayrıca ihtiyaçları olduğu da unutulmamalıdır. Bu ihtiyaçlarında bu topraklarda yorumlanarak evrensel doğru yürümesi gerekiyor. Evrenselden bu yana gelmesinin çok da doğru bir çalışma olmayacağını düşünüyorum. Bizim milliden evrensel doğru bir gidişimiz ama birbirine tercih etmenin de doğru olmadığı, bunların bir bütün olduğu bir medeniyet anlayışı içinde hareket etmekte yarar var. Elbette eğitimin insan için var olması, insanlık için var olması aslında insanın beşerlikten insanlığa doğru olan yolculuğunun bir yol haritasıdır. Eğer insan insanlaşmazsa yani terbiye noktasında, eğitim noktasında gereken süreci yaşamazsa beşer olarak kalır hatta bazen şer olarak kalır ve zarardan başka bir şey yapmaz. Bu yüzden eğitimin bir terbiye tefekkürü içinde ele alınması gerekir. Eğer eğitim terbiye ve onun etimolojisi olarak iyilik ve öğretmenlik noktasında bir tasvir alınmazsa o zaman bu sadece teknik işlemler, vazife, günlük bir icraat, mesleklerden bir meslek olarak kalır ve özünü, ruhunu kaybederiz. Bunu kaybetmemek içinde her bir çocuğun emanet olduğu şuuruyla hareket etmekte yarar var. Ana babanın rızasını almak gibi çocuğun da rızasını almak gerek. Çünkü o bir emanettir. Bunun içinde bu ülkenin, bu coğrafyanın, bu toprakların bekçisi olacak çocuklarının omuzlarının, dimağlarının güçlü olması lazım. Sadece dimağlarının değil vicdanlarının da güçlü olması lazım. Vicdan terbiyesi ile akıl terbiyesinin ortaklaşa yürümesi, çift kanatlı çocuklar olarak bizim karşımıza çıkmalarını sağlayacaktır. Aksi takdirde bu çocukların bugün ki batı terminolojisinde olduğu gibi sadece akli eğitimlerinin, sadece akıllarının eğitilmesinin nasıl bir ahlak telakkisinden yoksunluk, nasıl bir vicdansızlık, nasıl bir etik eksikliğini orataya çıkardığını somut olarak görüyoruz. Vicdanı olan insan vicdanı olan ülke olarak bizlerin çocuklarımıza böyle bir yol haritasını hep birlikte ortaya koymamız gerekir. Elbette kolay bir iş değil çünkü çok fazla gereksiz çağrışımlar var, parazitler var, dışarıdan küresel etkiler var, manipülasyonlar var ve çocukların zihinlerini ele geçirmeye çalışan mekanizmalar var. Ama bizim de vazifemiz bu, onların da vazifesi o. Bu çocuklara sahip çıkacağız ama kendimizin kopyası olarak değil. Onların kendi yaratılışlarına hürmet ederek, onların kendi ruhlarındaki potansiyele saygı göstererek eğitimin dışarıdan içeriye verilen bir müfredat paketi olarak değil, yaradılıştaki her bir çocuğun içine konulmuş olan müfredatı açığa çıkarabilecek ortamı oluşturabilme maksadıyla yapılan bir eğitimden söz etmek gerekir. Yani biz çocuklara paket olarak hepimiz şuna inanacaksınız, şunu dinleyeceksiniz, doğru olan budur yanlış olan budur şeklinde değil de onun yaradılışındaki müfredatı, her çocuğun müfredatı kendi içinde saklıdır. Onu açığa çıkaracak ortamı oluşturmak öğretmenliktir. Öğretmenlik esasen bir çocuğa öğretmekten ziyade kişinin kendi olgunlaşma yolculuğunu yaşamasıdır. Öğretmenlik esasen öğretmenin kemalat serüvenidir. Kendi olgunlaşırsa o zaman yürüyüşünün bile çocuklara

müspet bir etkisinin olduğunu görecektir. Konuşmasa dahi çocuklar üzerinde hakikatin etkisinin görme imkânının bulacaktır. Tüm bu sebeplerden dolayı öğretmenliğin ne olduğu ya da ne olmadığı, çocuk kavramının ne olduğu ya da ne olmadığını bir çocuğun bilmeme haliyle yeniden yeniden tefekkür etmek zorundayız. Eğer cevaplar kafamızda hazırsa eğer ortaya konulacak soruların içerikleri cevapları hepsi hazırsa zaten toplanmaya gerek yok. Ama zaman öyle bir mefhum ki eğer cevabınız hazırsa sizi saygı göstermiyor, cevabınız hazır değilse ve o an da tefekkür ederek üretiyorsanız size hürmet ediyor ve kendi tabiatının tekabülüne müsaade ediyor. Diğer türlü siz sadece kopyacı olabilirsiniz. Tekrar tabiatında işler yapabilirsiniz. Bunun önüne geçebilmek içinde bizim yeniden bir çocuğun bilmeme haliyle tüm sorularımızı yeniden yeniden yanıtlamamız gerek. Bunun için elbette adil olmamız lazım. Adalet üzerine tesis etmemiz lazım bütün meselelerimizi. Bugün batı medeniyetinde fırsat eşitliği olarak tabir edilen konunun aslında gerçek bir adaletle çok da uygun olmadığı görüyoruz. Herkese aynı şeyi verdiğinizde adil olmuş olmuyorsunuz. Herkesin ihtiyacı farklı oluyor, herkesin beklentisi, gelir dağılımı öz geçmişi farklı oluyor. O yüzden de kimin neye ihtiyacı varsa onu vermek fırsat adaletidir. Fırsat eşitliği aynısını, kimin öz geçmişi ne olursa ne olursa olsun herkese aynı şeyi vermeyi addeder. Bizim 2023 Eğitim Vizyonu olarak beklentimiz fırsat adaleti konusunda mesafe almaktır ve bu toplumda biz baz oluşturmaktır. Yani eğitimin tüm kurum ve kuruluşlarının standartlarını bir baza çekip belli bir standart, belli bir kalite seviyesinde ele alabilmektir. Bütün bunları yapabilir miyiz? Tabi ki yapabiliriz. Bütün bunlar için gücümüz var mı? Tabi ki var gücümüz. Birikimimiz var mı? Elbette ki var, hep beraber bunu yapabiliriz. Ama bunun içinde bu milletin ortak paydasını dikkate alan bir yaklaşıma da ihtiyacımız var. Çünkü eğitim mutabakat ister, mutabakatın olmadığı yerde eğitim kendi doğasını canlandırmaz. Bu yüzden de bizlerin eğitimi bir mutabakat alanı olarak, eğitimi bir ülke ödevi olarak, bir millet ödevi olarak ele almamız gerekir. Aksi halde eğitim şahısların ödevi olur, grupların, hiziplerin ödevi olur buda milletleşme şuurunu zayıflatır. Bu zayıflamanın önüne geçmek için de bunun bir millet vazifesi olduğunu tekrar tekrar vurgulamak ve şahsi meselelerimizin çok ötesinde bir idealizmi gerektirdiğini de hatırlatmakta yarar var. Tabi ki bu konuları sizler burada tartışacaksınız, konuşacaksınız, uzun meseleler ve kavramları yeniden inşa etmemiz gereken meseleler çünkü kavramlarımız kendimize ait değilse yeniden kavram üretmediyse ve tercüme kavramlarla burada tartışacaksak o zaman bu tercümelerin de hal tercümesi olmadığı fark etmemiz çok geç olmayacaktır. Yani bizim halimizin ifadesi olmadığını, açıklamasının olmadığını çok geç olmayacaktır. O yüzden de burada kullanılacak her bir teknik terime, her bir kavrama bir soru sormak lazım. Ne demek istiyorsun? Sen neyi içeriyorsun? ve hangi bağlamda nasıl geliştin? Temsil ettiğin kavramsal arka plan nedir? Bizim tüm terimlere ve kavramlara soru sorup kendi terim ve kavramlarımızı ortaya koyup ve bununla düşünmeyi, bunları bir alet olarak ortaya koymayı hedef olarak koymamız lazım, aksi takdirde tercüme kitapların, tercüme kelimeleri ile çoğunlukla tam olarak da bağlamları farklı olduğu için oturmayan tercümelerle eğitim sistemini anlamlandırmaya çalışırız. Buda manayı yok eder. Mana yok olursa maksat yok olur. Maksat yok olursa biz istikameti

kaybederiz. O zaman da eğitim gerçek işlevini yerine getirmemiş olur. Ben burada emeği geçen herkese tekrar tekrar teşekkür ediyorum. Bu mekânın ruhuna uygun bir şekilde bu tefekkür sürecini hakkıyla yaşayacağınızdan eminim ve yapacağınız işlerin hayırlara vesile olmasını bu ülkenin geleceği için eğitimsel katkı sağlanmasını elbette yürekten temenni ediyorum. Bizler Milli Eğitim Bakanlığındaki arkadaşlarınız olarak, birlikte çalıştığınız meslektaşlarınız olarak elimizden gelen her türlü katkıyı sağlarız, sağlamaya çalışırız. Çünkü burada yapılan işler çocuğun hayrınadır, çocuğun geleceği içindir, öğretmenin geleceği içindir. Eğer öyleyse biz zaten buradayız. Ben bir kez daha hepinize emeklerinizden dolayı teşekkür ediyorum, hayırlı, uğurlu olmasını diliyorum, sağ olun, var olun.

Prof. Dr. Ziya Selçuk
Milli Eğitim Bakanı

İçindekiler

Ali Y. BALTACIOĞLU

Maarif Kongresi 100 Yaşında 41

Doç. Dr. Nasrullah UZMAN

Maarif Kongresi: Milli Mücadele'deki Yeri ve Önemi.....69

Dr. Öğr. Üy. Ümit POLAT

Milli Mücadele Dönemi Basına Yansıyan Maarif Kongresi 77

Prof. Dr. Selçuk UYGUN

Ziya Gökalp'in Millî Eğitim İdeali (Ziya Gökalp's National Education Ideal) 95

Dr. Öğr. Üy. Ümit POLAT / Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ

Meşrutiyetten Cumhuriyete Eğitimde Değişim ve Dönüşüm(İnovasyon)

Mimarlarından Nafi Atuf Kansu.....117

Günay UYSAL

I.Maarif Kongresi'nden II. Maarif Kongresi'ne Dek Eğitimde Türk Kadını.....129

Arş. Gör. Dr. Sare TERZİ İLHAN

Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının Öne Çıkan Karakter Güçleri:

Nitel Bir Çalışma 149

Dr. Öğr. Üyesi Gönül Türkan DEMİR

Cumhuriyetin İlk Yılları ve Son Yıllarında Ele Alınan Eğitim Konularına

Meb Dergileri Üzerinden Bir Bakış: Maarif Vekâleti Mecmuası (1925-28)

ve Milli Eğitim Dergisi (2018-2021).....163

Ferhat UTLU

Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitiminde Öğretmen Eğitimi.....177

Mehmet DOĞAN

Millî Mücadele'nin Bir Tanığı Olarak "Kuvayi Milliye Dergisi" 185

Dr. Necati TONGA

Halil Nihad Boztepe'nin Maarif Kasidesi 233

İdiris ASLAN

TBMM'de Darüleytam Tartışmaları (1920-1923) 245

Mustafa TURAN

Millî Maarif Telâkkisi ve Tevhid-İ Tedrisat.....267

Nedim SARIGÜZEL

Atatürk'ün 1930-1931 Tetkik Seyahatinde Eğitim.....283

Dr. Sibel DEMİRCİ

İlk Millî Eğitim Şurası ve Basına Yansımaları.....297

MAARİF KONGRESİ 100 YAŞINDA

Ali Y. BALTACIOĞLU*

Maarif Kongresi (15-21 Temmuz 1921), Kurtuluş Savaşının bütün şiddetiyle devam ettiği bir sırada Ankara'da toplanır. Kongre, kurtuluş sürecinin belki de en önemli kurumlarından biridir. Araştırmacılar arasında, Maarif Kongresinin Temmuz'un 15'inde mi, 16'sında mı açıldığı konusunda tereddütler vardır. Hakimiyet-i Milliye çalışanlarının cuma günleri tatil yaptıkları için cumartesi günü gazete yayınlanmamaktadır. Dolayısıyla cuma günü gerçekleşen bu açılış haberinin cumartesi günü yayınlanma olanağı bulunmadığından pazar gününe sarktığı anlaşılabilir, dün ve evvelki gün belirteçlerinin yer değiştirdiği kabul edilmiştir. Netice itibarıyla biz de Maarif Kongresi'nin 15 Temmuz Cuma günü açılmış olduğu kanaatindeyiz.¹

20. yüzyılın ulus devletleri için vazgeçilmez kurumlardan biri darülfünunlardır. Bayrak kadar önemli, vatan kadar elzemdirler. Bunu sezen Gazi Paşa, Ankara'da Serbest Ali Dersler Darülfünunu açtı. Muallimler Derneği kahvelerde, okullarda konferanslar düzenledi. Cemiyet-i Tıbbiye, Ankara Hastaneleri Tıbbi Müsamerelerini yaptı. Bu etkinliklerden üreyen mesleki fayda ve hizmet üretimi her türlü tartışmanın üzerindedir. Ancak bu kurumlar, kamusal vicdanın, ulusal bilincin oluştuğu mekânlar olmuştur. Yeni Türk devletinin kurumsal yapısı, düzeni, ciddiyeti bu etkinliklerde vurgulanmıştır. Tefik Sağlam'lar, Süleyman Numan'lar tıbbi müsamerelere bizzat katılmışlar, yasama ve yürütme ise üyelerini hazır bulundurarak bu etkinlikleri desteklemiştir.

Maarif Kongresinin, yeni Türk devletinin eğitim ve kültür atılımının bir parçası olduğu aşikârdır. TBMM Hükümeti, Meşrutiyet Devriminin ulusal eğitim yolundaki birikimlerini almış ve bunu revize ederek uygulamaya koymuştur.²

* alibaltacioglu@yahoo.com

1 Akyüz, Yahya, Atatürk ve Öğretmenler: A) Cumhuriyet Döneminde Eğitim, s. 32. B) Atatürk ve 1921 Maarif Kongresi, s. 91.

2 Sarıhan Zeki, 1921 Maarif Kongresi, MEB Yayınları 4715, Ankara 2009, s. 26.

II. Meşrutiyetin en etkili propaganda araçlarından biri de konferanslardır. İttihat Terakki bu aracı zamana ve mekâna göre başarıyla kullanmıştır. Bu gelenek 1960'lara kadar süregelmiştir. Kurtuluş ve Kuruluş döneminde Ankara Hükümeti, konferans kavramına bilimi de ekleyerek, propagandasını bilimsel aydınlatma konferansları üzerine kurmuştur. Heyet-i Nasıhalardan Üniversite Haftalarına değin bilimsellik ilkesi göz önünde tutulmuştur.

Maarif Kongresi'ni, o sıralarda Ankara'da yapılan kurumlar ve bu kurumların etkinlikleri ile birlikte işlemek, sürecin bütünlüğünü ve işlevselliğini kavramak açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Maarif Kongresini 1921-1923 zaman aralığında ve altı yardımcı başlık altında incelemek uygun olacaktır. Maarif Kongresine sosyolojik bir bütünlük sağlayacağını düşündüğüm yardımcı başlıkları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ankara'nın Kalbi İnebolu;
2. Ulus Devlet Sürecinde Ankara'nın Konumu, Yapısı ve İşleyişi;
3. Serbest Ali Dersler Darülfünunu;
4. Ankara Muallime ve Muallimler Derneği;
5. Cemiyet-i Tıbbiye (Tıbbi Müsamereleler);
6. Tetkik ve Telkin Heyetleri, İrşat Heyetleri, Heyet-i Nasıhalar.

1. Ankara'nın Kalbi İnebolu

Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey [Tanrıöver (1886-1966)], Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü Hüseyin Ragıp Baydur aracılığı ile İstanbul'da Babıali'de Çiftçi Kütüphanesi'nde çalışan Ankara Hükümeti'nin gizli istihbarat memurunun aracılığıyla İsmayıl Hakkı [Baltacıoğlu (1887-1978)] ve Mehmet Emin [Erişirgil (1891-1965)] Beyleri Ankara'ya çağırır.

Kongre çağrısının üç ay önceden yapıldığı Hamdullah Suphi Bey tarafından ileri sürül-müşse de³ haber olarak basına yansımaları Mayısın sonunu bulmuştur.⁴

İki genç müderris Ankara'ya ulaşmak üzere İnebolu'ya doğru gizlice yola çıkar. Ertesi akşam İnebolu önünde demirlerler. İnebolu'da liman yoktur. Vapur açıkta durur. Deniz azgındır. Dalgalar geminin güvertesine kadar yükselince, sandalcılar yolcuları kapıp kıyıya taşıyor. Sabahleyin Kastamonu üzerinden Ankara'ya uğurlanırlar (8 Temmuz 1921).⁵

Yolculuk sırasında İlgazlar, İsmayıl Hakkı Beyi derinden etkiler:⁶ "İlgazları görmeyen insanın Anadolu fikri bütün olabilir mi, bilmem." Öğle vakti Küre Dağları'nda, akşamüzeri de

3 TBMM Zabıt Ceridesi, 10.11.1337, İ. 108, C. 3, s. 170.

4 Sarıhan, Zeki, agy, s. 53.

5 A) Anadolu'ya Gelenler, Hakimiyyet-i Milliye, 10 Temmuz 1921, sayı 231, s. 2. B) Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, Hayatım, Yayına Hazırlayan Ali Y. Baltacıoğlu, Dünya Yayınları, İstanbul 1998, s. 244.

6 Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, agy, s. 245.

Ecevit'tedirler. Ecevit'in o tarihte bir masal kahramanı gibi yazılarda yer alan ve ağızlarda dolaşan meşhur Hancı Kel Osman Ağa'nın hanına konuk olurlar. Az sonra Osman Ağa konuklarına bir akşam menüsü sunar:⁷ "Bir Ecevit çorbası veririm size; mideye yarar. Üzerine tereyağında pişmiş yumurta veririm, besler. Onun da üzerine, tereyağlı pilav yakıştır. Eh pilavla da yoğurt yakıştır; olur gider."

Ankara'nın lojistiği büyük ölçüde İnebolu üzerinden sağlanmaktadır. İnebolu-Ankara arası kısmen şosedir. Yılda 400 kadar vapur İnebolu'ya uğramaktadır (1915). Bu çizgide artan trafik, bir yandan nakliye ve araba fiyatlarını arttırırken [Ek 1], diğer yandan binaların hanlara, otellere çevrilmesini hızlandırmış, Ankara-İnebolu arasındaki trafiğin artması ve askeri gereksinimler Konya'da bir Nalbant Okulunun açılmasını da zorunlu kılmıştır.⁸

Konaklama noktaları, kağrı ve atlı arabalar için bir günde kat edecekleri mesafeler göz önünde tutularak mümkün merteye çakıştırılmıştır. İnebolu-Ankara arası ortalama 7 gün 6 gece sürmektedir.

Ismayıl Hakkı Bey yol üzerindeki bitki örtüsünden, kentlerin, evlerin mimarisinden etkilenir:⁹ "Bu çam ormanları çok gizemli şeyler. İnsan bazen düşünüyor. Kastamonu köylüsünün zengin ruhunu yaratan bu ormanlar mı, yoksa bu ormanlara anlamını veren bu Kastamonu Türkü mü? Şopenhaur'ın fizikötesi bir gerçek olarak düşündüğü 'yaşama iradesi', bu salt töz, bu salt Kastamonu ormanlarında fiziki bir olay gibi beliriyor!"

Kastamonu, Kurtuluş Savaşını bütün varlığıyla, olanaklarıyla sürdüren bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Açıksöz gazetesinin yayınları,¹⁰ düzenlenen mitingler, Nasrullah Camisindeki toplu dua törenleri, kadın hareketi... Kastamonu halkının dirençli ve özverili yönünü örneklemektedir.

Yol boyunca çevreyi dikkatlice izleyen Ismayıl Hakkı Bey, Çankırı'ya girişlerinde bu kez kentin mimarisinden söz açar:¹¹"Aman bu Çankırı ne gizemli yermiş. Gerçi bütün binalar ahşap. Fakat bu tahta yapıların öyle bir mimarisi var ki insanı kendi içine çekiyor ve usunu, usavurumunu susturuyor, bir giz alemine sürükleyip götürüyor."

İnebolu üzerinden Ankara'ya geçenlerin izlenimleri pek çeşitlidir. Yakup Kadri de bu yolculuğun sıkıntıları üzerinde durmakla beraber doğaya bir sanatkar gözüyle bakmış olduğunu anlıyoruz:¹²"Bir yaylı araba içinde kah bağdaş kurarak, kah diz çökerek, kah yan gelip uzanarak bin zahmetle geçtiğimiz bütün dağları, bütün vadileri, bütün ovaları ve yaylaları insan eliyle çizilmiş, insan eliyle boyanmış birtakım egzotik levhalara bakar gibi seyrediyorum. Kanımı bu dağlardan akan duru sulara karıştırmak, ruhumun derinliğini bu

7 Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı, agy, s. 245.

8 Konya'da Nalbant Mektebi, Hakimiyet-i Milliye, 28 Haziran 1921, sayı 220, s. 2.

9 Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı, agy, s. 245.

10 Haftada bir kez tek yaprak yayınlanan Açıksöz, Kuva-yı Milliye ile birleştikten sonra haftada iki kez ve dört sayfa yayınlanmaya başlamıştır (Açıksözcü Hüsnü, İstiklal Harbinde Kastamonu, Kastamonu Vilayet Matbaası, 1933, s. 83).

11 Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı, agy, s. 245.

12 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, Ergenekon, Ankara Yolunda, Kültür Bakanlığı Yayınları 403, Ankara 1990, s. 52-63.

vadilerden almak ve bütün varlığımı bu ovalara, bu yaylalara saçmak mümkün değil mi? Ne gezer!”

İnebolu Gençler Mahfili Ankara'ya gitmek üzere İnebolu'ya çıkanlar hakkında Ankara ile telgrafla iletişim kurup hızlı bir güvenlik soruşturması yaptıktan sonra olumlu izlenim edilenlere bir tür seyahat belgesi düzenleyip kendilerine veriyordu. Olumsuz izlenim ettiği kişileri ya geri çeviriyor ya da İstiklal Mahkemesine sevk ediyordu.¹³ Daha sonra Adana mebusu olacak Hasan Refet Canitez, İstanbul-Ankara arasındaki gizli bilgi iletişimini, işgal kuvvetleri tarafından refere edilmiş bir seyahat varakasıyla sağlamıştır.¹⁴

2. Ulus Devlet Sürecinde Ankara'nın Konumu, Yapısı ve İşleyişi

Yeni Türk devletinin kurtuluş ve kuruluş sürecinde önemli hizmetlerin görüldüğü birkaç önemli bina vardır. Bunların başında Darülmuaallim ve Ankara Sultanisi binaları ile Taşhan¹⁵ gelir. Maarif Vekaleti bir süre faaliyetini Taşhan'ın mangalla ısıtılan iki odasında sürdürmüştür.

Ankara artık içinden demiryolu hattı geçen bir vilayet değil, Kurtuluş Savaşı'nın kargahı, yeni Türk devletinin bilim ve kültür merkezidir. Fotoğrafhaneler, hanımlara özgü fotoğrafhane,¹⁶ kitapçılar ve gazete bayileri,¹⁷ TBMM Hükümetinin resmi kitapçısı Ahmet Edip,¹⁸ oteller, lokantalar,¹⁹ kahveler,²⁰ hamamlar,²¹ çamaşırhaneler, Ankara-İnebolu ulaşım hattı, milli şirketler,²² hekimler,²³ dişhekimleri...²⁴ bu değişim ve dönüşümün öncü kişi ve kurumlarıdır.

13 Açıksözcü Hüsnü, İstiklal Harbinde Kastamonu, Kastamonu Vilayet Matbaası, 1933, s. 78.

14 Hasan Refet Canitez adına düzenlenmiş 10 Ağustos 1922 tarihli seyahat varakası (Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği).

15 Bugün Ulus Meydanı'nda Sümerbank binasının bulunduğu alanda bölümleri han, ticarethane ve büro olarak kullanılan bina. Maarif Vekaleti ilk zamanlarda bu hanın birkaç odasını işgal etmiştir. 1935-1938 arasında yıkılmıştır.

16 Hanımlar fotoğrafhanesi. Bir Türk hanımı tarafından hanımefendilerin nefis ve mükemmel surette fotoğrafları çıkarılır. Fırsattan istifade için her gün, her saat müracaat olunabilir. Resimlerin mahremiyetine son derece itina edilir. Yeri: Bolşevik Sefarethanesi yanındaki Kurşunlu Cami-i Şerifinden Koyunpazarı'na giden sokakta Çitakzade Kasap Mehmet Ağa'nın hanesi karşısındaki Emin Efendi'nin icar hanesinin üst katıdır (Hakimiyet-i Milliye, 30 Mayıs 1921, sayı 198).

17 İstanbul Kütüphanesine koşunuz. İstanbul ve Anadolu gazetelerini süratle celp etmektedir. Ankara'nın pek nefis ve tarihi tab edilmiş kartpostalları mevcuttur. Kartpostal ve her nevi gazete ve haftalık mecmua-i serinin dahili ve harici toptan ve perakende satış muamelesini icra eder (Hakimiyet-i Milliye, 30 Haziran 1921, sayı 223).

18 Ahmet Edip 45 yıl maarif hizmetinde bulunmuş, 1933 yılında intihar etmiştir. Gazeteler bu ölümü, “feci bir kaza” diye duyurmuşlardır. Nezaretin dolayısıyla Babıali'de bulunan kitapçılar öğleyin dükkanlarını kapatmışlardır.

19 Taşhan karşısında büyük fedakarlıklarla mükemmelen tamir edilen binada Anadolu Lokantası bugün açılmıştır. Bir lokanta ve gazinoda aranabilecek evsafın mevcudiyetine ve teşrif edecek zevatın her suretle isticlab-ı memnuniyetine çalışılacağı vaat olunur. Anadolu lokantası müdürü Hayrettin (Hakimiyet-i Milliye, 28 Haziran 1921, sayı 220).

20 Kangırı (Çankırı) Caddesinde işletmekte olduğum kahvemim Cuma günkü kahve ve çay hasılatı Hilal-i Ahmer-i Türk'e teberru edeceğimi beyan ve ahval-i kiramın teşrifleri ilan olunur. Kangırı Caddesinde İzmir ve Aydın Çayhanesi Sahibi Aydın muhacirlerinden Baba Süleyman (Hakimiyet-i Milliye, 30 Haziran 1921, sayı 223).

21 Şengül Hamamı. Nezafet ve İntizam İtibariyle Ankara'nın yegane hamamıdır. Bu kere kamilen tamir ve bütün takımları müceddeden ihzar edilmiş olan Şengül Hamamı'nın hanımlar ve erkekler tarafı küşad edilmiştir. Teşrif buyuracak zevat-ı kiramın temin-i istirahatleri için mümkün-i layika tedabir ittihaz edilmiş, soğuklukta sobalar vaz' edildiği içilecek su dahi Öksüzce membaından celp edilmekle bulunmuştur (Hakimiyet-i Milliye, 2 Ocak 1922, sayı 394, s. 2).

22 Türkiye Milli İthalat ve İhracat AŞ (Hakimiyet-i Milliye, 13 Teşrinisani 1922, sayı 659, s. 4).

23 Paris Müessesat-ı Sıhhiyesi emrazı dahiliesinden mezun Doktor Yusuf Ziya Bey (Hakimiyet-i Milliye, 11 Temmuz 1923, sayı 862, s. 4).

24 Diş Tabibi Hüsamettin Fikret, Tahtakale hamamı civarında (Hakimiyet-i Milliye, 6 Teşrinisani 1921, sayı 345, s. 2).

Hamdullah Suphi, Ankara Düyun-ı Umumiye binasının arkasında Selçuklulardan kalma mülevvesat dolu camiyi kütüphaneye çevirmiştir.²⁵

Ankara bütün bu unsurlarıyla ulus devletin oluşmasını sağlayacak nitelik ve niceliği hızla elde etmeye başlamıştır. Eğitimsel ve kültürel yapılanma, çeşitlenme kent yaşamının her alanında kendini göstermeye başlamıştır. Bu alanların en önemlilerinden biri de eğitim ve kültür yapılanma ve hareketleridir. Bu etkinlikler kent ölçeği bakımından yoğundur ve değerlidir.

Temsil Yurdu'nun etkinlikleri,²⁶ Milli Sinemada düzenlenen müsamereler, tiyatro oyunları, gösterilen filmler, umumi kütüphane,²⁷ çocuk bahçesi,²⁸ yeni açılan okullarla²⁹ adları değiştirilen okullar,³⁰ sosyokültürel değişimin somut örnekleridir.

Bu hareketlilik ve yoğunluk beraberinde bina sıkıntısını getirmiştir.³¹ İmparatorluğun bir vilayet merkezi olmaktan çıkıp kurtuluşun, dirilişin merkezi olan Ankara izleyen yıllarda üreteceği yapılarla Cumhuriyetin başkenti olduğunu kanıtlayacaktır.

Yaklaşan Kongrede siyasi, mali, eğitimsel ve kültürel etkinliğini rahat ve hızlı bir şekilde ortaya koymasını sağlamak amacıyla Maarif Vekiline bir makam arabası (fayton) alınması dikkat çekicidir. Maarif bütçesinde ödenek bulunmaması üzerine, sorunun örtülü ödenek üzerinden çözülmesi, yürütmenin konuya verdiği önemi göstermektedir.³²

25 TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Şubat 1338, İ. 162, C. 2, s. 68. Kütüphaneye çevrilen mabet Kızılbey Camisidir. Arsası üzerinde bugün Ziraat Bankası genel müdürlüğü bulunuyor.

26 Ankara'da Temsil Yurdu. Cuma gecesi "Anadolu Temsil Yurdu" üçüncü tiyatrosunu "Millet Bahçesi"ndeki binada verdi. Bugünlere taalluk eden bir mevzuunun temsil olunması ve "Ferit Paşa'nın Melanetleri" piyesini başından vakalar geçen Tevfik Bey'in filme alarak kendisinin sahneye çıkması hasebiyle halk üzerinde büyük tesir yaptı. Genç sanatkarlar rollerinde muvafak oldular, her perde şiddetle müteaddit defa alkışlandı (Hakimiyet-i Milliye, 31 Temmuz 1922, sayı 570, s. 2).

27 Umumi Kütüphane müdavimini. Maarif Vekaletinin açtığı kütüphaneye tarih-i küşadı olan 24 Temmuz'dan Ağustos nihayetine kadar bir ay mütalaaya "978" zat gelmiştir. Bunlardan "13" ü hanım mütebakisi erkektir (Hakimiyet-i Milliye, 8 Eylül 1922, sayı 602, s. 2).

28 Ankara'da Çocuk Bahçesi. Himaye-i Etfal Cemiyeti, milli pay-i taht olması hasebiyle binlerce yavrunun mukri bulunan Ankara'da çocukların hıfz-ı sıhhaya muvafık tarzda eğlencelerle meşgul olmaları ve elyevm mikrop yuvası olan sokaklardan kurtarılmaları için bir çocuk bahçesinin vücudunu elzem addederek bu husus için Belediye Bahçesinin Duyun-ı Umumiyeye mücavir kısmını pek muvafık bulmuş ve bahçenin müzayedeye çıkarılması zamanının takarrüb etmekte olmasına mebni bu kısmın icara verilmeyerek cemiyete bırakılmasını vilayetten rica etmiştir. Cemiyet burasını sıhhi bir hale ifrağ ederek yarın yavrular için mükemmel bir hale getirecektir. Nesl-i atının sıhhatine taalluk eden bu meseleye vilayetin (Idare-i Hususiye ait olduğundan) ve Meclis-i Umumiye'nin memnuniyetle muvafakat edeceğini ümit ederiz (Hakimiyet-i Milliye, 23 Şubat 1922, sayı 439, s. 2).

29 Yeni Açılan Mektepler. Ankara Maarif Müdürlüğü'nden: Mevcut ilk mekteplere ilaveten Yunan Sefarethanesi karşısındaki binada üç ve Ulucanlar semtinde Cumhuriyet Mektebi civarında yine üç sınıflı şubelere kadroları müsait olduğundan dolayı daha talebe alınacaktır. Bundan başka Tacettin Tekkesinde birinci Musevi mahallesinde kain Sefarad Kız Mektebi'nde ikinci, dördüncü ve beşinci sınıflara yeniden talebe alınacaktır. Daha ihtiyaç duyulduğu takdirde şubelerin tezyidi imkanı mevcut olduğu gibi, kitap tedarik edemeyecek çocuklara kitap ve vesait-i tedrisiye Maarif Dairesi tarafından temin edilecektir (Hakimiyet-i Milliye, 10 Teşrinisani 1925, sayı 1575, s. 3).

30 Yeni Mektep İsimleri. Tedrisat-ı İptidaiye Meclisi'nce Ulucanlar Erkek Mektebi ismi Cumhuriyet Erkek Mektebi'ne, Ulucanlar Kız Mektebi ismi İnönü Kız Mektebi'ne, Nakşibendi Kız Mektebi ismi İstiklal Kız Mektebine, Nakşibendi Erkek Mektebi ismi Sakarya Erkek Mektebi'ne, Tacettin Kız Mektebi ismi Dumlupınar Kız Mektebi'ne, Karacabey Erkek Mektebi ismi İltekin Bey Erkek Mektebi'ne, Hacıbayram'da yapılan mektebin ismi İsmet Paşa Mektebi'ne, Arslanhane'de yapılan mektep Yeni Hayat Mektebi'ne tahvil edilmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 10 Teşrinisani 1925, sayı 1575, s. 2).

31 4 Ağustos 1920 gün ve 126 sayılı Kararname: Ankara'da bina buhranı ve devair-i resmiye için ebniyeye şiddet-i ihtiyaç bulunması sebebiyle Ankara Sultanisi ile Darümualliminin açılmayacağından zaten adedi pek kalil olan mezkur mekteplerin talebesi 36-37 sene-i tedrisiyelerini ikmal etmek üzere Maarif Vekaleti tarafından Çorum veya Kırşehir'e izam olup heyet-i tedrisiye ve idareleri muvakkaten açığa çıkarılacak ve muallimin-i mezkure ilk münhale tayin olunacaktır (BCA T 04.08.1920, S 126, D - F 30.18.1.1, Y 1.7.8).

32 Kararname, 5 Temmuz 1922, sayı 1654. Pazarlık suretiyle Maarif Vekaletine bin altmış liraya mubayaa olunan ma koşum bir çift at ve araba bedelinin Maliye Bütçesi'nin 19. Masarif-i Gayri Melhuza faslından ve Vezne-i Umumi namına ita emrinin

3. Serbest Ali Dersler Darülfünunu

Serbest Ali Dersler Darülfünununun Ağustos 1921 başında açılması düşünülmektedir. Derslere devam etmek isteyenler Maarif Vekaletine başvurarak hangi dersleri, hangi sıfatla (öğrenci/dinleyici) izleyeceklerini bildireceklerdir [Ek 2]. Derslere öğrenci olarak devam edeceklere bir sertifika verilecektir. Dersler her gün öğleden önce (yerel saatle) 9-10 arasında birçok derslikte verilecektir. Devlet memurlarının derslere devamlarını kolaylaştırmak için bu saatler arasında izinli sayılmaları kararlaştırılmıştır.³³

Serbest Ali Dersler müderrisleri aldıkları kararlar kurumun işleyişini belirlemişlerdir:³⁴ “Serbest Ali Dersler müessese-i ilmiyesi tedrisat ve idaresinde muhtardır. Müessesenin ilmi ve idari işlerini ‘Heyet-i Umumiye-i Müderrisin’ rüyet eder. Müderrisler fahri olarak ders verirler. Talebeden ücret alınmaz.”

Serbest Ali Dersler meclis-i müderrisini, özerk bir Türk Darülfünunun ilkelerini belirlemek amacıyla müderrisler Tevfik Kamil, Kazım Nami [Duru], Mehmet Vehbi [Sarıdal]’den oluşan bir yönetmelik komisyonunun kurulmasına karar vermiştir.³⁵

Ankara’nın darülfünun kurumuna yönelttiği önem ve gereklilik, Anadolu’da derhal yankılanmıştır. İlk kıvılcımın bir kömür ocağından gelmesi ayrıca anlamlıdır. Ereğli çevresindeki 171 sayılı Kunalık adlı Kömür Ocağı’nın gelirinin yarısı Anadolu’da kurulacak Darülfünununa, ¼’nün maden öğrenimi için Avrupa’ya gönderilecek öğrencinin masraflarına karşılık olmak üzere “Anadolu Darülfünunu” adına kayıt ve ferağı Kastamonu Meclis-i Umumiyesince kararlaştırılmıştır.³⁶

Darülfünunlar 20. yüzyıl ulus devletlerinin olmazsa olmazıydılar. O kadar ki Venizelos’un askerleri iki yıl önce İzmir’e ayak bastıkları vakit, hemen bir Yunan Darülfünunu kurmanın hazırlıklarına başladılar. Bu girişim için gereken proje hazırlandı, muallimler bulundu, bütçesi yapıldı. Bunlar gösteriyor ki ülkeleri fethetmenin yöntemi bir değil, iki-dir: Ordu ve mektep!³⁷

Serbest Ali Dersler Darülfünunu öğrencileri, bu dersleri savaşın bütün olumsuz koşullarına karşın bir ibadet titizliği içerisinde izlemişlerdir. Bu dersaneler müderrisleri ve dinleyenleriyle birlikte coşkun, kamusal vicdanın, laik imanın yükseldiği, yoğunlaştığı mekanlar olmuştur.

tanzimi Maliye Vekaletinin 3 Temmuz 1338 tarihli ve Muhasebe-i Maliye Müdüriyeti 595 numaralı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyeti’nin 5 Temmuz 1338 tarihli içtimaında takarrür etmiştir (BCA T 05.07.1922, S 1654, D 144-8, F 30.18.1.1, Y 5. 19.10, 18 144 8 1921).

33 Ali Dersler, Hakimiyyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238, s. 2.

34 Serbest Ali Dersler, Hakimiyyet-i Milliye, 20 Mart 1922, sayı 460.

35 Serbest Ali Dersler, Hakimiyyet-i Milliye, 22 Mayıs 1922, sayı 513.

36 Anadolu Darülfünunu, Vakıf, 18 Şubat 1921, sayı 1148, s. 2.

37 Maarif Kongresi, Hakimiyyet-i Milliye, 3 Haziran 1921, sayı 202, s. 1.

4. Muallimler Derneği'nin Konferansları

Mesleki bir örgüt olan Ankara Muallime ve Muallimler Derneği, 1921-1923 yılları arasında Ankara halkına yönelik iki önemli etkinlikte bulunmuştur. Bunlardan birincisi halka yönelik ilmi konferanslar,³⁸ ikincisi de halk dershaneleridir.³⁹ Konu ve/veya konuşmacının durumuna göre tartışmalı konferanslar yapıldığı gibi sohbet havası içinde geçen toplantılar da olmuştur. Konferanslar, hedef kitleye (halka ve/veya dernek üyelerine) yönelim durumuna göre gündüz ve gece saatlerinde verilmiştir. Konferans etkinlikleri Hacı Bayram çevresindeki Menba-yi Füyuzat mektebinde, Darülmuallimin Konferans Salonu'nda ve postane arkasında bulunan Muallime ve Muallimler Birliği Yurdu'nda gerçekleştirilmiştir [Ek 3]. Tartışmalı konferanslara katılım yüksek olmuş, Kazım Karabekir Paşa, Hamdullah Suphi Bey gibi kişiler sık sık söz almışlardır.⁴⁰

Muallime ve Muallimler Birliğinin düzenlediği seri konferanslarda Mahmut Esat'tan, Yahya Kemal'e; çağdaş okul olgusundan, Anadolu köylüsünün vaziyet-i iktisadiyesine kadar uzanan çeşitli konular işlenmiştir.⁴¹

Maarif Kongresi'nin yaklaştığı bir sırada idare heyeti üyelerini yenileyen Derneğin, Muallime Leman Hanımı yönetim kurulu üyesi olarak içine alması, anlamlı bir davranış olarak kabul edilmelidir.⁴²

Ankara Muallime ve Muallimler Derneği, Samanpazarı'nda Nakşibendi Erkek Mektebi'nde toplumun her katmanı için açtığı Gece Dersleri başlamıştır (10 Aralık 1923). 30 kadar istekli Türkçe, Hesap ve Usul-i Defteri dersleri üzerinden sınıflara taksim edilmişlerdir.⁴³ Halk Dershanesi'ne devam edenlerin sayısı, bir hafta içinde 35'ten 188'e yükselmiştir. Dernek, İmar ve Maarif Vekilleri tarafından ziyaret edilmiştir.⁴⁴

Muallime ve Muallimler Derneği'nin Gece Derslerinin öğretime başlamasından sonra bu kez devlet işe el atmış ve İktisat Vekaletinin yönetiminde Ocak 1924 başından itibaren Türk Ocağı Salonu'nda Serbest Ticaret Dersleri verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁵

Halkın bilgiye, eğitime olan eğilimini dikkate alan Ankara Muallime ve Muallimler Derneği, Samanpazarı'ndaki Birinci Halk Dershanesi'nin yanı sıra Ulucanlar'da İkinci Halk Dershanesi'ni açmaya karar vermiştir.⁴⁶ Dernek, yeni dershaneler için İstanbul'a lüks lam-baları sipariş etmiştir. Her dönem sonunda sınavlar yapılacak ve ikinci devreden çıkanlara Halk Dershaneleri Şahadetnamesi verilecektir.⁴⁷

38 İlmî Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 16 Mayıs 1921, sayı 186, s. 2.

39 Halk Dershanesi, Hakimiyet-i Milliye, 25 Kasım 1923, sayı 976, s. 3.

40 Cuma Günkü Münakaşalı Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 14 Ocak 1923, sayı 712, s. 3.

41 Hakimiyet-i Milliye, 1 Haziran 1921, sayı 200.

42 Hakimiyet-i Milliye, 26 Mayıs 1922, sayı:517.

43 Halk Dershanesi, Hakimiyet-i Milliye, 11 Kanunuevvel 1923, sayı 990, s. 3.

44 Halk Dershanelerinde Büyükler Sınıfı, Hakimiyet-i Milliye, 21 Kanunuevvel 1923, sayı 999, s. 3.

45 Serbest Ticaret Dersleri, Hakimiyet-i Milliye, 23 Kanunuevvel 1923, sayı 1000, s. 3.

46 İkinci Halk Dershanesi, Hakimiyet-i Milliye, 23 Kanunuevvel 1923, sayı 1000, s. 3.

47 Halk Dershaneleri, Hakimiyet-i Milliye, 26 Kanunuevvel 1923, sayı 1003, s. 2.

5. Cemiyet-i Tıbbiye (Tıbbi Müsamereler 1921-1922)

Yeni Türk devletinin kuruluşunda etkinlikleri itibariyle kamusal bilinç ve direncin oluşturulmasına katkı veren kurumlardan biri de Tıbbi Müsamereleri düzenleyen Cemiyet-i Tıbbiye'dir.

Bizde tıbbi müsamereler, askeri ve sivil tıbbiyelerin birleşmesiyle yoğunluk kazanmış ve periyodik etkinlikler haline gelmiştir. Bugünkü karşılığını, aşağı yukarı “düzensiz genel tıbbi toplantılar” diye ifade edebiliriz. O tarihlerde henüz ihtisas kongreleri yapılmıyordu. Hekimler karşılaştıkları özgün vak'aları bu müsamerelerde meslektaşlarının bilgisine sunuyor, tartışmalar başlatıyorlardı.

Bu mesleki-bilimsel toplantılar ordu ve siyasi otorite tarafından destekleniyordu. Tıbbi müsamerelere temsil gücü yüksek, makam ve isim sahibi kişiler katılıp destek veriyorlardı. TBMM Başkanı, Maarif Vekili, hekim olmayan yüksek rütbeli kumandanlar bu katılımlara örnek olarak gösterilebilir.

Ulusal Kurtuluş Savaşında Tıbbi Müsamereler, savaştan kaynaklanan yaralanmalar (bedeni ve ruhi) üzerinde yoğunlaşmış, harp cerrahisi, harp ortopedisi birer uzmanlık dalı durumuna doğru gelişmiştir.

Darülmualimin Konferans Salonu'nda Cebeci Hastanesi Operatörü Kemal Bey, Kırıklar ve Harpte Yara Sarma; Menzil Sertabibi Abdülkadir Bey Sıtma; Cebeci Sertabibi Asap (Nöroloji) konusunda konferans vermişlerdir. Konferansta TBMM İkinci Reisi [Ahmet] Adnan [Adivar], Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa [Bele], Sıhhiye Vekili Refik Bey [Saydam] hazır bulunmuştur.⁴⁸ Ankara Hastanelerinin 11. müsameresinde Muallim Miralay Tevfik Salim Bey [Sağlam], Lekeli Tifo; Tevfik Hamdi Bey, Mafsalda Cism-i Ecnebi konusunda konferans verecektir.⁴⁹

MAARİF KONGRESİ (15-21 TEMMUZ 1921 ANKARA)

Maarif Kongresi'ne, Ankara'ya yakın olan merkezlerin tamamı, uzak olanlardan üçü veya dördü katılacaktır. Her merkezin Maarif, Darülmualimin, Sultani müdürleri, Darülmualimin olmayan yerlerde ilköğretim müfettişi, sultanisi olmayan yerlerin idadi müdürleri kongreye geleceklerdir.⁵⁰ Kongre öncesi yapılan bu çağrı çizelgesi, Kongrenin öngününde genişletilerek yeniden düzenlenmiş ve şu şekli almıştır. Maarif Kongresi'ne aşağıda görev ve unvanları belirtilen kişiler katılabilecektir: Eylemli muallime ve muallimeler, maarif müdürleri, mektep müdür ve müdireleri (Darülmualimin, Darülmualimat, Sultani ve İdadî), Telif ve Tercüme Heyeti üyeleri, Maarif Vekaleti müdürleri, Ali Dersler ve Konferanslar müderris ve müderriseleri,⁵¹ gazete temsilcileri (her gazete için bir temsilci).⁵²

48 Tıbbi Müsamere ve Tevfik Salim Bey, Hakimiyet-i Milliye, 17 Şubat 1922, sayı 434.

49 Tıbbi Müsamere ve Tevfik Salim Bey, Hakimiyet-i Milliye, 17 Şubat 1922, sayı 434.

50 Maarif Kongresi, 31 Mayıs 1921, sayı 199, s. 2.

51 Aslında müderrise diye bir sözcük yoktur. Ancak Serbest Ali Dersler Darülfünununda ders veren Halide Edip ve Müfide Ferit gibi kadınlarımız vardır ve bunlar ilk kadın profesörlerimizdir.

52 Maarif Kongresi'ne Kimler İştirak Edecek, Hakimiyet-i Milliye, 15 Temmuz 1921, sayı 236.

Kongre üyeleri aşağıda yer alan konular üzerindeki düşüncelerini yazılı olarak bildirdikten sonra aralarında tartışacak ve kararlar alacaklardır.⁵³

1. Kız ve Erkek Okulların Sayısı, dereceleri.
2. Okul binaları.
3. Öğretmenlerin sayısı, dereceleri.
4. Öğrenci velilerinin tuttukları iş.
5. Kızlara özgü ortaöğretim konusunda halkın düşüncesi.
6. Özel ve yabancı okullar.
7. Sübyan (Mahalle) mektepleri. Evkaf, Medrese ve Maarifçe bunlardan nasıl yararlanılacaktır?

Ismayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beyler İnebolu-Kastamonu-Çankırı üzerinden 13 Temmuz günü Ankara'ya gelmişlerdir.⁵⁴ Kongrede usul-i terbiye ve tedris konuları tartışılacaktır. Bunun yanı sıra Maarif Müdüriyetlerinden; yörelerindeki maarif teşkilatının yapısı, maarifin gelişme hızı, yörenin üretim gücü, sanayi ve ticari potansiyeli ve halkın seviye ve eğilimi konusunda kaleme alınmış raporlar üzerinde de tartışma açılacaktır.⁵⁵

Demiryolu hattı üzerinde bulunup da Maarif Kongresi'ne katılmak amacıyla Ankara'ya gelecek temsilcilere Nafia Vekaleti özel tren tahsis etmiştir.⁵⁶

Cephede kurtuluş ve bağımsızlık ordusu Yunan'la mücadele ederken, Ankara'da maarif ordusu cehalete karşı savunma programı hazırlıyor. Savaş ve maarif cephelerinin ikisinde de faaliyet var. Milli ordu vatandan düşmanı ve muallim ordusu da cehalet ve zulmeti kovacak.⁵⁷

Erkan-ı Harbiye'de güneşe kadar harbi takip eden Gazi, üçüncü Yunan Taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun müstakbel vazifesiyle meşgul bulunuyordu. 15 Temmuz Cuma günü alafanga saat 15.00'te Darümuallimin Salonunda Muallimler Kongresi'ni açtı. Ve Türk neslinin mürebilerine irfan mücadelesinde gidecekleri yolu işaret etti.⁵⁸

Kongreye yurdun çeşitli yerlerinden gelen yüz seksen dolayındaki temsilci Maarif Vekili Hamdullah Suphi tarafından, *birer birer Mustafa Kemal Paşa'ya takdim edildi*.⁵⁹ Gazi'nin söylevine:⁶⁰ *“Muhterem Hanımlar, Efendiler”* hitap tarzıyla başlaması kadın devriminin müjdecisi olmuştur.

53 Maarif Kongresi, Hakimiyet-i Milliye, 31 Mayıs 1921, sayı 199, s. 2.

54 Gelenler, Hakimiyet-i Milliye, 14 Temmuz 1921, sayı 235, s. 2.

55 Maarif Kongresi, Hakimiyet-i Milliye, 14 Temmuz 1921, sayı 235, s. 2.

56 Muallimlere Hususi Tren, Hakimiyet-i Milliye, 15 Temmuz 1921, sayı 236, s. 1.

57 İki Cephe, Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238.

58 İki Cephe, Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238.

59 Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237.

60 Pek Veciz Bir Nutuk, Hakimiyet-i Milliye, 21 Temmuz 1921, sayı 241, s. 1.

Gazi söze Türkiye Muallime ve Muallimler Birliğinin ulusal maarif sistemimizi kurma görevini yüklediğini ve bundan onur duyduğunu belirttikten sonra şimdiye kadar izlenmiş olan tahsil ve terbiye usullerinin geri kalmışlığımızın başlıca nedeni olduğunu söylemiştir. Milli bir eğitim programından söz ederken eski devrin bütün hurafelerinden sıyrılmış, Şark'tan ve Garp'tan gelen yabancı etkilerden uzak ve ulusal benliğimize uygun bir kültür amaçladığını ifade etmiştir. Gazi Kongre'den eskiden beri çizilmiş sıradan yollar üzerinde yürümeyi değil, belki nitelik ve özgünlüklerini işaret ettiği milli hars yolunda millete rehber olmak gibi kutlu bir görev beklemektedir.⁶¹

Gazi'nin konuşmasını takiben, Kongreye katılan öğretmenler adına Sivas Maarif Müdürü Osman Nuri [Oral] söz almış, gelinen aşamada muallimlerin Kongre'ye bakışlarının, vahdet-i milliye ilkesini güçlendirmeye çalışmaktan ibaret olduğunu söylemiştir. Osman Nuri Beyin söylevi bittikten sonra, İstanbul Muallimler Cemiyetinin bağlılık ve kutlama telgrafı okundu.⁶²

Mustafa Kemal Paşanın veda edip Kongreden ayrılmasını takiben Hamdullah Suphi söz alıp üyeler tarafından hazırlanan raporları incelemek ve sınıflandırmak üzere bir komisyonun kurulması karar altına alındı. Değerlendirme Komisyonu üyeliklerine Darülfünun müderrisleri İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin, İlk Tedrisat Müdürü Ahmet Edip, Orta Tedrisat Müdürü Kazım Nami, Ankara Darülmuaallimatı terbiye ve ruhiyat muallimi Nafi Atuf Beyler getirildi.⁶³

Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarla üzerinde durduğu konu eğitimin ulusallaştırılması sorunsalıdır. Ulusal eğitimin ilkelerini belirleyecek kurum Maarif Kongresi, hukuki ve işlevsel yapıyı belirleyecek olan da Tevhid-i Tedrisat yasasıdır. Tevhid-i Tedrisat sıradan tek elden yöneterek, eğitim ve öğretimin birleştirilmesi işlemi değildir. Eğitim ve öğretimin birleştirilip ulusallaştırılması işlemidir. Mustafa Kemal bu ihtiyacı yakından görmüştür:⁶⁴ “Şark'tan ve Garp'ten gelen ecnebi fikir ve terbiye unsurlarından uzak bir program hazırlamak.” Milli ordu, hudutlardan gelen ecnebi istilasını def için nasıl çalışıyorsa, muallimler ordusu da Türk çocuklarını saran ecnebi terbiye unsurlarına karşı cidal açmalı, Türk neslini kendi tarihinin, kendi mefahirinin, kendi terbiyesinin ilham ve irşadıyla yetiştirmelidir. Garb'ın ve Şark'ın ali ve maddi medeniyetlerinden alacağımız şey çoktur. Fakat Garb'ın ve Şark'ın harsından iktibas edilmiş hiçbir şeyimiz olmamalıdır.”

Daha sonra Kongre üyelerine çay, pasta ve reçel ikram edildi. Çaydan sonra Maarif Vekaleti binası avlusunda grup grup fotoğraflar çekilmiştir. Üyelerin verdikleri raporlar komisyon tarafından incelenmesi tamamlanmış, belirlenecek programa göre oturumlara devam edilmesi kararlaştırılmış ve oturum kapanmıştır.⁶⁵

61 Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237.

62 Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237.

63 Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237, s. 2.

64 Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237, s. 2.

65 Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237, s. 2.

Belediye Bahçesi,⁶⁶ Bentderesi'ndeki kır kahvesiyle birlikte Ankara'nın tek kalan dinlenme yerleriydi. Kongre salonuyla karşı karşıya bulunması üyeleri buraya çekiyordu. Hakkı Baha [Pars] ve Baltacıoğlu Belediye Bahçesinde birleşir, uzun uzun görüşürlerdi.⁶⁷ Erişirgil ve Baltacıoğlu Kongre'de, konferanslarında, söylev ve sohbet ve bildirimlerinde “eğitimin ulusal, öğretimin uluslararası olması (vahdet-i terbiye)” tezini savunmuşlardır.⁶⁸

“Eğitimin ulusal, öğretimin uluslararası olması” düşüncesinin temelleri İstanbul Darülfünunu'nda atılmış, Maarif Kongresi'nde ilkeleşmiş, 1923'te Ankara'da toplanan I. Heyet-i İlmiye'de⁶⁹ ayrıntılı bir izleneye bağlanarak somutlaştırılmış⁷⁰ ve 1937'de Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin kurulmasıyla hayata geçirilmiştir.

Eğitimin ulusal, öğretimin uluslararası olması konusunda alınan ilke kararı yeni Türk Devleti'nin laik temeller üzerine yapılandırılmasına ışık tutacaktır. Başka bir deyişle laikliğin toplumbilimsel gerekçesi bu kongrede ileri sürülmüş ve tecessüm ettirilmiştir.

Maarif Kongresi'nin ikinci birleşiminde, Maarif Vekaleti tarafından Halk Mektepleri hakkında hazırlanan proje tartışılmıştır. Vekalet adına projeyi Ahmet Edip Bey anlatmıştır. Projeye göre ilköğretim 4 yıl olacaktır. Çocukların hayatta başarılı olmalarını sağlamak için bir ilköğretim programının hazırlanması gereği üzerinde durulmuştur.⁷¹

Akşehir İdadisi Müdürü Hayrettin İlhan, şimdiye kadar yapılan ilköğretim programlarının uygulanma olanağının bulunmadığını söylemiştir. Yurttaşlar ve köylülerin 6 yıllık ilköğretim okullarına tahammülü olmadığını, bu okullarda okutulan birçok derslere gerek görmediği için mahalle mekteplerini yaşattığını söylemiştir. Halk maarifi yapmak için böylesine yüksek programlar değil, tersine köylünün en çok gereksinim duyduğu lisan, din, hesap gibi dersleri okutmakla yetinilmesi gerektiğini söylemiştir. Hayata adam yetiştirmek esastır.⁷²

Eskişehir Darülmuallemi müdürü Ekrem Bey, köylü ile kentlinin gereksinimlerinin ayrı ayrı olması nedeniyle ayrı ilköğretim programlarının yapılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.⁷³

Ortaöğretim konusunda Tedrisat-ı Taliye müdürü Kazım Nami Bey tarafından önce açıklamalarda bulunulmuş, ardından ortaöğretim programına ilişkin tartışma açılmıştır.⁷⁴

66 Bu bahçe, Millet Bahçesi olmalı. İlk Meclis binasının karşısında bulunan Millet Bahçesi'nin alanında bugün Yüzüncü Yıl Çarşısı bulunuyor.

67 Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, agy, s. 246.

68 A) Yarınki Konferans, Hakimiyyet-i Milliye, 20 Temmuz 1921, sayı 240, s. 2. B) Dünkü Konferans, Hakimiyyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237, s. 2.

69 Maarif Kongresi'nin devamı niteliğinde, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihinde Ankara'da toplanan eğitim kurultayı.

70 Yeni Türk Devleti'nin kültür politikasının temellerini atan ve I. Heyet-i İlmiye Milli Hars Encümeni tarafından hazırlanan “Kültür Teşkilatı Hakkında Rapor” (I. Heyet-i İlmiye, Ankara 15.07-15.08.1923. Raporun tam metni için Bkz. Hakimiyyet-i Milliye, 6 Ağustos 1923, sayı 881, s. 3).

71 Yeni İptidai Programının Münakaşası, Hakimiyyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238, s. 2.

72 Yeni İptidai Programının Münakaşası, Hakimiyyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238, s. 2.

73 Yeni İptidai Programının Münakaşası, Hakimiyyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238, s. 2.

74 Maarif Kongresi, Hakimiyyet-i Milliye, 20 Temmuz 1921, sayı 240, s. 2.

Son olarak söz alan Darülmualimat Müdiresi Şahver Hanım kız okullarına kızlarımızın ev kadını olabilmeleri için gerekli uygulamalı meşguliyetlerin konulmasını istemiştir.⁷⁵

Maarif Kongresinin son toplantısında bütün üyeler, Vekaletin öğretimi sadeleştirmek, amelileştirmek ve mahallileştirmek hususunda hemfikir olduklarını açıklamışlardır. Darülfünun fenn-i terbiye müderrisi İsmayıl Hakkı ile Ali Dersler müderrisi Cemal Hüsnü [Taray] Beylerin konuya ilişkin açıklamaları Kongre üyeleri üzerinde olumlu etki yapmıştır. Kongrenin kapanışı öncesinde söz alan Hamdullah Suphi Bey, ülkenin iktisadi açıdan iki parçaya ayrıldığını, yakın zamana kadar Ermeni ve Rum nüfusun Doğu Anadolu'dan merkeze doğru uzanan coğrafyada iktisadi egemenliğinin söz konusu olduğunu söylemiştir. Maarif siyasetinin çiftçi ve işçi sınıfı göz önünde tutularak belirlenmesi gerektiğini, şehit çocuklarının babalarının öğretmenler olduğunu, hayat ortasında kendi ellerinin emeğiyle, kendi ekmeklerini kazanacak şekilde donatmanın gerekliliği üzerinde durmuştur.⁷⁶

Kongrenin sona ermesini takiben öğretmenler memleketlerine dağılarak görevlerine başlamışlardır.⁷⁷ Kütahya ve Eskişehir çarpışmalarının ardından bu kentlerimizin düşmesi üzerine Ordumuz Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. İşgal bölgesinden gelen Kongre üyelerinin memleketlerine dönme imkanı kalmayınca idarece açığa alınmışlar, Anadolu Hükümeti'nin egemenlik alanında boşalan memuriyetlere öncelikle atanmışlardır [Ek 4].

İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beylerin Maarif Kongresine sundukları lahiyalar (bildiriler):

- Vahdet-i Terbiye Hakkında.
- Tedrisat-ı Taliye.
- Maarif Müesseselerinin Hayat-ı Dahiliyesi Hakkında.
- Teftiş Vazifesinin İslah ve Tensiki Mevzuları Hakkında Rapor.
- Maarif Mıntıkları ve Maarif Eminlikleri.

Müderrislerimiz bildirimlerini doğrudan Maarif Kongresine sundukları gibi, Anadolu maarifi konusundaki izlenimlerini raporlar halinde Hamdullah Suphi Bey'e yollamışlardır.

Anadolu mekteplerine dair Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e gönderilen Raporlar: ⁷⁸
"Maarifi umumiyemiz hakkında Vekalet-i Celilerince takib-i mukayyed gördüğümüz esaslı noktaları bervech-i ati arz ediyoruz."

⁷⁵ Yeni İptidai Programının Münakaşası, Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238, s. 2.

⁷⁶ Maarif Kongresi, Hakimiyet-i Milliye, 22 Temmuz 1921, sayı 242, s. 2.

⁷⁷ Sarıhan Zeki, agy, s. 26-28.

⁷⁸ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (özgün belge), Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği IHB-103 A.

1. Yeni Teşkilat Meselesi.
2. İptidai Maarif.
3. Darülmualiminler, Darülmualimat.
4. Köy İmamlarından İstifade.
5. Kongreye Teklif Edilen Halk Mektepleri Programı ve İdadiler.
6. Sultaniler.
7. Anadolu'da Tahsil-i Tali ve Darülfünun.
8. Tercüme ve Telif .

Ayrıca sürdürdükleri Anadolu Aydınlatma Gezisi sırasında, Vekalet'in görüş istediği sorunlar konusunda bir dizi raporu Ankara'ya iletmışlerdir.⁷⁹ **“Vekalet-i Celilerinde teşekkül eden bir komisyon-ı mahsusça tertip edilen ilk ve orta tedrisat mektepleri müfredat programlarını aldık. Mütalaalarımızı bervech-i ziir arz ediyoruz.** İlk ve Orta Tedrisat Mektepleri Müfredat Programı Hakkında: Tali mekteplerimizin ehil muallimler elinde bulunması için icap eden usul ve tedabir hala ittihaz edilmiş değildir. Bu cihetin Vekalet-i Celilerince ikmalî büyük bir muvaffakiyet teşkil eder. Arzu olduğu takdirde bu husustaki fikrimizi de arz edeceğimiz tabiidir. Muvaffakiyetiniz temennisiyle takdim-i hürmet ederiz efendim. Darülfünun Terbiye Müderrisi İsmayıl Hakkı ve Darülfünun Tarih-i Felsefe Muallimi Mehmet Emin.”

Maarif Kongresi konusu TBMM gündemine gelmiş, Atatürk'ün şahsına yöneltilemeyen haksız eleştiriler, Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ve Maarif Kongresi üzerinden yürütülmüştür. Bu bağlamda Bitlis Mebusu Koçzade Yusuf Ziya Beyin [1882-1925] istizah tavrı (gensoru) bağlamında ileri sürülen birçok şikayet ve ihbar değerlendirilmiştir. Hamdullah Suphi Beyin işlem ve eylemlerinin hemen hepsinin sonuç itibarıyla, Hazineyi zarara uğrattığı iddiası tutanaklarda yer almıştır. Biz burada yalnız Maarif Kongresi ile ilgili iddia, değerlendirme ve açıklamaları ele alacağız.

Bitlis Mebusu Koçzade Yusuf Ziya Bey, Darülfünun müderrisleri İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beylerin memur olarak İstanbul'dan davet edildikleri, harcırahlarının İnebolu'ya gönderildiğini, bunların burada görev kabul etmeyerek İstanbul'a döndüklerini iddia etmiştir. Yusuf Ziya Bey devamla savaşın en şiddetli bir safhasında Muallime ve Muallimler Kongresine, bu karma kurultaya on bin lira masraf edildiğini, bir on bin gelenlerin zararı eklenirse yirmi bin liraya mal olduğunu ileri sürmüş, milletin yirmi otuz bin lirasının, Vekil Bey'e arz-ı tazimat için harcandığını ifade etmiştir.⁸⁰

⁷⁹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (özgün belge), Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği IHB-103 B.

⁸⁰ Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Beyin istizah tavrı ve Hamdullah Suphi Beyin cevabı (TBMM Zabıt Ceridesi, 10.11.1337, İ. 108, C. 3, s. 165).

Bu iddia üzerine Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, Vekaletine tahsis edilen paradan İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beylere beş para vermediğini, Ankara'ya da memur olarak davet etmediğini açık bir dille söylemiş, ellerinde bir belge varsa ibrazını istemiştir.⁸¹ Hamdullah Suphi Bey konuşmasını sürdürdüğü sırada Kırşehir Mebusu Yahya Galip [Kargı (1874-1942)] araya girerek:⁸² “Fakat kadınlarla birleşme iyi olmamıştır.” demiştir.

Kongre için on değil, iki bin beş yüz lira harcandığını ifade eden Vekil Bey, muallimleri eşya dengi gibi naklettiğini, üç dört arkadaş bir araya toplanarak gelmeleri için emir verdiğini söylemiştir. Vekil Bey Kongre'ye gelen katılımcılara:⁸³ “Bir araba tutunuz, arabanın parasını vereceğim. Siz başka bir şey istemeyeceksiniz. Otel parasını, iaşe parasını vermedim. Mekteplerde yatırdım ve hepsini bir kazandan yemek yedirdim.” demiştir.

Karesi Mebusu Hasan Basri [Çantay (1887-1964)], Maarif Kongresinin karma olmasını halkın sindiremediğini, Evliya-yı etfali derin derin düşündürdüğünü söyledikten sonra sözünü şöyle tamamlamıştır:⁸⁴ “Maarif kurumu her şeyden evvel halkın ruhuna ve terbiye-i içtimaiyeye uygun bir hatt-ı hareket ittihaz ettiğini halka göstermek ve bu suretle mekteplere karşı müteassıl bürudeti izale etmek vazifesiyle mükellef idi. Maarif Vekaleti ise tamamıyla buna aykırı harekette bulundu. Ve halkın mekteplere karşı olan nefretini izaleden ziyade teşdi etti.”

Eski Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey hakkında Tahkik Encümeni tarafından hazırlanıp, TBMM'ne sunulan mazbatanın tartışılması sırasında Kangırı (Çankırı) Mebusu Hacı Tefik Efendi [Durlanık (1871-194)], araya girerek:⁸⁵ “Kadınları kürsüye çıkaramayalım.” diye bağırır. Encümen raporunda Maarif Kongresi'nin mevsimsiz ve gereksiz toplanmasının yarar yerine zarar getirdiği görüşü yer almıştır.⁸⁶

6. Tetkik ve Telkin Heyetleri, İrşat Heyetleri, Heyet-i Nasıhalar

Kurultay bittikten sonra bir süre daha Ankara'da kalan Müderrislerimiz, bir sabah Taşhan'a çekilmiş bir yük arabasıyla Anadolu'ya hareket ederler. Kırşehir, Mucur, Ürgüp, Avanos, Niğde, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun çizgisinde bulunan yerlerde ulusal kurtuluş hareketini destekleyen, iradi (istençsel) ulusçuluğu vurgulayan konferanslar vermişlerdir. Anadolu maarifi konusundaki gözlem ve izlenimlerini de raporlar (layihalar) halinde Ankara'ya sunmuşlardır.⁸⁷

81 TBMM Zabıt Ceridesi, 10.11.1337, İ. 108, C. 3, s. 170.

82 TBMM Zabıt Ceridesi, 10.11.1337, İ. 108, C. 3, s. 170.

83 TBMM Zabıt Ceridesi, 10.11.1337, İ. 108, C. 3, s. 170-171.

84 TBMM Zabıt Ceridesi, 12.11.1337, İ. 109, C. 1, s. 192.

85 TBMM Zabıt Ceridesi, 20.02.1338, İ. 162, C. 2, s. 71.

86 TBMM Zabıt Ceridesi, 20.02.1338, İ. 162, C. 2, s. 62.

87 Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, agy, s. 247.

Maarif Kongresi ve İrşat Heyetleri (Aydınlatma Kurulu) çerçevesinde İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beyler, üç ay (3 Temmuz-30 Eylül) süren bu Anadolu seyahati sırasında Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'le sürekli haberleşmişlerdir. Bu iletişime örnek oluşturması bakımından Niğde'den Ankara'ya, Hamdullah Suphi Bey'e çekilen iki telgraf metnini buraya alıyorum:

- **Birinci Telgraf:**⁸⁸

“Muhterem Efendim;

Bu aralarda maarif-i umumiyemizin inkişafı için Vekalet'çe başlanılacağını düşündüğümüz tedabiri havi raporla Ankara ile Niğde arasındaki köylerdeki müşahedatımıza ait ikinci raporu leffen takdim ediyoruz. Niğde ve mülhakatına dair meşhudatımızı ayrıca arz edeceğiz. Buradan Sivas'a gitmek icap edip etmeyeceğini telgrafla işarını ehemmiyetle istirham eder ve takdim-i hürmet eyleriz”

- **İkinci Telgraf:**⁸⁹

“Ankara'da Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e

Tetkikatımıza ait raporları postaya verdik. Sivas için emirlerinizi bekliyoruz. Hürmetler.

Mehmet Emin İsmayıl Hakkı

14 Ağustos 1337

Adres: Niğde'de Mustafa Dilaver Bey nezdinde Darülfünun müderrislerinden Hakkı ve Emin.”

Hakimiyet-i Milliye'nin haberine göre Mürşitlerimiz, Niğde-Sivas çizgisini izleyerek Samsun'a yönelecek olan bilimsel gezilerini sürdürmektedirler. Yol üzerindeki köylere varıncaya kadar ayrı ayrı uğrayarak her aşamada halk ile yakın ilişki içinde bulunmaktadırlar. Bir yandan Ulusal direnişimizi güçlendirecek bilgi ve düşünceleri yayarken diğer yandan maarife ilişkin izlenimlerini saptamaktadırlar. İki genç bilginimizin kendi istekleri ile cephe gerisinde yürüttükleri aydınlatma ve bilinçlendirme görevleri, özellikle milli mücadelenin bu kadar önemli bir aşamasında her yönüyle takdirle anılmaktadır.⁹⁰

Heyet Ürgüp'ten geçerken eski Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'ye bir nezaket ziyaretinde bulunmuştur.⁹¹

88 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (özgün belge), Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği IHB-104A

89 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (özgün belge), Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği IHB-104B

90 İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beyler, Hakimiyet-i Milliye, 29 Ağustos 1921, sayı 276, s. 2.

91 Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, agy, s. 252.

Ismayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beyler Sivas'ta bir dizi konferans verdikten sonra Samsun'a doğru yönelmişlerdir.⁹² İsmayıl Hakkı Bey Samsun Mekteb-i Sultanisinde 20-21 Eylül günlerinde ilm-i terbiye üzerine bir dizi konferans vermiştir. Konferansçımız ülkenin vilayet, liva ve kazalar şeklinde ortaya konan yönetsel yapısının, maarif sorunlarının çözümüne engel olduğunu söyledikten sonra, Maarif teşkilatının farklı bir bölümlenme ve yapılandırılmaya tabi tutulmamasının gerekliliği üzerinde durmuştur.⁹³ Anadolu'nun maarif teşkilatı, askeri teşkilatımız gibi maarife özgü ölçütler üzerinden yapılmalıdır. Onun için Anadolu'yu maarif bölgelerine ayırıp bilimsel ve eğitimsel yoğunluğu bu merkezlerden çevreye yaymalıdır.⁹⁴ Bu saptamalar, izleyen yıllarda "Maarif Mıntıkaları" ve "Maarif Eminlikleri" düzenlemeleriyle hayata geçirilecektir.⁹⁵

Baltacıoğlu ve Erişirgil bu Anadolu gezisini yaptıkları sırada 30-35 yaş grubunda olup, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi ve denetimi altında bulunan İstanbul Darülfünunu ve İnas Darülfünunu müderrisidirler. Bu üç aylık Anadolu gezisinin izlenimlerini, İstanbul'a vardıkları zaman vapura yanaşan sandallardan birinden genç bir gazetecinin, "Ne haber var?" sorusuna İsmayıl Hakkı Beyin yanıtı açık ve kesindir.⁹⁶ "Anadolu için zafer kaçınılmazdır."

Sonuç

Türk eğitimine bilimsel bir öz, ulusal bir kimlik kazandırmayı amaçlayan bu kurultay, yeni bir maarif felsefesinin oluşmasına yol açacak koşulları da hazırlamıştır.

1. *Temmuz 1921 itibariyle:*
2. *TBMM Hükümeti laik bir devlettir.*
3. *TBMM Hükümeti, kurumlar ve kurultaylar devletidir.*
4. *TBMM Hükümeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını elde eden son unsurdur.*
5. *Laikleşme, Bilimleşme, Uluslaşma etkileşimi, dönüşümü Türkiye Cumhuriyeti'nin karakteridir.*

92 İsmayıl Hakkı ve Mehmet Emin Beyler, Hakimiyet-i Milliye, 15 Eylül 1921, sayı 293, s. 2.

93 Müderris İsmayıl Hakkı Bey'in Konferansları, Ahali Gazetesi (Samsun), 22 Eylül 1921, sayı 30.

94 Anadolu'da İstiklal ve Maarif Mücadelesi, Akşam, 1 Teşrin-i Evvel 1921.

95 22.03.1926 gün ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun.

96 Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, agy, s. 258.

EKLER**EK 1 İNEBOLU – ANKARA ARABA TARİFELERİ⁹⁷**

Kastamonu Belediyesi Kastamonu'dan geçerek Ankara ile İnebolu arasında amed ve şüd⁹⁸ edecek yolcu ve yük arabaları hakkında bir tarife tanzim ederek Meclis-i İdare-i Vilayet'e tasdik ettirmiştir.

- Bu tarifeye nazaran vesait-i nakliye ücretleri bervech-i atidir.⁹⁹
- İnebolu'dan Kastamonu'ya yaylı araba¹⁰⁰ 25 lira, yaysız araba 18 lira.
- Kastamonu'dan Ankara'ya yaylı araba 50, yaysız araba 40 lira.
- İnebolu'dan Kastamonu'ya eyerli at 500, semerli at ve katır 400 kuruş.
- Kastamonu'dan Kangırı'ya¹⁰¹ semerli at ve katır 250, Kastamonu'dan Ankara'ya semerli at ve katır 800 kuruş.
- İnebolu'dan Kastamonu'ya yükün beher batmanı¹⁰² 25, Kastamonu'dan Kangırı'ya 30, İnebolu'dan Kangırı'ya 55 kuruştur.

Bu tarife altı ayak olarak yapılmıştır.

97 Hakimiyet-i Milliye, 4 Temmuz 1921, sayı 226, sayfa 2.

98 Gelme ve gitme.

99 Aşağıda olduğu gibidir.

100 Asıltı (süspansiyon)'yı sağlamak amacıyla kasanın, dingil üzerine düz ve kıskaçlı yaylar aracılığıyla oturtulması. Yolcuya rahatlık sağlayan bu düzenekle donatılmış yolcu arabaları "yaylı" diye anılırdı.

101 Kangırı (Çankırı), Kastamonu Vilayetine bağlı 3. sınıf sancak (Memalek-i Osmaniye Cep Atlası, 1323, Kütüphane-i İslam ve Askeri-İbrahim Hilmi).

102 Batman = 6 okka = 7,692 kg.

EK 2 SERBEST ALİ DERSLER DARÜLFÜNUNU DERS ÇİZELGESİ¹⁰³

MÜDERRİSLER	DERSLER
Ziya Gökalp	Felsefe ve Mesalik-i Felsefe
Ziya Gökalp	İçtimaiyat
Nafi Atuf [Kansu]	Tarih-i Terbiye
Yakup Kadri [Karaosmanoğlu]	Türk Edebiyatı
Ruşen Eşref [Ünaydın]	
Veled Çelebi [İzbudak]	Türk Lisanı
Hüseyin Ragıp [Baydur]	Lisaniyat
Ağaoğlu Ahmet [Ağaoğlu]	Rus Edebiyatı
Halide Edip [Adivar]	İngiliz Edebiyatı
Müfide Ferit [Tek]	Fransız Edebiyatı
[Ahmet] Adnan [Adivar]	İçtimai Hıfzıssıhha
Hamdullah Suphi [Tanrıöver]	Türk Sanayi-i Nefise Tarihi
Ali Said	Kadim Asya Tarihi
Rıza Nur	Türk Tarihi
Akçura Yusuf [Akçura]	Asr-ı Hazır Tarihi ve Şark Meselesi
Mithat	Kurun-ı Vusta Tarihi
Niyazi	Osmanlı Tarihi ve Memleket İlmi
Veli [Saltıkgil]	Tarih-i Hukuk
Veli [Saltıkgil]	Hukuk-ı Esasiye
Mahmut Esat [Bozkurt]	Hukuk-ı İdare
Mustafa Şerif	Hukuk-ı Amme
Said	Hukuk-ı Düvelin Muahedat ve
Hüsnü	Hukuk-ı Ecanib Bahsi
Mehmet Vehbi [Sarıdal]	İktisad-ı Nazari
Cemal Hüsnü [Taray]	Türkiye'nin İktisadi Tetkiki
	İstatistik

103 Ali Dersler, Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238.

EK 3 TÜRKİYE MUALLİME VE MUALLİMLER BİRLİĞİ**ANKARA DERNEĞİ KONFERANSLARI¹⁰⁴**

TARİH	KONUŞMACI	KONU	YER	BİÇİM
16.05.1921 AKŞ	Muallim Mehmet Servet	Asri Mektep ve Anasırı	Menba-yi Füyuzat Mektebi	Konferans
23.05.1921 AKŞ	-	-	Menba-yi Füyuzat Mektebi	Tartışmalı Konferans
30.05.1921 AKŞ	Mahmut Esat	Osmanlı Tarihinde Anadolu Türkleri	Menba-yi Füyuzat Mektebi	Tartışmalı Konferans
16.07.1921 GND	Mahmut Esat	Asr-ı Hazırda Devlet	Darülmuallimin Konferans Salonu	Yalnız Üyelere Konferans
12.01.1923 GND	-	İptidai Tedrisat/ İdare-i Hususiye	Darülmuallimin Konferans Salonu	Tartışmalı Konferans
19.01.1923	Mahmut Esat	Halk Devleti Düsturları	Darülmuallimin Konferans Salonu	Konferans
26.01.1923 GND	Niyazi Bey	Cenubi Anadolu'da Türklük Tetkikatı	Darülmuallimin Konferans Salonu	Konferans
16.02.1923 GND	Besim Atalay	Anadolu Lehçeleri	Darülmuallimin Konferans Salonu	Konferans
01.03.1923	İsmail Habib	Edebiyatta Milliyet	Muallime ve Muallimler Birliği Yurdu	Konferans
04.03.1923 AKŞ	Yahya Kemal	Edebiyat Sohbeti	Muallime ve Muallimler Birliği Yurdu	Sohbet ve Şiir Dinletisi
29.03.1923 GND	-	Lisanımızın Tabiileşmesi	Muallime ve Muallimler Birliği Yurdu	Tartışmalı Konferans

104 İlmi Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 16 Mayıs 1921, sayı 186, s. 2.

İlmi Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 23 Mayıs 1921, sayı 192, s. 2.

Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 30 Mayıs 1921, sayı 198, s. 2.

Cumartesi Günü Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 14 Temmuz 1921, sayı 235, s. 2.

Cuma Günü Münakaşalı Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 14 Ocak 1923, sayı 712, s. 3.

Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 23 Ocak 1923, sayı 198, s. 2.

Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 14 Şubat 1923, sayı 739, s. 3.

Bugünkü Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 2 Mart 1923, sayı 198, s. 2.

Yahya Kemal Bey'in Musahabesi, Hakimiyet-i Milliye, 4 Mart 1923, sayı 754, s. 4.

Konferans, Hakimiyet-i Milliye, 29 Mart 1923, sayı 776, s. 3.

EK 4 ÖLENLERİN FELSEFESİ¹⁰⁵

Gençler savaş ve zafer kaygısı taşıyorlardı. Ya ordu dağılırsa? O zaman yaşamak adına hiçbir mesele, hiçbir muhakeme kalmıyordu. Yapılan okullar, okutulan dersler, yetiştirilen çocuklar, her şey her şey, bitmiş, bütün bir tarih sönmüş olacaktı.

Benim bu itirazlarına verdiğim cevap sadece şu idi:

--Fakat siz sanıyor musunuz ki ruh ölümlüdür, bir insanın yaşamından ve çabalarından yalnız bir torba kemik ve bir dikili taş kalır? Siz sanıyor musunuz ki; emeklerinizin ürünlerini toplamadan ölürseniz her şey boşa gider? Hayır, bu sanınız yanlıştır; bu hesap belki taş ve demirden bina kuran bir mimarın hesabıdır, fakat ruhu işleyen bir eğiticinin değil.

Onun için cephelerde ölen her adsız askerin ruhu, köyünün okulunda çalışan her özverili öğretmeninin ruhu, yaşamını iyilik ve güzelliğe adanmış olan evliyaların ruhu gibi bir ruh, onlarınki gibi ölümsüzdür. Siz doğru, iyi ve özverili olmak için ne yenenlerin ordusuna katılmak ve ne de yenilenlerin karamsarlığına uğramak zorunda değilsiniz. Bilir misiniz, bugün en büyük kahramanlar kimlerdir? Anadolu'da; Doğu ve Batı cephelerinde ölen, ruhları ulusun ruhuna kavuşan, adları yalnız tarihin belleğine yazılan, mezarında taş, kabristanında servi bulunmayan adsız insanlardır. Biz ki bu ulusun iyilik yolunda, görev uğrunda ölmeyi bilmeyen aydınlarıyız, hiç olmazsa ölenlerin felsefesini anlayalım.

17 Teşrin-i Evvel 1921

Belgeler Ali Y. Baltacıoğlu Arşivi

1. Maarif Mıntıkları
2. Darülmuallimin Binası
3. Taşhan
4. Hasan Refet Canıtez Seyahat Varakası
5. Tedrisat-ı Taliye
6. Maarif Kongresi Üyeleri
7. Hamdullah Suphi Tanrıöver
8. Nafi Atuf Kansu
9. Mehmet Emin Erişirgil
10. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu
11. Atatürk

¹⁰⁵ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, Kalbin Gözü, II. Basım, İstanbul 1942, Kültür Basımevi, Basan ve Yayan Yeni Adam, s. 42-46. Dili kısmen arındırılmış ve kısaltılarak alınmıştır.

2. Darülmualimin Binası

3. Taşhan

4.Hasan Refet Canitez Seyahat Varakası

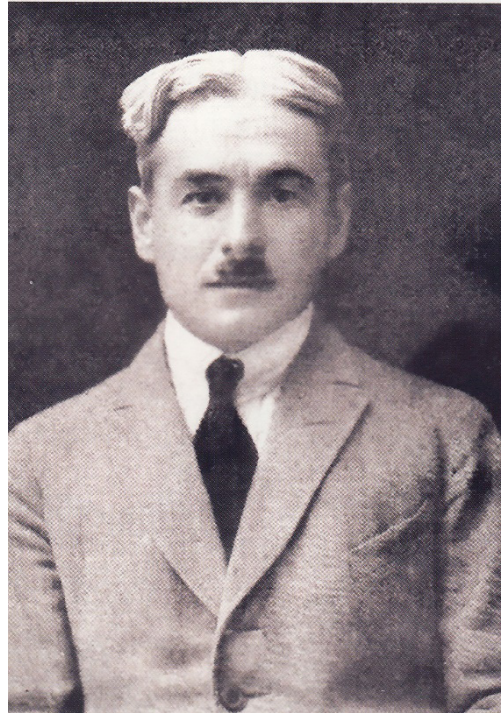

6. Maarif Kongresi Üyeleri

7. Hamdullah Suphi Tanrıöver

8.Nafi Atuf Kansu

9. Mehmet Emin Erişirgil

Siyasal Bilgiler Okulu Müdürü (Prof.) Mehmet Emin Erişirgil
24 Ekim 1936 - 3 Haziran 1942

10. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu

11. Atatürk

Memleketimizin her alanında olduğu gibi ekonomik alanında da büyük başarılar yaratan Ulu Önder KAMAL ATATÜRK

MAARİF KONGRESİ: MİLLÎ MÜCADELE'DEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Nasrullah UZMAN¹

Özet

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'ni imzaladı ve Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildi. Mondros Mütarekesi ile görünürde ateşkes sağlanmıştı; fakat Türk milleti için asıl savaş şimdi başlıyordu. Çünkü İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'ni gerekçe göstererek Anadolu'yu işgale başladılar. İstanbul Hükümeti'nin işgali durduracak gücü yoktu. Bu durumun da etkisiyle İtilaf Devletleri, bir yandan işgal sahalarını genişletirken diğer yandan da işgal bölgelerinde katliamlara giriştiler. Yaşanan işgaller ve katliamlar karşısında Türk milleti, kendisini savunmak durumunda kaldı; Kuvayı Milliye'yi kurdu ve Millî Mücadele'yi başlattı. Kuvayı Milliye'ye ve Millî Mücadele'ye Mustafa Kemal Paşa liderlik etti. Mustafa Kemal Paşa, bir yandan Anadolu'daki işgallere son vermek için düşmanla savaşırken, diğer yandan da savaş sonrasında kurulacak yeni Türk devletinin alt yapısını hazırlıyordu. Millî Mücadele döneminde toplanan Maarif Kongresi'ni de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sırasında, işgalci Yunan ordusu Polatlı'ya kadar ilerlemişti. Yaşanan çarpışmaların sesi Ankara'da TBMM'den bile duyuluyordu. Eskişehir-Kütahya Muharebelerinin devam ettiği son derece kritik bir dönemde dönemin Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'in girişimleriyle, Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi toplandı. Maarif Kongresi, hem Mustafa Kemal Paşa'nın eğitime verdiği önemi ve zaferden sonraki asıl mücadelenin cehaletle olacağını göstermesi bakımından hem de yeni Türk devletinin eğitim öğretim seferberliğini başlatması açısından son derece önemlidir. Bu çalışmada Maarif Kongresi'nin Millî Mücadele'deki yeri ve önemi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Maarif Kongresi, Millî Eğitim, Millî Mücadele, Mustafa Kemal Paşa

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: nasrullah.uzman@hbv.edu.tr

The Educational Congress: Its place and importance in the National Struggle

Abstract

The Ottoman Empire signed the Armistice of Mudros with Britain on behalf of the Entente States on October 30, 1918, and withdrew from World War I. A ceasefire was apparently achieved with the Mudros Armistice; but the real war for the Turkish nation was starting now. Because the Entente States started to invade Anatolia by relying on the Mudros Armistice as a reason. The Istanbul government did not have the power to stop the occupation. In this case, the Entente States, on the one hand, expanded their invasion of new areas, on the other hand, committed massacres in these occupied areas. The Turkish nation had to defend itself against the invasion and massacres; it founded National Forces (Kuvayı Milliye) and started the National Struggle. Mustafa Kemal Pasha led the National Forces and the War of Independence. While Mustafa Kemal Pasha was fighting the enemy to end the invasions in Anatolia at the same time, he was also preparing the infrastructure of the new Turkish state to be established after the war. In this context, it is also necessary to evaluate the Education Congress, which was convened during the National Struggle period. During the Eskişehir-Kütahya Battles, the invading Greek army marched as far as Polatlı. The voice of the combat was heard even from the Turkish Grand National Assembly in Ankara. With the initiatives of the then Minister of Education, Hamdullah Suphi Bey, Education Congress was held in Ankara under the auspices of Mustafa Kemal Pasha on July 15, 1921, which is a critical period during the Eskişehir-Kütahya Wars. Education Congress is very important in terms of different aspects; firstly it shows the importance Mustafa Kemal Pasha attaches to education, secondly it points out that the main struggle after victory will be with ignorance, and finally it is important because the new Turkish state initiates mobilization of education and training. In this study, the place and importance of the Education Congress in National Struggle will be elaborated.

Key Words: Education Congress, National Education, National Struggle, Mustafa Kemal Pasha

1918 yılına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı bitmiş ve savaşı kazanan tarafın İtilaf Devletleri olduğu belli olmuştu. İtilaf Devletleri Bulgaristan, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ve Almanya ile ateşkes antlaşmaları imzaladı. Böylece taraflar arasında ateşkes sağlandı. Fakat nihai barışın sağlanması için barış antlaşmalarının imzalanması gerekiyordu. Almanya ile Versailles, Avusturya ile Saint-Germen, Bulgaristan ile Trianon Antlaşmaları yapıldı. Bu antlaşmalar, mağlup ülkeler açısından son derece ağır şartlar içeriyordu. Buna rağmen üç ülke de kendisine dayatılan şartları kabul etti ve kaderine razı oldu. Yalnızca Türkler, kendilerine dayatılan şartlara razı olmadı; Mondros Mütarekesi'ni imzalamışsa da istiklalini ve istikbalini tehdit eden, Anadolu Türklüğünü yok etmeyi

amaçlayan Sevr Antlaşması'nı kabul etmedi; Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Millî Mücadele hareketini başlattı.

Millî Mücadele'yi sadece İtilaf Devletleri ile yapılan savaştan ibaret saymak ya da Millî Mücadele kadrolarını sadece düşmanla savaşan kişiler olarak tanımlamak haksızlık olur. Çünkü Millî Mücadele, sadece Anadolu'daki düşman işgaline son vermekten ibaret değildi. Türk milletinin batı karşısında geri kalmasına sebep olan her şeye karşı verilen topyekûn bir mücadeleydi². Elbette meselenin en önemli kısmı askeri boyutuydu; işgale son verip bağımsızlığı kazanmadan diğer alanlarda ilerlemek mümkün değildi; fakat Millî Mücadele kadroları sadece askeri zaferi hedeflemiyor; Osmanlı Devleti'ni parçalanmaya götüren sebepleri de ortadan kaldırmayı; Türk milletinin makûs talihini yenmeyi hedefliyorlardı. Millî Mücadele'nin lider kadrosu, çağın gereklerine cevap veremeyen eğitim kurumlarının, bozulan eğitim sisteminin ve yetersiz müfredatın Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında nasıl rol oynadığını acı bir şekilde tecrübe etmişti. Bu yüzden Millî Mücadele'nin askeri boyutundan sonraki belki de en önemli mesele maarif davasıydı. Maarif Kongresi'nin, Millî Mücadele'nin en kritik döneminde toplanması da bu yüzdendi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, bir yandan cephede düşmanla savaşırken diğer yandan da millî kültürümüzü muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkaracak kadroları yetiştirecek eğitim politikalarını planlıyordu. Hatta maarif davasına yaklaşımını da “eğitimidir ki, bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir millet halinde yaşatır ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder” sözleriyle ortaya koyuyordu.

Maarif Kongresi'nin, Millî Mücadele'deki yeri ve önemini değerlendirebilmek için öncelikle kongrenin toplandığı şartları hatırlamak gerekir: Silah, cephane ve asker sayısı bakımından üstün konumdaki Yunan ordusunun 10 Temmuz 1921'de saldırıya geçmesiyle Eskişehir-Kütahya Muharebeleri başlamıştı. Yaşanan çarpışmalar neticesinde kurulalı henüz birkaç ay olan düzenli ordu, işgalci Yunan kuvvetlerinin ilerleyişini durduramamış ve Sakarya'nın doğusuna çekilmek zorunda kalmıştı. İlerleyişini sürdüren Yunan ordusu stratejik öneme haiz Eskişehir de dâhil birçok yeri ele geçirmiş ve işgal sahasını genişletmişti. Yunan ordularının ilerleyişini sürdürmesi üzerine TBMM'nin Kayseri'ye taşınması gerektiğini savunanlar bile olmuştu³. Anlaşılacağı üzere durum Türk milleti için hiç de iç açıcı değildi. Millî Mücadele'nin en zor ve kritik dönemlerinden biriydi. İşte Maarif Kongresi, böylesine kritik bir süreçte, işgalci Yunan ordularının Polatlı'ya kadar ilerlediği; top mermilerinin TBMM'den duyulduğu; TBMM'nin Kayseri'ye taşınmasının bile gündeme geldiği son derece sıkıntılı bir ortamda toplandı.

Esasen dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey, Maarif Kongresi için öğretmenleri Ankara'ya Yunan saldırıları başlamadan üç ay kadar önce davet etmişti⁴. Fakat burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, yaşanan olağanüstü gelişmeler düşü-

2 Bkz. Mustafa Turan, “Kuvayı Milliye'nin Anlamı, Tarihi ve Fikri Temelleri”, Türk Yurdu, S. 366 (Şubat), 2018, s.59-70.

3 Mustafa Turan, Siyasi ve Hukuki Açından Millî Mücadele (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923), Ankara, 2011, s. 129.

4 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 14, İçtima 108, s. 170.

nüldüğünde kongrenin ertelenmemiş olmasıdır. Şöyle ki Hamdullah Suphi Bey, Yunan kuvvetlerinin saldırıya geçtiği ve işgal sahasını genişlettiği son derece sıkıntılı bir süreçte bir kongre toplamanın Mustafa Kemal Paşa'yı meşgul edebileceği düşüncesiyle kongreyi ertelemeyi teklif etmiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa bu teklifi cehalette, ilkelikle olan savaşın, düşmanla cephede yapılan savaştan daha az önemli olmadığını belirterek geri çevirmiş, kongrenin belirtilen tarihte toplanması talimatını vermiştir⁵. İşte bu talimat Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinin ve eğitime verdiği önemin tescilidir. Çünkü iyi bir lider, devletin ve toplumun öncelikli ihtiyaçlarını birbirine tercih etmeden karşılayabilme kabiliyetine sahip olmalıdır. Yani nasıl ki bir senfoni orkestrası şefi keman, viyola, kontrbas, flüt, obua, fagot, korno, trombon, trompet gibi enstrümanları eş zamanlı yönetmek durumundaysa, iyi bir lider de sanattan siyasete, ekonomiden eğitime, ordudan dış politikaya kadar devleti ve toplumu ilgilendiren her önemli konuyu eş zamanlı yönetebilme kabiliyetine sahip olabilmelidir. Mustafa Kemal Paşa da iyi bir lider olarak, Maarif Kongresi örneğinde görüldüğü gibi "şu an savaş var, sadece cepheye odaklanmalıyız" demek yerine, kendinden emin bir şekilde "evet savaş var ama eğitim de bizim için en az savaş kadar önemli, bu yüzden kongreyi toplamalıyız" demiştir.

Kongrenin toplanma kararı, aynı zamanda zaferin kazanılacağı inanç ve iradesinin de tezahürüdür. Kongrenin toplandığı koşullar, Mustafa Kemal Paşa'nın zafere inancını göstermektedir. Cephede düşmanla savaş devam ederken, Türk ordusu geri çekilmek zorunda kaldığı halde, Yunan kuvvetleri ilerlediği sırada, iç ve dış kamuoyuna savaşı Türklerin kazanacağı mesajı verilmiştir. Hatta geleceği öngöremeyenler Mustafa Kemal Paşa'nın olağanüstü bir ortamda, cephede çarpışmalar sürerken kongreyi toplamasını ve savaşa bir gün ara vererek kongrede konuşma yapmasını eleştirmişlerdi. Bu eleştiriler TBMM gündemine de taşınmış; eleştirilerden dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey de nasibini almıştı⁶. Fakat Mustafa Kemal Paşa düşmanın sadece cephede olmadığını, cephe gerisinde de Türklüğe savaş açtığını, Millî Mücadele'nin topyekûn bir savaş olduğunu biliyordu. Hatta bu gerçeği Maarif Kongresi açış konuşmasında da dile getirecekti. Bir yandan cephede düşmanla savaşıp Anadolu'daki işgali sonlandırmaya çalışırken diğer yandan da cephe gerisinde eğitim, kültür vs. gibi alanlarda topyekûn mücadele başlatması da bu yüzdendi. Bu mücadelede en büyük rolü de eğitime biçti. Onun "İşte memleketi kurtardınız. Şimdi ne yapmak istersiniz?" sorusuna verdiği "Millî Eğitim Bakanı olarak millî kültürü yükseltmeye çalışmak, en büyük emelimdir" cevabı da bunun göstergesiydi.

5 Turgut Özakman bu sahneyi şöyle aktarmaktadır: "Mustafa Kemal Paşa, masanın üzerine serilmiş bir harita başındaydı. Oldukça düşünceli bir hali vardı. Girdiklerini fark etmedi. Hamdullah Suphi Bey seslenmek zorunda kaldı: "Paşam?" Başını kaldırdı. Görünce, gülümseyerek ayağa kalktı, ellerini sıktı: "Buyurun." Oturmadılar. Hamdullah Suphi Bey, "Vaktinizi almayacağız." dedi, "...Mazhar Müfit Bey'in başkanı olduğu Öğretmenler Derneği, birkaç gün sonra Ankara'da toplanacak. İki yüzden fazla öğretmen katılıyor. Fakat Fevzi Paşa'yı dinleyince tereddüde düştük. Savaşın yoğunlaşacağı anlaşılan bir sırada böyle geniş bir toplantı size ayak bağı olabilir. Uygun görürseniz erteleyelim." M. Kemal Paşa, "Hayır, hayır, ertelemeyin." dedi, "...cahillikle, ilkelikle savaş, düşmanla savaştan daha az önemli değildir. Toplantıya katılacağım ve konuşacağım." Bkz. Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, Ankara, 2005, s. 174.

6 Bu hususta bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 14, İçtima 108, s. 165-171.

Maarif Kongresi, planlandığı gibi 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Erkek Öğretmen Okulu'nda toplandı. Kongreye savaş koşullarında, son derece sıkıntılı süreçlerden sonra Anadolu'nun birçok bölgesinden 200'den fazla kişi katıldı. Katılanlar arasında öğretmenler, maarif ve mektep müdürleri, telif ve tercüme üyeleri, Maarif Vekâleti daire üyeleri, âli dersler ve konferans müderrisleri ve her gazete adına bir temsilci vardı⁷.

Mustafa Kemal Paşa'nın kongreye katılımı ve öğretmenlerle birebir ilgilenmesi de büyük yankı uyandırdı. Mustafa Kemal Paşa'nın kongreye bizzat katılması ve öğretmenlerin sorunlarına kulak vermesi kadar açış konuşmasında verdiği mesajlar da önemliydi. Mustafa Kemal Paşa Maarif Kongresi'ni açış konuşmasında Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenildiğini, düşmanların bunu gerekçe göstererek Türk milletini tamamen imha etmek istediklerini; Türk milletini yaşatmamak isteyenlere karşı yaşamak hakkını müdafaa etmek üzere Ankara'da TBMM'nin toplandığını belirtti ve sözlerini şöyle sürdürdü: *“Bugün Ankara, millî Türkiye'nin “Maarif Eğitimi'ni” kuracak olan Türkiye kadın ve erkek Öğretmenler Kongresinin burada toplanmasıyla övünmektedir. Yüzyılların yüklemiş olduğu derin bir yönetimin boşlayıp, savsaklamasından devlet organlarında açtığı yaraları tedaviye harcayacak yardımların en büyüğünü hiç şüphesiz kültür yolunda kullanmamız gerekir. Gerçi bugün maddî manevî güç kaynaklarımızı, millî sınırlarımız içindeki memleketlerimizde işgalci bulunan düşmanlara karşı kullanmak zorundayız. Memleket kültürü için ayrılabilen şey gelecekteki eğitimimize dayanak olacak bir temel kurmaya yeterli değildir. Ancak yeterli şartlar ve araçlara sahip oluncaya kadar geçecek savaş günlerinde bile dikkatlice hazırlanmış bir millî eğitim programı oluşturmaya ve var olan eğitim teşkilâtımızı bugünden daha yararlı bir faaliyetle çalıştıracak ilkeleri hazırlamaya zaman ayırmalı ve çalışmalıyız. Şimdiye kadar sürdürülen eğitim yöntemlerinin milletimizin tarihi geriliğinde en önemli bir etken olduğu inancındayım. Onun için bir millî terbiye programından söz ederken eski devrin saçma sapan ve yaratılış özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen etkilerden bütünüyle uzak, millî ve tarihî karakterimize uyan bir kültürden söz ediyorum. Çünkü millî dehamızın tam olarak gelişerek ortaya çıkması ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Gelişi güzel izlenecek bir yabancı kültür şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür zeminle uygundur. O zemin milletin karakteridir. Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle varlığı ile hakkı ile birliği ile taarruz eden genel olarak yabancı unsurlarla mücadele gereğini ve millî düşünceleri boğmaya çalışan her karşı fikre şiddetle ve özveri ile savunmanın gereği öğretilmelidir. Yeni neslin bütün ruhî güçlerine bu özellikler ve yeteneğin verilmesi önemlidir. Devamlı ve müthiş bir savaş şeklinde beliren milletlerin hayat felsefesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her millet için bu olgun özellikler şiddetle istenmektedir. Ayrıntılarını tamamen uzmanlarına bırakmak istediğim bu mesele hakkındaki genel görüşlerimi tamamlamak için yeni neslin donatılacağı manevî özellikler arasında kuvvetli bir erdemlilik ve kuvvetli, düzenli ve sağlam düşünceden de söz etmek zorundayım. İşte biz, bu kongremizden sadece çizilmiş eski yollardan yürümenin*

⁷ Zeki Sarıhan, 1921 Maarif Kongresi, İstanbul, 2019, s. 66-67.

şekli hakkında düşünceleri konuşmak değil, belki söylediğim şartları taşıyan yeni bir sanat ve beceri yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi kutsal bir hizmet bekliyoruz. Maarif Vekâletinin halkı tanımış, çevreyi ve memleketi değerlendirmiş, öğretmen ve uzmanlardan oluşan bir ilim ve kültür kongresini Ankara'da toplamayı düşünmüş olması ve bugünkü zor şartlara rağmen bu girişiminde başarısını büyük bir beğeni ile anarım. Huzurunuzda ve millet huzurunda millî eğitimimiz hakkındaki görüş ve düşüncelerimi söylemeye imkân vermiş olan bu toplantıdan yararlanarak geleceğimizin kurtuluşunun saygıdeğer liderleri olan Türkiye kadın ve erkek öğretmenleri hakkındaki saygı dolu duygularımı hatırlatmak isterim. Gelecek için hazırlanan vatan çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla çalışmalarını ve eğitimdeki çocuklarımızın ana babalarına da yavrularının eğitimlerini tamamlamak için her fedakârlığa katlanmaktan çekinmemelerini öneririm. Büyük tehlikeler karşısında uyanan milletlerin ne kadar kararlı oldukları tarihçe ispat edilmiştir. Silahıyla olduğu gibi beyniyle de mücadele etmek zorunda olan milletimizin, birincisinde gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin temiz karakteri yetenek ile doludur. Ancak bu doğal yeteneği ortaya çıkarabilecek yöntemlerle donatılmış vatandaşlar gereklidir. Bu görev de sizlere düşüyor. Millî hükümetimizin ciddiyet ve içtenlikle istediği derecede Türkiye kadın ve erkek öğretmenlerinin hayat ve refahını henüz sağlayamamakta olduğunu biliyorum; fakat milletimizi yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üzerine alan yüce heyetinizin bugünün durumunu dikkate alacağından ve her zorluğu yenerek bu yolda gayet sabırla yürüyeceğinden şüphem yoktur. Göreviniz çok önemli ve hayatidir. Bunda başarılı olmanızı Yüce Allah'tan dilerim.⁸⁷

Anlaşılabacağı üzere Mustafa Kemal Paşa, kongreyi açış konuşmasında Osmanlı Devleti'nin çağdaşı devletlerin gelişmişlik düzeyinin gerisinde kalmasında en önemli etkenin uygulanan eğitim metotları olduğunu belirtti; millî olmayan eğitim sistemini ve cehaleti, yaşanan felâketlerin temel sebepleri arasında saydı. Mevcut durumu ortaya koydu öğretmenlerin her biriyle yakından ilgilendi ve onlardan beklentilerini dile getirdi. Zaferden sonra izlenecek eğitim politikalarının ana hatlarını çizdi ve cepheye gitmek üzere kongreden ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısıyla öğretmenler de Millî Mücadele'ye katıldı; Millî bilincin oluşmasında ve yeni nesillerin eğitiminde önemli roller üstlendi.

Esasen Mustafa Kemal Paşa'nın mücadelesi savaştan sonra da devam edecekti. Bu mücadelenin başarısı eğitim sisteminin milli, modern, bilimsel, çağın gerekliliklerine uygun ve fırsat eşitliğine dayanmasına bağlıydı. Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya koyduğu vizyon bu doğrultuydu. Maarif Kongresi'nde görüşülen konuları da bu vizyon belirlemişti. Kongrede "dönemin eğitim durumunun tetkiki; yarım kalan okul binalarının tamamlanması meselesi; kız mekteplerine karşı milletin ilgisi; sanayi ve ziraat okulları; özel ve yabancı okullar ve kapatılması meselesi; mahalle mektepleri ve azınlık okulları; evkafı münderiseden maarifçe istifade; maarifin inkişafı için düşünülen tedbirler; mahalli sanayi ve iktisadi faaliyetlerle

8 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille), Ankara, 2006, s. 231-233.

mektepler arasındaki irtibatın temini" de dâhil olmak üzere eğitime dair birçok mesele ve yeni Türk devletinin eğitim politikaları görüşüldü⁹.

Maarif Kongresi'nin belki de en önemli yönü, Türk milletinin ölüm-kalım mücadelesi verdiği bir dönemde öğretmenleri Ankara'da bir araya getirmesi ve böylesine kritik bir ortamda eğitim politikalarının tartışılmasıdır. Bu anlamda TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın kongrenin açılış konuşmasında kurulmakta olan yeni Türk devletinin eğitim ilkelere ortaya koyması da Türk milletine güç ve umut vermiştir¹⁰.

Kongrede gündeme gelen "özel ve yabancı okullar ve kapatılması" konusu ile "*mahalle mektepleri ve azınlık okulları*" meselesi ayrıca dikkate şayandır. Bu hususlar esasen 3 Mart 1924'te yürürlüğe girecek Tevhidi Tedrisat Kanunu ile ilgiliydi¹¹. Yani Cumhuriyet döneminde eğitim alanında alınan en önemli kararlardan biri olan Tevhidi Tedrisat Kanunu meselesi de Maarif Kongresi'nde görüşüldü.

Maarif Kongresi, toplandığı koşullar ve ele aldığı konular kadar katılımcılar bakımından da dikkat çekiciydi. Şöyle ki o zamana kadar bu gibi toplantılara kadınların ve erkeklerin birlikte katılmaları alışıldık bir durum değildi. Bu yüzden Maarif Kongresi'ne kadınların ve erkeklerin birlikte katılmasına tepki gösterenler oldu. Fakat bunu teşvik eden Mustafa Kemal Paşa'ydı. O bu yolla cephede Mehmetçiğe destek veren Türk kadınının, eğitim seferberliğinde de fedakârlıktan kaçınmayacağını göstermek istiyor ve cumhuriyet döneminde uygulayacağı modern ve karma eğitimin ipuçlarını veriyordu.

Hâkimiyeti Milliye gazetesinin ifadesiyle: Türk Millî Hareketi, isyan hareketi değildi. Zalimlere ve istilacılara karşı tarihi bir milletin yaşama hakkını müdafaa eden asil bir hayat hareketiydi. Bu hareket yalnız askerlikten, askeri müdafaadan ibaret kalmadı... Asker ve zabıt kadar talebe ve muallimi de düşünen, istiklal davasını istikbal kavgasıyla beraber götüren genç bir hükümet doğmuştu... Maarif Kongresi toplandığı sırada Mustafa Kemal Paşa, Yunan saldırılarının en ateşli zamanında muallim ordusunun müstakbel vazifesiyle meşguldü. Bu necip ve ulvi misal, Türk tarihinin misli ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır¹².

15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi'nin 12 gün sürmesi planlanıyordu. Fakat gerek toplandığı koşullar gerekse toplantı esnasında yaşanan gelişmeler Maarif Kongresi'nin çalışmalarını beklenenden daha erken tamamlamasına yol açtı. Böylece Maarif Kongresi, altı gün sonra çalışmalarını tamamladı ve Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in 21 Temmuz 1921'de yaptığı kapanış konuşmasıyla da son oturumunu yaptı.

9 Sarıhan, 1921 Maarif Kongresi, s. 104-108.

10 Nuran Kılavuz-İbrahim Halil Tanık, "Milli Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri", Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S. 2, s. 372.

11 Bkz. Mustafa Turan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tevhid-i Tedrisat", Türk Yurdu, C. 31, S. 288 (Ağustos 2011), s. 191-198.

12 Sarıhan, 1921 Maarif Kongresi, s. 115.

Maarif Kongresi, Yunan ordusunun ilerlediği, top seslerinin TBMM'den duyulduğu, TBMM'nin Kayseri'ye taşınmasının bile gündeme geldiği olağanüstü bir ortamda toplandı. Mustafa Kemal Paşa'nın cepheye bir gün ara verip kongreye katılması ve açış konuşmasını yapması, Millî Mücadele'de cephe kadar eğitime de önem verildiğini göstermektedir. Maarif Kongresi, her ne kadar çalışmalarını öngörülen süreden erken tamamlamış olsa da altı güne birçok mesele sığdırılmış ve yeni Türk devletinin eğitim politikalarının ana hatları çizilmiştir. Maarif Kongresi, toplandığı ortam, görüşülen konular, katılımcıları ve sonuçları bakımından da ilk olarak değerlendirilebilir. Maarif Kongresi, aldığı kararlar ve getirdiği faydaların yanı sıra toplandığı koşullar düşünüldüğünde sembolik anlamda da önem arz etmektedir. Maarif Kongresi, psikolojik ve simgesel bakımdan da ciddi etkiye sahiptir; iç ve dış politikada TBMM'nin savaşı kazanacağına dair inancını ve bu inançla geleceğe dair politikalar ürettiğini göstermiştir.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ BASINA YANSIYAN MAARİF KONGRESİ

Dr. Öğr. Üy. Ümit POLAT
Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Milli Mücadele Dönemi, kendine has özellikleri ile Türk tarihinin bir dönüm noktasıdır. Yeni bir devletin, yeni bir rejimin kurulma temelleri atılmıştır. Milli Mücadele döneminde basında çıkan yazılar, milli mücadele günlerinin uyandırdığı acı, sevinç, üzüntü ve ümidi yansıtan canlı belgelerdir. Basında basılıp yayımlananlar yarın için dünün tarihi olma niteliğine sahiptir. Millî Mücadele basını, Türk basın tarihinin önemli aşamalarından biridir. Bu safha millet-devlet dayanışmasında gazeteciliğin Anadolu'da zirveye çıktığı dönemdir. Millî Mücadele'nin hazırlık safhası olan Meşrutiyet döneminde gelişme gösteren Anadolu basını, Millî Mücadele Dönemi'nde büyük bir sıçrama yaparak toplumun her kesimini kucaklamış ve savaşın sözcülüğünü yapmıştır. Bundan dolayı bu dönem basının incelenmesi hem Türk basın tarihi hem de Türk toplumsal yapısının geçirdiği evreler açısından önemlidir. Millî Mücadele basını, Kuva-yı Millîye'den başlayarak Yunan kuvvetlerinin Anadolu'yu terk etmesine kadar geçen zaman sürecinde Anadolu'da yayınlanan gazeteler olarak tarif edebiliriz.

1919-1923 yılları arasında Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yayınlanan süreli yayınların sayısı 200'e yakındır. Ancak bu yayınlar belirli merkezlerde yoğunlaşmaktadır. Bu merkezlerden bazıları: Erzurum, Adana, Kastamonu, Konya, Kayseri, Trabzon, Amasya, Ankara, Giresun, Bolu, Eskişehir'dir. İstanbul basını, Mondros mütarekesi ve mütareke sonunda gelişen olaylar karşısında tavrını ortaya koymaya başlamış olup bu durum özellikle de İzmir'in işgali üzerinde belirginleşir (Kocabaşoğlu, 1987:45).

Milli Mücadele Döneminin resmi gazetesi Hakimiyet-i Milliye gazetesidir. Bu gazetenin ilk sayısı 10 Ocak 1920'de çıkmış olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Ankara'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur. Sorumlu müdüdü Recep Zühtü'ydü. Başlangıçta haftada iki gün

olarak yayınlanan gazete, 18 Temmuz 1920'de haftada üç gün olarak basılmış, 16 Şubat 1921'de başlamak üzere cumartesi dışında günlük olarak çıkarılmıştır. İlk yazıların çoğu Mustafa Kemal tarafından yazdırılmış olup, Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin sözcüsü durumunda olması bakımından da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yarı resmi organı sayılmıştır. Daha sonraları Ulus adını almış olan gazete uzun zaman yayın hayatına devam etmiştir. 1920 yılı esnasında yazı kadrosunda bulunmuş olan yazarlardan bazıları şunlardır: Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Tevfik, Hüseyin Ragıp Mahmur Esat, Doktor Tevfik Rüştü, Yusuf Akçura (Özkaya, 1989, İnuğur, 1993 Çoşar, 1962).

Mili Mücadele Döneminde düşmana karşı mücadele edilirken, eğitim de ihmal edilmemiştir. TBMM 'inde tartışılan eğitim sorunları, öğretmen maaşları, grevler, kapatılan okullar tartışma konusu olmuş. Topyekûn millet olarak savaşta olmamıza rağmen, maarif kongresi yapılmış, heyet-i ilmiyeler toplanmış, bakanlar eğitim ve öğretmenlerle ilgili kanun maddeleri çıkarmışlardır. Milli uyanış ve örgütlemeye, cephede öğretmenlerin durumu, okulların durumu, muallimler dernekleri, yabancı ve azınlık okullarının faaliyetlerinin basına yansımaları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Mustafa Kemal, Millî Mücadele kadar Millî Eğitim'e de önem vermiştir. Toplumumuz yüzyıllardır sadece ekonomik ve askerî bakımdan değil eğitim ve kültür yönüyle de erozyona hatta yozlaşmaya yüz tutmuştu. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak ancak eğitim ve sosyal kültürlenme ile mümkün olabilirdi. Bunun için de işe eğitimden başlamak gerekmekteydi. Mustafa Kemal, eğitime o kadar çok önem vermiştir ki eğitimle ilgili tüm toplantı ve kongrelere katılarak konuşmalar yapmış ve Millî Eğitim'e sürekli destek olmuştur.

Düşman ordularının Anadolu'dan çıkarılmasından sonra bazı kimseler eski anlayış ve yapının devam edeceğini düşünürlerken, Atatürk ise yeni bir devlet kurarak, Türk toplumunun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yapısına yeni bir şekil ve ruh vermeyi düşünmüştür. Milli kurtuluş mücadelesinin önderi ve onun gibi düşünenler kuracakları yeni yapıya uygun insan yetiştirecek eğitim sistemini oluşturma çabasını savaş boyunca sürdürmüşlerdir. Hatta ulusal, çağdaş ve laik ilkelere dayalı eğitim dizgesini kurma çalışmalarına Cumhuriyet öncesinde, kurtuluş savaşı yıllarında başlamışlardır (Duman, 1991: 20).

MAARİF KONGRESİ

1921 Maarif Kongresi, Türk ulusal eğitiminin kurulmasında önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Kuşkusuz ki, Türkiye'nin bağımsız ve özgün eğitim düzeni kurma çabaları Tanzimat, hatta Islahat dönemine kadar gider. Ülkemizde eğitimi modernleştirme çabaları ona ulusal bir biçim verme çabalarını da içerir. Çünkü Türkiye, eğer bağımsız ve modern bir ülke olacak idiyse bunu ancak ulusal bir eğitimle başarabilirdi. İşte Kurtuluş Savaşı yılları, bu çabaların en üst düzeye çıktığı bir dönemdir. Önceki yıllarda da bazı eğitimciler ve devlet yöneticileri bu konularda görüşlerini belirtmişler ama bunların hem sistemleşmediği,

hem de bunları uygulayabilecek bir siyasi gücün yönetimi tam olarak ele almadığı görülmektedir(Saruhan, 2009:9).

Hamdullah Suphi'nin Giriş imleriyle Sakarya Savaşından kısa bir süre önce 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Türkiye Muallime ve Muallimler Birliği tarafından bir kongre düzenlenmiştir. Eğitim tarihimize "Maarif Kongresi" olarak geçen bu toplantıda Türkiye'nin o günkü eğitim sorunları tartışma konusu yapılmıştır. Ne var ki düşman kuvvetlerinin Ankara'ya doğru ilerlemeleri üzerine, kongre önemli bir karar almadan dağılmıştır. Maarif vekili Hamdullah Suphi'nin 16 Temmuz 1921'de Ankara'da topladığı ve 180 üyeye açılışını yaptığı kongrenin ilerleyen günlerinde yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen, okul müdürleri ve maarif müdürleri bir araya toplanmıştır. Atatürk, cepheden gelerek kongrenin açılışını yapmıştır (Bu açılış konuşması dana önce değerlendirilmiştir)Maarif Kongresinin gündeminde ilkokulların programları ve geliştirilmesi, öğretim süreleri, ortaöğretim kurumlarının programları ve dersleri yer almıştır(Özalp,1977: 31).

Maarif Kongresine Katılanlar

15 Temmuz 1921 tarihinde "Muallim ve Muallimler Cemiyetleri Birliği" tarafından toplanan kongreye Maarif Müdürleri, Sultani, Darulmuallimin gibi Lise Müdürleri ve Maarif Müfettişleri katılmıştır. İsmail Hakkı Tonguç, 1946'da yayımlanan İlköğretim Kavramı adlı kitabında kongreye çağrılanları şöyle sınıflandırmaktadır:

Elyevm bilfiil öğretmen olanlar, Maarif Müdürleri (İşgal altında olmayan 40 civarında maarif müdürü), Mektep Müdürleri, Telif ve Tercüme azaları, Maarif Vekâleti daire azaları, Âli dersler ve konferanslar müderrisleri, Her gazete adına bir mümessil olmak üzere gazete müderrisleri (Tonguç, 1946:213).

Yenigün gazetesi kongrenin toplanacağı gün verdiği haberde Maarif Kongresine dahil olabilecekleri şöyle sıralamaktadır:

"Halen muallim olanlar, (muallim ve muallimler) maarif müdürleri, mektep müdür ve müdireleri, Telif ve Tercüme Heyeti üyeleri, Maarif Vekâleti Müfettişleri, Ali Dersler ve konferanslar müderris ve müderrisanları, gazete mümessilleri (her gazete namına bir mümessil) kongreye iştirak edecektir. Ankara Maarif Müdüriyeti'nden bir Giriş belgesi alacaklar ve defteri mahsusuna imzalarını kaydettireceklerdir" (Yenigün, 14 Temmuz 1921).

Kongreye katılanlarla ilgili kesin sayı belirli değildir. Ayrıca listesi de elde yoktur. Yahya Akyüz, Hakimiyet-i Milliye'nin 1921 tarihli haberini kaynak göstererek kongreye 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen, okul müdürü ve maarif müdürünün katıldığını yazmaktadır. Kongreye katılanlar arasında bayanlarında olduğu bilinmektedir, ancak sayıları hakkında kesin bir bilgi yoktur. Haberlerde adı geçen üç kadın vardır.

MAARİF KONGRESİNE KATILANLAR

Üst Düzey Yöneticiler	Yüksek Dersler Müderrisleri
1- Mustafa Kemal Paşa (TBMM Başkanı) 2- Adnan Adıvar (TBMM İkinci Başkanı) 3- Hamdullah Suphi Tanrıöver (Eğitim Bakanı) 4- Kazım Nami Duru (Orta Öğretim Genel Müdürü) 5- Ahmet Edip Bey (İlköğretim Genel Müdürü) 6- Vasıf Bey (Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Müdürü)	7- Ziya Gökalp 8- Nafi Atuf Bey 9- Yakup Kadri 10-Ruşen Eşref Bey 11-Veled Çelebi Efendi 12-Ağaoğlu Ahmet Bey 13-Halide Edip Hanım 14-MüfideFerit Hanım 15-Adnan Bey 16-Ali Suat Bey 17-Fuat Bey 18- Rıza Nur Bey 19- Akçora Yusuf Bey 20- Mithat Bey 21- Niyazi Bey 22- Veli Bey 23- Mahmut Esat Bey 24- Mustafa Şeref Bey 25- Suat Bey 26- Hüseyin Bey 27- Mehmet Vehbi Bey 28- Cemal Hüsnü Bey
Üniversite	Okul Müdürleri
29-İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) 30-Mehmet Emin (Erişirgil) Eğitim Müdürleri 31-Haydar Bey (Isparta) 32-Avni Bey (Yozgat) 33-Refet Bey (Adana) 34-Talat Bey (Bolu) 35-Zakir Bey (Afyonkarahisar) 36-Haydar Bey (Burdur) 37-Cudi Bey (Siirt) 38-Baha Tevfik Bey 39- Osman Nuri Bey (Sivas) 40- Hakkı Hilmi Bey (Konya) 41- İhsan Hami Bey(Diyarbakır) 42- Sadık Bey (Samsun) 43- Adil Bey (Kastamonu) 44- Ahmet Nuri Bey (Aydın) 45- Şükrü Bey (Ankara) 46- Hasan Fehmi Bey (Denizli)	47-Eşref Bey (Konya Öğretmen Okulu Müdürü) 48-Osman Nuri Bey (Konya Sultani Müdürü) 49-Avni Bey (Konya'da Tatbikat Öğretmeni) 50-Mehmet Fuat Gündüzalp (Bartın Lisesi Müdürü) 51-Şahur Hanım (Ankara Kız Öğretmen Okulu Müdüresi)

Kaynak: Sarıhan, 2009: 148-149.

1921 yılında Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nin Türk eğitim tarihimiz içinde önemli bir yere sahiptir. Maarif kongresi okul ve öğrenci sayısını tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Kongrenin açılışın uzun bir başyazı ayran Hakîmiyet-i Milliye Gazetesi, “Anadolu’ da irfan faaliyetinin şayan-ı dikkat bir hadisesi olan Maarif Kongresine fevkalade ehemmiyet atfediyoruz. Bu kongre, Türk hayat-ı hükümetince ilk defa olarak mektep ve tahsil namına mevcudumuzun neden ibaret olduğunu öğretecek, mektep ve tahsil için mesaimizin istikametini tayin edecektir(...)Maarif Kongresi Anadolu irfanı için adeta bir pusula vazifesini görecektir.” şeklindeki yazısıyla kongreyi değerlendirmiş (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 3 Haziran 1921).

Hakimiyet-i Milliye gazetesinde kongrenin ilanı yapılmış. Kongre hakkında bilgiler verilmiştir. Kongrenin Türk milleti için ne kadar önemli olduğu vurgusu üzerine durulmuş olup şu ifadeler kullanılmıştır:

Maarif Vekâletinin teşebbüsü ile Temmuz’un on beşinde Ankara’da bir Maarif Kongresi toplanacaktır. Kongre bütün maarif müdürlerini, sultanî, Darü’lmuallimin yahut idadi müdürlerini ve kısmen maarif müfettişlerini ihtiva edeceği yani muallimler ordusunun kuvvetli bir mümessili halinde toplanacağı için kendisini ehemmiyetle beklemek ve içtimanı Anadolu hayat-ı irfanında mühim bir hadise gibi telâkki etmek mecburiyetindeyiz. Cephelerdeki muvaffakiyet ancak cephe gerisindeki muallim ordusunun muvaffakiyeti ile tamamlanır. Milletleri muzaffer eden iki esaslı unsur, asker ve muallimdir.. Memleketleri fethetmenin usulü bir değil ikidir. Ordu ve mektep! Ne vakit mektep orduya yardım etmez, ne vakit ordu zaferini mektep fütuhatı takip etmezse, mutlaka o zafer boşa gitmiş, o fetih akamete uğramıştır. Eğer vaktiyle yeniçerilerin ta Viyana’ya kadar yürüyüp zapt ettiği ülkeleri mektep ve maarif kudretiyle teshire çalışsaydık, oralardan belki bu kadar seri dönmezdik. İşte bu düşüncelerin sevkiyledir ki Anadolu’da irfan faaliyetinin şâyân-ı dikkat bir hadisesi olan maarif kongresine fevkalâde ehemmiyet atfediyoruz. Bu kongre Türk hayat-ı hükümetinde ilk defa olarak mektep ve tahsil namına mevcudumuzun neden ibaret olduğunu öğretecek, mektep ve tahsil için mesaimizin istikâmetini tayin edecektir. Kongrede toplanacak liva murahhasları kendi muntıklarının bugünkü maarifine ait malûmat verecekler ve âtiye ait müşterek maarif programını münakaşa edeceklerdir.. Maarif Kongresi Anadolu irfanı için adeta bir pusula vazifesini görecektir. Aynı gün gazetede saat kaçta başlayacağı, nerede yapılacağı, açılış nutkunu kimin yapacağı ve hangi konuların konuşulacağı hakkında şöyle bilgi verilmiştir:

“Yarın saat 3’te Maarif Kongresi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin nutuklarıyla küşad olunacaktır. Ankara’da muhtelif maarif meseleleri hakkında müdavele-i efkâr etmek üzere akd-ı içtima edecek olan Maarif Kongresi yarın öğleden sonra saat 3’te Darü’lmuallimin konferans salonunda küşad olunacaktır. Mustafa Kemal nutuk okuyacak. Kongrede usul-ü terbiye ve ders meseleleri, maarif nezaretlerinin mahalli teşkilâtı gibi meseleler ele alınacaktır” ifadeleri kullanılmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 3 Haziran 1921).

Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde “Hakkı Tarık, Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı” ifadesini kullanarak şu bilgileri vermiştir:

“Maarif Kongresi’nin açılması münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa Hazretleri eğitimle ilgili nutuk irad eylemiştir. Nutukta harb nedeniyle memleketimizin harabeye döndüğü, milletimizin bu şerâit altında hayatını idame ettirmek mecburiyetinde kaldığını ifade ettikten sonra konuşmasına şöyle devam eder: Ancak bugün maddî ve manevî gücümüzü düşmana karşı istimal etmeye mecburuz, bu da maarifle olacaktır. (...) Milletimizin inkişafı yabancı kültürle değil oluşturacağımız yeni kültürle mümkün olur. Bu kültür ise milletimizin seciyesiyle mütenasip olmalıdır. Çocuklarımızı ve gençlerimizi yetiştirirken birliğimize ve varlığımıza taarruz eden her kuvvete karşı müdafaa kabiliyetiyle mücehhez bir nesil yetiştirmeye mecbur olduğumuzu unutmayalım. Yeni neslin ruhuna bu vasf ve kâbiliyâtı zerk etmek lazımdır. Bu nesli yetiştirirken onları kuvvetli bir şevk ve fazilette techiz etmek lazımdır”(Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921).

Mustafa Kemal, eğitimin gücünü askerî kuvvetten üstün görmüştür. Millî gücün ortaya çıkması için halkın bilinçlenmesi gerektiğini ve bu sürecin de eğitimden geçtiğini savunmuştur. Hâkimiyet-i Milliye’de imzasız yayımlanan ve Mustafa Kemal’e ait olduğu tahmin edilen aşağıdaki yazıda muasır medeniyetlerin bu günkü duruma geliş süreçleri sıralanarak yeni kurulan Türkiye’nin de takip etmesi gereken yol gösterilmiştir:

“Türkiye muallime ve muallimleri memleketimize karşı ifa edecekleri vazifenin canlı bir kımıldatıcı hareketin en büyük günlerinde bulunuyorlar. Almanya, Rusya, Bulgaristan gibi büyük milletlerin teceddüt, istiklâl ve hürriyet cidallerinde en büyük hareketi yine irfan teşkilâtı vücuda getirdi. İrfana, zekâ ve idrâke istinât eden bu hareket sağlam temeller üzerinde devam etti. Napolyon orduları Almanya’yı işgal ettikleri zaman Fischer’in icazkâr nutukları bir dârülfünun, bir irfan hareketi yarattı. Almanya’nın fikir ordusuna Napolyon orduları kısa bir süre sonra silahlarını teslim etmişlerdir”(Hakimiyet-i Milliye 26 Haziran 1922).

15-21 Temmuz 1921 günleri arasında yapılan Maarif Kongresinin konuları şunlardı: Mustafa Kemal Paşa’nın konuşması, milli bir terbiye programı lüzumu, M. Kemal’in konuşmasına cevaben bütün öğretmenler adına Osman Nuri Bey’in konuşması, İstanbul Muallimler Cemiyetinin yazısı, Hamdullah Suphi Bey’in konuşması, çay ziyafeti ve fotoğraflar. Kongre, Darümuallimin konferans salonunda Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından açıldı. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde, kongreye Türkiye’nin çeşitli yerlerinden ve Ankara’dan gelen üyelerin sayısının 180’e yakın olduğu yazılmıştır. Gerek salon, gerekse bina bayraklarla ve levhalarla süslenmişti. M. Kemal kongreye saat 3’te gelmiş ve Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey tarafından kongre üyeleri birer birer M. Kemal’e tanıtılmıştır. Daha sonra M. Kemal açılış konuşmasını yapmıştır(Hakimiyet-i Milliye 17 Temmuz 1921).

M. Kemal konuşmasına “Muhterem Hanımlar, Efendiler!” diye başlamış. I. Dünya Savaşının memlekette yarattığı buhrandan, Ankara'nın milli mücadelenin merkezi olmasından ve TBMM'nin açılmasından bahsederek şöyle devam etmiştir: “Bugün Ankara, milli Türkiye'nin milli maarifini kuracak olan Türkiye Muallimler ve Muallimeler Kongresinin ini kadına da sahne olmakla müftehirdir”. M. Kemal, şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde mühim bir etken olduğunu belirtmiş. Milli terbiye programı ile; eski devrin hurafelerinden ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi bulunmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelen bütün etkenlerden uzak, milli karakterimize ve tarihimize uygun bir kültür amaçladıklarını söylemiştir. M. Kemal çocuklara ve gençlere de verilmesi gereken eğitimden bahsederek şöyle demiş: “Çocuklarımızı ve gençlerimizi yetiştirirken birliğimize ve varlığımıza taarruz eden her kuvvete karşı müdafaa kabiliyeti ile mücehhez bir nesil yetiştirmeye mecbur olduğumuzu unutmayalım.” M. Kemal konuşmasının sonunda, muallimleri gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüleri olarak gördüğünü, vazifelerinin pek müşkül ve hayati olduğunu, bu yolda muzaffer ve muvaffak olmalarını dileyerek konuşmasını bitirir (Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921).

Mustafa Kemal Paşanın açış konuşmasıyla başlayan kongrenin ana teması iki ana konu gündeme gelmiştir. İlk mekteplerin programları ve öğretim süreleri orta öğretim programları ve süreleridir.

Kongrede, Halk Mektepleri projesi, ilköğretimin dört yıldan beş yıla çıkartılması, öğretim programına çalışma hayatına dönük dersler konulması, köylülerin beş altı yıllık iptidai okullarına süre ve külfet bakımından dayanamayarak eski mahalle mekteplerine rağbet etmeleri gerçeği, halk maarifinin ileri programları değil, köylünün en çok ihtiyaç duyduğu dil, din, hesap konularını içermesi gerektiği tartışılmıştır. 19 Temmuz 1921 günü başlayan oturumda Orta Tedrisat Müdürü ve aynı zamanda Türkiye Muallimleri ve Muallimleri Cemiyeti Kurucu Üyesi olan Kazım Nami bir konuşma yaparak, Maarif Vekili Hamdullah Bey'i ve üyeleri bilgilendirmiştir (Hâkimiyeti Milliye, 20 Temmuz 1921).

Kongrenin daha sonraki günlerinde öğretimin sadeleştirilmesi uygulamalı hale getirilmesi ve yörelere göre çeşitlendirilmesi istenmiştir. Kongrede bir konuşma yapan Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ise, bu doğrultuda şöyle konuşmuştur:

“Maarif siyasetimiz, milletin kitle-i esasiyesini teşkil eden çiftçi ve işçi sınıfının her şeyden evvel nazar-i dikkat önünde tutulmasına ve yeni istikametini bu umdeye dayanmasına bağlıdır. Anadolu gene bir sanat merkezi olacaktır. Halkın geçimini yükseltecek ve ıslah edecek nazarî ve amelî bilgiyi vermek hedeftir”(Hâkimiyeti Milliye, 21 Temmuz 1921).

İki yüz elliden fazla erkek ve bayan öğretmen katıldığı ilk toplantıdan beri, eğitimin hedefi ve programı üzerinde tartışmalar yapılmış ve tüm öğretmenler bundan sonra yapılacak toplantılara da davet edilmiştir(Hâkimiyeti Milliye, 20 Temmuz 1921).

M. Kemal'in konuşmasına cevaben, kongreye iştirak eden muallimler namına Sivas Maarif Müdürü Osman Nuri Bey bir konuşma yapmıştır.

Kongreye İstanbul Muallimler Cemiyeti de bir yazı göndermiştir. Bu yazının içeriği şöyledir: "Türk harikalarının mihrak-ı itişarı olan Ankara'mızda toplanarak maarif siyasetinde bir devrin tulûunu tebşir edecek heyetinizi hürmet ve hasretle selamlarız... İstanbul Muallimler Cemiyeti bu kutsi vazifede maddî ve manevî Türk varlığını temsil eden heyetinize başarılar diler..."(Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921).

Cemiyetin gönderdiği bu yazının işgal altındaki bir şehirden geldiği düşünülürse bu yazının önemi daha iyi anlaşılır. İkinci toplantıda Yeni ilköğretim programı tartışılmıştır, iptidai ve tâli mekteplerde hangi derslerin kaç saat okutulacağı belirtilmiştir. En fazla altı senelik programın dört seneye sıkıştırılması ve din derslerinin saatinin az olmasına itiraz edilmiştir. Kongre adına Hamdullah Suphi, İstanbul Muallimler Cemiyetinin gönderdiği yazıya karşılık cevabî mektubu okur. İstanbul'daki muallimlerin Ankara'daki muallimlerden sadece şekli olarak ayrı olduklarını, onların samimiyetinden hiç şüphe etmediklerini ve kendilerine büyük hasret ve muhabbet hislerini gönderdiklerini belirtir. Cevabi mektuptan sonra tekrar münakaşaya devam edilmiştir. Kürsüye Ankara Darülmuallimat Müdürü çıkararak, kongrede konuşan ilk Türk kadını olduğunu beyan ettikten sonra, kız mekteplerinde kadınlara dikiş gibi sanatların ve sağlık derslerinin verilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Maarif Vekâleti daha sonra bir program encümeni oluşturarak, mekteplere verilecek şekli, okutulacak dersleri ve ders saatlerini tespit etti. Encümenin kararlarına göre tahsil üç devrede verilmek üzere on iki senelik bir bütündür. Bunun ilk dört senesi iptidai devresidir ki her ferd için mecburidir. Beş senesi idadi, son üç senesi de Darülfunun'a hazırlık devresidir. Encümen çocukların ve gençlerin iyi bir dini, milli terbiye alarak tahsil görmelerini ve mektepten çıkınca herhangi bir işe başarıyla girebilmelerini temin ediyor. Maarif Kongresi 19 Temmuz Salı günü yaptığı toplantıda ortaöğretim konusunu ele almıştır (Akyüz, 2012.97).

Bununla birlikte Maarif kongrelerinde sunulan tebliğler Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlanmıştır. Bu uygulama, günümüzde modern anlamda kongrelerin takip ettiği metottur. Mustafa Kemal, senelerce evvel bu metodu uygulamıştır. 1921 yılının Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi de eğitimi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak için Batı'daki ve Japonya'daki eğitim sistemi hakkında araştırmalar yaptırıyordu. Yapılan tetkikleri kongrelerde tebliğ olarak sunuyordu:

"Dünkü nüshamızda Maarif Kongresi hakkında kısaca malumat vermiştik. Maarif Kongresi'ne iki yüzden fazla muallim iştirak eyledi. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Beyefendi âti-deki mühim nutku irad eylemişlerdir: (...) Avrupa ve Japonya mekteplerindeki amelî eğitimi ülkemizde tatbik etmek bizim için elzemdir. Yetiştireceğimiz bu çocuklarımızın harikulade istidatlarının temin edeceği bütünün kişafata mazhar olmaları mümkündür. Bu vesileyle çocuklarımıza ve gençlerimize çalışmalarını tavsiye ediyorum. Kalplerinde aşk ve muhabbetleri

olan yeni nesiller muhakkak ve büsbütün kurtulacak olan anayurtlarında mesut bir istikbale nail olmayı hak etmişlerdir”(Hakimiyet-i Milliye, 22 Temmuz 1921).

Millî Mücadele Döneminin Millî Eğitim Bakanı olan Hamdullah Suphi, konuşmasının devamında yetiştireceğimiz çocuklarımıza ve gençlerimize sadece bilgi vermenin yanlış olacağını aynı zamanda amelî eğitimin onlara istidatları derecesinde kazandırılması gerektiğini söyleyerek hem bilgi hem de beceri sahibi gençlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bugünkü manada Endüstri Meslek Liselerinin kurulması gerektiğinin işaretlerini vermiştir. Ancak bütün bunları başaracak olan Maarif Teşkilâtının vaziyeti pek de iç açıcı değildir. Anadolu ve İstanbul’da iki ayrı Maarif Vekâleti vardır. İstanbul işgal altında olduğundan İstanbul Hükümeti’nin Maarif Nezareti’nin vaziyeti Ankara’daki Vekâlet’ten çok daha kötüdür. Hâkimiyet-i Milliye’de bu durum şu cümlelerle anlatılmaktadır:

Bütün devlet dairelerinde yeniliğe doğru bir hareket var. Bunların en bariz mümessillerini yeni idare makinasının mümkün olduğu kadar kırtasiyecilikten uzak bulunmasıdır. İstanbul’daki Nezaret yüzlerce memurla idare edilirken burada aynı idare daha az memurla idare edilebilmektedir. Maarif Vekâletinin yeni kadrosu Vekil ve odacısı da dâhil olduğu halde yirmi kişiden mürekkeptir. Diğer daireler de aynı suretle hareket etmektedirler. İstanbul’daki nezaretlerin teşkilâtı nazar-ı itibara alınırca işten ve adamdan ne kadar istifade ettiğimiz meydana çıkar. Maarif Nezareti’nin İstanbul’daki vazifesini yaptıktan başka ders programı ve kitabı heyeti ve Türk âsâr-ı atika heyetlerinin vazifelerini de aynı daire yapmaktadır”(Hakimiyet-i Milliye, 23 Ağustos 1920).

Kongre 21 Temmuz Perşembe günü 4. ve son toplantısını yapmıştır. Gazeteler, kongrenin toplantılarına ilk günden bu yana iki yüz elliden fazla öğretmenin katıldığını yazmışsa da Hakimiyet-i Milliye ilk açılışta kongrede 180 üyenin bulunduğunu yazmıştır.

Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’ne, İstanbul Muallimler Birliği de bir telgraf çekmiştir. Bu telgraf o günün şartları içerisinde düşünüldüğünde İstanbul öğretmenlerinin Ankara’ya ve Anadolu’ya destek verdiklerini göstermeleri açısından önemlidir. İstanbul ve Anadolu’daki öğretmenlerin milli dava etrafında birleştiklerinin en güzel kanıtlarından birisidir (Aytaç,1984:24-25).

Son toplantıda Darülfünun fen terbiye müderrisi İsmail Hakkı Bey’le, âli dersler muallimlerinden Cemal Hüsnü Bey’in konuşması kongre üyelerini etkilemiştir. En son ilköğretim Genel Müdürü Edip Bey, sorulara ve bazı itirazlara dair açıklama yapmıştır. Toplantıya son verilirken Maarif Vekili konuşma yapmıştır. Kongrenin gelecekteki projelere mühim bir tesir edeceğini belirtmiş. Şehit çocuklarının kimseye el açmayacak şekilde iyi bir terbiye ile yetiştirilmesi gerektiğini söylemiş. Ayrıca yabancıların verdikleri eğitime ve ülke içindeki Amerikan mekteplerinin verdiği eğitime de dikkat çekmiştir. Maarif Vekili dilek ve temennilerde bulunarak kongreye son vermiştir. Kongrenin planlandığından daha kısa sürmesinin nedeni cephenin her geçen gün daha da alevlenmesi ve savaşın Ankara’ya yaklaşmasıdır.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, daha önce iki İnönü Savaşını ve başlamak üzere olan Sakarya Savaşı'nı kastederek, şöyle demiştir:

“Mustafa Kemal Pasa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesiyle meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek Türk tarihinin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralardan biri olacaktır. Kuskusuz bu, dünya tarihinde de benzeri bulunmayan bir örnektir (Hâkimiyeti Milliye, 17 Temmuz 1921).

Saruhan'a göre, Maarif Kongresi yeni bir kültür atılımının eğitim alanına yansımasıdır. Kurtuluş Savaşı'nın Türk tarihindeki yeri ne ise, bu savaşın en bunalımlı günlerinde toplanan bu kongrenin Türk eğitim tarihindeki yeri de odur.

Kongrenin Önemi ve Yankıları

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 18 Temmuz 1921 tarihli kongrenin açılışına ayırdığı baş yazıda, Anadolu' da hareketine 'isyan' ve onun liderine 'asi general' diyen Batılı devlet adamlarının (özellikle Lloyd George' un) Ankara' da öğretmenler kongresi toplandığını öğrendikleri zaman haksız yargılardan utanacaklarını yazmıştır. Kurtuluş savaşımıza ilişkin Fransız kaynaklarında, yurt dışında böyle bir yankı olduğuna dair bir belgeye rastlanmamıştır. Fakat İsmail Habib Bey, gazetenin yorumu doğrultusunda şunları yazmıştır: “Lloyd George bu kongrenin küşadını haber aldıysa şüphesiz kaşlarını çatarak şöyle söylenmiştir: ‘Türklerin hiç yoktan ordular çıkarmasından değil, orduları kanlı harple uğraşırken onların böyle bir kongre açmalarından ürkiyorum! (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 18 Temmuz 1921).

Buna karşılık kongrenin yurt içinde önemli yankıları olmuştur. TBMM'nde Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e karşı bazı milletvekilleri saldırıya geçmiştir.

Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey şunları söylemiştir: “Harbin en had bir devrinde, top tarakkaları içinde Vekil-i Muhterem bir Muallimler Kongresi toplamışlar. Bu muallimler ve muallimeler kongresi, bu mahlut (karışık) kongre on bin lira masrafa mal olmuş. Bir on bin lira da gelenlerin zararlarını hesap edersek yirmi bin lira masrafa mal olmuştur. Rica ederim bunun temin ettiği faide nedir? Milletın 20-30 bin lirası bu iş için feda edilemez. Bu millete yazıktır. Hamdullah Suphi Bey, Yusuf Ziya Bey'e şu cevabı vermiştir: “Bu muallimler kongresi benim için en belalı işlerden birisi olmuştur. Fakat bütün şikâyetlere rağmen, bu hususta bir zerre nispetinde pişman olmuş değilim. Her maarif vekilinin; teşkilât başında olan her adamın, tüccarın, esnafın her sene yapmaya mecbur olduğu bir şey vardır ki; beraber çalıştığı adamları toplamak ve muayyen iş hakkında konuşmaktır. Dünyanın bütün ilerlemiş milletleri kendi medeni kongrelerini toplarlar, tabipler tababet kongresini toplar.”

Kırşehir milletvekili Yahya Galip Bey, Karahisarı sahip milletvekili Mehmet Şükrü Bey ve Karesi milletvekili Hasan Basri Bey kongrede kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmalarına tepki göstermişlerdir.

Hasan Basri Bey ayrıca ilk sınıfta din dersinin kaldırılmasına ve okullarda yabancı dillerin okutulmasına da tepki göstermiştir. Hamdullah Suphi Bey kendisine yöneltilen hücumlar karşısında yapılan güvenoyuyla Bakanlıkta kalmışsa da, kendisi çekilmeyi uygun bulmuştur. Maarif Kongresi her geçen gün savaşın şiddetlenmesinden dolayı gündemindeki konulan istenilen derinlikte ele alamamıştır. Fakat yine de ilk ve orta öğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmıştır.

Meclisteki medreseli mebuslar, kadın ve erkek öğretmenler bir arada oturdukları için kongrenin açılmasında Vekalet yardımcı olan Türkiye Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği'ni de Mustafa Kemal' e şikayete gitmişlerdir. Bu önemli olayı İsmail Habib şu şekilde yazmıştır: “Gazi, kuruluşun o sırada reisi bulunan Mazhar Müfit Beyi çağırır, hiddetle çıkarır: ‘Hanımların da iştirak ettiği birlik içtimada siz ne yapmışsınız?’ der. Mazhar Müfit Bey, hiç beklemediği bu hitap karşısında şaşırır. Şikâyetçi mebus hocalar durumdan memnundurlar. Fakat Gazi devam eder: ‘Evet, siz içtimada ne yapmışsınız? Gelen muallim hanımlar ayrı, erkek muallimler de ayrı oturmuşlar. Hâlbuki karmakarışık oturmaları lazımdı. Bir daha öyle hareket etmeyiniz!’ Şaşkınlık bu kez mebus hocalara düşer, önlerine bakarak odadan çıkarlar(Akyüz, 2012:100).

M. Kemal bu kongrede kadınlarla erkeklerin bir arada oturmalarına tepki gösterenlere çok sert çıkmış ve bir daha ki kongrede karışık oturmaları gerektiğini söyleyerek, kadına verdiği öneme dikkat çekmiştir.

Bu kongrede gerek Mustafa Kemal, gerekse zamanın Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi eğitime verdikleri önemi göstermeye çalışmışlardır. Kongrenin asıl önemi, bir ölüm-kalım savaşı sırasında Ankara’da öğretmenlerin bir araya getirilmesi ve eğitimin amaçlarının tartışılmasıdır. M. Kemal açış konuşmasında, yeni kurulmakta olan devletin eğitim ilkelerini ortaya koymuştur. Bu konuşma Atatürk’ün eğitimsizlikle mücadeleyi, düşmanla çarpışmaktan farksız gördüğünü de kanıtlar. Hakimiyet-i Milliye kongrenin açılışına ayırdığı başyazıda, Mustafa Kemal, Yunan taarruzunun en ateşli zamanında öğretmen ordusunun gelecekteki görevi ile meşgul oluyor, “bu asil ve yüce örnek, Türk tarihinin ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır” diyordu. Gerçekten bu durum dünya tarihinde de benzeri bulunmayan bir örnektir.

Milli Mücadele Dönemi olan 1918- 1919 yıllarından başlayıp, Cumhuriyet ilanına kadar olan bu dönemlerde öğretmen yetiştirme, hususunda hem teori anlamında hem de pratik anlamda yenilikler yapılmıştır. En önemli ise ilk defa Anakara’da maarif kongresinin toplanması, ileriki aşamalarda ise heyet-i ilmiyelerinin yapılması bile kayda değer önemli bir çalışmadır.

Akyüz'e göre: Kongre, bir sonuca varmasa da, Mustafa Kemal'in önemli açış konuşması ve öyle bir zamanda toplanmış olmasıyla eğitim tarihimizde önemli bir yer tutar. Kongrede erkek ve kadın öğretmenlerin aynı salonda beraber bulunmaları da TBMM'de medreseli grubun eleştirilerine yol açmıştır. Maarif Kongresi, önceden kararlaştırıldığı kadar bir süre çalışamadığı gibi, gündemdeki konuların hepsini inceleyememiş, incelenen konular da yeterli bir derinlikte ele alınamamıştır. Bunun nedeni, savaşın bütün şiddetiyle devam ediyor olmasıydı. Ancak bu şartlara rağmen ilk ve orta öğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmıştır. Maarif Kongresi'nin asıl önemi, bir ölüm-kalım savaşı sırasında Ankara'da öğretmenlerin bir araya getirilmesi ve eğitimin amaçlarının tartışılmasıdır. 1921 Maarif Kongresi, milli bir eğitim politikasının temel taşlarını oluşturarak Türk eğitim tarihinde yerini almıştır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y.(2012). **Türk Eğitim Tarihi** (M.Ö1000-M.S.2012). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Akyüz, Y.(2012).**Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri** (1839-1950). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Aytaç, K.(1984). **Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar**, Ankara, Üniversitesi Basımevi.
- Coşar, Ö. S. (1963). **Millî Mücadele Basını**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yay.
- Duman, T.(1991). **Türkiye’de Orta Öğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişim)**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kocabaşoğlu, U.(1987).**Basın Özgürlüğünün Engellenmesi. Sansür Tarihi Tarih ve Toplum**, Sayı;37
- İnuğur, N. (1993) **Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- İnuğur, N. (1992). **Türk Basın Tarihi 1919-1989**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- Özalp, K. (1971) **Millî Mücadele**, C. I, II, T. T. K. Yay., Ankara
- Özkaya, Y. (1989) **Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)**; Ankara: TTK Yay.
- Sarıhan Z. (2009) **1921 Maarif Kongresi”** Ankara Meb Yay.
- Tonguç İ.H (1946) , **İlköğretim Kavramı**, İstanbul.

GAZETELER

- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 3 Haziran 1921
- Hakimiyet-i Milliye, 3 Haziran 1921.
- Hâkimiyeti Milliye, 22 Temmuz 1921
- Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921
- Hakimiyet-i Milliye 26 Haziran 1922
- Hâkimiyeti Milliye, 20 Temmuz 1921.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 18 Temmuz 1921
- Yenigün: 14 Temmuz 1921.

✧ اولکی کون معارف قونفره سنی اخیلاسی ✧

مصطفی کمال پاشا حضرتلرینیک، بوم نطقلرله معارف قونفره و دون تشاد اولومشدور

تقدیریم ایسی - مصطفی کمال پاشا حضرتلرینیک نطقلری - ملی تریه برور ایملری -
میرانی نطق - استابول معلم جمعیتلرینیک تکریمسی - عماره صمیمی بلک انجمنلرینیک
پاتانی - های ضیائی - قورلرغرائدر

معارف قونفره سی ۶ توموزجه کون دارالمسین
قونفراتس سالونجه ۶ پروک مات علی وئیس
عترتی مصلتی کمال پاشا حضرتلری طرفدن کناد
اولوندی.
تقریهده ۶ توجکاتک مختلف براندکلش
وآقره دن مصلو پرؤکساکه قریب انشا مویورد
ایندی. کرک سالونجه کرک بنا بایرطقه ووجهله
زین اولونشدی. پاشا حضرتلری ساعت اوج
آقراقنده کسرف بوردیلر.

میرانی نطق
شدید و معدید آقیشلرله قازیشلان بومهم
نطقه قونفره اشتراک ایدن مصلر تانه سیواس
معارف مدرسی حیات نوری بلک بوجیه آل
جوان نطق اولوقدی.
توسمز پاشا حضرتلری
شو کریدیکیز ملی مجامعده بز ماسلرک
نطقه نظری وحدت ملی توپه چاییشلدور. پروک
مصلر مختلف اسلر آلتنده برچوق پارچهلر
آرلش کنیدی. شورزی دانا بوسورتون انه
ایتمشدور. آ ناطول تورککلش پروک ککرک
منوی بلزانی آلتنده طویلاق بزه اک پروک
املردور. بز هیچ بر عرویتدن مننی دکاز.
یکدکلریمز ویکدکلریمز شنمسی وملکی امریک
قولنده اولان ملکت ایچون بروردور. بز برچوق
عرویتلر ایچنده قلسنق بده وطنه منزه کمال
حضور لب انه سوه سوه دا ایدیکیز.
ملترک ماشینه غنله ازل کککنده اولدی.
کی استیقله غنله ایدی بیوککلنده آمیز بز
یواسینی و بره سیلردن ری ده مکشلر بزدور. کوجومه
لرین و چودوقلر بزدور کوردیکیز خلق اتاده
استاددر.
معارف حکومت منسزلون حایه صحبات
کوردیکه طور افرمزده عصری و ملی برجات
مرقان عمل ایدیکیز.
پاشا حضرتلری

مز و اولکلش جده تمسیمی بلک اذیتلرک دلالرله
ایبلکده شکل ایدن قونفره مرک ذات دولتری
طرفدن کیشادی بزی آیرجه. مسعود و غرور
ایتمشدور. اولون سنلرک میثت ادا بستان
سوکرا بوزوک حره کیمش و نه بندنه خراب
اولش و کیمسه سز تلیش اولان وطنه ، ظالمرک
واولترک تشوخانی کورون داخل دستلرک هرکون
یک برجات و استیقله اوقرا کون سز پروک
دنا سز وولسه امانکلرله اولده چیندی کیز
وینک باشه کچدی کیز. پروککلش ملی حکومت
و ملی تمسیمی وجوده کنیدن مصلر حرکت
حقیق و حرمله سوله بل و روه اولدیکیز. هدا بزمه

مراسم تقدیریم
میاز وکیل عترتی حیات صمیمی بلک انیدی
طرفدن قونفره اعضالری بروردور مصطفی کمال پاشا
حضرتلرینه تقدیر اولوندی. بومرسم تقدیریه
نهایت براندکلش سوکره وئیس مجده پاشا حضرتلری
طرفدن آیدنده دوج ایدیکیز. مبره مارشیلر ایچون
شبه سز بلک ایستاد اولان خلق ایراد بوردیلر:
مصطفی کمال پاشا حضرتلرینیک نطقلری:
عزیم خانلره اقتدیلر.

حرب عمومی حکمتلرینه بر منطویت توجیه ایدیدی.
بول وسیله ائله ایدورک دشمنلریمز مندی تماماً
احمالیک ایستدیلر. بوکا تازی و قوه کمان
غیاث ملی به آقره معظم برنده اولدی. بزی
پاشا تاق ایستیلره قوشی یاشایین حقن مدافعه
اینگ ایستین تورکیا پروک ملت چینی آقرمه
الغاد ایدیدی پروکول آقره ملی تورکایک ملی
ایتن بران ایدین تورکیا ایستاد
قونفرمسک انتقاریت صحت اولنده منسخرور.
مصلرک عمول اولدی ای حال ادا نیک دولته
وجوده کیردی کی ادا لری نداری به مصروف اوله جین
مملرک ایدیر بونکی مرقان براده اضار ایدیلر.
پروک مادی و معنوی منافعه سزی دشمنه قوشی
استیقله ایچیدور بولوروز. بوکول فان ایچون
سرف ایدمکچکن قدرت مستقیل ماز قیزه عمل
فورمه کالی کادور. وساطت کاپه مانک اولمجه به
هد و بیعت چماده کون استیقله جینلش برتیب
پروغرای اضار ایچمکه موجوده معارف تشکلاتلری
مندر بر صورتده چایشدیران اساسل فورمه سرف
مسالی ایدیلر. شمدی به قدر کتب ایدلش

Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921

İLK GÜN MAARİF KONGRESİ AÇILDI

معلمین قونغرده سنده

بکی تدریسات ابتدایه پروغرامی

پروغرام سنده ایضاحات - مناقشه ، استنبول معلمین جمعیته جوان مکتوب - معارف و کینک بیاناتی

استانبول معارف و کینک بیاناتی

آیه دهه طویلانی معلمه لرو معارف قونغرده سنده خطاباً کوندره بکنک مکتوب بلاک اجناسم زده اوردندی. مسلکداشلیکن دئما بحبت او بحسره دوشوندرکاری استانبولده بوکسه ان بو معیج ارداش خطایند طولانی کوردن مستود بر نایر طوبیله .

حج ر - بیک بزده آیره بیله - می قان ، ایمان و سئک ارمه شلر سئک - سوزلری بانکن بوراده حاضر اولالر ایچین دکل کیش توره وطنلک هر کوشه سنده چایشان دیکر مسلکداشلیکن ایچین ده اونوتولیه حق بر تأثیر بر قده کال وله یقینه امانانایدیز مسرب جبهه سنده ملی وارنک حلاسی ایچون قهرمانتر قانرخی مبدول بر سوئنده آیدر ایکن آره ده معارف عین مقصد ایچون دیکر بر سیاهه . مجادل ایچیدورلر - بو مجادلده بیکه - کره - عزیز استانبولزده چالیغان اردمشلر سئک دئما بئرا اولمزلندن بر تابه شیه ایتمک - سزی بزده آبران - بیار سئک ورم اجناسم زده خارج اولان - بیلدور - و بو آیزایشان بالکن شکیدور . دئما حر انسانلر اولوق باشلملرینه چالیشدینز یا رولر سئک حویه ایدر - شتدرور ایکن اوزاق بقین مملکتک هر کور - شهنده ملی سوق ابدن آمانت برود - مل انج

و محقق استانبول قونغرده سنده معارف و کینک بیاناتی
 پروغرام حیرت و محبت حسلری ایلطو کولر سلاملری کوندره بیولر - من بوسیله ایلله کزله سوکیلی ایلکیزی صئکله قی تصدیق فلاحیرک ان حاقی حالاری اولان محرم سئک دسرلر آره سنده ک بیوک جهادی بیانات مسلکله اولمزلر لروه تأیید

تورکیه سئکین اولمزلر سئک ایکنی اجناسی دوق بیه ایروالی ساعت وچده دارالمعلمین سالوننده عذر ایچلدور . بو اجناسه معارف و کینک ح - لک سبسی بیکه دئما ت ایچمده . روزنامه ، معارف و کینک مارکند احضار ایچلش اولان ای ابتدی و نالی بد ایچن پروغرامی ایدی . مذکور پروغرام تدریسات ابتدایه معربی ادهب بیکه مارکندن قرائت و ایضاحات لارمه اعطا ایچلدور .

معارف کاتی بوندی سوزکوره تورک کتبخانی سیات مبارزه سنده دئما قان و نظیر جی حاجق برصورتلر نوم لازمه و عمارات عملیه ایلله بجهز یقینه برملله اوزده سکنر سئک بر پروغرام ترتیب ایچلدور . بو پروغرامک ایلک ابتدی دوت ساهسی قان خدیبات ایچوندور . ابتدای تدریسات پروغرامته ایلچاقت عیلمک انضا ایلدی عیلمده برسته دهه تعدید اوله بیکه کیم ایللدور . بویکی پروغرامک تطبیق ایلدی بیکه مکتبلرده شان ابتدی و نالی مکتبلری نامی و بولمکده در بو پروغرامه نئرا بریمی صغنه حفته ده ۲۷ درس اولوب بوندن اول ایکیسی الپا و تورکیه اوج ساهتی حذب ، اوج ساهتی اشیا اوج ساهتی ال ایشلری ، اوج ساهتی رسم ، اوج ساهتی غنا و آتی ساهتی عمل مسلک دوسلریدور . ایکنی سنده حفته ده اوتوز درس وادور .

تورک (۷) ، قرآن کریم زعلوم و شیه (۴) ، حساب (۲) ، ذراعت (۱) ، ال ایشلری (۳) ، رسم (۳) ، غنا و ویشیق (۱) ، قران سزه (۴) ، عمل مسلک (۶) ، ساهت اوچینجده بیه اوتوز - ساهت اولوب تورکیه (۴) ، قرآن کریم و عوم و شیه (۴) ، حساب (۲) ، دهسه (۱) ، حفرانیا (۱) ، تاریخ (۱) ، تورک تارخی (۱) ، اشیا

Anadolu'da Yeni Gün, 17 Temmuz 1921

1861 senesi - Temmuz - 1929 - Cemiyet - Şişli

Table with 2 columns: Year (1929), Issue (10), and Date (1929). Includes publication details for 'Cemiyet' journal.

Halukiyat

Şişli - Fehle Arslanlar Mahallesi

Adarname ve Mektep Kurumları

Adarname ve Mektep Kurumları... Kurumların durumu ve faaliyetleri hakkında bilgiler.

Stambül - Hükümetin Matbaası

Stambül - Hükümetin Matbaası... Matbaanın faaliyetleri ve yayınladığı eserler.

Şimdiye Mersinli Yonatan

Şimdiye Mersinli Yonatan... Yonatan'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler.

Yonatan'ın Mersinli Yonatan

Yonatan'ın Mersinli Yonatan... Yonatan'ın Mersin'deki hayatı ve eserleri.

Yonatan'ın Mersinli Yonatan

Yonatan'ın Mersinli Yonatan... Yonatan'ın Mersin'deki hayatı ve eserleri.

Yonatan'ın Mersinli Yonatan

Yonatan'ın Mersinli Yonatan... Yonatan'ın Mersin'deki hayatı ve eserleri.

Yonatan'ın Mersinli Yonatan

Yonatan'ın Mersinli Yonatan... Yonatan'ın Mersin'deki hayatı ve eserleri.

Yonatan'ın Mersinli Yonatan

Yonatan'ın Mersinli Yonatan... Yonatan'ın Mersin'deki hayatı ve eserleri.

Yonatan'ın Mersinli Yonatan

Yonatan'ın Mersinli Yonatan... Yonatan'ın Mersin'deki hayatı ve eserleri.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات

Mعارف و کلی حمداء صبحی باق افندیله ملات... İnceleme ve eleştiriler.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

ورسای معاهدسی

ورسای معاهدسی... Uluslararası anlaşmalar ve hukuk.

II. Maarif Kongresi Bildiriler - Özel

ZIYA GÖKALP'İN MİLLÎ EGİTİM İDEALİ (ZIYA GÖKALP'S NATIONAL EDUCATION IDEAL)

Prof. Dr. Selçuk UYGUN¹

Öz:

Eğitimde millîlik kavramı ilk defa II. Meşrutiyet yıllarında kullanılmaya başlanmış ve bu kavramı seri halinde kaleme aldığı yazılarla kuramsallaştırmaya çalışan ilk düşünür Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin teorisyeni olduğu kadar millî eğitim idealinin ilk ve en önemli kurucularından biridir. Gökalp millî düşüncenin inkişaf bulduğu Meşrutiyet yıllarında dönemin İttihat ve Terakki Fırkası'nın eğitim politikalarını belirlediği gibi Cumhuriyet'in başlarında Ulus Devlet'in eğitim reformlarının da fikir mimarlığını yapmıştır. Gökalp, Cumhuriyet'in ilk eğitim politikasının belirlendiği I. Maarif Kongresi'nin katılımcılarından da birisidir ve bu kongrede alınan en önemli karar "eğitimin millî olması" gerektiğidir. Bu makalenin amacı, Gökalp'in millî eğitim idealini betimlemektir. Araştırmanın temel kaynakları, Gökalp'in "millî terbiye" konulu yazılarının bir araya getirildiği "Terbiye'nin Sosyal ve Kültürel Temelleri" adlı kitabı ve ilgili diğer eserleridir. Ayrıca, Gökalp hakkında yapılan bazı akademik yayınlar da bu çalışmada kullanılmıştır. Toplanan veriler, betimleyici yöntem kullanılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Gökalp'e göre "millî terbiye", "millet için" yapılan terbiyedir. Onun eğitim anlayışı "millî terbiye" ve "asrî tâlim" şeklindedir. Onun bu anlayışı bazı araştırmacılar tarafından "eklektik" olarak değerlendirilmiştir. Gökalp'e göre eğitim-öğretim sürecinde esas olan terbiyedir, yani eğitimidir. Öğretim ise, nihai amacın aracıdır; ortam, donanım, yöntem, teknik ve araç gereçlerle ilgili boyutudur. Gökalp, öğretimin her zaman millî olamayacağını ama bunun da millî eğitim sistemine çağın ihtiyaçlarına göre adapte edilmesi gerektiğini belirtmiştir. O, asrî tâlimi, yani çağdaş öğretimi eğitimle bütünleştiren bir millî eğitim idealinin temellerini atmaya çalışmıştır. Bu bağlamda bir fikir adamı olarak Gökalp'in millî eğitim ideali konusunda üzerine düşeni fazlasıyla yaptığı söylenebilir. Gökalp, Türk milletini kendi medeniyetine

1 Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. selcukuygun@sdu.edu.tr, ORCID:0000-0002-6808-2829

ulaştırılan dinamik bir millî eğitim tasavvuru içinde olmuştur. Onun düşünceleri, eğitimimizin temel ilkelerinden biri olan millîlik ilkesinin geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli katkılar sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, millîlik, millî eğitim, eğitim düşüncesi

Giriş

Ziya Gökalp (1876-1924), sosyolog, tarihçi, halk bilimci ve çok yönlü bir düşünürdür. Özellikle ulus devletinin inşasında ve eğitim düşüncesinin millîleşmesinde öncü fikirleri olan bir Türk aydınıdır. Türk Kurtuluş Savaşının önderi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, onu “fikirlerimin babası” olarak nitelemiştir (Güçlü, 2009). O da, Atatürk'ü kendi mefkuresini gerçekleştirecek bir eylem adamı ve bir dahi olarak görmüştür (Duru, 1942). Gökalp, aslında bir aktivisttir. Ancak onun ağır basan özelliği bilim adamı ve fikir insanı olmasıdır.

Gazete ve dergilerdeki makaleleri, manzumeleri ve kitapları ve ölümünden sonra yeniden derlenip basılmış eserleri ile derin izler bırakmış Ziya Gökalp hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar bibliyografik eserlerin konusu olmuştur (Binark & Sefercioğlu, 1971). Gökalp hakkında yüzlerce araştırma yapılmasına rağmen bu araştırmacıların öncelikle ve çoğunlukla dillendirdiği konu, Gökalp'in fikirlerinin tam anlaşılacağı yönündedir.

Örneğin Kâzım Nami Duru (1965) ilk baskısını 1949'da yaptığı Ziya Gökalp adlı eserini “Bitirirken” şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Ziya Gökalp, bizim en büyük otodidaklarımızdan biridir. Onu bugün dünya bilmiyor; biz bile iyi tanımıyoruz. 1910'dan 1922'ye kadar süren bilginlik ve yazıcılık hayatında onu okuyup anlayabilenler çok az oldu.” Duru'nun da belirttiği gibi Gökalp, sürekli kendi kendini yetiştirerek eğiten tekamülcü bir fikir insanıdır.

Gökalp'in yazıları ve fikirleri, yetiştiği dönemin koşulları içerisinde ve zamana göre ele alınıp düşünülerek anlamlandırılmalıdır. Ülken (1998), onun hayatındaki değişimi üç devrede ele almıştır. Muhafazakar bir aileden gelen Gökalp, ilk devre (*Peyman Gazetesi*) yazılarında bir Osmanlı milliyetçisidir. 1990'da Selanik İttihat ve Terakki Kongresi'ne Diyarbakır bölge üyesi olarak katılıp *Genç Kalemler*'de yazmaya başlayınca Türkçü olmuş ve İstanbul'da İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden biri olarak Türk milliyetçiliğinin teorisyenliğini yapmıştır. Gökalp'in fikir hayatında üçüncü devre *Küçük Mecmua*'yı çıkardığı devredir ki bu devrede Durkheim'ci bir sosyolog olarak eski fikirlerini yeniden gözden geçirmiştir.

Gökalp'in “millî terbiye” başlıklı yazıları, çoğunlukla 1916 tarihlidir. Sadece bu yazılara bakarak onun millî eğitim idealini yorumlama çabası yeterli olmayacaktır. Onun için

Gökalp'in "millî terbiye" konusundaki düşünceleri daha öncesi ve sonrası yazıları ile ilişkilendirilerek yorumlanmalıdır. Birkaç yazısını okuyarak Ziya Gökalp'i anlamak hakikaten zordur.

Gökalp'in fikir beyan ettiği ve kalem oynattığı saha oldukça geniştir. Sosyoloji, felsefe, iktisat, siyaset, hukuk, sanat, edebiyat, dil, kültür, eğitim... Onun yazılarını okuyan bir insan, adeta onun bir üniversite olduğunu düşünür. Ne üzücüdür ki, Türkiye'de onun adını taşıyan bir eğitim fakültesi bulunsa da, onca başka şahısların adını taşıyan üniversiteler olmasına rağmen, Ziya Gökalp'in adını taşıyan bir üniversite henüz bulunmamaktadır.

Gökalp'in eserleri, ölümünden sonra bazen bir disiplin alanı veya konu içinde bazen bir dergi veya gazetede çıkan yazıların toplamı olarak ayrı kitaplar şeklinde derlenip basılmıştır. Örneğin eğitim konusuyla ilgili yazıları, *Millî Terbiye ve Maarif Meseleleri* (1964) veya *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri* (1997) başlıklı eserlerde bir araya getirilerek kitaplaştırılmıştır. Aynı şekilde onun değişik dergi ve gazetelerdeki yazıları, mektupları, dersleri, manzum şiir ve hikâyeleri *Makaleler* serisi ya da *Ziya Gökalp'ten Seçmeler* şeklinde kitap olarak hazırlanıp basılmıştır (Örn. bkz: Duru, 1942, Beysanoğlu, 1976; Çay, 1982; Filiz, 2009). Ziya Gökalp de sağlığında bazı yazılarını ufak tefek değişiklikler yaparak farklı dergi ve gazetelerde yayınlamıştır. Bu bağlamda denilebilir ki, Ziya Gökalp hakkında oldukça zengin bir literatür vardır. Ayrıca Gökalp hakkında azımsanmayacak kadar genel ve tematik konularda yapılmış araştırma ve eserler de mevcuttur (Binark & Sefercioğlu, 1971). Örneğin, Dizdaroğlu (1981), Ziya Gökalp Üzerine Araştırmalar başlıklı çalışmasında genel olarak Ziya Gökalp'i incelerken, Kâzım Nami Duru (1965), onu bir "Türkçü, sosyolog, felsefeci, terbiyecisi" vb., özellikle eğitimci yönüyle ele almış ve eserini bu şekilde kurgulamıştır.

Ziya Gökalp hakkında geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı araştırmalar yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Bunların içerisinde lisansüstü tez niteliğinde araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin ulusal tez merkezinden yalnızca "Ziya Gökalp" anahtar sözcüğünü girdiğinizde yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir çok çalışmaya kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Bu tezlerden bazılarının başlıkları şöyledir (URL 1):

- Ziya Gökalp'in eğitim düşünceleri (yüksek lisans tezi, no: 109392).
- Ziya Gökalp'in şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi (yüksek lisans tezi, no: 311834).
- Türkçülük temelinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ideoloğu Ziya Gökalp (yüksek lisans tezi, no: 508217).
- Ziya Gökalp'in eğitim sosyolojisi (Doktora tezi, no: 367270).
- Ziya Gökalp ve Batılılaşma (Doktora tezi, no: 73265).

Tez niteliğinde bu tür araştırmaların yanısıra makale ve bildiri türünden yayınlar da azımsanmayacak kadar çoktur (Örn. bkz.: Güçlü, 2009; Adanalı, 2018; vb.). Ancak Gökalp hakkında daha ne kadar çok araştırma yapılsa yine de azdır. Çünkü o, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ideoloğudur. Sosyolojiden felsefeye, iktisattan hukuka, dinden sanata, kültürden eğitime vb. bir çok alanda yenilikçi, özgün ve millî bir bakış açısına sahiptir. Özellikle yeni ulus devletin inşasında tüm toplumsal kurumların ahengini sağlayacak bir sistem arayışı içinde olmuştur. Onun hayalindeki çağdaş Türk devleti ve toplumunu ikame edecek olan en önemli kurum ise millî terbiyedir. Onun millî terbiye konusundaki düşüncelerinin anlaşılabilirliği için, 1916 yılında *Muallim Mecmuası*'nda yayınladığı "millî terbiye" yazıları, ardından Cumhuriyet'e giden yolda Türk Yurdu, Yeni Mecmua, Küçük Mecmua gibi dergilerde "millet", "Türklük", "kültür", "medeniyet" konulu makaleleri ve kitaplarının analiz ve değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Çünkü Gökalp hakkında ne kadar yeni çalışmalar yapılsa onun anlaşılabilirliği, değeri ve idealleri yeni kuşaklara rehberlik edecektir.

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin teorisyeni olduğu kadar millî eğitim idealinin ilk ve en önemli kurucularından biridir (Uygun, 2018). Gökalp millî düşüncenin inkişaf bulduğu Meşrutiyet yıllarında dönemin İttihat ve Terakki Fırkasının eğitim politikalarını belirlenmesinde (bkz: Emrullah Efendi, 1330) etkili olduğu gibi Cumhuriyet'in başlarında Ulus Devletin şekillenmesinde milliyetçilik, millî eğitim, millî tarih ve kültür gibi konularda Atatürk kendisinden esinlenmiştir. (Akyüz, 2020). Gökalp, Cumhuriyet'in ilk eğitim politikasının belirlendiği I. Maarif Kongresi'nin katılımcılarından da birisidir ve bu kongrede alınan en önemli karar "eğitimin millî olması" gerektiğidir (Sarıhan, 2019).

Gökalp hakkında yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmanın özgünlüğü ise şudur: Eğitim konularında zihnini yormuş ve kalem oynatmış bir şahsiyetin, millîlik düşüncesini ve Türk eğitim sisteminin millîleşme sürecinde öncü katkılarını irdelemektir. Çünkü Türk eğitim sisteminin temel ilkesi veya özelliği Meşrutiyet'ten günümüze millîlik olarak ifade edilmiş ve bu ilke (millîlik), yarınlarda da geçerli bir ilke olmayı sürdürecektir (Uygun, 2018).

Millîliğin en önemli özelliği, bir milletle ilintili olmakla birlikte özgün olmasıdır (Uygun, 2018). İşte bu noktada; eğitimde millîleşme hareketini başlatan Gökalp'in millî terbiye (eğitim) ideali, özellikle Türk eğitim sisteminde millîlik kavram ve ilkesinin anlaşılabilirliği ve gelişimi yönünden açıklayıcı olacağı için önemlidir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Ziya Gökalp'in millî eğitim idealini betimlemek ve değerlendirmektir. Bu amaca uygun olarak şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Gökalp'in eğitim öğretim konusundaki düşüncesi nedir?
2. Gökalp'in Türk eğitim sistemine yönelik eleştirileri nelerdir?
3. Gökalp'in eğitimde felsefî yaklaşımı nasıldır?
4. Gökalp'in eğitim düşüncesinde millîlik ideali nedir?

Bu sorularla Gökalp'in millî eğitim ideali açık bir şekilde tanımlanmış olacaktır.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden kaynak taraması ve doküman incelemesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel kaynağı Gökalp'in Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri adlı kitabı (1997) olmakla birlikte ilgili makaleleri, kitapları ve onun eğitim düşüncesi üzerine yapılmış araştırma ve çalışmalaradır. Öncelikle Gökalp'in kendi eserleri ve hakkında yapılan araştırmalar taranarak onun eğitimde millîlikle ilgili düşünce ve yaklaşımı analiz edilmiştir. Onun eğitim düşüncesini yansıtan görüşleri ile ilgili veriler, betimleyici bir teknikle değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Gökalp'in millî eğitim idealine ilişkin bulgular, araştırmanın alt problemlerine yönelik alt başlıklar altında genelden özele yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

Eğitim Düşüncesi

Ziya Gökalp eğitim düşüncesini, esas *Muallim Mecmuasında* yayınladığı “millî terbiye” başlıklı yazı dizisinde açıklamıştır. O, bu yazılarında eğitimi (terbiyeyi), kültürün (harsın) bireylere kazandırılması olarak görmüştür. Gökalp (1997: 40), “her milletin kıymet duyguları kendine mahsustur. Çünkü ruhi tip olarak, ancak millet vardır. Fert, terbiye yoluyla bir milletin kültürünü benimmeden, ruhi bir tipe mensup olamaz” görüşündedir. Onun eğitimden öncelikli beklentisi “millet” olma bilincinin (şuurunun) kazandırılmasıdır.

Gökalp, çağdaşı Prens Sabahattin ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun ferdiyetçi ve üretici insan yetiştirme düşüncelerine karşı çıkararak Durkheim ve Fauconnet'nin etkisi altında

toplum, yani millet odaklı bir eğitim tasavvuru içindedir. Gökalp'e (1997: 43) göre, "Her milletin hususi kültürü, ancak kendisi için terbiyesi olabilir."

Gökalp'in eğitimden beklentisi ve amacı açıktır. Çağdaş Türk milletinin yetiştirilmesidir. O, millet olma bilincini doğrudan eğitimle ilişkilendirmiştir. Aslen Diyarbakırlı olan Gökalp (1997: 231-232), Küçük Mecmua'da yayınladığı *Millet Nedir?* başlıklı makalesinde "Dedelerimin bir Kürt yahut Arap muhitinden geldiğini anlasaydım yine Türk olduğuma hüküm vermekte tereddüt etmeyecektim. Çünkü milliyetin yalnız terbiyeye dayandığını da sosyal incelemelerimle anlamıştım" demiştir. Yani o, bu vurgusuyla milliyetin eğitim ile kazanılabileceğini belirtmiştir.

Gökalp (1997: 232), "Millet Nedir" adlı makalesinin devamında önce milletin ne olmadığını ayrıntılı izah ettikten sonra milleti şöyle tanımlamıştır: "Millet ne coğrafi, ne ırkî, ne siyasi, ne de iradî bir zümredir. Millet, dilce müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden meydana gelmiş bulunan kültürel bir zümredir." Sanırım Gökalp'in bu tanımından sonra onun yaklaşımı için şu değerlendirme yanlış olmaz: Milleti yaratan terbiyedir. Onun bu yaklaşımının izahı şudur: Gökalp, kültürel milliyetçilikten yanadır ve eğitimi de bir kültür meselesi olarak görmüştür (Uygun, 2018).

Gökalp eğitime yönelik yapmış olduğu analizlerde bazı özel kavramları da kullanmıştır. Bunlar "münteşir terbiye" (yaygın eğitim), "müteazzi terbiye" (örgün eğitim), "talim" (öğretim) gibi kavramlardır. Bu kavramlar bugün de kullanılmaktadır. Bu kavramları Gökalp, öğrenme içeriğine göre tasnif etmiştir.

Gökalp'e göre öğrenme içerikleri ikiye ayrılır: 1. Kıymet hükümler (Jugements de valeurs-değer yargıları), 2. Şe'niyet hükümleri (Jugements de realites-gerçeklik yargıları). *Kıymet hükümleri*, bir toplumun sosyal vicdanında yaşayan değer yargılarıdır. Değer yargılarının bütünü, o toplumun kültürüdür. Gökalp'e göre (1997: 48) kıymet hükümlerinin temeli idealler olduğu için, bir milletin ideallerinin değişmesiyle bütün kıymet sistemlerinin de onunla beraber değişmesi tabiidir. Şe'niyet hükümleri ise, bir toplumun fertlerinin bilincinde yaşayan gerçeklik yargılarıdır. Bu tür yargılar, bireyin soyut aklının ürünleri olduğu için bütün toplumlarda aynıdır (Kafadar, 1997). Gökalp'e (1997: 23) göre bunlar, fen ve tekniğe ait bilgilerdir ve (talimidir) öğretimi ilgilendirir. Kıymet hükümleri ise terbiyedir, yani eğitimidir. Sonuçta Gökalp'e (1997: 45) göre, "öğretimin gayesi "terbiye", terbiyenin gayesi de "fertlerin millî kültürü benimsemesi" olmalıdır."

Yine Gökalp'e göre (1997: 333), toplumun, fertlere yaygın terbiye yoluyla verdiği müesseselerin toplamına kültür denildiği gibi, önceki neslin sonraki nesle organize terbiye vasıtasıyla devretmeye çalıştığı eserlerin toplamına da *maarif* adı verilmektedir. *Maarif*, tabii halde büyük iki unsurdan, yani kültür ve medeniyetin toplamından ibarettir. *Medeniyet* ise, bütün milletler arasında müşterek olması lazım gelen müspet ilimler ile teknik ameliyelerin toplamıdır.

Bu kavramsal tanımlamalarından sonra Gökalp (1997: 23) eğitim düşüncesini şu paragrafta Özetlemiştir: “Kıymet hükümleri, her cemiyette başka türlü olduğu için, millî bir mahiyeti haiz olduğu gibi, onların toplamı olan kültür de millîdir. O halde kültürün, çocukların ruhuna aşılmasından ibaret olan terbiyenin millî olması gerekir.” Sonuç olarak Ziya Gökalp'in eğitim düşüncesinin özü, “millî terbiye ve asrî talim” şeklinde Özetlenebilir (Uygun, 2018).

Eğitim Sistemine Yönelik Eleştirileri

Gökalp, meşrutiyet yıllarında Osmanlı eğitimini kozmopolit olmakla eleştirmiştir. Kozmopolit eğitim, ulusal özelliklerini yitirmiş, çok amaçlı ve çok başlı olan eğitimidir. Bu eğitim yapısı, ona göre devleti felakete sürükleyen temel etkenlerden biridir. İzlenen terbiyenin ne İslâmî, ne de asrî ne de millî olduğunu söyleyen Gökalp, maarif meselelerini ele aldığı 15 Ocak 1333 (1917) tarihli Muallim dergisindeki yazısına şu cümlelerle Giriş yapmıştır (Gökalp, 1997: 171):

“Türkiye’yi diğer ülkelerden ayıran hususi bir hal var: Başka milletlerde en karakterli ve ahlâklı kimseler tahsilde en ziyade ileri gitmiş fertler arasından çıktığı halde, bizde ekseriyetle bunun aksi vâki oluyor. Türkiye’de vatan için en zararlı adamlar ‘medrese’ yahut ‘mektep’ten pay alanlardır. Meşrutiyetin ilanından beri gördüğümüz birçok vakalar, bu paradokslu hakikati doğrulamaktadır. Bu vakalardan çıkan netice şudur: Türkiye’de medrese ve mektep, terbiye ettiği fertlerin ahlâk ve karakterini bozuyor.”

Bu tespitinden sonra Gökalp şöyle bir soru sorar: “Bizi diğer milletlerden ayıran bu özelliğin sebebi nedir?” Ona göre bunun tek sebebi vardır. Bu sebep, diğer milletlerde maarifin millî olmasına karşın bizim maarifimizin kozmopolit olmasıdır. Ona göre maarifin kozmopolit olduğunu anlamak için derin incelemelere lüzum yoktur. İstanbul’daki kitapçı dükkânlarıyla öğretim yerlerine sınıflayıcı bir bakışla bakmak kâfidir. İstanbul’da üç türlü kitapçı var: 1) Sahaflar, 2) Beyoğlu kitapçıları, 3) Bâbîâli’deki kitapçılar. Ona göre Sahaflar, Arapça ve Acemce’ye; Beyoğlu kitapçıları, Avrupa’ya aittir. Bâbîâli’nin Tanzimat maarifi ise, onların perişan tercümelerinden acemice çalıntı ve taklitlerden ibarettir. Millî maarifimizin ne kitapları, ne kitapçıları vardır. Yine ona göre öğrenim yerleri de kitapçılara paralel olarak üç türdür: Medreseler, yabancı okullar, Tanzimat mektepleri. Bu üç öğrenim yerinin birbirinden farkı çok barizdir. Oralarda yetişen Softa, Levanten, Tanzimatçı tiplerinin üçünde de karakter göremezsiniz. Memleketin en büyük hastalığı, birbiriyle anlaşamayan bu üç zihniyetin kendi adamlarıyla idare olunmasıdır. Çok şükür ki her bilgi sahibi bu öğrenim yerlerinden birine mensup değildir (Gökalp, 1997: 171-172). O kozmopolit olarak nitelediği bu yapıyı bir sorun olarak görmüş ve eleştirmiştir.

Bu yapıya bağlı olarak Gökalp, eğitim yoluyla toplumda fikir ve his birlikteliğinin oluşturulamadığından da şikâyetçidir. Ona göre, eski medrese tipi okul ile yeni mektep tipi okul birbirine zıt iki ayrı terbiyeye merkez olmuştur. Toplumda ise, medeniyet ile kültür yanyana yaşamış ve bundan iki ayrı lisan, iki ayrı edebiyat, iki ayrı hukuk, iki ayrı ahlâk, iki ayrı estetik ortaya çıkmıştır (Gökalp, 1997: 31).

Gökalp'in terbiyeye dair ilk yazısı "İslâm Terbiyesinin Mahiyeti" başlıklı İslâm Mecmuasının ilk sayısında yayınladığı (1330) ve daha sonra bazı ufak tefek değişikliklerle "terbiye" başlığında yeniden gözden geçirdiği (1918) yazısında terbiyenin üç amacı ve türünden söz etmiştir. Bunlar, Türklük, İslâmlık ve çağdaşlıktır. Ona göre bir Türk babası, çocuğunun Türk ve İslâm olarak büyümesini istediği gibi, çağdaş bir insan olarak yetişmesini de arzu eder. Ancak o, bu konuda şöyle demiştir (Gökalp, 1997: 107) : "Biz çocuklarımıza Türk ve İslâm terbiyeleri veremediğimiz gibi asır terbiyesi de veremedik." Ona göre bu terbiyede bir idealsizliktir ve bir sorundur.

Ayrıca, manevi müspet bilimlerin okutuluşlarındaki zıtlıklar, çocukların kafa karışıklığına neden olmaktadır. Ona göre, ruhların dengesi, kitap ile hayat arasındaki ahenkle ortaya çıkar. Oysa bizim eğitimimizde bu yoktur. Onun için fikir ve hislerimiz sürekli mücadele içindedir (Gökalp, 1997: 179). Bu durum da ayrı bir sorundur. Gökalp'e göre maarif (eğitim), kültür ile medeniyetin gerektirdiklerini zeytin yağ ile su gibi ayrı ayrı vermektedir. O, bu durumu şu sözleriyle açıklamıştır (Gökalp, 1997: 324): "Bazı milletlerde maarif ile kültür birbirine uygundur. Bu milletlerde, çocuklara yaygın terbiyenin verdiği fikirler birbiriyle ahenklidir. Bizde ise, organize terbiye ile alınan yabancı fikirler, yaygın terbiye ile alınan millî duygulara zıt olduğu için, maarifimiz ile kültürümüz de daima birbirine yan gözle bakarlar. Su ile zeytinyağı, nasıl birbirine karışmazsa, bizim maarifimiz ile kültürümüz de daima birbirine temas etmekle beraber, şimdiye kadar karşılıklı intibaktan mahrum kalmışlardır. Memleketimizde hâkim olan gençlik buhranı ile kadınlık buhranı, maarifimiz ile kültürümüz arasındaki bu acıklı tezaadın neticeleri değil midir? Ben, bütün sosyal buhranlarımızda bu umumi sebebin tesirlerini görüyorum."

Gökalp'e göre kültürü temsil eden milletin kendisidir. İlmi temsil eden ise okullarda medeni bilgileri tahsil edenlerdir. Eğitim, milletin kültürü ile medeniyetin bilim ve tekniğini mecedemediği için halk ve aydın arasında da bir ikiliğe ve çatışmaya neden olmaktadır. Onun için halkın kültürü geliştirilemediği gibi okullardan diploma alan fertler de ahlâk ve karakter yönünden zayıf, eksik, hatta zararlı yetiştirilmektedir. Gökalp'in (1997: 335) bu tespitiyle ilgili veciz anlatısı şöyledir: "Bizde en büyük ahlâksızlar, en çok malumat sahibi olanlar arasında ortaya çıktığı halde, sağlam milletlerde en büyük âlimler, ahlâkça da en faziletli insanlardır." Öz olarak ifade edilecek olursa Gökalp'in eğitim sistemine yönelik eleştirileri, eğitimin topluma bir millet bilinci kazandırmadığı, ortak bir ideal taşımadığı, ikilikler oluşturduğu, ahlâk ve kişiliği geliştirmede boyutlarında yoğunlaşmıştır.

Eğitimde Felsefî Yaklaşımı

Gökalp'in eğitim felsefesini ideal, millîleşme, çağdaşlaşma, iş bölümü, pozitif bilim ve bu kavramların tümünü içine alan toplumsallaşma, yani bir millet olma şuuru oluşturmaktadır. Ona göre sosyal inkılabın hedefi, millîleşme olmalıdır. Millîleşme, bir toplumun millet olma bilinci taşımasıdır. Bunun da yolun millî eğitimidir. Eğitim, natüralistlerin savunduğu ferdiyetçiliği değil, sosyal şahsiyeti geliştirici bir eğitime yönelmelidir (Gökalp, 1997: 45-47).

Adanalı'ya (2018) göre, Gökalp'in eğitim felsefesinde ikili bir yaklaşım söz konusudur. Örneğin o, eğitimle ilgili düşüncelerini temellendirirken terbiye ve talim, kültür ve medeniyet, yaygın ve örgün eğitim, gibi kavramsal analizlerde bulunmuştur. Bu analizlerinde o aslında sentezci bir yaklaşım içerisindedir. Onun sentezci yaklaşımının gayesi düal bir yapı oluşturmak değil, aksine, örneğin öğretimin eğitimde bütünleştiği, kültürün medeniyetle birleştiği bir toplum tasavvuru içindedir. Örneğin Gökalp'e (1997: 44) göre, "öğretimin gayesi, evvela, çocuklara ilk bilgileri vermek, sonra gençlere meslek ve ihtisas bilgileri sunmaktır. Öğretimin esası şüphesiz fayda güder. Fakat, öğretici öğretimlerden başka bir de terbiye edici öğretimler vardır ki, bunların gayesi idareci sınıfı teşkil edecek fertlerde fayda - gütmelik, kaşılık - gütmelik, fedakarlık duygularını artırmaktır." Gökalp'e göre terbiye, toplumun üyeleri üzerinde gerçekleştirdiği bir sosyalleştirme sürecidir. Bu sosyalleştirme sayesinde birey toplumun diline, edebiyatına, ahlakına, estetiğine ve mantığına aşına hale gelir. Bu açıdan terbiyenin amacı "millî bireyler" yetiştirmektir. Diğer yandan talimin, bireyin kozmik çevresine intibakıdır. Bu intibak kişinin doğal bilimlere kendini aşına kılması sonucu gerçekleşir. Talim sayesinde birey, maddi güçleri kullanabilir hale gelir. Terbiye ile fertlerin sosyal bir şahsiyet kazanabilmeleri için medeniyetin gerektirdiği talime, yani öğretime mecburdur.

Gökalp'e göre (1997: 322-323), bir millete yaygın terbiye yoluyla, cemiyetten fertlere geçen ruh hallerinin toplamına kültür adı verilir. Medeniyet ise, milletler arasında müşterek olması lazım gelen müspet ilimler ile teknik ameliyelerin toplamıdır. Ona göre maarifimizi bir taraftan milletlerarası medeniyete, diğer yönden millî kültüre intibak ettirmek gerekir. Gerçekten bu maksadın husulünden sonra, yeniden organize bir maarif husule gelecek! Fakat bu organize maarif, millî kültüre ve milletlerarası medeniyete uygun olacağı için hem millî hem de modern bir mahiyette bulunacaktır (Gökalp, 1997: 326). Sonuç olarak onun eğitim felsefesi, "millî terbiye ve asrî talim"dir. Asri talimin gayesi, millî terbiyeyi tamamlamaktır. O halde Gökalp'in millî terbiye ideali nedir?

Eğitimde Millîlik İdeali

Gökalp (1997: 36), 15 Temmuz 1332 (1916) tarihli birinci makalesinde ‘kültür’ ve “medeniyet” kavramları üzerinden kıymet-değer hükümlerini açıklayarak millî terbiye konusunu açıklama çabası göstermiştir. O, bu makalesinde “sosyolojinin ilmî usulüyle, millî kültürümüzü keşfederek, dinde, ahlâkta, hukukta, lisanda, estetikte, iktisatta nasıl bir şahsiyete sahip olduğumuz anlaşıldıktan sonradır ki, kesin bir surette ‘millî terbiye’ devrine girebileceğiz” değerlendirmesinde bulunmuştur. O, sosyolojik açıdan eğitimi ele almış ve millî terbiyeye ait kıymet hükümlerinin (değerlerin) ancak kültür ve medeniyet arasında dinamik bir yapı olan toplumun incelenmesi ile tespit edilebileceği düşüncesini ileri sürmüştür ki, bu, çok yerinde bir yaklaşımdır. Çünkü eğitim, aynı zamanda sosyal bir olgudur.

Millî terbiye için kültür ve medeniyet ilişkisi

Onun ‘kültür’ ve ‘medeniyet’ kavramları ile işe başlamasının nedeni, “millî terbiye” ile ‘asrî talim’ arasındaki ilişkiyi de açıklama çabasında yatmaktadır. Ona göre eğitim ‘millî’, öğretim ise “asrî” veya “lâmillî” olmalıdır. Onun bu konudaki ilk değerlendirmeleri şöyledir (Gökalp, 1997: 28):

“Kültürün çocukların ruhuna aşılmasından ibaret olan terbiyenin millî olması gerekir. Tam tersine, gerçeklik hükümleri ve onların toplamı olan teknoloji lâmillîdir. O halde fen ve tekniğe ait bilgilerin çocuklara öğretilmesi demek olan öğretimin de lâmillî olması lâzım gelir.”

Gökalp, 15 Ekim 1332 tarihli Muallim Mecmuası’nda bu konuya biraz daha açıklık getirmiştir. Ona göre millî terbiye aynı zamanda modern terbiyedir. Onun için “Avrupa’nın ne kıymet hükümlerini, ne kültür ne de terbiyesini almak mecburiyetinde değiliz. (...) Avrupa’nın bütün teknolojisini almaya çalışalım; fakat, kültürümüzü, yalnız kendi vicdanımızda arayalım” demiştir (Gökalp, 1997: 62-64). O, bu görüşü ile terbiyenin ancak modern terbiyeyi de kapsamıyla millîleşeceğine işaret etmiş bulunmaktadır. Ancak bu noktada o, kimi araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Dizdaroğlu, 1981; Kafadar, 1997; Ülken, 1998; Yılmaz, 2014). Örneğin, onun eğitim-öğretimde “millî” ve “asrî” ayrımına ilişkin yaklaşımını, değerli eğitim felsefecisi Muhsin Yılmaz (2014: 158) bir ikilem olarak değerlendirmiştir. Yılmaz’a göre bu ikilem aslında Cumhuriyet dönemine de sarkmış olan ve Cumhuriyet’in eğitim politikalarında ve literatüründe “asrî” ve “millî” terimleriyle ifade olunan ikili yapı, hem imparatorluğun dönemlerinde hem de Cumhuriyet döneminde, hemen hemen tüm toplumsal yaşamda etkili olmuştur. Yani asrî olanla millî olan özleştirilememiştir.

Hakikaten “millî” ve “asrî” ayrımı bir ikilem midir? Yoksa yeterince teorisinin geliştirilememesi ve uygulamada izlenen yol, yöntem, araç ve tekniklerin doğru bir şekilde işe koşulamaması, bu iddia edilen ikilemi mi doğurmuştur? Bu sorulara cevap vermek güçtür.

Ancak bilinen o dur ki, bu konu üzerinde Ziya Gökalp'ten öte teferruatlı çalışma yapan da yok gibidir. O, bu işin teorisyenliğini yapmıştır. Bunun için ne kadar övülse azdır. Ancak eğitimin politik ve pratiğindeki aksaklıkları, onda aramak doğru bir yaklaşım değildir. O, bu iki kavramı, ayrı ayrı ele alsa da arzu ettiği hedefe ulaşma noktasında birleştirmek istemiştir.

Gökalp'in "millî terbiye ve asri talim" fikrini Kaplan da (2013: 149) eleştirmiştir. Kaplan'a göre (bu), "millî ruh" ile modern bilimi birleştirmeye dayanan milliyetçi eğitim programının klasik formülasyonudur ve bu niteliğiyle özel bir değer taşımamaktadır. Böylesi bir formülasyonun içi ise, millîlik kılıfı altında her türlü şovenist ve despotik değerle doldurulmaya açıktır. Kaplan'ın bu değerlendirmeleri bir hakikate de işaret etmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki Gökalp, bir formülasyon oluşturmuştur. Onun bu formülasyonu belki başka araştırmalarla beslenmeliydi. Ne yazık ki bu besleme yapılamamıştır. Ömrü vefa etseydi, ulus devlet kurulduktan sonra belki bu beslemeyi kısmen kendisi de yapabilecekti. Ancak o, öğretim birliğini hedefleyen Tevhid'i Tedrisat Kanununun çıktığı 1924 yılında vefat etmiştir. Gökalp, daha da yaşamış ve ileri yıllarda bu beslemeyi yapmış olsaydı dahi, bunu sadece ona bırakmakla eğitimde millî vasfın, açıklığa kavuşturulacağını ve tamamlandığını iddia etmek yine gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Ayrıca onun bir teorisyen olduğu unutulmamalıdır. Yaşamından sonraki millî eğitim idealine yönelik pratikteki bazı eksik ve yanlışları ona atfetmek haksızlık olur.

Gökalp'in "kültür" ve "medeniyet" kavramlarını da ikilem içerisinde ele aldığı iddia edilebilir. Ancak o, bu kavramları da birbirini tamamlar şeklinde izah etmiştir. Onun bu kavramlar üzerinden eğitim-öğretim işlerinin nasıl kaynaştırılacağına işaret eden 15 Ağustos 1332 tarihli ikinci makalesindeki bir yaklaşımı şöyledir (Gökalp, 1997: 42): "Türk çocuğu, Türk milletinin içinde yaşayacaksa, Türk milletinin kültürüne göre terbiye edilmelidir. Türk milleti, yirminci asrın içinde yaşıyorsa, kültürü de yirminci asra mensup bir kültür demektir. O halde, Türk çocuğu bu kültüre göre terbiye görürse çağdaş bir terbiye görmüş olur."

Bu değerlendirmesinde aynı zamanda kültür temelli bir eğitim reformunun gerekliliğini vurgulayan Gökalp, medeniyetin eğitimdeki etkisini yadsımamıştır. Ancak millî eğitimin tesisinde Doğudan ve Batıdan gelen medenî bilgilerin seçiciliğinden söz etmiştir. Bu seçicilikte o, ölçünün "faydacılık" değil, yine kültür olması gerektiğine işaret etmiştir. Onun yine aynı makaledeki değerlendirmeleri şöyledir: "Türk ve İslâm medeniyetlerinin gelenekleri gibi, Avrupa medeniyetlerinin gelenekleri de kültürümüzün hudutlarından geçmeye mehzundur; fakat gümrüklerde muayeneye tabi olmak şartıyla..." Ona göre eğitim kurumlarının asıl amacı, asrî talim yoluyla millî terbiye olmalıdır.

Millî terbiye için kıymet hükümleri ve idealler

Gökalp'e göre eğitimi millîleştirecek olan "kıymet hükümleri" olarak ifade ettiği değerlerdir. Değerleri belirleyen ise milletin idealleridir. O, 15 Eylül 1332 tarihli makalesinde, kıymet hükümlerinin, buhran zamanlarında ortaya çıkan idealler olduğunu ve eğitimin de bu millî ideallere göre yapılması gerektiğini belirtmiştir. Gökalp'in (1997: 48) bu konudaki değerlendirmesi şöyledir: "Kıymet hükümlerinin temeli idealler olduğu için, bir millette ideallerin değişmesiyle bütün kıymet sistemlerinin de onunla beraber değişmesi tabiidir." Bu değerlendirme de de görüldüğü gibi Gökalp, millî değerlerin ne olduğu veya ne olması gerektiği konusunda bir dayatmada bulunmamıştır. O sosyolojinin ilmî usullerine uygun olarak milletçe bu değerlerin oluşturulabileceği ve süreç içerisinde geliştirilerek değişebileceği düşüncesindedir. İdeallerin değişmesi, eğitimin millî vasfının değişmesi anlamına gelmez. Ona göre çağdaş bir toplumda eğitim millîdir. Millî olmak aynı zamanda çağdaşlaşmanın gereğidir.

Gökalp, millî eğitim konusundaki görüşlerini Durkheim'den ve Spencer'dan esinlenerek savunmuştur (Sakaoğlu, 2003: 127). O, eğitime sosyal açıdan bakmasına karşın çağdaşı sosyolog Prens Sabahattin'den daha farklı düşünmüştür. Prens Sabahattin, "terbiye-i millîyemizin mihveri görenekten teşebbüse çevrilmeli" derken (Ergün, 1996: 117) Gökalp, kültür ve ananeye dayalı toplumcu bir eğitimden yana tavrını koymuştur.

Millet için millî terbiye

Gökalp'e göre (1997: 50-51) eğitimin gayesi "millî fertler" yetiştirmektir. Millî fertler yetiştirmek ise, doğrudan doğruya 'millet yapmak' demektir. O bu düşünceleri ile fertten topluma uzanan bir milliyetçi eğitimden yanadır. Ancak onun milliyetçiliği kültürel bir halde kültürel milliyetçilik nedir?

Özkırımlı'nın (2016: 251) Yuval-Davis'ten aktardığına göre milliyetçiliğin üç boyutu vardır. Bunlardan ilki, topluluğun kökeni ve ırkını temel alan "şecereci" boyuttur (volknation); ikincisi, milletin kültürünü ön plana çıkaran "kültürel" boyuttur (kulturnation); üçüncüsüyse siyasî üyeliği temel alan "vatandaşlığa" dayalı boyuttur (staatsnation). Her milliyetçilik, belirli ölçülerde üç boyutu içerir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Gökalp'in yaklaşımında sırasıyla "kültürel", "vatandaşlığa" ve "ırka" dayalı bir millet veya milliyetçilik düşüncesi egemendir. Bu düşüncenin millî eğitim yoluyla gerçekleştirilmesi, millet olmanın gereğidir. Bu yönüyle onun milliyetçi eğitim görüşü, şovenist bir yaklaşımı değil, toplumun bir millet olarak fikri ve hissi birlikteliğini amaçlar.

Gökalp, millî terbiye konusunu ele alırken daha önce de dikkat çekildiği gibi "terbiye-tâlim-maarif", "hars-medeniyet-asrîleşme", "müntezir terbiye-müteazzi terbiye", "mürebbe-muallim", "yaratıcı bilgi-yaratılmış bilgi", "millî-lâmillî-beynelmilel", "Türkleşmek-

İslâmlaşmak-Muasırlaşmak” gibi kavramları tasnif ederek açıklama yolunu tercih etmiştir. Bunun nedeni, muhtemelen millî eğitim fikrini daha somut açıklama çabası içinde olmasıdır. Genelde ikili tasnife dayalı bu yaklaşım, aynı zamanda onun üslubudur.

Gökalp eğitimin millî olması gerektiği konusunda çağdaşları Emrullah Efendi ile benzer fikirleri paylaşırken Satı Bey’le ters düşmüştür. Satı Bey’in, terbiyeyi “millî” sıfatını katarak sınırlandığı yönündeki eleştirisine Gökalp (1997: 87), 1 Mart 1333 tarihli Muallim dergisinde şöyle cevap vermiştir: “Terbiyenin lisanda iki türlü kullanışı vardır: Biri geniş manasıyla terbiyedir ki, öğretimi de içine alır. İkincisi, dar manasıyla terbiyedir ki, öğretim dışında kalır. Talim ve terbiye denildiği zaman, bu ikinci mana kastedilmiş demektir.”

Gökalp (1997: 108), önce de dikkat çekildiği gibi “İslâm Terbiyesinin Mahiyeti” adlı bir başka makalesinde terbiyeyi, Türk terbiyesi, İslâm terbiyesi ve asır terbiyesi olarak da üçe ayırmıştır. Bu terbiyelerin çatışmacı değil “birbirinin yardımcı ve tamamlayıcısı olmakla mükellef” olduğunu ileri sürmüştür. O bu yaklaşımı ile kültürü etkileyen bu üç tür terbiyeden bir millî terbiyenin oluşturabileceğine işaret etmiştir. Onun daha sonraki yıllarda yazmış olduğu *Türkçülüğün Esasları*, *Türkleşmek İslamlâşmak ve Muasırlaşmak* kitapları da bu mahiyettedir.

Gökalp’in *Türkçülüğün Esasları* kitabını yeniden yayına hazırlayan Mehmet Kaplan, kitabın önsözünde, “Atatürk inkılâplarının temelinde Ziya Gökalp’in fikirleri vardır” yargısında bulunmuştur (Gökalp, 1970: VII). Meşrutiyet dönemindeki yazılarında üç değer (Türk milleti, İslâm ümmeti, Batı medeniyeti) birlikteliğini savunan Gökalp’in, eğitsel bir değer olarak bunların nasıl kaynaştırılarak ortak bir millî değer oluşturulabileceğini teorik olarak tam açıklığa kavuşturmada ömrü yetmemiş olabilir. Belki de, önce de belirtildiği üzere, daha yaşasaydı “millî terbiye” konusundaki yazılarına erken Cumhuriyette de devam edecek ve ulus devletin eğitim temellerini daha da güçlendirecekti.

Güvenç (1994: 30), Atatürk’ün, “eğitim ve öğretimin birleştirilmesiyle, dilin özleştirilmesi önerisinde Gökalp’ten yararlandığını ama, onun pek çok fikrini /önerisini uygulamadığını” belirtmiştir. Kafadar’a (1997: 144) göre de, Ziya Gökalp’in hars anlayışına dayalı kıymet hükümleri ile Atatürk’ün uygulamalarında Batı medeniyetine yönelik toptancı değer yaklaşımı arasında önemli farkların olduğu söylenebilir. Bu bakımdan düşünüldüğünde, pratikte ulus devletin inşasında ve eğitimin millîleşmesinde Gökalp’in etkisini kestirmek çok da mümkün değildir. Çünkü o “ideallerin değişmesiyle kıymet hükümlerinin de değişebileceği” ilkesini benimsediği için yaşasaydı hangi türden kıymet hükümlerini benimserdi veya bu benimsediklerinin yaygın etkisi olurdu? Bu tür sorulara cevap vermek güçtür.

Ancak “millî terbiye” konusunda hem yazılarını yazdığı dönemde hem de daha sonraki yıllarda kendisine yöneltilen eleştirilere cevap niteliğinde onun “millî” ve “asrî” terbiye konusundaki değerlendirmelerine biraz daha yakından bakmakta fayda vardır. Ona göre millî terbiyeyi teşkil edecek olan maariftir. Maarif, tabii halde iki unsurdan, yani millî kültür ile

milletlerarası medeniyetin toplamından ibarettir. Maarifin medeniyete, yani müspet ilimler ile teknik ameliyelere olan kısmı, hiç bozulmadan Avrupa'dan alınmalıdır. Fakat maarifin güç olan yanı, kültür ile olan hissî ve vicdanî kısmıdır (Gökalp, 1997: 323). Bu güçlük Türkiye gibi, Batı kültürüne sahip olmayan toplumlar için söz konusudur. Oysa, batılı toplumlarda bir kültür ve medeniyet ahengi vardır. Çünkü medeniyetleri kendi kültürlerinden doğmuştur. Oysa Türkiye'de durum farklıdır. Çünkü medeniyete ait olanlar, kültürel olanla tabii bir şekilde uzlaştırılmamıştır. Gökalp'e göre kültür tabii olandır. Onun için medeniyete ait olanlar, kültürle güçlendirilmelidir. Bu da maarifin suni değil, doğal olarak millîleştirilmesi ile gerçekleştirilecektir. Ona göre tabii bir kültür oluşturulamamıştır. Bunda eğitimin payı büyüktür. Çünkü eğitim kurumlarında kültür kaynaklı değerler ile medeniyetin gerektirdiği teknik ve malumatlar birleştirilememiştir. Sanki bunlar, birbirinin zıddı ayrı öğrenme alanları şeklinde yansıtılmıştır (Gökalp, 1997: 324).

Gökalp'e göre eğitimin millî hüviyete kavuşturulması aynı zamanda çağdaştırılması anlamına da gelmektedir. Çünkü millî vasfı içinde anane ve çağdaş kıymet hükümlerinin bir ahengi söz konusudur. Onun bu bütünleştirici özelliğini gözden kaçıranlar onun görüşlerini "millîlik" ve "çağdaşlık" prensipleri şeklinde iki ayrı ilke şeklinde açıklamaya çalışmışlardır. Örneğin Kafadar (1997: 225) "Ziya Gökalp, eğitimde çağdaşlık prensibini ortaya koyarken de pek açık değildir. Zaman zaman âdeta çağdaşlaşmayı millîleşme kavramının içinde mütalaa eder" değerlendirmesinde bulunmuştur. Benzer görüş, Ülken'de de (1998) vardır. Oysa Gökalp'in düşüncesinde çağdaşlaşmadan millîleşmek mümkün değildir. Gökalp (1972: 15) millîleşme için asrın getirdiği yeniliklerin millî kültüre intibakını istemiştir. Eğer bu yapılırsa kültürel olan her kıymet hükmü hem millî hem de asrî olacaktır. Zira böyle bir hal, kültür ve medeniyet arasındaki ahengi de kuracaktır.

Millî terbiye için unsurların ahengi

Gökalp, daha önce de belirtildiği gibi, *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde de bu sentezi veya ahengi teorik manada kurmaya çalışmıştır. Ancak pratikte Tanzimat'tan evvel ve sonra bu ahenk oluşturulamadığı için millî terbiye tesis edilememiştir. Gerçi, onun arzu ettiği ahengın Cumhuriyet döneminde de kurulabildiğini iddia etmek pek mümkün değildir. Gökalp'e (1997: 58) göre, Tanzimat'tan evvelki terbiye yalnız İslâm terbiyesi, sonrakiler ise memlekete asır terbiyesini sokmaya çalışmışlardır. Birbirine tezat bu terbiye yolları ile gençlik buhrana girmiştir. 24 Ocak 1918'de Yeni Mecmua'da yazdığı bir makalesinde bu durumu o, şöyle açıklamıştır (Gökalp, 1997: 280):

"Gençlik arasında din buhranının doğmasına sebep, bir taraftan mekteplerde din terbiyesi verenlerin hakikî İslâmiyeti bilmemeleri, diğer yönden de müspet ilimleri okutan muallimlerin bu ilimleri aslını öğrenmiş olmamaları, yani filozof bulunmamalarıdır. Gençlik bu iki tesir altında düşünmeye başlayınca, zaruri olarak bir taraftan din ile akıl

arasında diğer yönden ilim ile örf arasında uyumsuzluk olduğuna kani olur... İşte hakikî İslâmiyeti bilmeyen bazı muallimlerin akla yahut örf zıt gelenekleri dine ait göstermeleri, gençlerin zihnini şaşkırtan en büyük âmil olmuştur.”

Gökalp, millî terbiye anlayışında dine, dışlayıcı değil güçlendirici bir rol biçmiştir. Hem dinî hem de asrî terbiye usulleri millî terbiye ile bütünleşmelidir. Bu noktadan sonra verilecek millî terbiye ile Türk milleti yaratılmalıdır. Yani ona göre, tekrar vurgulamak gerekirse, Türk milletini yaratacak olan millî terbiyedir. Türk, Kürd, Arap doğmuş olmak çok da önemli değildir. Çünkü kültürü yaratan terbiyedir. Onun için bir millet ideali için mutlaka millî terbiye tesis edilmelidir. O millî terbiyenin tesisinde yaygın (münteşir terbiye) ve örgün (müteazzi terbiye) terbiyelerinin uyumuna dikkat çekmiş ve diğer kurumların rolünü ve millî terbiye vasıtalarını birçok makalesinde açıklama yoluna da gitmiştir.

Millî terbiyenin kaynağı

Gökalp'e (1997: 48-49) göre şüphesiz terbiyenin en mühim kaynağı buhranlardır. Toplum olarak buhranların yaşandığı zamanlar ise, daha çok savaş gibi millî olaylardır. Bunlar millî buhranlar olarak görülebilir. Okul millî buhranların terbiye edici rolünü devam ettiren bir âmil olabilir. Balkan ve Çanakkale savaşları, millet olarak yaşadığımız büyük buhranlardır. Bu savaşlarda milletçe gösterilen kahramanlıkların millî sembollere dönüştürülüp terbiye edici tesirlerden yararlanarak millî eğitim tesis edilebilir. Kuşkusuz bu yeterli değildir. Millî eğitimin gayesine ulaşmada muhit de önemlidir. Okul, aile ve muhit buhran zamanlarında olduğu gibi eğitimlerini bütünleştirerek çocuklara ortak bir ülkü kazandırmalıdır. Bu, eğitim yoluyla bir millet olmanın şartıdır.

Sosyal buhranlarda olduğu kadar kişilerin yaşamında da buhranlar vardır. Bu dönemler de kritiktir. Onun için çocuk ve gençlerin eğitiminde bu buhran dönemleri de dikkate alınmalıdır. Gökalp, bir insanın fert olarak en buhranlı yaşantıları, ortaöğretim çağında olduğundan liselerde millî kültüre dayalı bir eğitimin en uygun olacağı kanaatindedir. Özellikle orta öğretim (liseler), millî terbiyenin verildiği kurumlar olmalıdır. Onun bu konudaki bir değerlendirmesi şöyledir (Gökalp, 1997: 45): “Sultanî (liselerde) öğretimin gayesi ‘terbiye’ ve terbiyenin gayesi de ‘fertlerin millî kültürü benimsemesi’ olmalıdır. O bu düşünceden hareketle sultanîlerde (liselerde) fen şubelerinin dahi kaldırılıp okulun hepsinin kültürel öğretime hasredilmesi gerektiğini önerecek kadar ileri girmiştir. Daha sonraki yazılarında bu görüşünü yumuşatmıştır (Kafadar, 1997). Ona göre zaten fertler, üniversitede ihtisas eğitimlerini alacakları için Liselerde kültürel eğitim ile donatılmalıdır. Bu eğitim de mutlaka millî olmak mecburiyetindedir.

Millî terbiyenin vasıtaları

Gökalp'in, bilginin hem millî hem de millîleştirilmesi yönünde bir düşünceye sahip olduğu söylenebilir. O, fen ve tekniğin talim niteliğinde bilgi olduğunu kabul etmekle birlikte, talim niteliğindeki bilgilerin terbiyevi yönüne işaret ederek bu düşüncesini belirtmiştir. Ona göre her milletin kültürel, yani millî bilgileri kendine mahsustur. Milletlerarası gelenekler, ancak millî örfe uygun hâl aldıktan ve kendine benzettikten sonra millî müesseseler mahiyetini aldığını ve kültürün bu millî müesseselerin toplamı olduğunu belirtmiştir (Gökalp, 1997: 173). Okul da böyle bir kurumdur. Okulda bazı dersler okutulurken onların millî hüviyeti dikkate alınmalıdır. Özellikle sosyal bilgiler, millî hüviyette olmalıdır. Çünkü ona göre filozoflar, kendi millî vicdanının gözlüğüyle bakan kimselerdir.

Filozofların tesis ettikleri beşeri iktisat, beşeri hukuk, beşeri ahlâk, beşeri estetik gibi felsefi ilimler, kurucularının haberi olmaksızın millî mahiyettedir. Gökalp'in (1997: 74) bu konudaki şu değerlendirmesi ilginçtir: "Biz millî sanayide ileri gitmiş milletlerin iktisat usullerini okullarımızda öğretimini yaptıkça yahut hayatımızda tatbik ettikçe, iktisatça yok olmaya doğru gidişimize hiç şaşmamalıyız..." Ona göre terbiyenin millî olması gerektiği gibi iktisat gibi diğer toplumsal kurumların da millî bir hüviyete kavuşturulması gerekmektedir. Yoksa eğitimin bu kurumlardan bağımsız millî bir hüviyet kazanması güçtür. Gökalp, millî şuur için iktisadî gelişmeye de dikkat çekmiştir. Kurtkan'a (1977: 204) göre Cumhuriyet öncesi yıllarda ve Cumhuriyet devrinde iktisadî gelişme ile birlik şuru arasındaki sıkı münasebeti gerçekten tatminkâr bir şekilde görebilen ve gösterebilen tek fikir adamı Ziya Gökalp'tir. Bu konuda fikir yürüten diğerlerinin, esas itibarı ile onun fikirlerine dayandıkları ifade edilebilir.

Gökalp, hem sosyal hem fen derslerinin millî hüviyete kavuşturulabilmesi için sosyoloji ve felsefe derslerinin önemine dikkat çekmiştir. Onun bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir (Gökalp, 1997: 181-182): "Millî bilgilerin teşekkül edebilmesi için bir yol vardır. Bu yol, sosyal bilimlerin öğretimini yapanların sosyoloji usulünü bilmesinden ibarettir. (...) Sosyal ilimlerin öğretmenleri, hem felsefe hem de sosyoloji bilmeli, tabii ilimlerin öğretmenleri ise felsefe ile uğraşmalıdır."

Gökalp, 15 Eylül 1332 (1916) da İstanbul'da toplanan "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongresi"ne verdiği "Maarif Meseleleri" başlıklı raporunda ilk, orta ve yükseköğretimde millî eğitimin tesisine yönelik somut değerlendirmelere bulunmuştur (Gökalp, 1997: 171-190). O, bu raporunda "terbiyemizin düzelmesi için, öncelikle millî bilgilerimizin teessüs etmesi, sonra da okullarımıza sokulması lâzımdır" derken, hangi kademedeki ne tür derslerin okutulmasıyla millî eğitimin teşekkül edebileceğine ilişkin görüşlerini de daha da belirginleştirmiştir. Gökalp'e göre ilköğretim ve liselerde tarih, coğrafya derslerinin sırf millî bir terbiye bakımından öğretilmesi gerekir. Yüksek öğretmen okulu da millî terbiyenin usullerini aramalıdır. Lisan (dil) öğretimine vurgu yapan Gökalp, liselerde okutulan edebiyat derslerinin millî terbiyenin gelişiminde en önemli araçlardan biri olduğuna dikkat

çekmiştir. Ona göre liselerde edebiyat öğretimi, talebeye edebî bir terbiye vermek, onlarda millî güzel söyleme ve yazma istidadını, millî zevki uyandırmaktan ibaret olmalıdır. Üniversitede serbestlikten yana bir tavır sergileyen Gökalp, Emrullah Efendi'nin nazariyesine destek çıkararak “millî maarifin üniversiteden başlayarak, öğretmen okullarına ve liselere ve onlardan da ilkokullara ineceği” kanaatindedir.

Mürebbi ve muallim

Gökalp, terbiye ve talim kavramlarından hareketle mürebbi ve muallim kavramları üzerinde de durmuştur. Ona göre, mürebbi millî kültürün; öğretmen ise, modern eğitimin temsilcisidir. Bunlardan ayrı olarak profesör veya hocalar da her iki vasfı taşır, yani hem mürebbi hem de öğretmendir. Bu durumda ortaya çıkan işe, tedris denir. Tedris, hem talimi hem de terbiyevi özellikler taşır. Onun, mürebbi ve öğretmenlerin rolüyle ilgili değerlendirmeleri şöyledir (Gökalp, 1997: 63):

“Mürebbi (educateur) milliyetin temsilcisi olduğu gibi, öğretmen (instructeur) modernliğin örneğidir. Terbiyenin gayesi millîlik olduğu gibi, öğretimin hedefi de modernlik olmalıdır. Profesör (professeur) yahut hoca (maitre) aynı zamanda hem mürebbi hem de öğretmendir. Öğretimin (enseignement) hem terbiye edici hem de öğretici kısımları var. Bu çift katlı hâl, millî intibakı temin ettiği gibi, modern intibak ihtiyacını da tatmin edebilir.”

Gökalp, mürebbinin telkinleri ile çocuklarda hissî alışkanlıkların kazandırılacağı kanaatindedir. Ancak mürebbinin muvaffakiyeti için sosyal muhitin de mütemadiyen çocukların ruhuna aynı telkini yapması gerekir. Ona göre, fertlere verilmesi lâzım gelen geniş manada eğitim, okul faaliyetlerinin dışına taşan ve ferdin demokratik aile, devletçilik esasına dayanan işletme ve diğer bütün müesseselerle olan münasebetlerinde edineceği, fert ve cemiyet menfaatleri, madde ve mana gayeleri arasında bir ahenk ve uygunluk tesis edebilmesine imkân vermelidir (Kurtkan, 1977: 217). Gökalp'e göre eğitimde millî ideal kadar bu idealin gerçekleşmesi için okul, muhit, müfredat, dersler ve öğretmen gibi vasıtaların da millî olması gerekmektedir.

Sonuç

Ziya Gökalp (1876-1924), bir sosyolog olarak eğitimde millîleşme sürecini kapsamlı biçimde kavramsal ve kuramsal temelde irdeleyen ilk Türk düşünürümüzdür. Onun “millî terbiye” başlıklı ve diğer yazılarında ulus devletinin inşası için tüm toplumsal kurumların ahengini sağlayacak bütüncül bir sistem arayışı içinde olduğu söylenebilir. Onun bu arayışında başat rolü üstlenecek olan ise, eğitim sistemidir. Onun eğitim anlayışı ve idealindeki

eğitim sistemi “millî terbiye” olarak adlandırdığı ve bugünkü adıyla “millî eğitim”dir. Ona göre millî eğitim, bir topluma “millet olma” bilinci kazandıran eğitimidir.

Cumhuriyet döneminde eğitim politikalarının temel ilkesi “millî eğitim” olmuştur. Millî eğitim politikalarının belirlenmesinde Gökalp’in fikri bir etkisi olsa da pratikte onun öngördüğü millî terbiye idealinin gerçekleştiğini iddia etmek güçtür. Onun için Gökalp’in millî terbiye idealinin ne olduğunu bu araştırma bulgularının analizi doğrultusunda alt amaç maddelerine uygun sonuçlar şeklinde şu tespitleri yapmak mümkündür:

Eğitim düşüncesi

- Eğitim kültür işidir. Kültür ise millîdir. Ona göre eğitim de millî olmak durumundadır. Eğitimin millî olabilmesinin koşullarından biri kültüre dayalı eğitim olmakla birlikte, onu tamamlayan öğretim çağdaş olmak durumundadır. Yani onun eğitim düşüncesinin özü, “millî terbiye ve asrî talim” şeklinde Özetlenebilir.

Eğitime yönelik eleştirileri

- Eğitimde bir ideallsizlik vardır ve sitem kozmopolittir. Mektep, medrese, yabancı okul gibi eğitim veren yerlerden softa, levanten, Tanzimatçı tipten insanlar yetişmekte ve bunlar birbirinden tamamen farklı zihniyetteki insanlar olarak toplumda yer almakta ve fikri ve hissi birlikteliği oluşturacak bir millet olma özelliğinden uzaktır.
- Eğitim yoluyla kültür ve medeniyete ilişkin değerler bütünleştirilememiş ve bunun sonucu olarak halk ve aydınlar arasında kaynaşma sağlanamamıştır.
- Milletın sahip olması gereken Türklük, İslâmlık ve çağdaşlık değerleri, ikilik, bazen zıtlık oluşturacak şekilde müfredatlarda yer almış ve bu değerlerde bir ahenk oluşturulamamıştır.
- Yine müfredatlarda yer alan din ve fen dersleri birbirinin alternatifi şekilde okutulduğundan çocukları bunalıma sürüklemiştir.

Felsefî yaklaşımı

- Durkheimci pozitivist yaklaşımı benimsemiş olan Gökalp, eğitimde faydacı, üretici insan yetiştirmekten çok, ideal sahibi, yani mefkûreci, ülkücü; karakterli ve millet bilincine sahip vatandaşlar yetiştirmeyi felsefî bir ilke olarak benimsemiştir.

Millî Eğitim İdeali

- Gökalp'in millî eğitim ideali, millî terbiyedir. Millî terbiyenin en önemli amacı fikri ve hissi birlikteliğe sahip bir millet olmaktır.
- Millî terbiyenin esasî değerlerdir. Değerlerin değişmesi ile idealler de değişebilecektir. Eğitim de bu değerlere göre vaziyet almalıdır.
- Kültür ve medeniyet, din ve bilim, Türklük ve İslâmlık gibi değerler, muhit ve okullarda bütünleştirilmiş bir denge ve ahenk içinde kazandırılmalıdır.
- Eğitsel değerlerin biçimlendirilmesi ve eğitim sisteminin yapılandırılmasında bilimsel, sosyal, kültürel ve tarihsel temellere yönelik araştırmalar yapılmalıdır ve millî eğitim bilimsel nitelikteki bu araştırma verilerine göre inşa edilmelidir.
- Millî eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi için araçlarının da çağdaş teknik ve teknolojiden de yararlanarak millîleştirilmesi gerekir. Müfredatların, ders kitaplarının, yöntem ve tekniklerinin millî hüviyete uyarlanması gerekmektedir.
- Bir sosyal kurum olarak eğitimin yanında iktisat gibi diğer sosyal kurumların da millî bir hüviyet kazanması ile millî eğitim idealine ulaşılacaktır.
- Millî eğitim ideali rasyonel olmalıdır. Bu ideal gerçekleştiği zaman yeni ideallerin her zaman peşinden koşulmalıdır. İdeallerin kaynağı toplumsal buhranlardır.

Bu sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, bir fikir adamı olarak Gökalp'in millî eğitim ideali, zamanına uygun somut gerçekliklere dayandığı gibi zamanlar üstü soyutluğa da sahiptir. Gökalp, Türk milletini kendi medeniyetine ulaştıran dinamik bir millî eğitim tasavvuru içinde olmuştur. Onun düşünceleri, eğitimimizin temel ilkelerinden biri olan millîlik ilkesinin geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli katkılar sağlayabilir. Özellikle, eğitim yoluyla millî, dini ve çağdaş değerlerin bir ahenk içinde bireylere kazandırılıp toplum olarak bir millet olma bilincinin oluşturulmasında Ziya Gökalp'in görüşleri, Türk eğitim sisteminin sorunları dikkate alındığında halen anlamlı görülmektedir.

Kaynakça

- Adanalı, A. H. (2004). **Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri**. AÜİFD. Sayı 1. s. 57-70.
- Akyüz, Y. (2020). **Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Binark İ. & Sefercioğlu, N. (1971). **Ziya Gökalp Bibliyografyası**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1981). **Ziya Gökalp Üzerine Araştırmalar**. Ankara: Aslımlar Matbaası.
- Duru, K. N. (1942). **Ziya Gökalp'ten Seçme Yazılar**. Ankara: Sümer Basımevi.
- Duru, K. N. (1965). **Ziya Gökalp**. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Emrullah Efendi (1330). **Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1327 Senesi Dördüncü Kongresinde Tanzim Olunan Siyasî Programına Dair İzahname**. Kostantiniye / İstanbul: Matbai Hayriye.
- Ergün, M. (1996). **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gökalp, Z. (1964). **Millî Terbiye ve Maarif Meselesi**. Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.
- Gökalp, Z. (1970). **Türkçülüğün Esasları** (ilk baskı 1924). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gökalp, Z. (1976). **Ziya Gökalp Makaleler I** (Hazırlayan: Şevket Beysanoğlu). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Gökalp, Z. (1982). **Ziya Gökalp Makaleler VII** (Hazırlayan: Dr. M. Abdülhalûk Çay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1997). **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri** (Hazırlayan: Rıza Karadaş). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Gökalp, Z. (2009). **Ziya Gökalp Küçük Mecmua** (çeviri yazı: Prof. Dr. Şahin Filiz). Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Güçlü, N. (2009). **Ziya Gökalp'in Türk Kültürü ve Eğitim Tarihindeki Yeri**. Türk Yurdu Dergisi. Yıl 98. Sayı 262.
- Güvenç, B. (1994). **Türk Kimliği**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafadar, O. (1997). **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**. Ankara: Vadi Yayınları.

- Kaplan, İ. (2013). **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurtkan, A. (1977). **Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2016). **Milliyetçilik Kuramları “Eleştirel Bir Bakış”**. Ankara: DOĞUBATI Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**. İstanbul: İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sarihan, Z. (2019). **1921 Maarif Kongresi**. İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları.
- URL 1. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (29.06.2021).
- Uygun, S. (2018). **Türkiye’de Eğitimde Millîlik Yönelim ve Yaklaşımları**. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1998). **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yılmaz, M. (2014). **Eğitime Felsefe Gerek Bir Felsefi Temellendirme Denemesi**. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE EĞİTİMDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM(İNOVASYON) MİMARLARINDAN NAFİ ATUF KANSU

Dr. Öğr. Üy. Ümit POLAT

Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi

Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ

Aksaray Üniversitesi

Özet

Türk eğitim sisteminin değişim, gelişim ve dönüşümlerin temellerinin atıldığı Meşrutiyet Döneminde yetişen eğitimcilerin görüş ve önerilerinin uygulama alanı bulduğu Cumhuriyet dönemi, Türk eğitim Tarihi açısından bir inovasyon dönemi olarak kabul edilebilir. Eğitim alanında ki bu değişim, gelişim ve dönüşümlere katkı sağlayan eğitimci ve düşünürlerden birisi de Nafi Atuf(Kansu) olmuştur. Yaşamını eğitime adanmış olan Nafi Atuf, gerek öğretmenlik gerekse de yöneticilik yaparak o dönem için eğitimle ilgili yaşananlara canlı şahitlik etmiştir. Nafi Atuf içinde yaşadığı ve görmüş olduğu eğitim tecrübelerini ve eğitimin nasıl ve ne şekilde olması veya verilmesi gerektiği konusunda çeşitli dergilerde makaleler yayınlamıştır. Maarif Kongresi'nde, Nafi Atuf başkanlığında öğretmen yetiştirme komisyonu kurulmuş ve bu komisyonda tecrübe deneyimlerini aktarmıştır. Bu çalışmada Nafi Atuf Kansu'nun, Terbiye ve Tedrisatta Nahiv Tedrici(1915), Tabiat Terbiyesi(1916), Özel eğitime gereksinim duyanlar(Anormaller) Hakkında(1916), Terbiyede Kadın(1917), Çocuklarımızda Yaş ve Zekâ Münasebeti, Ahlak ve Mekteplerde Ahlak(1917), isimli makaleler üzerinde durulmuştur.

İncelenen makaleler her ne kadar 20. Yüzyılda yazılsa da, içeriklerinin 21. Yüzyıl eğitime yönelik olması, II. Meşrutiyet dönemi eğitim anlayışının Cumhuriyet dönemi eğitimi için değişim ve dönüşüm için fırsat ortamı doğurduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Nafi Atuf Kansu, Eğitim ve öğretim, Öğretmen Yetiştirme,

Giriş

Nafi Atuf Kansu, II. Meşrutiyet, Cumhuriyet, Çok Partili Hayata geçiş yıllarını gören oldukça çalkantılı bir dönemde yetişen önemli eğitimci, yazar ve siyaset adamlarımızdan birisidir. Mülkiye Mektebi çıkışlı olması, kapasitesi ve donanımı, onun Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin dizaynedilmesinde önemli görevler almasını sağlamıştır. Talim ve Terbiye Kurulu'nun çekirdeği sayılan Heyet-i İlmiye Kurulunda bulunan, öğretmen örgütlenmelerinde rol alan bir isimdir. Ülkemizde ilk izcilik faaliyetleriyle ilgilenmiş, Türk Maarif Cemiyetinin kurucuları arasında yer almıştır. "Pedagoji Tarihi" adlı eseriyle dünyaca ünlü eğitim bilimcileri ülkemize tanıtmıştır. Ayrıca Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme adlı iki ciltten oluşan kitabı da bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi alanında yazılan ilk kitaplardan olması eserin önemini daha da artırmaktadır(Özmen,2015;iii).

Cumhuriyet Maarif mekanizmasının başında umum mudur, müsteşar ve siyasi müsteşar olarak vazife gördüğü yıllarda ve sonra bir Milletvekili olarak da öğretimde ve eğitimde bu halkçı ülkünün gerçekleşmesi için çalışanlarla beraber olmuştur(Kansu, 2011;153). Nafi Atuf Kansu, öğretmen, terbiyeci ve idareci olarak daima başarılı ve verimli geçmiş meslek hayatıyla maarif tarihimizin hatırasına ve işlerine büyük yer ayıracağı, son yılların önemli maarif adamlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Ne yazık ki Nafi Atuf'un aramızdan erken ayrılması eğitimdeki değişim ve gelişimin daha nitelikli olmasını bir nevi sekteye uğratmıştır (Unat, 2011; 133).

Ülken (2011)'e göre Nafi Atuf, Nafi Atuf Kansu ve İbrahim Alaettin Gövsa, aynı günde kaybettiğimiz bu iki tanınmış Türk münevveri ne gariptir, tecrübelerden geçmiş, aynı merhaleleri aşmış iki insandı. İkisi de terbiyecilikten başladılar, ahlakçılığa ve cemiyet idaresine, oradan siyasete geçmişlerdir. Nafi Atuf meslek hayatının başından beri en doğru, en emin yol olan Türkiye'yi tanımak, memlekete müteşebbis ve faal bir nesil yetiştirecek terbiyeyi vermek yolunu ideal tanımış, bu yolda neşriyat yapmış, mektep, idare etmiş, gençlere bu fikirleri telkin etmiş, hatta bizzat tarlada çalışarak bu yolun fiili kahramanı olmağa çalışmıştır. Nafi Atuf, memleketimizde ilk defa Prens Sabahattin tarafından temsil ve müdafaa edilen Le Play Sosyolojisine mensuptu.

Tonguç (1963-2011) Nafi Atuf' la ilgili bir anısını ve onunla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir. Ölümünden bir iki ay önce, Etlik'le son gidişimizde bağdan ayrılırken birkaç defa durdu, arkasına manalı manalı baktıktan sonra Etlik sırtlarını eli ile işaret ederek;

"Şu güzel tabiatın içinde özel bir okul açıp çocukları bu cennete kavuşturamadık... Böyle yerlerde açılmış okullara kavuşan çocuklar, nimetin kadrini bilmelidirler...Şehir çocukları için bunu yapamadık...Günahlarımız büyüktür, Tonguç !.dedi .Otobüs durağına kadar hiç konuşmadı." Nafi Atuf Kansu bu sözleri söylediği zaman öyle işlerin içinden çıkmış bir insandı ki, onu yakından tanımayanların çoğu, aklı içinden geldiği işlerde takılı kalmış

zannederlerdi. Hâlbuki o, yalnızca çocukları düşünür, onlara istediği kadar hizmet etmek fırsatını ele geçiremediğine üzülürdü. Her meseleyi mürebbilik açısından görüp, buna göre çözmeyi tasarlar, başkalarına da bunu telkin etmeye çalışırdı. Çocuklara haksızlık yapıldığını görünce isyan ederdi. “Büyükler onlardan intikam alacak kadar soysuzlaşmamalıdır. Derdi. Onun başka hiç bir şeye isyan ettiği görülmemiştir.

Nafi Atuf, 1915 yaz aylarında öğrencileriyle birlikte Uludağ’a çıkarak okuldaki öğrencilerine izcilik ve sporu da aşılamıştır. Bu yönüyle ülkemizde izciliğin kurucuları arasında yer almıştır. Nafi Atuf’ un gerçekleştirdiği bu ilk Uludağ kampı, Türkiye’deki dağcılık tarihi açısından da önemli bir adım olarak sonraki dağcı ve izcilere örnek olmuştur. Nafi Atuf, Bursa’da ayrıca medeni bilgiler ve psikoloji dersleriyle de Darulmuallimatın kızlarının da yetişmesine katkıda bulunmuştur(Kansu, 2011; 168).

Hayatı

Nafi Atuf [Kansu]: 1890 yılında babası doktor Aziz Emin Paşa’nın vazifesi nedeniyle bulunduğu Mekke’de doğan Kansu, ilk, orta ve lise tahsilini Edirne’de tamamlamıştır. Edirne Mülki İdadisinden 1906 yılında mezun olan Nafi bey aynı yıl Giriş sınavını kazanarak İstanbul’da Mülkiye Mektebi(Siyasal Bilgiler Fakültesi)’ne kaydolmuş ve Mülkiye’yi 1910 yılında pekiyi derece ile bitirdikten sonra Edirne’ye Maiyet Memuru olarak tayin olunmuştur. Fikir adamı olarak eğitim alanında gelişimi ve yenileşmeyi savunmasının yanı sıra bu görüşünü savunan dergiler çıkardı. Eğitim akımları ve düşüncelerine ilk yer veren önemli dergilerden birisi olan Say ve Tettebbü (İş ve Düşünce) adlı dergi Nafi Atuf bey ile Mehmet Vehbi bey tarafından Edirne’de yayınlanmaya başlanmıştır. Nafi Bey ve eğitimci arkadaşlarıyla birlikte İstanbul’da çıkarttıkları Muallim Dergisi’de eğitim alanında önemli araştırma ve yazılara kaynak olur. 1921 yılının ilk günlerinde Ankara’ya gelmiş ve 15 Temmuz 1921 de başlayan Maarif Kongresine katılmıştır. Ankara Atatürk Lisesi ve Kayseri Lisesi Müdürlüğü, Orta Öğretim Genel Müdürlüğü gibi görevlerin yanı sıra 1924 den itibaren üstlendiği Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) Müsteşarlığı ile devam etmiştir. 1924 ve 1927 yılları arasında ifa ettiği Maarif Müsteşarlığı, Cumhuriyet tarihinin ilk Eğitim Müsteşarlığı olarak önem arz etmektedir. 1927 seçimleri ile siyasete geçen Kansu, TBMM’nin 8. Dönemi dâhil olmak üzere Aralıksız 22 yıl milletvekilliği yapmıştır. TBMM tarafından Nafi Atuf Kansu’ya 1927 yılında İstiklal Madalyası verilmiştir. 1928 yılında Atatürk tavsiyeleri ve himayelerinde kurulan Türk Maarif Cemiyeti’nin (Türk Eğitim Derneği) bizzat kuruluşunda çalışan Kansu, 1928 den 1935 yılına kadar 2 dönem bu derneğin Başkanlığını da yapmıştır. 1932 yılında gerçekleşen açılışından itibaren uzun süre idareciliğini yapmıştır. Ankara Halkevi Başkanlığında bulunan Nafi Atuf Kansu, Halkevlerinin yayın organı Ülkü Dergisinde de yöneticilik yaparak birçok sayıya yazılarıyla emeğini katmış ve derginin düzenli çıkması ve yaygınlaşması için basımından dağıtımına kadar birçok konuda özveri ile çalışmıştır. Nafi Atuf Kansu, 28 Ekim 1949 tarihinde, 59 yaşında iken Ankara’da vefat etmiştir (Karağöz, 2014; Faik Reşit Unat, <https://www.nafiatufkansu.com/hayati>. 11.08.2021 tarihinde erişilmiştir)

Eserleri:

- Yeni Mektepde - Edmond Demolins'den (1912)
- Vatanım Coğrafyası (1914)
- Frobel (1914)
- Fenn-i Terbiye Tarihi (1916)
- Tolstoy-İptidai Muallimi (1919)
- Pedagoji tarihi (1929)
- Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme-2 Cilt (1931-1932)
- Türklerin Terbiyeye Hizmetleri (1932)
- İlk Kültür İzleri ve Nakil Vasıtaları (1933)

Nafi Atuf Kansu, yazmış olduğu bu kitapların yanı sıra eğitimle ilgili çeşitli dergilerde çok sayıda çok sayıda makaleler kaleme almıştır. Bu makalelerden henüz teferruatıyla incelenmemiş olanlarından bazıları ise şunlardır;

- Terbiye ve Tedrisatta Nahiv Tedrici(1915)
- Tabiat Terbiyesi(1916)
- Özel eğitime gereksinim duyanlar(Anormaller) Hakkında(1916)
- Terbiyede Kadın(1917)
- Çocuklarımızda Yaş ve Zekâ Münasebeti
- Ahlak ve Mekteplerde Ahlak(1917)

Bu çalışmada bu makaleler Özet lenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2002). Bu bağlamda Nafi Atuf Kansu'nun Terbiye ve Tedrisatta Nahiv Tedrici(1915), Tabiat Terbiyesi(1916), Özel eğitime gereksinim duyanlar(Anormaller) Hakkında(1916),

Terbiyede Kadın(1917), Çocuklarımızda Yaş ve Zekâ Münasebeti(1917), Ahlak Ve Mekteplerde Ahlak(1917) isimli makaleleri üzerinde durulmuştur. Araştırma yukarıda belirtilen makalelerin incelenmesiyle sınırlıdır. Araştırmada kullanılan veri kaynakları öncelikle birincil kaynaklardır.

BULGULAR

1. Terbiye ve Tedrisatta Nahiv Tedrici(1915)

Nafi Atuf Kansu, Tedrisat Mecmuası(1915)'ında yazmış olduğu "Terbiye ve Tedrisatta Nahiv Tedrici" isimli makalesinde günümüz öğretim ilke ve yöntemlerine ışık tutacak tavsiye ve önerilerde bulunarak, günümüzde kullanılan öğretim yöntemlerinden "kartopu" yöntemi üzerinde durmuş ve genel olarak şunları ifade etmeye çalışmıştır(Kansu,1916;573-575; Karagöz; 2016; 658).

1- Muallim vereceği derste hangi usul kullanırsa kullansın tedris ve terbiyenin öncelikle derece derece olması şarttır. Tedrici tedris: talebatın inkişaf hevesini adım adım takip ederek ilerleyen bir tedris demektir. Çocuk hayali ile düşünür. Hâlbuki bir genç ise aynı şeyi malik olduğu umumi fikir ile düşünür. Küçük şeyler çocuğu meşgul eder ve eğlendirir.

Muhterem bir mürebbiye şöyle diyor: çocukları anlamak için onları sevmek lazımdır. Onları zekâdan ziyade kalple keşf olunabilir. Çocuğun ruhunu istila etmemiş bir muallim, ona terbiye ve fenni nasıl verecek ve telkin edecektir?

2- Bunun için en basit ve en kolay çare tabiatı tetkik etmek tabiatın gösterdiği yoldan gitmektir. Bir gencin bütün kabiliyetleri çocuk iken tahmin halindedir. İyi bir tarzı terbiye onu esastan terbiye edecek çocuğun fitratında mevcut durumu bozmayarak onun inkişafına yardım eyleyecektir.

3- Verilecek malumat ve terbiye adeta kartopuna benzemelidir. Esastan mini mini bir yuvarlak iken gittikçe etraftan topladığı karlarla büyür ve nihayet büyük bir yığın halini alır. Malumat ve terbiye de böyle yavaş verilecektir.

Nafi Atuf, usulü tedrisi çocukların gelişim seviyelerine göre uyarlayarak kullanamadığımızdan dolayı çocuklarda birden bire büyük fikirler büyük hareketler isterik (histeri deliliğe) alametlerin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Maalesef bu deliliğin çok defa mekatibi iptidailerde 10 yaşındaki çocuğa avamili(arapça dil bilgisi) ezberleterek, 8-9 yaşındaki çocuklara milyarları saydırarak yapıldığını ifade ederek bizim usulü tedris konusundaki eksikliğimizi gün yüzüne çıkarmıştır. Bu ifadelerle Kansu, mevcut öğretim yöntemi uygulamalarının değişmesi gerektiğini belirterek öğretmenlere öneride bulunmuştur.

2. Tabiat Terbiyesi(1916)

Nafi Atuf Kansu, Muallim Mecmuası(1916)'ında yazmış olduğu "Tabiat Terbiyesi" isimli makalesinde de, eğitim öğretimde tabiatın iyi bir öğretici olduğunu belirtmiştir. Tabiat eğitiminde Alman Kır Eğitim Yurtlarını örnek göstermiştir. Muallim dergisinin ilk sayısında yayımlanan ve "Tabiat Terbiyesi" başlıklı yazısında da "Tabiat, arz, eşya, dağ, tepe, ağaç, bina... Bütün bunlar milletlerin terbiyesine ne kadar çok müessirdir" demektedir(Kansu ve Kansu, 2009; 2011; 169). Bu konuda eski eğitim uygulamalarından serzenişte bulunarak;

"Eski muallimlerimiz tabiat ve eşyanın tedrisini hiçe saymışlar ve her şeyi sözle şahısla verebilecekleri tarzını düşünmüşlerdir. Hiç düşünmemişler ki Türk ordularının membaileri Asya'nın bozkırlarıdır. Tabiat dağ tepe arazi eşya ağaç bina ... Bunlar milletlerin terbiyesinde ne kadar çok müessirdir. Tabiat terbiyesinde Almanların kır terbiyesi önemlidir. Almanya'da kır mektepleri hayatı tektik eden bir zata tabiatın tesir terbiyensin kaydetmiştir. Kır mektebinin şakirdanları nebatatları tetkik için büyük açlar arasında koşmayı ağaçlarla kuşların nebatların hayvanların hayatlarını dikkatle takip etmeyi çok severler.

3. Özel eğitime gereksinim duyanlar(Anormaller) Hakkında(1916)

Nafi Atuf Bey Tedrisatı Taliye Müdürü Adil Bey efendinin Almanya'da gördüğü anormallerin talim ve terbiyesi ile ilgili müşahedelerini bu yazıda aktarmaya çalışmıştır;

"Sınıflarda tecanis(uyum)(Kaynaştırma-Bütünleştirme)ve bir sınıfta pek fena ve pekiyi talebe görülüyor bu sınıf çocukları arasında pek az kabiliyet ve istidat farkları gösteriyorlar. Bunun içindir ki bütün bir sınıf adeta bir ruh taşıyan tek insan gibidir. Bu uyumu sağlamak için bir taraftan muallimin çocukları birleştirmek hususunda kullandığı usulleri yoları ve ihtimalleri düşünmekle beraber diğer taraftan da bu uyumu temin etmek üzere talebenin sınıflara kabullerinde mevcut kabul uygulama usulü nazarı ehemmiyete almak lazımdır."

Nafi Atuf "Türk Yurdu (1916/5) mecmuasında yazmış olduğu yazıda; "bizde gayri tabi çocukların vaziyetleri pek acıklıdır. Hemen her mektep de maddi ve manevi hayatta az nasip dar bu gibi çocuklara tesadüf olunur. Abdal çılgin sağır... bu zavallıların talim ve terbiyesi yine mekatibi iptidaiyeyi umumiyemizdir. Mekteplerimizde itilen kalkılan daima azarlanan çocuklar vardır ki bu zavallıların fıtraten lütuf ve ihsanına diğer arkadaşları kadar bol nail olmaktan başka bir kabahatleri yoktu. Ve onların çalışmak ders yapmak dikkat etmek hususunda gösterdikleri vahdeti ihmali onların iradelerine atıf etmek kadar büyük bir hattı tasvir olunamaz. Tedris ve terbiye vesayeti ishali sanat haline girdi denilebilir. Her seciyeye her ferde her millete kabul tahriki terbiye usulleri bulunduğu gibi bilhassa anormaller için tedris ve terbiye daha ferdi ve hususi şekli almıştır. Anormallerin bu hususu terbiye ve tedrisine tedrisatı iptidai kanunu muvakkatimiz düşünmemiş değildi. Kanunun ikinci maddesinde deniliyor ki "ruhen ve bedenlen zayıf olan çocuklar ile sağır dilsiz ve ama çocukların tahsili iptidai

vesayetini sağlayacak bir nizamname yapılacaktır” Şeklindeki ifadelerinden sonra Fransa’daki uygulamaları şu şekilde dile getirmiştir

Fransa da yapılan bir çalışma istatistiklerine göre erkeklerde %1 kızlarda % 0,9 anormal çocuklara tesadüf edilmiştir. Bizde bu husus da bir istatistiğin mevcut olmadığını, özel eğitime gereksinim duyan çocuklara mekteplerimizde sık sık tesadüf olduğunu dile getirmiştir. Pedagogların önemine de dikkat çeken Nafi Atuf, *“Ruhیات sahasında Fransa’da ve Almanya’da pedagoglar vardır. Bunların ilmi ahvali ruh hakkındaki malumatlarını daha ziyade anormallerin tetkiki ve terbiyesi oluşturmaktaydı. Bunun için anormallerle meşgul olmak artık bir merhamet şeklinden çıkararak bir hakikat ve ihtiyaç haline girmiştir.”* Özel eğitime gereksinim duyan bireylere yönelik ilk sınıflar 1867 tarihinde Almanya’nın Dresden şehrinde açılmış, Fransa’da ise 1904 hükümet bunların terbiyesiyle alakadar olmaya başlamıştır.

Almanya mekteplerinde sınıflarda uygulanan yöntem gibi bu çocukların ayrı sınıflarda hususi bir surette terbiyesinin gereği üzerinde duran Nafi Atuf Kansu, Almanya’da çocuklar için pek çok mekteplerin açıldığını ayrıca histerik ve saralı çocuklar içinde hususi sınıflar açıldığını belirtmiştir.

Nafi Atuf özel eğitime gereksinim duyan bireylere yönelik uygulanmakta olan usullerden ise şu şekilde bahsetmiştir. *“Anormal çocuklar için tatbik olunan usuller hastalığın şekline çeşitlilik gösterilir. Cenevre kantonunda da geri çocuklar için hususi sınıflar açılmıştır. Bu sınıflarda çocukların evvela dikkatleri fikri müşahedeleri uyandırılarak terbiye olunur. Asıl derslere Giriş ilmeden evvel çocuk ev işleri ile meşgul edilir buradaki amaç öncelikle çocuğa çalışma zevkini vermektedir. El işleri, eşya dersleri, terbiyeyi medeniye bu sınıfların en mühim müşkül yerleridir. Bu sınıflarda tatbik olunan usulden maksat dersleri fazla cazip hale getirmektedir. Ailenin nüfusunda ihmal edilemez. Aile burada çocukların sıhhatine, temizliğine, nezaketine ve intizamına bil hassa nezaret etmek lazımdır.”*

Nafi Atuf bu aktarımlarından sonra ülkemiz içinde böyle okulların açılması gerektiğine vurgu yaparak *“Bu gibi muhtelif usullerin memleketimizde tatbik ve tedariki ile çocuklarımızın bir psikolojisini vücuda getirmek çocuk büyük be hayırlı olacaktır. Bizde ülke olarak mekteplerimizi anormal ve normaller hakkında himmet ve gayretleri ile bizde de ilmi ve tecrübî bir tetkikatı hayatını dogmasına çalışalım”*. Önerisinde bulunmuştur.

4. Terbiyede Kadın(1917)

Nafi Atuf terbiyede kadının önemini anlatmak için kaleme aldığı bu yazıya Roma terbiyecilerinden Tiberius’un annesini “bir kadın olarak o dönemin kadınları arasında ki mukayese yaparak başlamıştır. O dönem Roma’da kadınların gösteriş safahat düşkünlüğü karşısında altını elması ve mücevheri olmayan Tiberius’un annesi diğer kadınların mücevher

göstermeleri ve bunları sergilemeleri karşısında mücevherler yerine iki oğlunu göstermiştir şeklinde anekdotunu sunduktan sonra; “...analığın çocuk üzerindeki tesiri büyük ve bu tesir çocuğun hayatı müddetince devam eder. Ancak terbiyenin verebileceği muhitler olan aile ve mektep önemlidir. Bunlar arasında terbiyenin yegâne eseri olan itiyadı iptidai vermekte ailenin bil hassa validenin tesiri daha büyüktür. Anaların çocuklar üzerine etkisi çocukların mektebe başlamadan önceki yaşlarında daha çoktur. Annenin vereceği fikri, bedeni, ahlaki ihtiyatlar çocuğun mizaç ve seciyesini teşkil eder. Bundan dolayı ilk seneler çocuğun mürebbiyesi anasıdır. Çocuk mektebe gidince ananın vazifesi bitmez. Mektebin iyi tesirlerini idare etmek, mektep muhiti ile aile muhiti arasında ahenk vücuda getirmek çocuğun seciye ve mizacında karar ve sebat temini eylemek ananın vazifesidir. Çocuğun fikri terbiyesi ile daha ziyade mektep alakadar olacağı için validenin en büyük vazifesi çocuğun mevcudiyeti bedeniyesini muhafaza ve takviye etmek ondan sonra bu vücudu ahlaki yetiştirmek teşkil eder(Nafi Atuf, 1917; 289-295).”

Bütün terbiyenin annenin bir eseri olduğunu ve annenin de bu muntazam vazifesinde yalnız olmadığını dile getiren Kansu, annenin en büyük yardımcısının baba olduğunu belirtmektedir. Günümüz 21. Yüzyıl eğitiminde büyük bir önem arz eden aile eğitimine 20. yüzyılda Nafi Atuf Kansu tarafından dikkat çekilmiştir. Çocuğun eğitiminde ve çocuğa günümüz anlamıyla rol ve model olmada babanın doğrudan doğruya etkisinin olduğunu ifade eden Kansu, çocuğa iyi ve fena bir numune olarak babanın önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca çocuğun karakter şekillenmesinde ve çocuğun gelişim dönemlerinde ailenin diğer fertlerinin de çocuğun terbiyesine yardım ettiğini belirtmiştir.

Nafi Atuf Kansu, çocuğun terbiyesinde başlıca vazifenin anneye ait olduğunu, bu durumun ise analık hakkında kaynaklandığını belirtmiştir. Hayati ahlakiye de olduğu gibi hayati fikriyede de ananın ehemmiyetli görevleri olduğunu ve bu duruma örnek olarak şu şekilde tecrübelerini aktarmıştır.

“Mektebe ilk gelen çocuklardan bir kısmı zeki ve faal, nezaketi lisaniye ye sahiptirler. Bu çocuklar mektebe ayak bastıkları ilk günden itibaren validelerin meziyasına malik olduklarını ispat eder. Hemen sınıfların en iyi şakirde olurlar. Diğer bir kısım çocuklarda vardır ki beceriksiz yahut tembeldirler. Bunlara valideler gelişi güzel baktırmışlar ya da bunları ihmal etmişlerdir(Karagöz,2014).”

5. Çocuklarımızda Yaş ve Zekâ Münasebeti(1917)

Nafi Atuf çocuklarımızda yaş ve zekâ münasebeti ile ilgili yazmış olduğu bu yazısında çocukluk dönemi özellikleri üzerinde durarak bu dönemde anne baba ve mürebbilerin görev ve sorumluluklarını ne olması gerektiğini belirlemiştir. Çocukluk döneminde yaş ve zekâ ile ilgili izlenimlerini ise şu şekilde açıklamaya çalışmıştır. Nafi Atuf bu konuda;

“6 senelik talim ve terbiye hayatında bütün müşahedelerin beni ikna etti ki ve gayri tabi çocuklar müstesna olmak şartıyla diğer bütün çocuklar melakatı fikrîye ve hissiye hususunda henüz hiç de kötürümleşmiş değildir. Zekânın ve hissin sönmesi daha ziyade 5- 6 yaşlarında başlıyor çünkü çocuk bu yaştan sonra ebeveyninin, muhitin ve mektebin fena şartlarıyla fazla temastadır. Zekâ ve hissiyat bir de yaş ile mütenasiptir. Yaş arttıkça terbiye ile temas arttıkça zekâ ve hissiyattan kaybediliyor. Çocuklar donuklaşıyor sersemliyor. Bu fikir bende şahit olduğum haller vasıtasıyla oluştu. Terbiye itiyatlar veriyor, her muhitin terbiyesi verdiği bedeni fikri ve ahlaki ihtiyatları vardır. Bu itiyatlar çocuğun kabiliyet ve ihtiyatlarına uygun olabileceği gibi onun kabiliyet ve itiyatların uymayanlarda olabilir. Çocuklarımız muhtelif çevrelerde çeşitli terbiyeler altındadır. Çocuğun hakkı henüz teslim edilmeyen bir devirde ve muhitte çocuğun inkişafı tabiatına yardım edecek bir muhit bulmak güçtür. Çocuklarımızın terbiyesiyle meşgul olanlar onlarda yaşayan hayatı değil daha ziyade geçmiş bir hayatın hatıralarını yaşatmak istiyorlar. Analarımız, babalarımız bizi bütün kuvvetleriyle maziyi, hurafaları artık yaşamak ihtimali olmayan çürük akidelere bağlarlar. Mektepte hocalarımızda aynı şeyi yapmaktadırlar. Din dersinde, tarihde, musahabatı ahlakiye de eski zamanlar ilgili hayalimizde bile canlandıramayacağımız tarihlerle geçer. En zararlısı da ahlak terbiyesi namı altında verilen itiyatlardır.”

6. Ahlak ve Mekteplerde Ahlak(1917)

Nafi Atuf Kansu eğitimle ilgili yazmış olduğu yazılarından birisinde Ahlak konusu üzerine olmuştur. Kansu'ya göre ahlak eğitimini karakter gelişiminde ve karakter şekillenmesinde önemli bir öge olduğunu belirtmiştir. Ona göre “...Terbiyeyi ahlakiye yi yalnız bir terbiyeyi kalbiye ve hissiye meselesi olarak değil bir seciye meselesi şeklinde düşünürsek önemi daha iyi anlaşılır. Çünkü bir ferdi, bir cemiyeti, bir milleti teşhis eden onun seciyesidir. Bu sebeple her milletin ahlakını. milletin ruhuna nüfus ederek onu yaşatmak ve yükseltmekten iktidarını haiz bulunan adetlerini ananelerini hayat tarzlarını velhasıl ahlak ve seciyesini en iyi bir şekilde idame etmek için çalışıyorlar.” Kansu'ya göre “Ahlak her devirde hayrı emretmiş şerden sakınmayı tembih eylemiştir. Kansu, İmmanuel Kant'ın ahlak eğitimi anlayışı örnek göstermiştir. Kant, çocuğun ahlak eğitiminde terbiyeden büyük hizmetler beklemiş, terbiyenin yapabileceği şeyleri sayarken de terbiyenin insanı ahlaka sevk etmesini istemiştir. Nafi Atuf bu yazısında ahlak üzerine fikirler beyan eden Rousseau, Kant, Ziya Gökalp, Köprülü Mehmet Paşa ve Tevfik Fikret'in görüşlerini mukayeseli bir şekilde incelemiştir. Kansu'ya göre “bizde ekseriya ailelerin ve muhitin ahlakıyla mektebin ahlakı çakışmıştır. Ya mektep aileleri ve muhiti yahut aile ve muhit mektebi ahlaksızlıkla itam etmektedir.”

Kansu ahlak eğitiminde yatılı ve gündüzlü okullarını karşılatırmış ve nehari(gündüzlü) mekteplerin ahlak terbiyesi konusunda daha az etkili olduğunu belirtmiştir. Gerekçe olarak gündüzlü mektep kapılarının her zaman harice karşı açık olduğunu, mektep ve muallimin çocuklarını ancak 5- 6 saat kadar mektep dâhilinde tuttuğunu ve o sırada da bir tebiyeye-i

ahlakiyeden ziyade bir terbiyeyi fikri vermek için uğraştığını göstermiştir. Leyli (yatılı) mekteplere gelince ahlak terbiyesi vermek hususunda nehari mekteplerde daha ziyade bir nüfuz ve tesir sahibi olduğunu ifade etmiştir.

SONUÇ

Nafi Atuf Kansu eğitim alanında değişim ve gelişimin en fazla yaşandığı II. Meşrutiyet döneminde eğitim tecrübelerine sahip olmuş, eğitimle ilgili yaşanmışlıklarını, görüş ve önerilerini her ne kadar Cumhuriyet öncesi dönemde dile getirse de, bu görüş ve önerilerini Cumhuriyet döneminde bazılarını uygulama fırsatı bulmuştur. Çocuk eğitiminden, özel eğitime, öğretmen yetiştirmeden, ahlak eğitimine, kadın eğitiminden tabiat eğitimine varıncaya kadar 21. Yüzyılın isteği öğretmen, öğrenci, kurum ve kuruluşların nasıl olması gerektiği konusunda günümüz eğitiminde İnovasyon şeklinde tabir edilen görüşleri önem arz etmektedir.

Kansu, öğretim ilke ve yöntemleri konusunda ilk kez Kartopu yönteminden bahsetmiş, yaparak ve yaşayarak öğrenme konusunda tabiat incelemelerini önermiş bir eğitimci olarak dikkat çekmiştir. Öğretmen eğitiminde niteliği ön plana almış kadınların eğitime önem verilmesini istemiş bu amaçla çalışmalar yapmıştır. Ahlak eğitiminin önemine işaret eden Kansu, karakter şekillenmesinde aile ve anne üzerinde durmuştur. Ahlak eğitiminde yatılı okulların gündüzlü okullardan daha etkili olduğunu belirtmiştir. Kansu'nun mesleğinin baharında yazmış olduğu bu makalelerde görüldüğü üzere, Kansu, dönemin eğitimi iyi gözlemiş ve günümüz anlamıyla o dönem eğitiminin inovasyona ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.

KAYNAKLAR

- Kansu, I.(2011). **Unutulmuş bir eğitim devrimcisi: Nafi Atuf Kansu. Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, NAFİATUF KANSU(1890-1949) Yaşamı ve Yazıları.** Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2011/1
- Kansu, Ş. A.(2011). **Halkçı Nafi Atuf. Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, NAFİATUF KANSU(1890-1949) Yaşamı ve Yazıları.** Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2011/1
- Karagöz, S. (2014). **İkinci meşrutiyetten harf inkılâbına kadar süreli yayınlarda yer alan eğitim görüşleri ve cumhuriyet eğitimine yansımaları (1908-1928).** Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karagöz, S. (2016). **Cumhuriyet Öncesi Dönem Eğitim Ve Öğretim Programları İle İlgili Görüş Ve Öneriler.** OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 6(11) s.651-676.
- Nafi Atuf(1915).**Terbiye ve Tedrisatta Nahiv Tedrici.** Tedrisat Mecmuası, 5(28-2), 53-54.
- Nafi Atuf(1916). **Anormaller Hakkında.** Muallim Mecmuası, 1(1).39-44.
- Nafi Atuf(1916). **Tabiat Terbiyesi.** Muallim Mecmuası, 1(1), 20.
- Nafi Atuf(1917). **Ahlak ve Mekteplerde Ahlak.** Muallim Mecmuası. 2(16),571-576.
- Nafi Atuf(1917). **Çocuklarımızda Yaş ve Zekâ Münasebeti.** Muallim Mecmuası,13(2),
- Nafi Atuf(1917). **Terbiyede Kadın.** Muallim Mecmuası, 1(10), 289-296.
- Nafi Atuf(1918). **Hayatta Mektep.** Muallim Mecmuası, 2 (24), 835-839.
- Nafi Atuf(1918). **Mektebi Mülkiyenin İhyası.** Muallim Mecmuası. 2(19), 675-676.
- Tonguç, H. (2011). **Büyük dost. Nafi Atuf Kansu. Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, NAFİATUF KANSU(1890-1949) Yaşamı ve Yazıları.** Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2011/1
- Tonguç, H.(1963). **Büyük dost.** İMECE, 3(30), 7.
- Unat, F. R.(2011). **Nafi Atuf öğretmen, terbiyeci, idareci. Nafi Atuf Kansu. Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, NAFİATUF KANSU(1890-1949) Yaşamı ve Yazıları.** Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2011/1
- Ülken, H.Z.(2011). **Nafi Atuf Kansu. Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, NAFİ ATUF KANSU(1890-1949) Yaşamı ve Yazıları.** Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2011/1

I.MAARİF KONGRESİ'NDEN II. MAARİF KONGRESİ'NE DEK EĞİTİMDE TÜRK KADINI

Günay UYSAL¹

Özet

15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Kurtuluş Savaşı'nın zor günlerinde toplanan I. Maarif Kongresi hem Türk eğitim tarihi hem de milli eğitim ve kültür politikaları açısından bir dönüm noktasıdır. Henüz neticelenmemiş bir savaş esnasında geleceğe dönük kararlılığı göstermektedir. Atatürk'ün burada yaptığı tarihî konuşma, bu kongredeki çalışmalar eğitime millî bir yol çizmek adına oldukça ön görülü ve önemlidir. I. Maarif Kongresi'nden günümüze dek geçen bir asırlık zaman diliminde Türk kadınının değişen Dünya ve Türkiye gerçekleri içinde eğitimde kat ettiği mesafe ve bulunduğu noktayı göz önünde bulundurarak Cumhuriyet Dönemi'nde Türk kadınının eğitim sistemimizdeki yeri, günümüzdeki durumu ele alınmıştır.

I. Maarif Kongresi düzenlendiğinde Osmanlı Devlet yönetimi resmen de olsa devam etmekte, aynı zamanda vatanseverler tarafından büyük bir bağımsızlık mücadelesi verilmekte idi. Osmanlı yönetiminde Türk kadınının durumunu, 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet'le birlikte kazanımlarının eğitime yansımalarını ve Türk kadınının yeni haklarını değerlendirme çalışmalarını örnekler üzerinden yola çıkarak tespit etmeye çalıştık. Kadın hakları konusunda yapılan çalışmalar; eğitim, hukuk, ekonomi ve kültür alanındaki reformlar Türk kadını için eşitlik ve özgürlük kavramlarını getirmiştir. Tüm bunlar Türk kadınına bir birey olarak toplum içinde saygın bir değer katmıştır. Buradan yola çıkarak çalışmamızda Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün liderliğinde kurulan çağdaş, demokratik, laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Türk kadınının eğitim alanındaki kazanımları, bunları değerlendirmedeki başarı durumu günümüze dek Türk kültürü ve eğitim tarihimiz açısından incelenmiştir.

¹ MEB Tokat / Erbaa Merkez Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni -Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-posta:gunayuyosal25@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Osmanlı Dönemi, Maarif Kongresi, Türk Eğitim Tarihi, Türk Kadını.

Giriş

Bu çalışma, geçmişten günümüze Türk kültüründe ve eğitim anlayışında kadın konusunu inceleyerek I. Maarif Kongresi'nden günümüze II. Masrif Kongresi'ne karşılaştırmalar yaparak ele almaktadır.

“Türklerin yazıya geçiş sürecinden önceki kaynakları genellikle efsane ve hikâyeler ile dönemi yaşayan seyyahların nesilden nesile aktarılan gözlemlerinden oluşmaktadır. Türklerde kadın, tarih boyunca sadece sosyal hayatta değil siyasi hayatta da önemli rol oynamıştır. Bunun yanında kadınların rolü dine, kültüre, toplum yapısına ve zamana göre değişiklikler göstermiştir. Aileyi oluşturan temel unsurlardan biri kadındır. Ailenin kendi arasında sürdürdüğü birliktelik toplum için önemli bir etkidir. Çünkü aile iyi olursa toplum, toplum iyi olursa da devlet uzun süre ayakta kalacaktır (Acar 2019:395-411).”

Türk kültüründeki kadın algısı savaşçı- alp tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet'ten önce Türk kültüründe kadının kendine has özellikleri vardı. Kadına saygı duyulur, kadın erkekle yan yana yer alır ve erkekle eşit söz hakkına da sahiptir. İslamiyet'ten sonra Dede Korkut Hikayeleri'nde kadının yine bu değeri taşıdığını görmekteyiz. Ancak Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisiyle zamanla özellikle Selçuklularla başlayarak Osmanlı Dönemi'nde Türk kadını algısının değiştiğini, komşu kültürlerin etkisinde kaldığını görüyoruz. Ancak Türk kültürünün halk arasında baskın olarak devam ettiği köy ve kasabalarda, göçebe yaşayan Yörük ve Türkmenler arasında yine Türk kadın algısı, İslamiyet'ten önceki anlayışla devam etmiştir. İstanbul gibi şehirlerde ise kadın arka planda, söz hakkı olmadan cinsel kimliğiyle yer almıştır.

Bu çalışmada, Türk kültür ve devlet geleneğinde kadının yerini tarihsel ve sosyolojik bir süreç içerisinde; “İslâmiyet Öncesi Türk Kültüründe Kadın ve Eğitim”, “İslamiyet Sonrasında Eğitimde Türk Kadını”, “Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Türk Kadını” ve “I. Maarif Kongresi ile II. Maarif Kongresi'nde Kadının Yerinin Karşılaştırılması” olmak üzere dört ana başlık altında inceleyeceğiz.

1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN VE EĞİTİMİ

Kadın toplumda çocuk yetiştirici olarak ilk öğretici, ilk öğretmen olarak eğitiminin önemi günümüzde tüm toplumlarda karşılık bulmaktadır. Ancak milletlerin geçmişine baktığında bu kabulün olmadığını, toplumda kadının yerinin erkekten sonra geldiğini görmekteyiz. Cahiliye Devrinde Arapların kız çocuklarını diri diri gömmesi, kız çocuklarını

uğursuzluk kabul etmeleri gibi inanışlar söz konusu idi. İslamiyetle birlikte bu durum değişse de kültürün sonraki dönemlerde kadına değer vermeyen, onu arka plana atan anlayışı yeniden ortaya çıkmış, İslâmiyet'i Araplardan öğrenen milletler de zamnla bu anlayıştan etkilenmişlerdir.

Türlerin tarih içinde çok farklı coğrafyada farklı kültürlerin içinde varlık gösterebilmeleri, Dünya tarihini etkileyen kendine has özellikleriyle tanınması aile ve ordu yapısının sağlamlığından kaynaklanmaktadır. Her iki toplumsal yapının içinde kadın etkindir. Çocuk yetiştiren, çalışan, savaşan, erkeğinin yanında hür ve güçlü karakter taşıyan kadın tarihi süreçte güçlü yapıdan zayıfa doğru değişim göstermiştir.

“Türkler, dünya tarihindeki eski ve köklü milletlerden biridir. Türk boyları mitolojik dönemlerden itibaren, Avrasya coğrafyasında, kurdukları siyasî, sosyal ve kültürel teşekküllerle mühim roller oynamışlar; insanlık tarihinde önemli izler bırakmışlardır. Türklerin tarih öncesi dönemlerde evreni, varlıkları algılayış ve kavrayışlarıyla ilgili olağanüstü anlatmalarına ait mitolojik hatıralar, destan, efsane gibi dolaşımı çoğunlukla sözlü olan kaynaklarda saklanmıştır. Mitolojik anlatmaların çok azı yazılı olarak kaydedilmiştir (İsa 2019:19).” Bu mitolojik anlatımlarda Türk kadını anaerkil toplumun özelliklerini yansıtan kutsal ve lider karakterdedir.

Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın eşlerinden biri mavi bir ışıktan, diğeri ise kutsal bir ağaçtan doğmuştur. Manas Destanı'nda kadın evin koruyucusudur (Acar 2019:398).”

Umay Ana miti Türklerin anaerkil toplum yapısının ürünü olarak ana tanrıça görevi üstlenir. MÖ 6. yüzyılda yaşadığı sanılan İskitlerin (Sakaların) meşhur kadın hükümdarı Tomris de yine bu anaerkil toplum yapısı ve inanç sisteminin kadına verdiği değer örneklerindedir. Tomris eşinin ölümünden sonra ülkesinin başına geçmiş, savaşlarda yer almış, oğlunun ölümüne sebep olanları savaşarak yenip intikamını almış bir kadın hükümdar, annedir. Türk destan ve halk hikâyesinde kadın kahramanları liderliğinin yanısıra kendisi ile evlenecek olan erkekle başa baş mücadele ederken veya erkek kılığına girip erkek kahramanlar ile mücadele ederken ya da onların yanında yer alırken anaerkil toplum yapısının izlerini görmek mümkündür (Çolak 2016: 59).

Köktürk Bengü Taşları (Göktürk Kitabeleri), Köktürklerin ikinci döneminden kalmış olan ve Orhun Vadisi'nde bulunan üç büyük Türk adına 8.yüzyılda dikilen Türkçe yazılı en eski eserlerdir (Ercilasun 2016: 339). Bengü taşlar Türk dili, edebiyatı, tarihi, kültürü açısından en temel kaynaktır. Bu yazılı taşlarda Türk kültüründe kadın, kadının yeri ve değeri hakkında bilgiler de elde etmekteyiz. *Yokadu barır ermiş. Üze Türk Tenrisi, Türk iduk yiri subı ança itmiş: Türk bodun yok olmazun tiyin, bodun bolçun tiyin, kanım İltiriş Kaganı, ögüm İlbilge Katunug Tenri yügerü kötürmüş erinç. “(Türk milleti) neredeyse yok olmaya doğru gidiyormuş. Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutsal yeri suyu şöyle yapmış: Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İlteriş Kağanı, annem İlbilge Katunu Tanrı,*

tepelerinden tutup yukarı kaldırmış.” (KT D 10- 11) (Ercilasun 201: 431). Özellikle millet olma ve milleti yaşatma ülküsünün veciz ifadeleri olarak karşımıza çıkan bu ifadelerde Türk kadınının yönetimde Kağan ile eşit olduklarını da görmekteyiz.

Eski Türk topluluğunda hür olan ve Asya Hunlarından beri ata binip ok attığı, top oynama, güreş gibi ağır spor yaptığı, savaflara katıldığı tesbit edilen, namus ve iffetine düşkünlüğü yabancı kaynaklarda (İbn Fadlan, Gardîzî vb.) bilhassa belirtilen Türk kadını itibar sahibi olup muhaberede düşman eline geçmesi büyük zillet sayılırdı (Kafesoğlu 1996: İstanbul).

Türklerin “ordu millet” kavramıyla anılması Türk toplumunun iki temel unsurunun ordu ve ailenin iç içe geçmiş olması, kadınların da erkeklerle her iş ve görevde eşit konumda tutulması, bir erkeğin yapabileceği savaşmak, silah kullanmak, at binmek, dövüşmek gibi konularda aynı şekilde yetiştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Türk dünyası edebiyatı ve kültürü açısından diğer önemli bir eser olan 11.yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divanü Lûgat-it Türk'te “oğul” sözcüğünün hem kız hem de erkek çocuk için kullanıldığını, dolayısıyla kız ile erkek çocuğun evlat olarak eşit konumda, değerde olduğunu görmekteyiz. “ogul: Oğul. Herhangi bir çocuğa da ‘ogul’ denir” (Atalay 2018: 74). Yine aynı eserin ikinci cildinde “ogul= oğul, çocuk” tanımıyla yer almıştır (Atalay 2018: 425).

Türk kadını devlet yönetiminde söz sahibidir. Hikâyelerde de kadınlar söz sahibidirler ve tek başlarına bazı kararlar alabilmektedir. Eski Türklerde kadın ve erkek arasında tam bir eşitlik söz konusudur. Tarihi süreç içinde zaman zaman çeşitli nedenlerle bu statüde bazı geriye gidişler olmuşsa da, Anadolu kadını toplumdaki statüsünü yüzyıllarca korumaya devam etmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde İslamiyet'in yanlış yorumlanmasından kaynaklanan bazı uygulamalara rağmen Türk kadını aktiftir. Günlük yaşamda yine erkekle beraber yan yanadır.

“Türklerin bütün şubelerinde, ana soyuyla baba soyunun beraber bulduklarını ve birbirine müsavi olduklarını ve hiçbir Türk ailesinin pederşahî bir şekil almadığını göstermiştik” (Gökalp 1974: 131). Ziya Gökalp Türk Medeniyeti Tarihi 2 adlı eserinde “İslamiyet'ten Önce Türk Ailesi” adlı bölümde Türk kültürünün kadına verdiği değeri anlatmakta buna İbni Batuta'nın Seyahatnamesi'nde Anadolu'yu ve diğer Türk memleketlerini gezerken bazı Türk kadınları ile ilgili bazı durumlar karşısında şaşkınlık duyduğunu gösteren ifadeleri dile getiriyor. Bunlar Türk kadınların yüzlerini örtmemeleri, saklanıp gizlenmemeleri, misafirleriyle birlikte yemek yemeleri, başlarına sadece külah denilen başlık giymeleri. Yine aynı eserde İbni Batuta'nın Kıpçak ülkesinde şahit olduğu durumlar karşısında: *“Burada acib (şaşılacak) bir hal meşhudum oldu ki, o da Türkler indinde kadınların mazhar-ı tazim olmasıdır (saygı görmesidir). Bunların mevki ve mertebesi erkeklerin fevkindedir”* (Gökalp 1974: 295-300) ifadelerine yer veriyor.

Türk kadınının İslamiyet'ten önce Türk kültüründeki değeri ile ilgili olarak Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde önemle durmaktadır: “Eski Türklerde, kadınlar umu-
men Amazon idiler. Cündilik (binicilik), silahşorluk, kahramanlık Türk erkekleri kadar Türk
kadınlarında da vardı. Kadınlar, doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir
olabilirlerdi.

Alelâde ailelerde de, ev müştereken, karı ile kocanın ikisine aitti. Çocuklar üzerindeki ve-
layet-i hassa (özel otorite), baba kadar anaya da aitti. Erkek daima karısına hürmet eder,
onu arabaya bindirerek kendisi arabanın arkasında, yaya yürürdü. Şövalyelik, eski Türklerde
umumi bir seciye (karakter) idi. Feminizm de, Türklerin en esaslı şiarı (ayırıcı özelliği) idi.
Kadınlar, emvale (mala) tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zeametlere, haslara, malikânelere
de malik olabilirlerdi. Eski kavimler arasında, hiçbir kavim Türkler kadar, kadın rehtina (cin-
sine) hukuk vermemişler ve hürmet göstermemişlerdir (Gökalp 2018: 182).”

“Eski Türkler, hem demokrat, hem de feminist idiler. Zaten, demokrat olan cemiyetler,
umumiyetle feminist olurlar. Türklerin feminist olmasına başka bir sebep de, eski Türklerce
Şamanizmin kadındaki kutsi kuvvete istinad2168 etmesi idi. Türk Şamanları, sihir kuvvetiyle
harikalar gösterebilmek için, kendilerini kadınlara benzetmeye mecbur idiler (Gökalp 2018:
180).”

“Eski Türklerde (zevce) yalnız bir tane olabilirdi. Emperyalizm devirlerinde hakanların ve
beylerin bu hakiki zevceden maada; (kuma) namıyla başka illere mensup odalıkları da bulu-
nabilir. Fakat, bu kumalar, hakiki zevce mahiyetinde değildiler. Türk töresi, bunları resmen
zevce tanımazdı. Bunlar âdeta bir nevi hile-i şeriye ile ailenin içine girmişlerdi (Gökalp 2018:
181).”

“Kadın'ın hukukça yüksek olması, bir taraftan da iştirak ettiği içtimaî ve iktisadî hayatın
çok olması neticesidir. Kadınlar, o işlerden başka iktitaf, avcılık, çiftçilik, sürü sahipliği, harp,
askerlik, millî ziyafetlere ve meşveretlere, her şölen ve kurultaylara girmek gibi birçok faali-
yetlere iştirak (katılma) vardı (Gökalp 1974: 136).”

2. İSLÂMİYET'TEN SONRA EĞİTİMDE TÜRK KADINI

“Türkler Müslüman olduktan sonra eski geleneklerinden birçoğunu devam ettirmekle bir-
likte artık yeni bir hayata geçmiş bulunuyorlardı. Bu yeniliğin başlıca iki kaynağı vardı.
Birincisi, yeni bir inanç sistemini benimsemişlerdi ve bu inanç sistemi insanın sadece Tanrı
ile değil aynı zamanda diğer insanlarla olan münasebetlerini de düzenliyordu. Bu yüzden
Müslüman bir devletin sosyal ve siyasî-iktisadî bakımından da İslâm'ın esaslarına uygun bir
teşkilatlanmaya geçmesi gerekiyordu. İkincisi, Türkler Müslüman olarak, yeni bir medeniyet
dairesinin içine girmişler ve bu daireye dâhil olan başka bir takım milletlerle kültür ve mede-
niyet alışverişi yapmaya başlamıştı (Güngör 2019: 127).”

İslâmiyet'ten sonra Türk kadını yine İslamiyet'in getirdiği değerle yaşamaya devam etmiş "Cennet anaların ayaklarının altındadır." sözüyle yüceltilmiş, ancak Selçuklu Döneminde Fars, Osmanlı Döneminde ise Arap kültürünün etkisiyle özgürlüklerinin ve bireysel saygınlığının, bir erkekle eşit olma anlayışının kaybolmuş, yeni tanışılan bu yabancı kültürlerin etkisi altında kalınmıştır. Özellikle merkezi şehirlerde İstanbul, Bursa gibi bu etki devam ederken köy ve kasabalarda Türk halkının kültürünü devam ettirdiği kırsal bölgelerde, göçebe olarak yaşayan Türkmen ve Yörüklerde Türk kültürünün yine kendine has olarak devam ettiğini kadının erkekle yan yana aynı saygınlık ve özgürlüğü taşıdığı da bilinmektedir.

İslamiyet'ten sonraki yazılı ilk eserlerimize baktığımızda Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan'da Türk kültürünün İslamiyetten önceki haliyle devam ettiği ve yeni tanışılan Arap, Fars, Bizans gibi kültürlerin etkisinin henüz Türk kültürünü etkilemediği bu dönemde kadın algısının yine savaşçı alp tipi kadın imajı olduğunu görmekteyiz. Kadın Türk kültüründe bir nesne olarak değil devlet yönetiminde yer alan, ordunun başında savaşan, fikri ve cesaretiyle erkeğin yanında varlık gösteren özgür bir karakter çizmektedir.

Kitab-ı Dede Korkut'ta Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyunda kız çocuğu olmayan Bay Piçen Bey isteği üzerine kız çocuğu olması için Oğuz beyleri ellerini kaldırıp dua etmektedirler. " Bay Piçen Bey de yerinden kalktı dedi: Beyler, benim de hakkımda bir dua eyleyin, Allah eala bana da bir kız vere dedi. Büyük Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua eylediler. Allah Teala sana da bir kız vere dediler (Ergin 2003: 37-38)." Arapların Cahiliye Devri'nde diri diri toprağa gömülen kız çocuğu anlayışı varken Türk kültüründe kız çocuğu da erkek çocuk gibi istenilen, doğması için dualar edilen bir değerdedir.

Yine aynı boyda Banu Çiçek, Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek ile binicilik, ok atma ve güreşte yarışmaktadırlar. Bu da gösteriyor ki Türk kızları Türk erkekleriyle yarışacak kadar spor ve savaşçılık alanlarında aynı şekilde eğitilmiş, bir birleriyle yarışacak kadar iki cinsiyet eşit görülmektedir (Ergin 2003: 41). Bu boyun devamında Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek babasına evlenmek istediği kızda istediği özellikleri şu şekilde anlatmaktadır: "Baba bana bir kız aliver ki ben yerimden kalkmadan o kalsın gerek, ben kara koç atıma binmeden o binsin gerek, ben düşmanıma varmadan o bana baş getirsin gerek. Bunun gibi kız aliver baba bana dedi (Ergin 2003: 42)." Bu ifadelerle Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek güçlü, atılgan, cesur, savaşçı alp tipi bir kadın imajı çizmektedir.

Türklerde yaygın eğitim kurumu olan Ahilik teşkilatı, Selçuklularla başlayıp Osmanlıların ilk zamanlarına dek devam etmiştir. Bir yaygın eğitim kurumudur. Bu teşkilatın kurucusu 13. yüzyılda yaşamış olan Ahi Evran'dır. Ahilik, küçük esnaf, usta, kalfa ve çırakları içine alan, onların eğitilmelerini amaçlayan bir lonca teşkilâtıdır. Ahiliğin kadınlar koluna "Bacıyân-ı Rum" denilirdi (Akyüz 2011: 48).

19. yüzyıla dek Osmanlı Devleti içindeki her topluluğun dinî eğitimin esas olduğu kendilerine ait okulları vardı. Hristiyan toplulukların eğitim kurumlarının Musevi ve Müslüman Osmanlı topluluklarına göre eğitim kurumları daha gelişmiş, sistemli ve moderndi. (Ortaylı 2018: 137- 152).

Osmanlının eğitim sisteminin dayandığı noktaları “çoklu sacayak” olarak değerlendiren Akyüz, bunları şu başlıklarla maddelendirmiştir: 1. Medreseler, 2. Sıbyan mektepleri, 3. Tekke ve tarikat eğitimi, 4. Cami dersleri, 5. Bazı edip ve bilginlerin isteyenlere verdikleri özel dersler, 6. Ahi ve esnaf örgütlerinin verdikleri genel eğitim, ahlâk eğitimi, 7. Enderun Mektebi, 8. Askerî okullar, 9. Tanzimattan sonra açılan sivil okullar, 10. Azınlık okulları, 11.Yabancı okullar, 12. Çeşitli sanat okulları (Akyüz 2011).

Bu okullardan sadece Sıbyan Mektebi kız öğrencilere kapılarını açmıştı, ancak sonraki yıllarda bir takım yenilik ve değişmelerle kızlar için çok yaygın olmamakla birlikte eğitim ve öğretimin yolu açılmakta idi. 1859'da bir rüştiye mektebi(ortaokul), 1870 yılında da Darümuallimat adıyla kız öğretmen okulu açıldı (Öztürk: 2005).

18. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde eğitim sıbyan mektepleri ve medreselerde verilmektedir (Akyüz, 2011: 88-94).

İlber Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile adlı eserinde 1578 yılında Osmanlı topraklarına gelen Protestan Papazı Salomon Schweigger'in 1608 yılında yayımlanan Seyahatnamesi'nden alıntılar yapmaktadır. Burada Schweigger ilk dereceli okullarda sadece erkek çocukların eğitilip okuma yazma öğretilen bahsetmektedir. Bunun yanısıra zengin ailelerin çocuklarının evlerinde özel hocaları olduğu da ifade edilmiştir. Dolayısıyla Sıbyan Mektepleri'nin öncelikle erkek çocuklar için açıldığı sonraki süreçte kız çocuklarının da bu okulların öğrencisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Osmanlılar Avrupa karşısında gerilemeye başladıkları 17.yüzyılda bir takım yenileşme hareketleri ile bu durumu aşmayı hedeflemişlerdir. Akerî alanı kapsayan gelişmeler yetersiz olunca, sosyal ve siyasî alanlara da yenileşme hareketleri kaymıştır. 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Hatt-ı Hümayûnu'nun ilânıyla Tanzimat adını verdiğimiz bu dönem başlar. Türk siyaset tarihi için önemli bir dönüm noktasıdır. Batı'nın etkisinde kalınan, kadının yeri ve önemiyle ilgili Osmanlı toplumunda ilk elle tutulur çalışmaların yapıldığı dönem olarak görülür.

Fransa'nın etkisinin belirgin bir şekilde hissedildiği dönemde yine Fransa'nın Duruy Kanunu'ndan (1867) yola çıkarak 1869 yılında Maarif-i Umumîye Nizâmnamesi hazırlanmıştır. Böylece kızlar için öğretmen okulu açılıp rüştiyelerin de sayılarının artırılması kararı alınmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi (1909-1918), Tanzimat Dönemi'nde yapılan yeniliklerin devam ettirildiği bir dönem olmuştur. I. Meşrutiyet 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmesine

rağmen ülkenin içinde bulunduğu durumda pek bir etkisi olamamıştır. Ancak II. Meşrutiyetle birlikte yeni bir heyecan ortaya çıkmıştır. Ülkenin hem içerde hem dışarda büyük sıkıntılar yaşadığı bir dönemdir. Bağımsızlığını ilan edip İmparatorluktan ayrılan azınlıkların, yenilgiyle sonuçlanan savaşların ülkenin dağılışının yaklaştığını hissettirdiği bir siyasi ortamdı. Tüm bu olumsuzluklara rağmen II. Meşrutiyet eğitim alanında gelişmelerin devam ettiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde yapılan ilk çalışma Sir Frey'in kızından okullarla ilgili bir rapor hazırlaması istenmesidir. 1909'da hazırlanan araştırmayla okulların durumu ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Bu rapor Halide Edip tarafından çevirisi yapılarak aynı yıl Tanin gazetesinde yayınlanmıştır.

Tanzimat ve II. Meşrutiyet'i kapsayan Osmanlı'nın son dönemindeki eğitim alanında yapılan çalışmaları Şefika Kurnaz'ın Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını adlı eserinden faydalanarak şu şekilde Özet leyebiliriz:

1. İlk Öğretim

Şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını adlı eserinde eğitime ilgili durumu ve Tanzimatla birlikte gelen yenilikler hakkında şu bilgileri vermektedir: Sıbyan mektepleri ilköğretimin yapıldığı okullardı. II: Abdülhamid Dönemi'nde sıbyan mekteplerinin yerini ibtidaî mektepleri almıştır. Bu okullar rüştiyelere – dönemin ortaokullarına- öğrenci yetiştirmekte idi. 1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nde bu okulların erkekler için 6-10, kızlar için ise 7-11 yaş sınırı getirilmiş, devamlılık zorunlu kılınmıştı. Eğer bir köy ya da mahallede iki sıbyan mektebi varsa biri kızlar için ayrılacaktı. Yoksa kız ve erkek çocuklar ayrı sıralarda oturmak zorunda idiler. Kız Sıbyan Mektebi hocalarının kadın olması, kadın öğretmenler yetişinceye kadar yaşlı, iyi ahlaklı erkek hocalar görev yapacaktı.

Nizamnâme'deki bir madde zaten kızların okuması taraftarı olmayan halkı etkilemiş, sıbyan mekteplerinin yaygınlaşmasını engellemişti. Bu okulların tüm masraflarının – hocaların maaşları da dahil olmak üzere- vakıflardan, avarız parasından, fitralardan, kurban derilerinden ya da o mahalle veya köyün halkı tarafından karşılanacak olması açıklamasıydı.

1876 Kanun-i Esasi'de ilköğretimin mecburi olduğu anayasa maddesi olarak yer almıştır. Bu sayede eğitim hakkı hem kız hem erkek çocuklar için eşit konuma getirilmiştir. Bu durum Avrupa ülkeleriyle aynı yıllarda resmiyet kazanmıştır (Kodaman 1991).

Kız Sıbyan Mektepleri'nde artış olsa da elimizdeki veriler bu sayıların Erkek Sıbyan Mektepleri'ne kıyasla oldukça az olduğunu göstermektedir.

Meşrutiyet Dönemi'nde Kız Subyan Mektepleri'nin sayısı olarak arttığı ancak Anadolu'daki okulların çok kötü durumda olduğu Sir Frey'in kızınının 1909'da hazırladığı araştırmayla ortaya konmuştur.

2. Orta Öğretim

a. Kız Rüştiyeleri

Günümüzün ortaokul seviyesindeki okullardı. Yahya Akyüz Türk Eğitim Tarihi adlı eserinde Maarif Nezareti'nin 10 Kasım 1858 tarihinde kız çocukları için rüştiyelerin açılması önerisinin kabulüyle 6 Ocak 1859 tarihinde İstanbul'da ilk kız rüştiyesinin Sultan Ahmet semtinde açıldığı bilgisini verir.

Yine bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin kadın olması gerektiği, yetersiz kaldığı durumlarda yaşlı erkek öğretmenler de burada çalışabileceklerdi.

Bu gelişmelere rağmen gayri müslimlerin okul sayıları bizimkilere oranla oldukça fazla idi.

b. Kız İdadisi

İdadiler günümüz lise seviyesinde okullardır. 13 Mart 1880 tarihinde II. Abdülhamid Dönemi'nde ilk kız idadisi açılmıştır. Bu okula öğrenciler ilgi göstermediği için iki yıl sonra kapanmıştır. Şefika Kurnaz okulun ilgi görmemesi sebebini okul yaşına gelene kadar kızların evlenmesine bağlamaktadır.

3. Meslekî Eğitim

Tanzimat Dönemi'nin eğitime katkılarında biri de kızlara yönelik meslekî eğitim okullarının açılması olmuştur. İlk olarak Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektebi ve son olarak kurulan Darülmuallimatlar (Kız Öğretmen Okulları) kızların eğitimde en etkili okul olmuştur.

- Ebe Mektebi: Ebelik eğitimi 1843 yılında Tıbbiye Mektebi ile başlamış, 1905'te Kadırga Velâdetnâmesi açılmış, Doğum Serîriyyatı (Klinik) ile bu meslekteki çalışmalar için adımlar atılmıştır.
- Kız Sanayi Mektepleri: Osmanlı'da kızların dikiş-nakış gibi el becerilerine dayanan okulların açılması, hanımların buradan gelir elde etmesi düşüncesiyle okullar açılmıştır. İlk olarak bir kız rüştiyesinde verilen "nakış" dersleri ile bu konuda çalışmalar başlamıştır. 1864'te Islahiyye'de öksüz kızların ordu için dikim yapmasıyla devam etmiştir. Daha sonra Kız Sanayi Mektebi kurulmuştur. Kapanan bu okuldan sonra hem erkek hem de kızlar için Sanayi Mektepleri kurulmuştur. Önceleri eğitim süresi beş yıl olan bu okullar, daha sonra bu süre yedi yıla çıkarılmıştır.
- Darülmuallimat: Bu okulların kuruluş gayesi kız okullarına öğretmen yetiştirmektir. İlk Darülmuallimat 26 Nisan 1870 yılında açılmıştır. Bu okulların programına 1876'da Usûl-i Talim Terbiye dersi konmuş, ancak bir yıl sonra programdan

çıkarılmıştır. 1891 yılında ders yeniden verilmeye başlanmıştır. Tanzimat boyunca sadece bir okul olarak kalmıştır. Bu okul sayesinde mezun kadınlar öğretmen olarak görev yapabilmiş, devlet eliyle istihdam edilmiştir. (Kurnaz 1991: 3-28)

4. Yüksek Öğretim

İlk kez Türk kadınına yönelik yükseköğretimde eğitim bu dönemde gerçekleşmiştir. 1914 yılında Darülfünun'da kızlar eğitim görmeye başlamıştır. 1915'te İnas Darülfünun'u kurulmuştur. 1920'de Darülmualimat-ı Aliye'den ayrılarak İstanbul Darülfünun'a bağlanmıştır. Kızların erkek öğrencilerle derslere girmesi 16 Eylül 1921'de fen ve edebiyat şubelerinde başlamıştır. 1917'de Ameli Ticaret İnas şubesi açılmıştır. 1914'te açılan İnas Sanayi-i Nefise mektebi 1921'de Sanâyi-i Nefise Mekteb-i Alisi haline getirilmiş böylece kız öğrencilere güzel sanatlar alanı da açılmıştır.

Dârülelhan (Konservatuar)'a devam etme hakkı kız öğrencilere de verilmiştir.

Bu gelişmeler Avrupa ve Amerika için dahi ileri düzeyde gelişmelerdir. Çünkü Avrupa ve Amerika'da bazı üniversiteler ya tamamen kız öğrencilere kapılarını kapatmıştı ya da bazı bölümler için açıktı. (Kurnaz 1991: 3-59)

Millî Mücadele Dönemi'nde ise Türk kadını hem cephede hem de cephe gerisinde etkin bir biçimde Türk erkeğinin yanında görmekteyiz. Osmanlı Devleti art arda aldığı yenilgiler, toprak kayıpları ve Mondros Ateşkes Antlaşması ile Sevr Barış Andlaşması sonucunda ülkenin parçalanıp işgal edilmesi durumunu kabul etmiştir. Bu ortamda Türk milleti kadını, erkeği, yaşlısı genciyle işgallerin parçalanmanın karşısında durmuştur. Mustafa Kemal önderliğinde Kurtuluş Mücadelesi'nin içinde yer almıştır. Bu savaşta Türk kadını erkeğiyle omuz omuza, cesareti ve atılğanlığıyla atalarındaki gibi savaşçı alp tipi bir karakter çizmiştir.

İşgaller başladığında mitingler, protesto gösterileri ve Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri'nde, kongrelerde siyasi etkinliklerin içinde yer almıştır. Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından "Anadolu ve Kadınları Müdafa-i Vatan Cemiyeti" kurulmuştur.

19 Mart 1919 tarihinde İnas Darülfünun-u ve "Asri Kadınlar Cemiyeti" tarafından işgal kuvvetleri protesto edilmiştir. Mitingler eğitimli kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Mayıs ayı süresince Anadolu'nun pek çok yerinde toplantılar, mitingler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri de 18 Mayıs'ta İstanbul Darülfünun Konferans Salonu'nda yapılmış, konferansa İnas Darülfünun-u'ndan da katılım olmuştur. Halide Edip ve Meliha Hanımlar elli bin kadın ve erkeğin birlikte katıldığı 19 Mayıs 1919 tarihindeki mitingde konuşma yapmışlardır. Asri Kadınlar Cemiyeti adına Sebahat ve Naciye Hanımlar 20 Mayıs'ta Üsküdar-

da yapılan mitingde konuşmuşlardır. Yine 22 Mayıs tarihli Kadıköy mitinginde Münevver Saime Hanım ile Halide Edip coşkulu konuşmalar yapmışlardır. Saime Hanım buradaki konuşmasından sonra işgal kuvvetlerince tutuklanmıştır. Saime Hanım daha sonra Anadolu'ya gidip orduya katılmış ve çavuş olmuştur. İşgalci kuvvetlerin yasaklamasına rağmen mitingler devam etmiştir. 23 Mayıs'ta ve 30 Mayıs'ta Sultan Ahmet'te mitingler yapılmıştır. Son mitingde Şükufe Nihal halka kadın-erkek birlikte işgal güçlerine karşı gelmek gerektiğini dile getirmiştir. Yasaklara rağmen bu mitingler yapılmaya devam edilmiş, 10 Aralık'ta Kastamonu Kız Muallim Mektebi'nin bahçesinde yapılmıştır. Görülmektedir ki Kurtuluş Mücadelesi sırasında o dönem için sıradışı bir şekilde kadın ve erkek ülkelerinin geleceği için yan yana aynı ortamda bulunmuş, eşit şekilde görüşlerini, işgallere karşı çıkışlarını birlikte haykırılmışlardır.

Cephede ise Fatma Seher Hanım, Gördesli Makbule, Adanalı Hatice Hanım, Tayyar Rahime Hanım cesaretleri, atılganlıklarıyla yine alp tipi Türk kadınlarıdır.

I.Dünya Savaşı sırasında erkek memurların cephede orduya alınmasından ötürü boş kalan kadrolara kadınlar yerleştirilmiş, böylece kadınlar devlet dairelerinde çalışmaya başlamışlardır.

Kadın öğretmenler Kurtuluş Savaşı sırasında vatanın her köşesine hizmet vermek için gitmişler, kadın yazarlar Milli Mücadele'yi destekleyen yazılar yazmışlardır.

Bu dönemde halk uzun yıllardır art ardagelen savaşların yorgunluğunu yaşamaktadır. Yokluk, açlık halkı yıpratmıştır. Böyle bir ortamda Ankara Hükümeti tarafından 2 Mayıs 1920'de Milli Eğitim Bakanlığı kurulur, 6 Mayıs 1920'de ise Rıza Nur ilk Milli Eğitim Bakanı seçilir. Tüm bütçe Kurtuluş Savaşı için ayrıldığından eğitim için bir bütçeleri yoktur. TBMM'ne bağlı okulların yaklaşık dörtte biri kapanmıştır (Öztoprak 1999: 27-33).

TBMM'nin açılışını müteakip eğitimle ilgili ilk sistemli hareket olarak tanımlanabilecek Maarif Kongresi, Kütahya– Eskişehir Savaşları'ndaki mağlubiyetin ardından Sakarya Savaşı'na hazırlık döneminde yapılmıştır (Kaplukan 2015). Böyle bir ortamda 15 Temmuz 1921 tarihinde 250 kadın ve erkek öğretmen Ankara'da toplanıp Maarif Kongresi'ni gerçekleştirmiştir (Öztoprak 1999: 33).

“Atatürk'e göre millî eğitim, bağımsızlık savaşı kadar önemlidir. O, bunu Yunanlıların Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya doğru saldırıya geçtikleri günlerde ispat etmiştir. Düşman bütün gücüyle saldırıya geçtiği sırada, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında, Ankara'da, millî eğitim-öğretim seferberliğini de başlatmıştır. Bu hareketiyle hem eğitim-öğretime verdiği önemi göstermiş, hem de iç ve dış kamuoyuna Türk ordusunun başarıya ulaşacağına emin olduğu imajını vermiştir. Bu dünya tarihinde hiç bir ülkenin yapmadığı, hiç bir devlet adamının düşünmeye cesaret edemediği bir harekettir (Kaplukan 2015).”

I. Maarif Kongresi Türklerin yaptığı ön görülemeyen bir tavır olarak tarihte yerini almıştır.

Kongrenin açılış konuşmasını Mustafa Kemal ATATÜRK yapmıştır. Bu konuşmasında modern eğitimin başka kültürlerin etkisinden uzak milli değerlerimize uygun bir eğitim programı olması düşüncesini savunmuştur (Öztoprak 1999: 33).

Kongrede özellikle ilkokulların öğretim programları ve öğretim süreleri, orta öğretimin izlenceleri ve dersleri konuları ele alınmıştır (Öztoprak 1999: 33).

Bu kongreye katılanların arasında kadınlar da bulunmaktadır.

3. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE EĞİTİMDE TÜRK KADINI

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sonrasında kazanılan zaferin ardından Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk kadınına eski Türk kültüründe olduğu gibi saygınlık ve özgürlük mahiyetinde modern çağın getirdiği yenilikleri de kapsayan hakları aşama aşama vermeye çalışmıştır. Görünen o ki bu haklar ve yeniliklerin hazırlığı daha bağımsızlık kazanılmadan yapılmaya çalışılmıştır.

Atatürk' ün Hâkimiyeti Milliye'de, 29 Mart 1923 tarihinde yayımlanan Kızılay Kadınlar Şubesi'nin düzenlediği çay ziyafetinde yaptığı konuşmada: *“Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına bilimsel, ahlâki, sosyal, ekonomik hayatta erkek ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve destekçisi yapmak yoludur. Eğer kadınlarımız şeriatın önerdiği, dinin emrettiği bir kıyafetle, faziletin gerektirdiği hareket tavrı ile içimizde bulunur; milletin bilim, sanat, sosyal hayat hareketlerine katılırsa bu hali, emin olunuz; milletin en tutucusu bile takdirden kendini engelleyemez. Tersine durum karşısında söylenecek sözlere karşı, belki onun Giriş imcilerinden daha fazla savunucusu olur.”*

Kızların eğitim ve öğrenimi konusundaki ciddi çalışmalar 1859'lı yıllardan başladığı için Cumhuriyet Dönemi başladığında kız ortaokulları 65, lise ve üniversiteler de 10 yıllık bir geçmişe sahip idi. Dolayısıyla kız çocuklarının ve kadınların eğitimi ile ilgili az da olsa bir temel, gelişme vardı (Akyüz 1999: 12-32).

“Türkiye genel olarak genç nüfusa sahip olduğu gibi, kadın nüfusu açısından da önemli düzeyde genç nüfusa sahip bulunmaktadır. Okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde kızların oranı erkeklerin oranı ile karşılaştırıldığında tüm kademelerde, kızların erkekleri geride izledikleri anlaşılmaktadır. Bu kademelerdeki kızların oranları karşılaştırıldığında, okulöncesinden, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına doğru gidildikçe kızlarının oranının azaldığı özellikle de mesleki ve teknik alanda bu durumun daha da dikkat çekici olduğu görülmektedir. Yükseköğretim kademesinin önlisans, lisans, yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık alanlarında kızların oranları karşılaştırıldığında en düşük oranın ön

lisans düzeyinde, en yüksek oranın ise tıpta ihtisas düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Kızların, erkeklerin bir hayli gerisinde olmakla dikkat çektikleri alan, yurtdışı eğitim düzeyleridir. Kızların, hem fen hem de sosyal alanlar açısından lisan ve lisansüstü aşamalarındaki oranları erkeklerin oranlarından çok düşüktür (Seven, Engin: 2010).”

4. I. MAARİF KONGRESİ İLE II. MAARİF KONGRESİ'NİN KADININ YERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Maarif Kongresi'nin toplanması ile ilgili olarak 2 Haziran 1921 tarihli Yenigün gazetesinde yayınlanan haber şöyledir:

“Maarif Vekâleti, memleketimizin her tarafında öğretim ve eğitim görevi yapan muallimlerin yeni dönem maarif hayatı hakkındaki arzularını ve ihtiyaçlarını ifade edebilmeleri ve aynı zamanda muallimler arasında eğitim ve öğretim hususunda ortak bir hareket hattı belirlenmesi maksadıyla, Temmuz'un on beşinde Ankara'da toplanacak olan kongreye muallimleri davet etmeye karar vermiştir. İstihbaratımıza göre kongre, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın bir nutkuyla açılacaktır. Bu karar, yalnız ilmî bir tahsil ile değil, belki daha fazla ellerine tevdi olunan neslin memlekete en hayırlı bir tarzda hazırlanmasını temin suretiyle memleketin hayatı üzerinde ne kadar mühim bir tesire malik oldukları malûm olan muallimlere Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin verdiği mevkii göstermektedir.”(Sarıhan 2019: 15).

I. Maarif Kongresi Türklerin altmış yıllık eğitim- öğretim geçmişinde yaptığı ilk Eğitim Kongresidir. Kongreye katılanlarla ilgili kesin sayı belirli değildir. Ayrıca listesi de elde yoktur. Yahya Akyüz, Hakimiyet-i Milliye'nin 1921 tarihli haberini kaynak göstererek kongreye 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen, okul müdürü ve maarif müdürünün katıldığını yazmaktadır.

Üst Düzey Yöneticiler

- 1- Mustafa Kemal Paşa (TBMM Başkanı)
- 2- Adnan Adıvar (TBMM İkinci Başkanı)
- 3- Hamdullah Suphi Tanrıöver (Eğitim Bakanı)
- 4- Kazım Nami Duru (Orta Öğretim Genel Müdürü)
- 5- Ahmet Edip Bey (İlköğretim Genel Müdürü)
- 6- Vasıf Bey (Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Müdürü)

Günay UYSAL

Yüksek Dersler Müderrisleri

7- Ziya Gökalp

8- Nafi Atuf Bey

9- Yakup Kadri

10- Ruşen Eşref Bey

11- Veled Çelebi Efendi

12- Ağaoğlu Ahmet Bey

13- Halide Edip Hanım

14-MüfideFerit Hanım

15-Adnan Bey

16-Ali Suat Bey

17-Fuat Bey

18- Rıza Nur Bey

19- Akçora Yusuf Bey

20- Mithat Bey

21- Niyazi Bey

22- Veli Bey

23- Mahmut Esat Bey

24- Mustafa Şeref Bey

25- Suat Bey

26- Hüseyin Bey

27- Mehmet Vehbi Bey

28- Cemal Hüsni Bey

Üniversite

- 29-İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)
30-Mehmet Emin (Erişirgil)
Eğitim Müdürleri
31-Haydar Bey (Isparta)
32-Avni Bey (Yozgat)
33-Refet Bey (Adana)
34-Talat Bey (Bolu)
35-Zakir Bey (Afyonkarahisar)
36-Haydar Bey (Burdur)
37-Cudi Bey (Siirt)
38- Baha Tevfik Bey
39- Osman Nuri Bey (Sivas)
40- Hakkı Hilmi Bey (Konya)
41- İhsan Hami Bey(Diyarbakır)
42- Sadık Bey (Samsun)
43- Adil Bey (Kastamonu)
44- Ahmet Nuri Bey (Aydın)

Okul Müdürleri

- 45- Eşref Bey (Konya Öğretmen Okulu Müdürü)
46- Osman Nuri Bey (Konya Sultani Müdürü)
47- Avni Bey (Konya'da Tatbikat Öğretmeni)
48- Mehmet Fuat Gündüzalp (Bartın Lisesi Müdürü)
51- Şahur Hanım (Ankara Kız Öğretmen Okulu Müdiresi) (Kapluhan 2015: 131).

Bu listede de görüldüğü gibi kongreye katılanlar arasında üç bayanın adı haberler de geçmektedir. Ancak sayıları hakkında kesin bir bilgi yoktur. *Yüksek Dersler Müderrisleri* arasında Halide Edip Hanım ve Müfide Ferit Hanım adları yer alır. Şahur Hanım ise *Okul Müdürleri* başlığı altında Ankara Darülmüallimat (Kız Öğretmen Okulu) Müdiresi olarak adı geçer. Şahur Hanım kız çocuklarının ev kadını olabilmesi için gereken eğitimi almalarını konuşmasında dile getirir (Öztoprak 1999: 33).

Kongreye kadın ve erkek öğretmenlerin karma olarak katılmaları, Mecliste Hamdullah Suphi Bey'e karşı sert eleştirilere neden olmuş, Bakan görevden çekilmiştir. Hamdullah Suphi Bey hakkında verilen soru önergesinde Maarif Kongresi iki bakımdan eleştiri konusu olmuştur: Kongre için harcanan para ve kongreye kadın öğretmenlerin de katılmış olması. Bakan harcanan para konusunda açıklamalar yapmış, kongrenin karma olması konusunda da açıklama yapmaya hazırlanırken bundan vazgeçmiştir. Kadın ve erkek öğretmenlerin kongrede bir arada bulunmalarına tepki gösteren muhafazakâr mebuslara karşı Mustafa Kemal Paşa tepki göstermiştir (Sarıhan, 2019).

Atatürk bu konuda gelen eleştirilere, şikâyetlere karşı şu cevabı vermiştir: “ Siz içtimada ne yapmışsınız? Gelen muallim hanımlar ayrı, erkek muallimler de ayrı oturmuşlar. Hâl-buki karmakarışık oturmaları lazımdı. Bir daha böyle hareket etmeyiniz (Öztoprak 1999: 34).” Bu sözleriyle Türk kadınının toplum içindeki yeri konusunda bakış açısını ifade etmiştir. Dolayısıyla gelecekte bu konuda atacağı adımlar hakkında ipucu vermektedir.

II. Maarif Kongresi bitmeden katılımcı kadınlar sayıları ve görevleri hakkında kesin bir bilgi verememekteyiz. Ancak öncelikle II. Maarif Kongresi için hazırlanan Kongre Programı kitapçığına baktığımızda adı geçen kadın katılımcılardan bir kısmı kongreye katılmadıkları için sayılar ancak kongrenin sonunda netleşecektir. Buraya katılan kadın katılımcıların lisans, yüksek lisans, doktora öğrencisi ya da mezunu olduğunu görmekteyiz. Gerek özel ve devlet okullarında öğretmen gerek üniversitelerde akademisyen olsun katılımcı sayısı oldukça fazladır. Ayrıca Büyük Öğretmen Kurultayı için illerden gelen Türk Eğitim Sen üyesi öğretmenler belirlenen elli iki madde için toplanacaklardır. Kurultayın içinde katılımcı, illeri temsil eden kadın İl Sendika Temsilcileri de bulunmaktadır. Yaşadığı ili temsilen kadın öğretmenlerin görev almaları günümüzde Türk kadınına fikrine, eğitimine güvenin bir göstergesidir.

Kongre sonunda hem akademisyenlerden hem de kurulda görüşmeler yapan öğretmenlerin sayısı netleşecektir. Yine de şu an gözlemlerime dayanarak erkek katılımcı sayısının kadın katılımcılardan fazladır.

I. Maarif Kongresi'nden farklı olarak kadınların erkeklerle aynı ortamda bulunması, fikir beyan etmesi, araştırmalarını paylaşması konusunda II. Maarif Kongresi'nde kadınlara saygılı, aksi yönde tavır sergilenmesi mümkün olmayan bir ortam söz konusudur. Türk Eğitim Sen'in tarihine, milli değerlerine, kültürüne bağlı, çağdaş, Atatürk sevdalısı kadrosunun bunda etkisi olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'ün ve aydınlarının önderliğinde atılan sağlam, modern, insana saygılı, laik temellerine borçludur.

SONUÇ

Türk devlet geleneğinde kadın, batılı birçok kaynakta değersiz olarak bahsedilmesinin aksine, tarihin ilk döneminden beri her zaman toplum içerisinde özel korumalı yerde bulunan yüce bir değer olarak kabul edilmiştir. Bu değer üzerine Türk kadınının tarihte eşine rastlanmamış olan cesareti ve asaleti eklendiğinde, Türk kültür ve devlet geleneğinde kadının sahip olduğu önem daha rahat bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Hem Kurtuluş Savaşı sırasında hem de Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başlayan dönemde Türk kadınına verilmesi gereken önemi her fırsatta dile getirmiştir. Atatürk'ün Türk kadınına verdiği değer, Türk kadınının her alanda eğitim alması, söz sahibi olması yeni Cumhuriyet'le birlikte kazandırılmış haklardır. Kadına verilen bu hak ve özgürlükler Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda pek çok Batı ülkelerinden de ileridedir.

Türk kültürün kadına verdiği değer erkekle eşit, özgür nitelik taşıırken İslâmiyetle birlikte bu değerde olumlu yenilikler olmuştur. Ancak tanışılan yeni kültürlerin- Arap ve Fars kültürleri başta olmak üzere- etkisiyle Türk kadını birtakım hak kaybına uğramış bu durum Tanzimat Dönemi'ne kadar sürmüştür. Bu dönemde Batı kültürünün etkisiyle hem eğitim hem de sosyal alanda yenilikler yapma ihtiyacı duyulmuş, kadınlar özellikle eğitim konusunda kazanımlar elde etmiştir.

Tanzimat'la başlayan eğitim alanındaki atılımlar kadınların eğitim ve özgürlükleri ile ilgili bir alt yapı oluşturmuştur. Cumhuriyet'le birlikte hız kazanmıştır. Ulusal nitelikte eğitim arzulayan Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa kemal ATATÜRK, tarihi geçmişimizden gelen kadını birey olarak görme, hürriyetini yeniden verme ve ona saygı duyma, erkekle eşit tutma gibi Türk kültür değerlerini yeni kurulan devletle birlikte tekrar gündeme getirmiş, bununla ilgili resmi kararlar, haklar devlet eliyle Türk kadınına vermiştir.

Cumhuriyet kurulmadan henüz Kurtuluş Savaşı bitmeden yapılan I.Maarif Kongresi eğitime verilen önemin kurulacak olan yeni ulusal devlete inancı pekiştirmesi yanı sıra kadınların erkeklerle aynı ortamda bulunup fikirlerini paylaşmasıyla ufuk açmıştır.

II. Maarif Kongresi ilk kongreden 100 yıl sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin 98.yılında yapılmaktadır. İlk kongrenin açtı ufuk ve kazanılan savaşın sonucunda kurulan Cumhuriyetin kadına tanıdığı çağdaş, özgür ve laik ortamın eğitilmiş kadınları bu kongrede bildirimlerini sunmuş, kurulda fikirlerini paylaşmışlardır.

Ancak kızların en çok okullaştığı dönem Atatürk Dönemi olarak kalmıştır. Günümüzde hâlâ erkek nüfus kadın nüfustan daha çok eğitim almaktadır.

Kadınlara verilen hakların, Cumhuriyet'le birlikte gelen kazanımların kıymetini bilebilmek ve onları değerlendirebilmek yine kadınların eğitim görmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, H. (2019). **Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın**. İnsan ve İnsan, 6 (21) , 395-411.
- Akyüz, T. (1999). “**Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı**”, Millî Eğitim, 143, ss. 12-32.
- Akyüz, T. (2011). “**Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler**”, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, C. 1, S. 2, ss. 9-22.
- Akyüz, Y. (2011). **Türk Eğitim Tarihi** (M.Ö. 1000-M.S. 2011). Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Atalay, B. (2018). **Kaşgarlı Mahmut Divanü Lûgat-it Türk Çeviri 1.- 2**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, H . (2015). **Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın** . Current Research in Social Sciences,1 (3) , 84-96. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/curesosc/issue/4356/59576>
- Çakan, A.(2019). **Dede Korkut Hikâyeleri - Kitab-ı Dedem Korkut**. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çolak, F. (2016). **Türklerde Lider Kadın Tipolojisi ve Gülnar Hatun Efsanesi** . Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi 1 (1) , 58-69. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inciss/issue/57396/813423>
- Ercilasun, A. B. (2016). **Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları**. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ergin, M. (2003). **Dede Korkut Kitabı**. Hisar Kültür Gönüllüleri.
- Gökalp, Z. (1974). **Türk Medeniyeti Tarihi 1**. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Gökalp, Z. (1974). **Türk Medeniyeti Tarihi 2**. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Gökalp, Z. (2018). **Türkçülüğün Esasları**. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Güngör, E. (2019). **Tarihte Türkler**. İstanbul: Yer-Su Yayınevi.
- Kafesoğlu, İ. (1996). **Türk Millî Kültürü**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kapluhan, E . (2015). **1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi**. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi , 4 (8) , . DOI: 10.17828/yasbed.05955

- Kodaman, B. (1991). Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurnaz, Ş. (1991). **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını** (1839- 1923). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Ortaylı, İ. (2018). **Osmanlı Toplumunda Aile**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özkan, İ. (2019). “**Mitolojik Dönem ve Eski Türk Destanlarında Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri**”, Ermenek Belediyesi ve 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Birinci Ermenek Tarih, Toplum ve Devlet Çalıştayı, Prof. Dr. Mustafa Kafalı Anısına, Türklerde Devlet Felsefesi ve Yönetimi. İstanbul: Keskin Kolor Matbaası.
- Öztoprak, S. (1999). **Atatürk Dönemi Kadın Eğitimi**. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, C. (2005), **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**. İstanbul: Atatürk Eğitim Fakültesi Yay.
- Sarıhan, Z. (2019). **1921 Maarif Kongresi**. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Seven, M. ve Engin, A . (2010). **Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 9 (1) , 177-188 . Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Ataunisobil/Issue/2819/37991>
- Ündücü C. A, ve Türk, F. (2012). **Kamu Hayatında Türk Kadını**. Türklük Bilimi Araştırmaları, 0(31), 31 - 53.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/harem--kadinlar>
- <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/konyada-kadinlar-ile-konusma>
- <http://www.antiktarih.com/2018/11/11/tomris-hatun-ve-iskitler/>
- https://www.turkegitimsen.org.tr/yazi_goster.php?Id=13669
- <https://maarifkongresi.com/v1/>
- <https://www.gzt.com/infografik/jurnalist/bozkirin-kadin-kahramanlari-2620>

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ KADIN KAHRAMANLARININ ÖNE ÇIKAN KARAKTER GÜÇLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Arş. Gör. Dr. Sare TERZİ İLHAN¹

Özet

Bireylerin iyi oluşlarını ve yaşam doyumlarını artırmak eğitim-öğretimin temel hedeflerindedir. Pozitif psikolojinin önemli bir çalışma alanı olan ve bireylerin psikolojik sağlığına ve iyilik haline katkıda bulunan karakter güçleri ve erdemler, tüm kültürlerde yaygın olarak bilinen, ahlaki olarak değerli kabul edilen, öğretilebilir ve geliştirilebilir özellikler olarak nitelendirilmektedir. Bu doğrultuda karakter ve değer eğitimi çerçevesinde eğitim-öğretim etkinliklerinin içerisinde karakter güçleri ve erdemlere yönelik çalışmalar yapılabilmektedir. Çocuklara ve gençlere yönelik karakter ve değer eğitimlerinde rol modellerden yararlanmak yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu eğitimlerde rol model olarak gerçek kahramanlardan yararlanmak daha etkili ve gerçekçi olmaktadır. Bu çerçevede Türk tarihindeki önemli bir dönüm noktası olan Milli Mücadele döneminde sembolleşen kahramanlar, çocuk ve gençler için önemli rol modellerdir. Son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınlara yönelik olumsuz tutumlar oldukça sık görülmektedir, bu doğrultuda kadın kahramanlara ait örnek olabilecek özelliklerin ortaya konulması gerek toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önüne geçilmesi gerekse kadınlara yönelik olumsuz algı ve tutumların değiştirilmesi için yararlı olacaktır. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı Milli Mücadele Dönemi'nde sembolleşmiş Türk kadınlarının öne çıkan karakter güçlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında Şerife Kurnaz'ın (2015) "Yenileşme Sürecinde Türk Kadını" isimli kitabının "Milli Mücadele Dönemi" başlıklı Üçüncü Bölümünde adı geçen kadın kahramanların yaşam öyküleri ve milli mücadeleye katkıları, Peterson ve Seligman (2004) tarafından ortaya konulan Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında yer alan 24 karakter gücü çerçevesinde incelenmiştir. Bu çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. Verilerin analizinde nitel araştırmalarda veri analiz

¹ Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Amasya, Türkiye. E-posta: sare.terzi@amasya.edu.tr

yöntemlerinden betimsel analizden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında her bir kadın kahramanın öne çıkan karakter güçleri ortaya konulmuş ve tüm kadın kahramanlarda ortak görülen karakter güçleri belirlenmiştir. Araştırma bulguları ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karakter güçleri, kadın kahramanlar, karakter ve değer eğitimi

Giriş

Geçmişten günümüze bütün toplumlarda bireyler, iyi yaşamın ve iyi oluşun yollarını aramışlardır. Yıllardır yapılan çok sayıda çalışma ile iyi yaşamın ve iyi oluşun değerlere uygun bir yaşam sürmek ve iyi karaktere sahip olmak ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bireylerin iyi oluşlarını artıran özellikleri araştıran ve bireylerin güçlü yönlerine odaklanan pozitif psikolojinin (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000) önemli çalışma alanlarından biri, iyi karakterin göstergelerini tanımlayan karakter güçleri ve erdemlerdir. Peterson ve Seligman (2004), hemen hemen bütün kültürlerde, kadim öğretilerden, büyük dinlerde bilinen ve ahlaki olarak değerli kabul edilen ve bireylerin psikolojik sağlığına ve iyi oluşlarına katkıda bulunan 6 erdem ve bu erdemlerin göstergeleri olarak kabul edilen 24 karakter gücü tanımlanmıştır. Bu çerçevede tanımlanan erdemler ve erdemlerin göstergeleri olan karakter güçleri şu şekildedir (Peterson ve Seligman, 2004):

1. Bilgelik Erdemi: Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; yaratıcılık, merak, öğrenme sevgisi, açık fikirlilik, bakış açısı.
2. Cesaret Erdemi: Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; cesur olma, sebatkarlık, dürüstlük, yaşam coşkusu.
3. İnsaniyet Erdemi: Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; sosyal zeka, sevgi, iyimserlik.
4. Adalet Erdemi: Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; liderlik, vatandaşlık, hakkaniyet.
5. Ölçülülük Erdemi: Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; affedicilik, alçakgönüllülük, öz-denetim, ihtiyatlı olma.
6. Aşkınlık Erdemi: Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; estetik ve mükemmelliğin takdiri, şükran duyma, umut, mizah, maneviyat.

Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında tanımlanan ilk erdem Bilgelik Erdemidir. Bilgelik; bilginin edinilmesine ve kullanılmasına yönelik karakter güçlerini içermektedir. Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçleri; yaratıcılık, merak, öğrenme sevgisi, açık fikirlilik ve bakış açılarıdır. Yaratıcılık; yeni ürünler ve yeni davranışlar üretebilme, yaşam

içerisinde karşılaşılan güçlükleri aşmada yeni ve özgün yollar bulabilme becerisine sahip olma şeklinde tanımlanmaktadır. Merak; bireyin keşfetmeye ve araştırmaya açık olması, ilgi çekici konular ve temalar bulma becerisi olarak tanımlanmaktadır. Öğrenme sevgisi; öğrenme ve öğrenme faaliyetlerine yüksek düzeyde ilgi duyma olarak tanımlanmaktadır. Açık fikirlilik; yeni bilgiler edindikçe yargı değerlendirmelerinde değişiklik yapabilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Bilgelik erdemi altında yer alan son karakter gücü olan bakış açısı ise, olayları çok yönlü olarak değerlendirebilme ve geniş bir bakış açısına sahip olabilme şeklinde tanımlanmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004).

Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında tanımlanan ikinci erdem Cesaret Erdemidir. Cesaret; yaşamda karşılaşılan içsel ya da dışsal zorluklar karşısında hedefe ulaşmak için kararlı, azimli ve cesur olmayı içermektedir. Bu erdem boyutunda yer alan karakter güçlerinden cesur olma; diğer insanlar onaylamasa bile doğru olduğuna inandığı şekilde davranabilme, inandıklarını dile gerilebilme, zorluklar karşısında kararlılıkla mücadele edebilme olarak tanımlanmaktadır. Sebatarlık; başlanılan işi bitirme, sorumlu olduğu görevleri tanımlamaktan keyif alma ve engellere rağmen belirli bir hareket tarzında ısrarcı olma olarak tanımlanmaktadır. Dürüstlük; doğru sözlü olma ve kendini olduğu gibi yansıtmaya olarak tanımlanırken; bu erdem boyutu altında yer alan son karakter gücü olan yaşam coşkusu hayatı hevesle, heyecanla ve coşku ile yaşama olarak tanımlanmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004).

Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında yer alan üçüncü erdem İnsaniyet Erdemidir. İnsaniyet; diğer insanları anlama ve onlarla derin, doyurucu ve anlamlı ilişkiler kurmayı içermektedir. Bu erdem boyutu altında yer alan karakter güçlerinden sosyal zeka; insanları anlama ve insan ilişkilerinde ustaca davranma becerisi olarak tanımlanmaktadır. Sevgi (sevme-sevilmek); başkalarıyla kurulan yakın ilişkilere değer verme ve insanlarla yakın olma becerisi olarak tanımlanmaktadır. İyilikseverlik ise; diğerlerinin yararına iyi şeyler yapma ve diğerlerine yardım etme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004).

Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında yer alan dördüncü erdem Adalet Erdemidir. Adalet; sağlıklı bir toplum yapısının sağlanabilmesi ile ilgili karakter güçlerini içermektedir. Bu erdem boyutu altında yer alan ilk karakter gücü olan hakkaniyet; insanlara adil ve dürüst bir şekilde davranma becerisi olarak tanımlanmaktadır. Liderlik; parçası olunan bir grubu cesaretlendirerek işlerin yapılmasını ve grup içi iyi ilişkiler sürdürülmesini sağlama becerisi şeklinde tanımlanmaktadır. Takım çalışması karakter gücü ise; bir grubun ya da takımın etkin bir üyesi olarak çalışma ve gruba sadık olma olarak tanımlanmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004).

Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında yer alan beşinci erdem Ölçülülük Erdemidir. Ölçülülük; bireyi aşırılığa karşı koruyan davranışları içermektedir. Bu erdem boyutu altında affedicilik, alçakgönüllülük, öz-düzenleme ve tedbirlilik karakter güçleri yer

almaktadır. Affedicilik; hata yapan bireyleri affetme, anlayışlı olma ve kin tutmama gibi özelliklerle şekillenmektedir. Alçakgönüllülük; bireyin eksik ve kusurlu yönlerinin farkında olması ve kendisi diğer insanlardan üstün görmemesi olarak tanımlanmaktadır. Öz-düzenleme; bireylerin düşüncelerini, duygularını, isteklerini ve dürtülerini kontrol edebilme becerisi şeklinde tanımlanmaktadır. Tedbirlilik ise; gereksiz risklerden kaçınma, pişman olunacak şeyler yapmama ve aşırılıklardan kaçınma becerisi olarak tanımlanmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004).

Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında yer alan altıncı ve son erdem Aşkınlık Erdemidir. Aşkınlık; bireyin evrenle daha yüksek düzeyde bağ kurması ve yaşamını anlamlandırmasına katkıda bulunan karakter güçlerini içermektedir. Bu erdem boyutu altında yer alan ilk karakter gücü olan estetik ve mükemmelliğin takdiri; yaşamdaki her türlü güzelliği, mükemmelliği ve bireysel çabaları takdir edebilme olarak tanımlanmaktadır. Şükran duyma; bireyin yaşamında güzelliklerin farkında olması ve bunlardan dolayı şükran duygusu içerisinde olması şeklinde tanımlanırken; umut ise gelecekte her şeyin daha iyi olacağına inanmak, bu doğrultuda planlar yapmak ve çaba göstermek olarak tanımlanmaktadır. Mizah; gülmek, şakalar yapmak ve başkalarını eğlendirmek gibi özellikleri içeren karakter gücüdür. Bu erdem boyutu altında yer alan son karakter gücü maneviyat ise bireyin daha büyük it amaca ve yaşamın anlamına ilişkin tutarlı inançlara sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004).

Peterson ve Seligman tarafından tanımlanan karakter güçleri ve erdemler tüm kültürler tarafından bilinen, bireylerin mutluluk ve yaşam doyumlarına katkıda bulunan, ahlaki açıdan değerli olan, diğer bireylerde hayranlık uyandıran, ölçülebilir özellikler olmakla birlikte aynı zamanda öğretilbilir ve geliştirilebilir becerilerden oluşmaktadır (Peterson ve Seligman, 2004). Bu çerçevede bireylerin iyi oluş ve yaşam doyumlarını artırmak ve iyi karakter gelişimine katkıda bulunmak amacıyla eğitim – öğretimde karakter güçleri ve erdemlere yönelik çalışmalar yürütülebilir.

Eğitim – öğretim faaliyetleri içerisinde iyi karakter ve değer edimine yönelik yapılan faaliyetler karakter ve değer eğitimi olarak adlandırılmaktadır. Karakter ve değer eğitimi; örtük ve açık program aracılığıyla öğrenciler temel insani değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma şeklinde tanımlanmaktadır (Ekşi, 2003). Eğitim – öğretimde karakter ve değer eğitimi farklı şekillerde yapılabilmektedir. Biyografilerden ve rol modellerden yararlanmak karakter ve değer eğitiminde yaygın kullanılan yöntemler arasında yer almaktadır. Model alma, Bandura tarafından tanımlanan bir öğrenme şeklidir. Bandura'ya (1977) göre birey, sosyal çevresi ile girdiği etkileşimde taklit, gözlem ve model alma yöntemlerini kullanarak yeni davranışlar öğrenir veya var olan davranışlarını sürdürür. Bir çocuk için model alacağı figürler ilk yıllarda anne, baba ve ev içerisinde yaşayan diğer bireyler olmakta iken, dış dünya ile ilişkisi arttıkça çocuğun model aldığı bireyler de çeşitlilik göstermektedir.

Çocuklara ve gençlere yönelik karakter ve değer eğitimlerinde rol modellerden yararlanmak yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu eğitimlerde rol model olarak gerçek kahramanlardan yararlanmak daha etkili ve gerçekçi olmaktadır. Bu çerçevede Türk tarihindeki önemli bir dönüm noktası olan Milli Mücadele döneminde sembolleşen kahramanlar, çocuk ve gençler için önemli rol modellerdir. Bu noktada çocuk ve gençlere karakter ve değer eğitimi verilirken onlara kazandırılmak istenen özelliklere sahip rol modeller sunmak önemlidir. Bu çerçevede tarihi kahramanları rol model olarak sunmak, karakter ve değer eğitimi açısından yararlı olabilecek bir yaklaşımdır. Yazıcı ve Aslan'a (2011) göre de kahraman olarak adlandırılan kişilerin toplumlara rol model olma ve aynı zamanda bireyleri etkileme özellikleri bulunmaktadır. Er ve Şahin (2012) ve Şimşek (2006) tarafından da eğitim – öğretim ortamlarında karakter ve değer eğitiminde tarihi kahramanların biyografilerinden yararlanmak yararlı bir yaklaşımdır. Sanchez'e (1998) göre de tarihi kahramanlarla ilgili örnekler ve öyküler sunmak, öğrencilerin ilgilerini çekmektedir.

Son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınlara yönelik olumsuz tutumlar oldukça sık gündem olan konular arasında yer almaktadır. Toplum içerisinde var olan kadınlara yönelik olumsuz ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği içeren tutum ve davranışların değiştirilebilmesi ve kadınların toplum içerisinde eşit bir şekilde var olmaları için güçlü kadın rol modellerin sunulması önemlidir. Bu doğrultuda eğitim – öğretim ortamında kız çocuklarına örnek olacak güçlü kadın rol modellerin sunulması, yararlı olabilecek bir yaklaşım olabilir. Ayrıca iyi karakterin göstergesi olan karakter güçleri ve erdemlere sahip kadın rol modellerinin sunulması toplum içerisinde kadınlara yönelik olumsuz ve eşitsizlik içeren görüş, algı ve tutumların değişmesine katkıda bulunabilir.

Milli Mücadele Dönemi Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Türk Milleti bu dönemde olağan üstü özellikler göstermiştir. Türk kadını ise bu önemli dönemde, dünya üzerinde görülmemiş şekilde, pek çok farklı şekilde Milli Mücadeleye katkıda bulunmuştur. Milli Mücadele Dönemi'nde Türk kadını cephede silahla çatışmadan Milli Mücadelenin örgütlenmesine kadar düzenlemeye kadar pek çok alanda mücadele etmiş ve adeta destan yazmıştır (Çavdar, 2015; Tokcan ve Kolyiğit,, 2017). Milli Mücadele Döneminde vatan savunmasına kahramanca katkıda bulunan kadınların çoğunun ismi bilinmemektedir. Ancak Milli Mücadelede Dönemi'nde sembolleşmiş ve isimleri günümüze kadar gelmiş bazı kadın kahramanlar bulunmaktadır.

Hem kadın hem erkekler için olumlu kadınlık algısı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik algı ve tutum oluşturmak ve örnek kadın rol model sunmak hedeflenerek bu çalışmada Milli Mücadele Dönemi'nde sembolleşmiş Türk kadınlarının öne çıkan karakter güçlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman inceleme, araştırmanın konusuyla ilgili bilgi içeren materyallerin analizidir (Cansız Aktaş, 2015). Bu araştırma kapsamında incelenecek dokümanlar, Şefika Kurnaz'ın (2015) "Yenileşme Sürecinde Türk Kadını" isimli kitabının "Milli Mücadele Dönemi" başlıklı Üçüncü Bölümünde adı geçen kadın kahramanların, çeşitli kaynaklardan derlenen yaşam öyküleri ve milli mücadeleye katkılarıdır. Bu çalışma kapsamında Milli Mücadele Dönemi kadın kahramanlarının yaşam öyküleri ve Milli Mücadele'ye katkıları, Peterson ve Seligman (2004) tarafından ortaya konulan Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasında yer alan 24 karakter gücü çerçevesinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında derlenen yaşam öykülerini incelemek için "Karakter Güçleri İnceleme Formu", Peterson ve Seligman'ın (2004) Karakter Güçleri ve Erdemler sınıflamasına dayalı olarak araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Bu çalışmada veri analizinde betimsel analiz kullanılmıştır.

Bulgular

Bu çalışmanın amacı Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının öne çıkan karakter güçlerini belirlemektir. Bu doğrultuda Şefika Kurnaz'ın (2015) "Yenileşme Sürecinde Türk Kadını" isimli kitabının "Milli Mücadele Dönemi" başlıklı Üçüncü Bölümünde adı geçen ve bu çalışma kapsamında milli mücadeleye katkıları incelenen kadın kahramanlar şunlardır: Halide Edip, Asker Saime, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahime, Fatma Seher Hanım, Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım ve Süreyya Sülün Hanım. Kitapta adı geçen bu dokuz kadın kahramandan öncelikle her birinin öne çıkan karakter güçleri ortaya konulmuş ve tüm kadın kahramanlarda ortak görülen karakter güçleri belirlenmiştir.

Halide Edip ve Karakter Güçleri

*"Milli Mücadele'ye halkın katılımını sağlamak için düzenlenen mitinglere katılıp ateşli konuşmalar yapan Halide Edip'in çabaları insanların Milli Mücadele'ye katılmasında etkili olmuştur. İstanbul Hükümeti tarafından kurulan Kürt Mustafa Paşa Divan-ı Harbi'nde idamlarına karar verilenlerden biri olan Halide Edip, Ankara'da Genelkurmay'da Batı Cephesi Karargâhı İkinci Şubesi'nde Onbaşı olarak çalışmış, önce Çavuş rütbesine, daha sonra da Başçavuş rütbesine terfi ettirilmiştir. Uzun süre cephelerde savaşan Halide Edip'e savaşta göstermiş olduğu yararlılıklar nedeniyle İstiklal Madalyası verilmiştir"*²

"Halide Edip, yurdun işgale uğradığı ümitsiz günlerde diğer bazı aydınlarda olduğu gibi Amerikan mandasına taraftar iken daha sonra Milli Mücadele'ye inanmış ve fiili olarak görev

² Şahin, C. & Şahin, M. (2013). Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri. NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(2013) 53-71 makaleden doğrudan alınmıştır.

almıştır. Bunun için 16 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek gönüllü olmak istediğini bildirir ve M. Kemal de onu Garp cephesine tayin eder (18 Ağustos 1921). Cephedeki başarılı çalışmalarından dolayı onbaşı rütbesine yükseltilir. Bilindiği gibi Halide Edip'in asıl hizmeti kalemi vasıtasıyla olmuştur. Cepheye bulunduğu müddet içinde de, savaşın çeşitli safhalarını bizzat müşahade imkanı bulmuş, bu sebeple yazdıkları, İstiklal Harbi edebiyatının en canlı örnekleri arasında yer almıştır.”³

Halide Edip'in Milli Mücadele'ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele'ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, cepheye bulunması cesur olma, yazıları ve miting konuşmaları ile Milli Mücadele'ye katılımı teşvik etmesi liderlik karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Asker Saime ve Karakter Güçleri

“Milli Mücadele başladığında Darülfünun öğrencisi olan Münevver Saime, Kadıköy mitinginde yaptığı konuşmadan sonra tutuklama emri çıkınca, Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır. Garp cephesinde görev almış ve özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar göstermiştir. İzmit'te bir görevi yerine getirirken yaralanmışsa da belli etmeden vazifesini yapıp tamamlamıştır. Asker Saime diye anılmıştır.”

“İstiklal Harbi başladığında Darülfünun öğrencisi olan Münevver Saime, Kadıköy Mitingi'nde yaptığı konuşmadan sonra tutuklama emri çıkınca, Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. Garp cephesinde görev aldı ve özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar gösterdi. İzmit'te bir görevi yerine getirirken yaralandıysa da belli etmeden vazifesini yapıp tamamladı. Asker Saime diye anıldı. Kuvvetli bir fikir edebiyatçısı olan Saime, savaş sonrası öğretmenlik yapmıştır.”

Asker Saime'nin Milli Mücadele'ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele'ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, cepheye bulunması cesur olma, mitinglerde konuşma yapması liderlik karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Kılavuz Hatice ve Karakter Güçleri

“Adana ve yöresinde Fransızlara karşı verilen mücadelede yer alan ve milis kuvvetlerine katılan Kılavuz Hatice, 8 Mayıs 1920'de Milli Kuvvetler Pozantı'ya taarruza başladığında, kritik bir duruma düşen Fransızları kandırarak onlara kılavuzluk etmiştir. Hatice Hanım, kılavuzluk yaptığı Fransızlara yanlış yol göstererek Karboğazı'na sokmuş ve boğaza sıkışan Fransızlar Türk askerlerine esir düşmüşlerdir.”

³ Kurnaz, Ş. (2015). Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839 – 1923. İstanbul: Ötüken Yayınları. Kitaptan doğrudan alınmıştır.

“Pozantı’da mücadele etmiştir, 8 Mayıs 1920’de gece Fransız kuvvetlerine Kumcu Veli ile birlikte kılavuzluk ederek, onları Türklerin ateş hattına sokmuştur. Fransızlar, en kritik nokta olan Karboğazi’na sıkıştıklarını ancak gün ışıyınca anlayacaklardır. Bu arada Hatice kaçarak Türk tarafına geçer. Bu şekilde Fransız askerleri esir edilir. Bu hadisedeki rolünden dolayı Kılavuz Hatice olarak anılan bu Türk kadını hakkında fazla bir bilgimiz yoktur.”

Kılavuz Hatice’nin Milli Mücadele’ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele’ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, vatani savunmak için kendi canını tehlikeye atarak Fransızlara kılavuzluk etmesi cesur olma karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Tayyar Rahmiye ve Karakter Güçleri

“Tayyar Rahmiye, Güney cephesinde 9. Tümen’de gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Osmaniye’de Fransız Karargâhı’na saldırı için görevlendirilen müfreme 1 Temmuz 1920’de harekete geçmiştir. Fakat bu arada askerlerde bir duraklama meydana gelmiş, bunun üzerine, “Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da, siz erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten utanmıyor musunuz?” diyerek erkekleri hareketlendiren Tayyar Rahmiye, karargâhın alındığını göremeden şehit düşmüştür.”

“Güney cephesinde 9. Tümen’de gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Osmaniye’de Fransız karargahına saldırı için görevlendirilen müfreme 1 Temmuz 1920’de harekete geçer. Fakat, bu arada askerlerde bir duraklama meydana gelir. Bunun üzerine, “Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da, siz erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten utanmıyor musunuz?” diyerek erkekleri tahrik eden Tayyar Rahmiye karargahın alındığını göremeden şehit düşer. Bu hareket sonrası 80 tüfek, 2 makineli tüfek ele geçirilmiştir.”

Tayyar Rahmiye’nin Milli Mücadele’ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele’ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, cephede bulunması cesur olma, bir müfrezeye komutanlık yapması liderlik ve Milli Mücadele’de şehit düşmesi maneviyat karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Fatma Seher Hanım ve Karakter Güçleri

“Milli Mücadele döneminde silahlı mücadeleye katılıp efsaneleşen kadınlarımız vardır. Bunlardan biri olan Fatma Seher Hanım Erzurumlu Yusuf Ağa’nın kızı, aynı zamanda merhum bir binbaşının da eşidir. Milli Mücadele’de Adana, Dinar, Afyonkarahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire’de asker olarak çalışmıştır. Hatta bir savaş sırasında göğsünden yaralanmıştır.”

“Erzurumlu Yusuf Ağa’nın kızı olan Fatma Seher Hanım, aynı zamanda merhum bir binbaşının da eşidir. Milli Mücadele’de oğlu ile birlikte çarpışmış, İzmit’te görev yapmıştır. Kendisinin de söylediğine göre, I. Dünya Savaşı’nda Edirne’de Yanıkkışla’da çarpışmıştır. Mütareke’den sonra Erzurum’a dönmüştür. Milli Mücadele’de Adana, Dinar, Afyonkarahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire’de asker olarak çalışmıştır. Bunu, gösterdiği evraklar ispatlamaktadır. Hatta, bir savaş sırasında göğsünden yaralanmıştır. Harp tarihi ile ilgili vesikalarda başarılarından söz edilmektedir. Bazı kaynaklar onun Milli Mücadele’ye bizzat Atatürk’le aralarında şöyle bir görüşme geçtikten sonra katıldığını söylüyorlar:

-Paşam, vatani kurtaracak sensin. Bütün millet seni bekliyor. İşte ben de kadın halimle geldim. İş göster, emret.

-Peki ama ne iş görebilirsin? Silah kullanır mısın? Ata biner misin? Harpten, ateşten korkmaz mısın?

-Ata binerim, silah kullanırım, muharebe bana düğün gelir.

Bu görüşmeden sonra Mustafa Kemal’den aldığı emirle Kocaeli’ye göçmen sıfatı ile gelir, köyleri teşkilatlandırır. Muhtelif cephelerde çalışır. Orduda çavuş olarak görev yapar. Cumhuriyet sonrasında madalya ile taltif edilmiştir.”

Fatma Seher Hanım’ın Milli Mücadele’ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele’ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, cephede bulunması cesur olma, köyleri teşkilatlandırması liderlik karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Gördesli Makbule ve Karakter Güçleri

“Yunanlılar Sakarya Muharebesi’ni kaybederek Afyon mevzilerine çekildiklerinde, bir taraftan da Halil Efe’nin Gördes-Sındırgı-Akhisar bölgesinde faaliyet gösteren çetesinin saldırıları ile karşılaşmışlardır. Bunların içinde Halil Efe’nin karısı Gördesli Makbule Hanım da vardır. 1921’de evlendikten hemen sonra kocasıyla birlikte bir çete örgütlemiştir. Bu çete, birkaç ay boyunca düşmanı hayli hırpalamıştır. Makbule Hanım, daha bir yıllık evli iken eşinin yanında Milli Mücadele’ye katılmıştır. 16 Mart 1922’de Kocayayla’daki bir çatışmada askerlere cesaret vermek için hızla öne atılınca şehit düşmüştür.”

“Yunanlılar Sakarya muharebesini kaybederek Afyon mevzilerine çekildiklerinde, bir taraftan da Halil Efe’nin Gördes, Sındırgı, Akhisar havalisinde faaliyet gösteren çetesinin saldırıları ile karşılaşıyorlardı. Bunların içinde Halil Efe’nin karısı Makbule Hanım da vardı. Makbule Hanım, daha bir yıllık evli iken eşinin yanında mücadeleye atılmıştır. 16 Mart 1922’de Kocayayla’daki bir çatışmada çeteye cesaret vermek için kızla öne atılınca şehit düşmüştür.”

Gördesli Makbule'nin Milli Mücadele'ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele'ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, çete saldırıları ile mücadele etmesi cesur olma, kocası ile birlikte çete örgütlemesi liderlik ve şehit düşmesi maneviyat karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Binbaşı Ayşe ve Karakter Güçleri

“Ayşe Çavuş (Ayşe Binbaşı) 15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edilince, ilk karşı koyma hareketine silahla katılmıştır. Yunanlılar İzmir'e hâkim olunca Aydın'a geçmiştir. İki oğlunu şehit vermiş, Salihli'de Yunanlılarla mücadelesi sırasında “çavuşluk” rütbesini almıştır. Büyük Taarruz'da Mürsel Paşa fırkasında Ahır dağlarından düşman gerilerine sarkma görevi verilmiştir. İzmir'e ilk giren kıtalar arasında o da vardır. Fakat bu sırada sol bacağı kırılmıştır. İzmir Hastanesi'ne yatırılmıştır. Bu hastanenin raporunda, kocasının intikamını almak için onun hatırası olan mücevherleri satarak at, mavzer, elbise v.s aldığı ve mücadeleye katıldığı belirtilmiştir. Milli Mücadele sonrası İzmir'e yerleşen Ayşe Çavuş İzmir'de hastalanmış, İzmir Valisi tarafından 24 Eylül 1941'de Dâhiliye Vekâleti'ne yazılan bir yazıda “Mücahit Ayşe Çavuş'un tedavi altına alındığı” bildirilmiştir. Ayşe Çavuş'un yüzbaşılık ve binbaşılık rütbelerini ne zaman ve nasıl aldığı, bu rütbelerin fahri olarak mı verildiği konusunda kesinlik yoktur. Ayşe Çavuş'un ölüm tarihi ile ilgili bilgiler tutarlı değildir.”

“Selanikli olan Binbaşı Ayşe, Büyük harpte Kafkas cephesinde yaralanarak ölen kocasının intikamını almak için yemin etmiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edilince, ilk karşı koyma hareketine o da silahla katılmıştır. Yunanlılar İzmir'e hakim olunca Aydın'a geçmiş, çete kurmuş, sonra da çetesiyle birlikte Köpekçi Nuri çetesine katılmıştır. Aydın muharebesinden sonra Koçarlı'ya çekilmişler ve bundan sonra devamlı Milli Mücadele'de görev almışlardır. Büyük Taarruz'da Mürsel Paşa fırkasında, Ahır dağlarında düşman gerilerine sarkmaya memur edilmiştir. İzmir'e ilk giren kıtalar arasında o da vardır. Fakat bu sırada sol bacağı kırılmıştır. İzmir Hastanesi'nde yatmıştır. Bu hastanenin raporunda, kocasının intikamını almak için onun hatırası olan mücevherleri satarak at, mavzer, elbise vs. aldığı ve mücadeleye katıldığı, binbaşılığa kadar yükseldiği belirtilmektedir.”

Binbaşı Ayşe'nin Milli Mücadele'ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele'ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, İzmir'in işgalinde karşı koyma hareketine katılması cesur olma, çete kurması liderlik ve mücevherlerini vatan savunması için satması iyi yüreklilik karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Nezahat Hanım ve Karakter Güçleri

“Nezahat Onbaşı, 70. Alay Komutanı Hafız Halid Bey’in kızıdır. Hafız Halid Bey eşi ölünce, 8 yaşındaki kızı Nezahat’ı yanına alarak, I. Dünya Savaşı’na katılmıştır. Babasının yanında muharebeden muharebeye koşan küçük Nezahat, 12 yaşında Onbaşı rütbesini almıştır . Milli Mücadele devam ederken Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 30 Ocak 1921’deki 140. toplantısında Bursa Meb’usu Operatör Emin Bey Nezahat Hanım’ın İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmesi için önerge vermiştir. Önerge, o günkü oturumda kabul edilerek gereği yapılmak üzere Başkanlık Divanı’na gönderilmiştir.”

“Gördes ve İnönü meydan muharebelerinde çarpışmalara katılan 70. Alay komutanı Hafız Halit Bey’in kızıdır. 8 yaşında öksüz kalan Nezahat, babasıyla cephelerde dolaşmıştır. Askerlere sürekli hizmet etmiş, cesaret vermiştir. Büyük Millet Meclisi’nin 30 Ocak 1921 tarihli 140. Oturumunda, Bursa milletvekili Emin Bey, yüzden fazla düşman öldürmüş olan bu çocuğa madalya verilmesini teklif eder. İzmir milletvekili Hamdi Namık Bey ise, küçük bir çocuğa İstiklal Madalyası verilmesinin uygun olmadığını, büyüyünce ona çeyizini sağlayacak bir hediye verilmesini teklifinde bulunur. Tunalı Hilmi ise ona mir-i miran (tuğgeneral) rütbesi verilmesini ister. Ancak, tekliflerin kabul edilip edilmediğini bilmiyoruz.”

Nezahat Hanım’ın Milli Mücadele’ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele’de cephedeki askerlere hizmet ve cesaret vermesi takım çalışması ve liderlik, cephede bulunması cesur olma karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Süreyya Sülün Hanım ve Karakter Güçleri

“Süreyya Sülün Hanım, Van’ın Ereğ Kasabası’nda 500 kişiye emir ve komuta etmiştir. Çarpışarak Karaköse’ye kadar gelmiş, Murat Irmağı boylarında 1,5 ay düşmana geçit vermemiştir. Karaköse’deki Ziverbey Taburu’na katılmış, yaralanınca Erzurum’a dönmüştür. Sonraki yıllarda, Erzincan Askeri Ortaokulu’nun Matematik Öğretmeni Şerafettin Bey’in eşi Sıdıka Hanım’ın evini basan eşkiyayı tek başına püskürtmüştür.”

“Van’da doğmuştur. Ereğ kasabasında 500 kişilik bir çeteye katıldı. Çarpışarak Karaköse’ye geldiler. Murat ırmağı boylarında 1,5 ay kadar çarpıştılar. Karaköse’de Ziverbey taburuna katıldı, yaralanınca Erzurum’a döndü.”

Süreyya Sülün Hanım’ın Milli Mücadele’ye katkısını içeren yukarıdaki alıntı metinler incelendiğinde Milli Mücadele’ye gönüllü olarak katılması takım çalışması, çeteye katılması cesur olma, katıldığı 500 kişilik çeteyi emir komuta etmesi liderlik karakter güçlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında Milli Mücadele'ye katkıları incelenen dokuz kadın kahramanın öne çıkan karakter güçleri ve göstergeleri yukarıda tek tek belirtilmiştir. Aşağıdaki tabloda ise kadın kahramanların öne çıkan karakter güçleri bir arada değerlendirilerek sunulmuştur:

Tablo: Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının Öne Çıkan Karakter Güçleri

KARAKTER GÜCÜ	KADIN KAHRAMAN
Takım Çalışması	Halide Edip
	Asker Saime
	Kılavuz Hatice
	Tayyar Rahmiye
	Fatma Seher Hanım
	Gördesli Makbule
	Binbaşı Ayşe
	Nezahat Hanım
	Süreyya Sülün Hanım
Cesur Olma	Halide Edip
	Asker Saime
	Kılavuz Hatice
	Tayyar Rahmiye
	Fatma Seher Hanım
	Gördesli Makbule
	Binbaşı Ayşe
	Nezahat Hanım
	Süreyya Sülün Hanım
Liderlik	Halide Edip
	Asker Saime
	Tayyar Rahmiye
	Fatma Seher Hanım
	Gördesli Makbule
	Binbaşı Ayşe
	Nezahat Hanım
	Süreyya Sülün Hanım
Maneviyat	Tayyar Rahmiye
	Gördesli Makbule
İyi Yürekli	Binbaşı Ayşe

Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının öne çıkan karakter güçlerine ilişkin yukarıdaki tablo incelendiğinde, bu çalışma kapsamında Milli Mücadele'ye katkıları incelenen dokuz kadın kahramanının öne çıkan karakter güçlerinin takım çalışması, cesur olma ve liderlik olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının öne çıkan karakter güçlerini belirlemektir. Bu doğrultunda Kurnaz'ın (2015) kitabında yer alan dokuz kadın kahramanın Milli Mücadele'ye katkılarına ilişkin iki kaynaktan metinler alıntılanmıştır ve bu alıntı metinlere dayalı olarak öncelikle kadın kahramanların karakter güçleri tek tek belirlenirken daha sonra katkıları incelenen kadın kahramanlarının tamamında ortak olarak öne çıkan karakter güçleri belirlenmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre bu çalışmada Milli Mücadele'ye katkıları incelenen kadın kahramanların öne çıkan karakter güçleri şu şekildedir: Halide Edip takım çalışması, cesur olma, liderlik; Asker Saime takım çalışması, cesur olma, liderlik; Kılavuz Hatice takım çalışması ve cesur olma; Tayyar Rahmiye cesur olma, takım çalışması, liderlik ve maneviyat; Fatma Seher Hanım cesur olma, takım çalışması, liderlik; Gördesli Makbule cesur olma, takım çalışması, liderlik, maneviyat; Binbaşı Ayşe cesur olma, iyi yüreklilik, takım çalışması, liderlik; Nezahat Hanım cesur olma, takım çalışması, liderlik; Süreyya Sülün Hanım cesur olma, takım çalışması ve liderlik. Milli Mücadeleye katkıları incelenen kadın kahramanların öne çıkan karakter güçleri ise cesur olma, takım çalışması ve liderliktir.

Bu çalışmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak bu çalışma kapsamında yalnızca Kurnaz'ın (2015) kitabında yer alan Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanları ele alınmıştır. Bu kitapta yer almayan kadın kahramanlar da bulunmaktadır. Diğer kadın kahramanların katkılarını inceleyen çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmada ele alınan kadın kahramanların Milli Mücadele'ye katkıları iki kaynaktan yer alan metinlere dayalı olarak incelenmiştir. Farklı kaynaklarda yer alan bilgiler ve her bir kahramanının biyografisini detaylı şekilde ele alınan metinlere dayalı olarak karakter güçlerini araştıran çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmada Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının öne çıkan karakter güçleri belirlenmiştir. Özellikle karakter ve değer eğitimi faaliyetleri çerçevesinde cesur olma, takım çalışması ve liderlik karakter güçlerine yönelik olarak Milli Mücadele Dönemi Kadın Kahramanlarının biyografilerinden yararlanılabilir.

Kaynakça

- Bandura, A. (1977). **Social Learning Theory**. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Cansız Aktaş, M. (2015). **Nitel Veri Toplama Araçları**. Mustafa Metin (Ed.) Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: PEGEMA
- Çavdar, D. (2015). **Milli Mücadele’de Kahraman Türk Kadınları**, TÜRKTOB, 4, 62-65
- Ekşi, H. (2003). **Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları**. Değerler Eğitimi Dergisi, 1(1), 79-96.
- Er, H. ve Şahin, M. (2012). **Sosyal Bilgiler Dersinde Biyografi Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri**. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. 10 (1), 75-96.
- Kurnaz, Ş. (2015). **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839 – 1923**. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Peterson, C. ve Seligman, M. (2004). **Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification**. Washinton, DC: American Psychological Association.
- Sanchez, T. R. (1998). **Using stories about heroes to teach values**.
- Seligman, M. E., & Csikszentmihalyi, M. (2000). **Positive psychology: An introduction** (Vol. 55, No. 1, p. 5). American Psychological Association.
- Şahin, C. Ve Şahin, M. (2013). **Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**. NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(2013) 53-71
- Şimşek, A. (2006). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Hikâye’ye Yönelik Öğrenci Görüşleri**. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 26 (1), 187-202.
- Tokcan, H. ve Kolyiğit, E. (2017). **Türk Tarihinde Yer Alan Önemli Kadın Şahsiyetler Hakkında Öğrenci Bilgi Düzeyleri**. Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 1, 31-41.
- Yazıcı, S. ve Aslan, M. (2011). **Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma: Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ile Öğretmen Adaylarının Kahraman Tercihlerinin Karşılaştırılması Üzerinde Bir Çalışma**. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(4), 2173-2188.

CUMHURİYETİN İLK YILLARI VE SON YILLARINDA ELE ALINAN EĞİTİM KONULARINA MEB DERGİLERİ ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ: MAARİF VEKÂLETİ MECMUASI (1925-28) VE MİLLİ EĞİTİM DERGİSİ (2018-2021)

Dr. Öğr. Üyesi Gönül Türkan DEMİR¹

Sürelî yayımlar, yayımlandıkları dönemlerle ilgili pek çok konuda aydınlatıcı bilgiler içeren önemli kaynaklardır. Gelişen teknoloji sayesinde basılı ortamdan dijital ortama aktarılmasıyla birlikte taşıdıkları önemde bir değişiklik olmamış hatta yayınlara erişimin kolaylaşması sonucunda etki alanları genişlemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında dönemin özelliklerine uygun olarak farklı alanlarda çok sayıda sürelî yayın olduğu görülmektedir. Özellikle eğitimle ilgili sürelî yayımlar hem sayı olarak hem de içerik olarak oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde de sürelî yayımların geçerliliğini devam ettirdiği ve bilimsel çalışmalar açısından büyük önem taşıdığı görülmektedir. Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1925-28 yılları arasında çıkartılan Maarif Vekâleti Mecmuasının 16 sayısı ile yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmaya devam eden Milli Eğitim Dergisi'nin 2018-2021 yılları arasında yayınlanan 16 sayısı incelenecektir. Cumhuriyetin ilk yılları ve günümüzde MEB tarafından yayınlanan dergilerde ele alınan konuların ortaya konulması ve böylece cumhuriyet eğitiminin günümüzde geldiği noktanın anlaşılması amaçlanmaktadır. Çalışma doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilen nitel bir araştırmadır. Çalışmada iki derginin toplam 32 sayısı incelenmiş, Maarif Vekâleti Mecmuasında 242, Milli Eğitim Dergisinde 311 makale olduğu tespit edilmiştir. Bu makaleler Nvivo 9 paket programı kullanılarak temalara göre kodlanmıştır. Veri analizinde betimsel analiz yöntemi uygulanmış, bulgular Miles&Huberman yöntemine uygun olarak görselleştirilerek verilmiştir. Betimsel analiz sırasında dergilerde yayınlanmış olan makaleler konularına göre raporlar, kanunlar-talimatnameler, eğitim-öğretim ve yazarlar olarak dört ana tema altında incelenmiştir. Araştırma sonucunda cumhuriyetin ilk yıllarında ele alınan konular ve günümüzde ele alınan konuların tespit edilmesi yoluyla eğitimde beklenen hedeflere ulaşılma durumu ve geline noktanın ortaya konulması beklenmektedir.

1 Dr. Öğr. Üyesi Gönül Türkan DEMİR, Amasya Üniversitesi, Türkiye, Amasya, gonul_2818@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Süreli Yayınlar, Maarif Vekâleti Mecmuası, Milli Eğitim Dergisi, Cumhuriyet, Türk Eğitim Tarihi

Giriş

İnsanın yaratılışı gereği sosyal bir varlık olması nedeniyle iletişim, ilk insanlardan günümüze kadar insanlık tarihinin en vazgeçilmez ihtiyaçlarından birisi olmuştur. Tarih boyunca insanlar bilgi birikimlerini yaşadıkları çağın şartlarına uygun şekillerde birbirleriyle paylaşmanın yolunu bulmuştur. Yazının olmadığı tarih öncesi dönemlerde mağara resimleri, duman ve ateş kullanarak haberleşen insanlar, yazının icadıyla birlikte haberleşme araçlarını da geliştirmişlerdir. Dünya üzerinde insan varlığının olduğu tüm coğrafyalarda ve tüm zamanlarda her toplum kendine ve zamanına uygun olan iletişim araçlarını kullanmıştır (Arı, 2018).

Yazılı kültürün ve teknik bilginin gelişmesiyle birlikte haberleşmenin ve iletişimin 18. yüzyıldan itibaren daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur. İlkçağlardan itibaren kullanılan baskı tekniklerinin 18. yüzyılda meydana gelen bilim ve teknik gelişmeler sonucunda geliştirilmesi ve matbaacılığın daha teknik, daha hızlı ve çok sayıda basım yapabilecek düzeye gelmesiyle birlikte matbaalarda basılan eserlerde de çeşitliliğin arttığı görülmektedir (Arı, 2018).

Basılı yayınlarda meydana gelen bu çeşitlilikle birlikte belirli aralıklarla yayınlanan gazeteler ve dergiler toplumlar tarafından hızla kabul görmüş ve kitlesel haberleşmenin önemli araçları haline gelmiştir. Bu noktada süreli yayınların toplum üzerindeki etkileri ve toplumun süreli yayınlar üzerindeki etkisinde karşılıklı bir etkileşim olduğunu düşünmek mümkündür. Bilim ve teknik alanındaki gelişmeler sonucunda dünya coğrafi keşiflerden itibaren hızlı bir değişim içine girmiştir. Toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda meydana gelen değişimler sonucunda bilginin yayılması ve haberleşme ihtiyacında artış olduğu görülmektedir. Süreli yayınların ortaya çıkışının da toplumsal alanda meydana gelen bu değişim ve dönüşümler sonucu olduğu ancak aynı zamanda süreli yayınlar aracılığı ile bir toplulukta yaşanan değişim ve dönüşümlerin çok daha hızlı bir şekilde diğer topluluklara ve dünyaya yayılması gerçekleşmiştir (Tekin v Işık Bostancı, 2021).

Süreli yayınlar, milletlerin düşünce ve kültür yapısının oluşmasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu durumun en önemli nedeni bir toplumda ortaya çıkan yeni düşünce ve kültürel öğelerin kitaplardan önce süreli yayınlar aracılığıyla insanlara tanıtılması ve tartışmalar başlatmasıdır. Toplumun şekillenmesinde oldukça önemli bir yere sahip olan süreli yayınların Türk tarihindeki gelişimi incelendiğinde Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi ile başlayan batılılaşma hareketleri sürecinde Avrupa'nın örnek alınmasıyla birlikte yaygınlaştığı görülmektedir. Bu dönemde yayınlanan süreli yayınların içerikleri incelendiğinde bilim, tarih, felsefe gibi bilimlerle birlikte sosyal ve kültürel bilgileri de kapsayan bir içerikle karşılaşılmaktadır (Şen, 2008).

Bu süreçte yaygınlaşan ve toplum tarafından kabul gören süreli yayınların II. Meşrutiyet Döneminden itibaren Türk kültür ve düşünce hayatının şekillenmesinde büyük bir etki oluşturduğu görülmektedir. Bu dönemde felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi bilim dallarına olan ilginin toplumun genelinde artmaya başladığı görülmektedir. Bu ilginin oluşmasında Batı tarzı düşünce yapısının öğrenilmeye başlamasının yanında Tanzimat Döneminden itibaren yayınlanan süreli yayınların oluşturduğu okuyucu kitlesinin yaygınlaşması da büyük katkı sağlamıştır. Yeni düşünce ve fikirlerin ülkeye getirilmesinde süreli yayınlar dönemin aydınları tarafından etkili bir biçimde kullanılmıştır (Demir, 2017a).

İlerleyen dönemlerde sayıları artmaya başlayan süreli yayınların belli konulara odaklanmaya başladıkları görülmektedir. II. Meşrutiyet Döneminde önemli değişimlerin yaşandığı eğitim alanında da süreli yayınlar oldukça önemli bir yer taşımaya başlamıştır. Özellikle dönemin önde gelen eğitimcileri *Tevfik Fikret*, *Satı Bey*, *İsmail Hakkı Baltacıoğlu*, *Emrullah Efendi*, *Ziya Gökalp*, *Kazım Nami*, *Selim Sırrı* gibi isimlerin ve öğretmenlerin çıkardıkları çok sayıda süreli yayın olduğu görülmektedir. *Mirat-ı Maarif*, *Tedrisat-ı İptidaiye*, *Terbiye ve Oyun*, *Terbiye Mecmuası*, *Yeni Mektep*, *Yeni Fikir* bu dönemde yayınlanmış önemli süreli yayınlardandır. Bu yayınlar hem İstanbul'da hem de taşrada etki göstermekle kalmamış pek çoğu Cumhuriyetin ilk yıllarında da etkin bir şekilde devam ettirilmiştir (Akyüz, 2018).

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci Türk milletinin vermiş olduğu büyük mücadelenin başarıya ulaşmasıyla sona ermiş oldukça zorlu bir dönemdir. Kurtuluş Savaşı devam ederken gerçekleştirilen I. Maarif Kongresi yeni kurulacak devletin eğitim anlayışının belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Bozkurt, 2020). Mustafa Kemal'in cepheden gelerek açılışını yaptığı kongrede katılımcılardan "Türkiye'nin milli maarifini kurmalarını" istemiş olması hem milli mücadeleye duyduğu güveni hem de eğitime verdiği önemi göstermektedir (Akyüz, 2018). Mustafa Kemal yapmış olduğu açılış konuşmasında yeni bir insan tipi yetiştirmenin önemi üzerinde durmuş, bu insan tipinin, milli bir eğitim almış ve inandığı en temel değerini milli varlığını korumak olması gerektiğini belirtmiştir. Kongre savaş nedeniyle erken dağılmış olsa da yapılan çalışmalar cumhuriyet dönemi eğitiminin temelini oluşturmuştur (Demir, 2017a; Akyüz, 2018).

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki yıllarda gerçekleştirilen inkılap hareketleri ile cephede kazanılan savaş, medeni bir toplum ve çağdaş bir ülke oluşturma gayesine dönüşmüştür. Siyasi, ekonomik, hukuksal, sosyal ve kültürel alanlarda yapılan inkılaplarla temelleri atılan çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturulmasında en önemli görev de yine Mustafa Kemal tarafından öğretmenlere ve eğitimcilere verilmiştir. Yeni nesillerin cumhuriyetin istediği değerlere ve niteliklere sahip olabilmeleri için büyük bir eğitim seferberliği gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çağdaşlaşma çabalarında süreli yayınların yine etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet döneminin önemli eğitimcilerine bakıldığında pek çoğunun II. Meşrutiyet Döneminde de etkin bir şekilde çalışan isimler oldukları görülmektedir. *Mustafa Şekip Tunç*,

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Sadrettin Celal Antel, Nafi Atuf Kanus, Hasan Ali Yücel, Faik Reşit Unat, Kazım Nami Duru, İsmail Hakkı Tonguç ve daha pek çok isim yeni devletin eğitiminin şekillenmesinde etkili olmuştur. Cumhuriyet dönemi eğitim dergileri incelendiğinde de bu dergilerin pek çoğunun yayınlanmasında bu isimlerin katkılarını görmek mümkündür. *Tedrisat Mecmuası, Muallimler Mecmuası, Muallimler Birliği, Terbiye, Maarif Vekâleti Mecmuası* gibi çok sayıda eğitim dergisinin başta inkılaplar olmak üzere yapılan yeniliklerin ve cumhuriyet vatandaşı kimliğinin halka ulaşmasında önemli bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Demir, 2017a; Hesapçıoğlu ve Deniz, 2008).

Günümüzde iletişim, bilgisayar ve internet gibi gelişmelerin bir yansıması olarak basın yayın organlarında dijital ve çevrimiçi platformlara hızlı bir geçiş sağlanmıştır. Bu hızlı geçişte süreli yayınlarda çevrimiçi olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bu durum süreli yayınların yukarıda bahsedilen toplumsal etkilerini azaltmamış aksine, süreli yayınlara ulaşımı kolaylaştırdığı için etki alanlarını daha da genişletmiştir. Çevrimiçi dergi platformları, uluslararası indeksler aracılığı ile artık her alanda yapılan bilimsel ve kültürel çalışmalara okuyucuların ulaşması kolaylaşmış ve böylece bilginin yayılma hızı ve kapsamı genişlemiştir (Demiray ve Gürcan, 2005).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Süreli yayınlar ilgi alanlarına göre yayınlandıkları dönemin fikir, sanat, düşünce, bilim ve kültür özelliklerini yansıtan, toplumda tartışılan konulara ışık tutan önemli araçlardır. Bu yayınların içeriklerinin incelendiği çalışmalar yayının ilgi alanıyla ilgili döneminin bilgi birikiminin, yenilik ve gelişmelerinin anlaşılması, toplumun o konuyla ilgili merak ve ihtiyaçlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan Maarif Vekâleti Mecmuası ve günümüzde yayın hayatına devam eden Milli Eğitim Dergisi incelenmiştir. Yapılan incelemeler de dergilerin içerikleri doğrultusunda her derginin kendi döneminin özellikleri dikkate alınarak değerlendirmesinin yapılması ve cumhuriyetin ilk yılları ile günümüzde ele alınan konuların, tartışılan meselelerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın amacı kesinlikle iki dergiyi ve içeriklerini kıyaslamak ve kıyas üzerinden bir sonuca ulaşmak değildir. Ulaşılmak istenen sonuç cumhuriyetin ilk yıllarında dönemin eğitimcilerinin üzerinde yoğunlaştıkları noktaları tespit etmek ve günümüzde eğitimcilerin tartışma ve araştırma alanlarını karşılaştırmaktır. Bu karşılaştırmaların Türk eğitim sisteminin felsefi temellerine yeni bakış açıları getirmesi beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

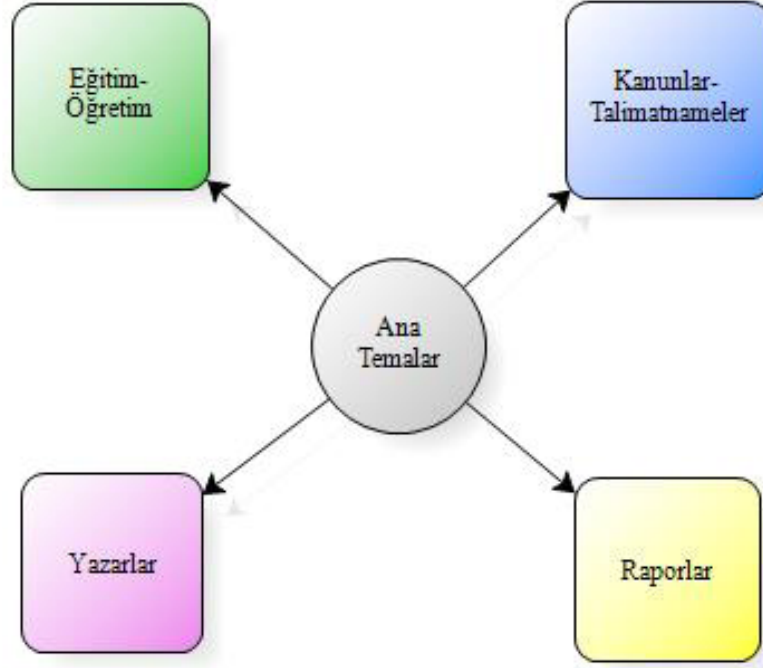
Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1925-28 yılları arasında çıkartılan Maarif Vekâleti Mecmuasının (MVM) 16 sayısı ile yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmaya devam eden Milli Eğitim Dergisinin (MED) 2018-2021 yılları arasında yayınlanan 16 sayısının inceleneceği bu çalışma, doküman incelemesi yöntemi ile tasarlanmış nitel bir araştırmadır. Doküman incelemesi nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi olarak kullanılabilirdiği gibi tek başına bir araştırma yöntemi olarak da kullanılabilir. Doküman incelemesi, tarih ve eğitim tarihi araştırmalarında da sıklıkla araştırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Doküman incelemesini yaparken araştırmacılar tarafından takip edilmesi gereken, dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma aşamalarına bu araştırma sürecinde de uyulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada incelenen dergilerden Maarif Vekâleti Mecmuasının 1925-1928 yılları arasında yayınlanmış olan 16 sayısının tamamına Hakkı Tarık Us Koleksiyonundan dijital olarak ulaşılmıştır. Milli Eğitim Dergisinin 2018-2021 yılları arasında yayınlanan 16 sayısına ise dergipark üzerinden yine dijital olarak ulaşılmıştır. Ulaşılan dergilerin ilk olarak sayılarına göre içindekiler listesi oluşturulmuştur. Böylece Maarif Vekâleti Mecmuasında 16 sayıda toplam 242 makale, Milli Eğitim Dergisinde ise 16 sayıda 311 makale olduğu tespit edilmiştir. Makalelerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından ilk olarak tüm makale başlıkları okunmuş ve raporlar, kanunlar-talimatnameler, eğitim-öğretim ve yazarlar şeklinde dört ana tema belirlenmiştir. Bu temaların Miles&Huberman yöntemine uygun olarak alt kodlara ayrılması ve analizlerin yapılması için QSR Nvivo 9 nitel analiz programı kullanılmıştır. Miles&Huberman modeline uygun olarak verilerin azaltılması, verilerin sunulması, sonuçların biçimlendirilmesi süreçleri dikkate alınmıştır (Baltacı, 2017). Analizler sonucunda ulaşılan makaleler/yazılar bulgular kısmında belirlenen temalara uygun olarak ayrı ayrı verilmiştir. Bu kısımda ilgili temadaki makalelerin dergilere dağılım frekansları ve toplam sayıları da tablolarla gösterilmiştir. Analizler yapılırken bir makale uygun olduğu birkaç tema içerisine dâhil edilmiştir.

Bulgular

Çalışmada incelenen Maarif Vekâleti Mecmuası ve Milli Eğitim Dergisinde yer alan makaleler dört ana tema altında incelenmiştir. Bu temalar şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Çalışmada Kullanılan Ana Temalar

Dergilerde yer alan makaleler başlıklarından yola çıkılarak şekil 1'de gösterilen temalar içine dağıtılmıştır. Bu temalara ait makalelerin dergilere dağılımını gösteren frekans değerleri tablo 1'de verilmiştir.

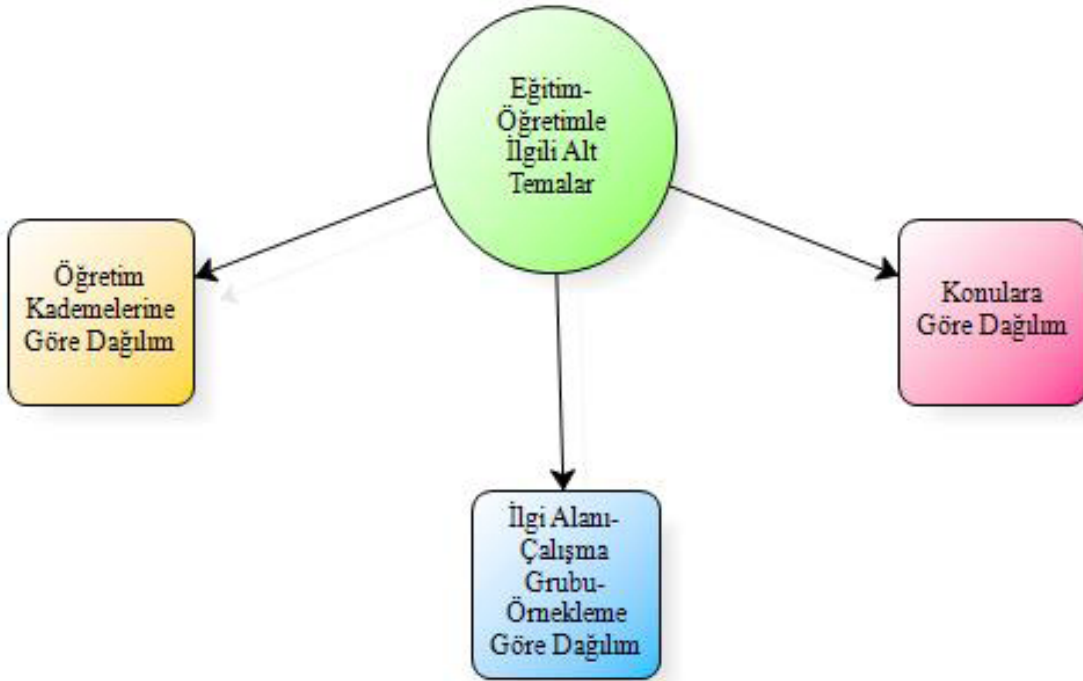
Tablo 1. Dergilerde Yer Alan Makalelerin Ana Temalara Dağılımı

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi	Toplam
Eğitim-Öğretim	142	307	449
Kanunlar - Talimatnameler	59	4	63
Raporlar	42	0	42
Yazarlar	65	311	376

Tablo 1’de görüldüğü gibi eğitim-öğretim konularına giren 449 makale olduğu tespit edilmiştir. Raporlar teması ile ilgili Milli Eğitim Dergisinde herhangi bir makaleye rastlanmamıştır. Ancak Maarif Vekâleti Mecmuasında bu temayla ilgili 42 makale olduğu anlaşılmaktadır. Bu makaleler incelendiğinde dönemin yerli ve yabancı önemli eğitimcileri tarafından hazırlanan çeşitli konularda Maarif Vekâleti’ne sunulan raporlar olduğu anlaşılmaktadır. Kanunlar ve Talimatnameler temasıyla ilgili olarak da MVM’da 59 makale tespit edilmişken, MED’de 4 makale tespit edilmiştir. Bu makalelerin içerikleri incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yeni çıkartılan ya da değişiklik yapılan kanunlar ya da talimatnamelerle ilgili oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca yine kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişikliklerle ilgili dönemin eğitimcilerinin görüş ve değerlendirmelerinin yer verildiği makaleler de bu temaya dâhil edilmiştir. MED’de yer alan 4 makalede de yine kanun ve yönetmelik değişikliklerinin konu edildiği görülmüştür.

Çalışmada incelenen makaleler eğitim-öğretim ana teması altında üç alt temaya ayrılmıştır. Daha sonra bu temalarla ilgili kodlamalar yapılmıştır. Eğitim-öğretim temasının alt temaları şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Eğitim-Öğretim Temasıyla İlgili Alt Temalar

Şekil 2’de görüldüğü gibi eğitim-öğretimle ilgili makaleler konularına göre, ilgi alanı/ çalışma grubu/örnekleme göre ve öğretim kademelerine göre üç alt tema içinde incelenmiştir. Her iki dergide de konularına göre makalelerin dağılımları tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Eğitim Öğretimle İlgili Makalelerin Konularına Göre Frekans Dağılımları

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi	Toplam
Beden Eğitimi Öğretimi	3	5	8
Bilgisayar Öğretimi		2	2
Coğrafya Öğretimi	1	4	5
Covid-19		45	45
Değer-Karakter Eğitimi		9	9
Ders Kitapları	6	14	20
Diğer konular		27	27
Din - Ahlak Eğitimi	1	2	3
Eğitim	47	37	84
Eğitim Yönetimi	7	23	30
Felsefe eğitimi		1	1
Fen Bilgisi Öğretimi	2	17	19
Karşılaştırmalı Eğitim	43	7	50
Matematik Öğretimi		12	12
Mesleki Eğitim	23	3	26
Müfredatlar	4	22	26
Müzik Öğretimi	2	3	5
Öğretmen Eğitimi	6	17	23
Özel Eğitim	1	9	10
PDR	6	25	31
Resim Öğretimi		3	3
Sosyal Bilgiler Öğretimi		24	24
Tarih Öğretimi		1	1
Türkçe Öğretimi		30	30
Uzaktan eğitim		28	28
Üstün Zekâlılar Eğitimi		31	31
Vatandaşlık Eğitimi	3	7	10
Yabancı Dil Öğretimi	2	11	13
Toplam	157	419	576

Tablo 2 incelendiğinde eğitim öğretimle ilgili konularda kodlama yapılırken daha çok günümüzde eğitim bilimlerinin genel konu alanları dikkate alınmıştır. MVM dergisinde yer alan eğitim ve öğretimle ilgili makalelerin de içeriklerinin bu kodlarla uyumlu olduğu görülmüştür. Tabloda ilk göze çarpan eğitim konulu makalelerin hem MVM hem de MED’de oldukça fazla olduğudur. Eğitim kodu altında kabul edilen makalelerde diğer kodlarla doğrudan ilişkilendirilemeyen, eğitimin genel amaçları, eğitimden beklentiler, eğitimdeki değişimler gibi konuları işleyen makaleler bulunmaktadır. İki dergideki makaleler karşılaştırıldığında karşılaştırmalı eğitim konulu çalışmalarda önemli bir fark olduğu görülmektedir. Günümüzün de en önemli çalışma alanlarından olan karşılaştırmalı eğitim konularında MED’de 2018-2021 arasında 7 makale yayınlandığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise karşılaştırmalı eğitim konusunda 43 makale yayınlandığı tespit edilmiştir. Mesleki eğitim konusunda da cumhuriyetin ilk yıllarında daha fazla makaleye yer verildiği görülmektedir. Buna karşılık bilgisayar öğretimi, covid-19, uzaktan eğitim gibi günümüzün güncel konuları MVM’de tespit edilememiştir. Ayrıca tablo 2 incelendiğinde günümüzde dersler özelinde çok daha fazla çalışma yapıldığını görmek mümkündür.

Tablo 3. Eğitim Öğretimle İlgili Makalelerin İlgili Alanı/Çalışma Grubu/Örneklemlerine Göre Frekans Dağılımı

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi	Toplam
Akademisyenler		5	5
Öğrenciler	1	88	89
Öğretmen Adayları		33	33
Öğretmenler		75	75
Sürelî Yayınlar	8	2	10
Veliler		16	16
Yöneticiler		12	12
Toplam	9	231	240

Tablo 3 incelendiğinde dergilerde yer alan makalelerin ilgi alanları, çalışma grupları ya da örneklemlerine göre dağılımları görülmektedir. Bu tabloda MVM için özellikle incelenen makalelerin konularında spesifik olarak belirtilmiş bir gruptan bahsedilenler uygun koda dahil edilmiştir. Dönemin özellikleri düşünüldüğünde genel mahiyetteki yazıların daha çok olması nedeniyle bu tabloda MVM ile ilgili daha az bir tespit yapıldığı anlaşılmaktadır. MED de ise özellikle eğitim bilimlerinde yöntem konusunda ülkemizde geline seviye nedeniyle hemen tüm makalelerde çalışma grubu/örneklem tespit etmek mümkün olmuştur.

Tablo 4. Eğitim Öğretimle İlgili Makalelerin Öğretim Kademelerine Göre Frekans Dağılımı

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi	Toplam
Halk Eğitimi	6	1	7
İlkokul	5	55	60
Lisansüstü		2	2
Lise	2	18	20
Okul Öncesi	1	13	14
Ortaokul	4	47	51
Üniversite	8	43	51
Toplam	26	179	205

Tablo 4 incelendiğinde MVM’de eğitim öğretimle ilgili olan 26 makalede doğrudan öğretim kademelerinin belirlendiği, MED de ise 179 makalenin öğretim kademelerinin net bir şekilde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu dağılıma göre cumhuriyetin ilk yıllarında üniversite eğitimiyle ilgili daha fazla çalışma olduğu günümüzde ise ilkokul kademesiyle ilgili daha fazla çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Tabloda göze çarpan önemli bir noktada halk eğitimi konusunda cumhuriyetin ilk yıllarında 6 makale tespit edilmiş olmasına karşın günümüzde sadece bir makale tespit edilmiştir.

Tablo 5. Kanunlar-Talimatnamelerle İlgili Makalelerin Dağılımı

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi	Toplam
Kanunlar - Talimatnameler	59	4	63

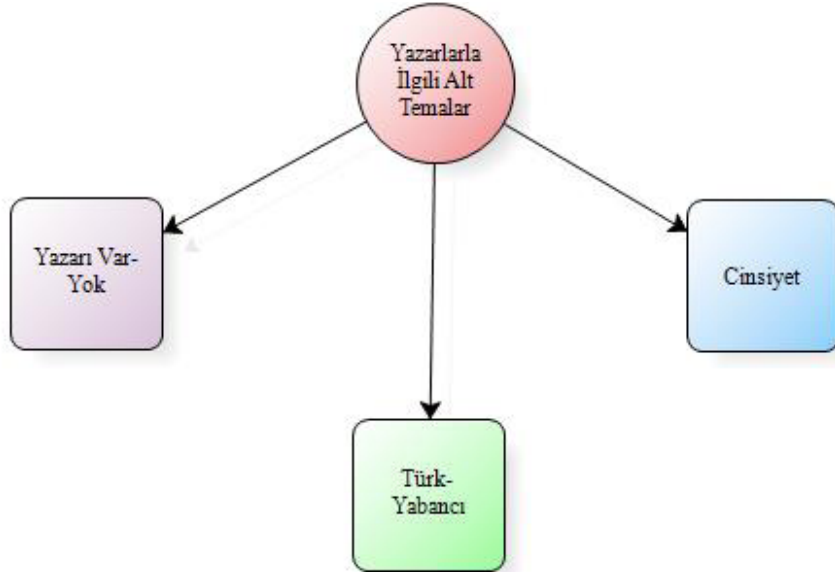
Tablo 5’te görüldüğü gibi MVM’de yayınlandığı dönemde yeni çıkan kanunlar ve talimatnamelerle ilgili 59 makale tespit edilmiş MED de ise sadece 4 makalenin günümüzde yürürlükte olan kanun ya da yönetmeliklerle ilgili olduğu görülmüştür. Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarında MVM milli eğitimle ilgili olan kanun değişikliklerinin ilgililere duyurulması için etkin bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Günümüzde ise bu tarz kanun ve yönetmeliklerle ilgili yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Tebliğler Dergisi yayınlanmakta ve bu tarz değişiklikler ve yenilikler tebliğler dergisi aracılığıyla ilgililere duyurulmaktadır.

Tablo 6. Raporlarla İlgili Makalelerin Dağılımı

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi
Raporlar	42	

Tablo 6’da incelenen dergilerde raporlar başlığı altında yer verilen makaleler görülmektedir. MVM’da dönemin eğitimcileri tarafından eğitim sistemiyle ilgili olarak yerli ve yabancı yazarların hazırladıkları ve Maarif Vekâletine sundukları raporların yayınlandığı tespit edilmiştir. Günümüzde bu tarz çalışmalar incelenen MED sayılarında bulunamamıştır.

Çalışmada incelenen dergilerde yayınlanan yazıların yazarları içinde ayrı bir analiz yapılmıştır. Her iki dergide yer alan yazıların yazarlarıyla ilgili oluşturulan alt temalar şekil 3’te görülmektedir.

Şekil 3. Yazarlarla İlgili Alt Temalar

Şekil 3’te görüldüğü gibi yazarlar temasında yazarının belli olup olmaması, cinsiyet ve Türk ya da yabancı olması şeklinde 3 farklı kodlama yapılmıştır. Kodlamalarla ilgili frekans dağılımları tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Yazarlarla İlgili Alt Temaların Dağılımları

	Maarif Vekâleti Mecmuası	Milli Eğitim Dergisi	Toplam
Var	47	305	351
Yok	92	1	93
Erkek	46	222	269
Kadın	1	182	183
Türk Yazarlar	38	305	343
Yabancı Yazarlar	9		9

Tablo 7’de görüldüğü gibi MVM’de kanunlar, talimatnameler ya da raporlar dışında kalan makalelerin 47 sinin yazarı belli iken 92 yazının yazarıyla ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. İsimleri belli olan 47 yazardan sadece bir tanesinin kadın olduğu diğerlerinin erkek olduğu görülmektedir. MED’de ise yer alan sadece bir makalede yazar bulunmamaktadır. Bu makalenin de Milli Eğitim Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır. MED’de yazarların cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek yazarların 269, kadın yazarların ise 183 olduğu görülmektedir. Burada kodlama yapılırken iki ve daha fazla yazarı olan makalelerde yer alan tüm kadın ve erkek yazarlar ayrı ayrı dâhil edilmiştir. Bu tabloda dikkat çeken en önemli nokta MVM’de 9 farklı yabancı yazarın yazılarına yer verilmiş olmasına rağmen MED’de yabancı yazarlı makale incelenen sayılarda tespit edilmemiştir.

Sonuç

Maarif Vekâleti Mecmuasının 16 ve Milli Eğitim Dergisinin son üç yıldaki 16 sayısında yer verilen makalelerin incelendiği çalışmamızın bulgular bölümü incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- MVM yayınlandığı dönemin özellikleri göz önüne alındığında yeni kurulan cumhuriyetin eğitim sisteminin oluşturulmasında ve sistemle ilgili yapılan yeniliklerin, düzenlemelerin ilgililere duyurulması noktasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bu nedenle derginin içeriğinde kanunlar, talimatnameler ve raporlar gibi remi metinlere oldukça fazla yer verilmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli noktalardan birisi, kanunlar ve talimatnamelerle ilgili olarak hem dönemin Milli Eğitim Bakanlarının hem de önemli eğitimcilerin açıklayıcı ve bilgilendirici yöndeki yazılarının da bulunmasıdır. Yani sadece yeni kanun metinlerinin aynen yayınlanmasıyla kalınmamış aynı zamanda bu kanunları hazırlayanlar tarafından uygulayacak olanlara gerekçeleriyle birlikte açıklamalar yapılmış ve böylece kanunların uygulanması noktasında çıkabilecek sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır.
- Milli Eğitim Dergisinin son üç yıllık sayılarına bakıldığında nicelik olarak daha fazla yayına yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bu makaleler içerisinde doğrudan ilgili dönemde yayınlanmış olan kanun ya da yönetmeliklerle ilgili dört makale tespit edilmiştir. Bu bağlamda kanun ve talimatname metinlerinin tamamının artık çevrimiçi olarak tebliğler dergisi aracılığıyla ilgililere duyurulması bu durumun en önemli nedenlerinden birisidir (<http://tebligler.meb.gov.tr/>).
- MVM’de dönemin yerli ve yabancı eğitimcileri tarafından Milli Eğitim Bakanlığına sunulmuş raporlara özel olarak yer verildiği görülmektedir.

- İncelenen dergilerin eğitim öğretimle ilgili makaleleri karşılaştırıldığında en dikkat çekici sonuçlardan biri MVM'da karşılaştırmalı eğitim çalışmalarına çok fazla yer verilmiş olmasıdır. Bu çalışmalar incelendiğinde İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika, Ermenistan, Çekoslovakya, Bulgaristan, Danimarka, İtalya ve Rusya gibi pek çok ülkenin eğitim sistemiyle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verildiği ve ülkemiz ile karşılaştırmalar yapıldığı anlaşılmaktadır (Demir, 2017b). Milli Eğitim Dergisinin incelenen sayılarında ise karşılaştırmalı eğitim konulu makalelerin daha az olduğu görülmüştür. Bu bağlamda günümüzde karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının kendi içinde önemli bir literatür haline geldiği ve bu nedenle özel olarak bu konuyla ilgili yayın yapan yerli ve yabancı akademik dergilerin artmış olması dikkate değer bir noktadır.
- Bulgular incelendiğinde günümüzde eğitim bilimlerinde uzmanlaşmanın artmış olmasıyla birlikte eğitimin her kademesiyle ilgili daha özel ve derinlemesine çalışmaların yapılmakta olduğu görülmektedir.
- Yazarlar noktasında da günümüzde kadın eğitimcilerin sayısının oldukça artmış olduğunu bu çalışmanın bulguları da göstermektedir. Yazarlarla ilgili dikkat çekici önemli noktalardan birisi ise MVM'da yabancı yazarların yazılarının bulunmasına rağmen MED'de yabancı yazarlı yayının incelenen sayılarda tespit edilmemesidir.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (2018). **Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2018**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Arı, S. (2018). **Kamusal Alanın Oluşumu ve Değişen Görsel Kültür Bağlamında İngiltere ve Fransa’da Süreli Yayınların Doğuşu**. Üniversite Araştırmaları Dergisi, 1 (3), 139-146.
- Baltacı, A. (2017). **Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED) 3(1), 1-15.
- Bozkurt, B. (2020). **Cumhuriyet Türkiye’sinin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları**. Belgi Dergisi, 2 (19), 1748-1765.
- Demir, G.T. (2017a). **Atatürk Dönemi Eğitim Dergilerindeki Sosyal Bilimlerle İlgili Konuların İncelenmesi (1923-1938)**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Demir, G.T. (2017b). **1918-1938 Yılları Arasında Yayınlanan Eğitim Dergilerindeki Karşılaştırmalı Eğitim Makaleleri**. Cumhuriyet International Journal of Education. 6 (1), 15-33.
- Demiray, U. ve Gürcan, H. İ. (2005). **Yayın Etiği Bağlamında Elektronik Yayınlarda Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**. Selçuk İletişim, 4 (1), 5-10.
- Hesapçioğlu, M. ve Deniz, L. (2008). **Eğitim Tarihine İlişkin Süreli Yayınlar**. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 6 (12), 539-552.
- <http://tebligler.meb.gov.tr/>
- Şen, N. (2008). **Tanzimat Devri Periyodikleri ve Dergicilik**. Gazi Türkiyat Türko-
loji Araştırmaları Dergisi, 1 (5), 381-393.
- Tekin, H. Ve Işık Bostancı, I. (2021). **Osmanlı Kadınının Kamusal Alanda Yer Alma Aracı Olarak Süreli Yayınlar: Şehbal Mecmuası Örneği**. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (47), 317-334.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DEMOKRASİ VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİNDE ÖĞRETMEN EĞİTİMİ

Ferhat UTLU

Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet

İnsanın, doğumla kazandığı hak ve hürriyetlerini kullanmasına imkan tanıyan siyasal yönetim, olmasının yanında, bir toplum modeli olarak da kabul edilen “demokrasi”, bireylerin farklılıklarına rağmen birlikte yaşama ortamına kavuşmasının en temel unsurudur. Birey, siyasal olarak görev ve sorumluluklara, hak ve hürriyetlere sahiptir. Türkiye’de vatandaşların hak ve zorunluluk bilinci doğrultusunda politik süreçte oy verme oranı Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça yüksektir. Buna rağmen üst düzeyde siyasi katılım; mesela, sendika, dernek, gibi oluşumlara ve toplantılarına katılma, protesto, dilekçe imzalama, politikacılar ile doğrudan irtibat kurma konularında Avrupa Birliği ülkelerinin çok gerisinde kalmaktadır. Oysa ki sahip olunan hakların korunması için sadece oy vermek yetmemektedir. Demokrasilerde eğitim, sistem ve içerik olarak yalnızca içindeki bireyi etkilemeyi toplumun geleceğini de belirlemektedir. Bundan dolayı, demokrasiyi kavramış ve onu yaşatacak bireylerin yetişmesi için eğitim, büyük önem taşımaktadır Demokrasi ve insan hakları bilincinin kazandırılması ve geliştirilmesinde örgün eğitim programları önemli bir role sahiptir. Örgün eğitim programlarını gerçekleştiren eğitim kurumları, bireylere demokrasi ve insan hakları bilincini kazandıran önemli merkezlerdendir. Sahip olunan hakların bilinmesi ve koruma yöntemleri vatandaşlık eğitimi ile verilmektedir. Vatandaşlık eğitiminde, temel hak ve hürriyetler, demokrasi ve temel unsurları, yönetim, görev ve sorumluluklar, eşitlik, adalet, gibi kavramlar öğretilmektedir. Araştırmalar vatandaşlık eğitiminde konuların, sadece teorik bilgi seviyesinde kaldığını, tutum ve davranışlara çok yansımadığını ortaya koymaktadır. Ancak vatandaşlık eğitiminin amacı bilgi kazandırmanın yanısıra olumlu tutum ve davranışların geliştirilmesi, demokratik değer ve beceriler de kazandırmayı sağlamaktır. Bunun için okullar ve öğretmenler çok sayıda başarılı programlar ve projeler uygulamaktadır. Öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerde drama, örnek olay, tartışma

yöntemlerini kullandıkları gözlemlenmiştir. Buna rağmen istenilen sonuç alınamamıştır. Zira öğretmenler, sınıf dışı etkinlikler konusunda kendilerini yeterli bulmamaktadır. Bundan dolayı öğretmenlerin, öncelikle dersin amaçlarına yönelik farklı etkinlikleri tasarlayabilecekleri yönünde bir hizmetiçi eğitim almaları ihtiyacı doğmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin yaşam tarzları bakımından demokrasiyi yansıtabilmeleri ve örnek olabilmeleri için de demokrasi amaçlı hizmetiçi eğitimlerin artırılması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Eğitim, Öğretmen.

Giriş

Demokrasi; halk anlamına gelen “demos” ile “egemenlik-iktidar” anlamına gelen “krateos” sözcüklerinin birleşimiyle meydana gelmiş, sözlük anlamı itibariyle halkın kendi kendini yönetme biçimi olarak tanımlanan bir kavramdır. Demokrasinin en genel tanımı, halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin halka ait olmasıdır. Bu çerçevede demokrasi iktidarın halkın elinde olmasına vurgu yapan bir kavramdır (Yağcı, 1998, 15; Yeşil, 2002, 5). Abraham Lincoln 1864 yılında verdiği bir söylevde demokrasiyi “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olarak tanımlamıştır. Atatürk ise demokrasiye ilişkin olarak “Demokrasi prensibi, hakimiyete istismar eden vasıta ne olursa olsun esas olarak milletin hakimiyete sahip olmasını ve sahip kalmasını icap ettirir”. “Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hakimiyet halka, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensibi, hakimiyetin millete ait olduğunu, başka yerde olamayacağını iltizam eder. Bu suretle, demokrasi prensibi, siyasi kuvvetin, hakimiyetin menşesine ve meşruiyetine temas etmektedir.” demiştir (Tezcan, 1994). Zaman içinde oluşan tecrübeler demokrasinin daha geniş kapsamlı tanımlara konu olmasını sağlamıştır. Bu kapsamda demokrasi “En üst iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla yapılan özgür seçimlerde temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine imkân veren siyasi sistem” olarak ifade edilmiştir.

Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi, doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi şeklinde görülmektedir (Selvi, 2004; Tezgel, 2006).

1.1. Demokrasinin Gelişimi

Demokrasi, yönetimde özgür ve eşit bireylerin seçmelerine dayanan bir rejim olduğu için sürekli yeni tanımlara konu olmaktadır. Başka bir deyişle bilinen bir şey olmaktan çok değişen bir şey olması beklenmektedir. En gelişmiş demokrasi uygulamalarının olduğu ülkelerde bile, birçok demokrasi formu bir arada birbirlerine eklenerek yaşamaktadır. Bugün dünyada, demokrasi uygulanan ülkelerde, “temsili demokrasi”, “çoğulcu demokrasi”,

“katılımcı demokrasi” ve “iyi yönetim” bir arada varlığını sürdürmektedir. Günümüz demokrasilerinin pratikteki işleyişinin iskeletini temsili demokrasi oluşturmaktadır. Çoğulcu demokrasinin bir gereği olan çıkar grupları, herhangi bir siyasal parti kurmaksızın eylemleri ile örgütlenmiş bir şekilde siyasal karar alma süreçlerini ve kamu politikalarını doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkileme ve çıkar elde etme çabası içinde olan gruplardır: meslek odaları, sendikalar vb. katılımcı demokrasinin öne çıkardığı sivil toplum kuruluşları ise toplumsal alanda faaliyet gösteren, gönüllülük ve fedakârlık esasına dayanan oluşumlardır. Temel amaçları çıkarlarını korumak değil toplumsal hayata katkılar sağlamaktır. Katılımcı demokrasinin aktörleri olan sivil toplum kuruluşlarının önemli bir özelliği de küresel çapta bağlantılar kurarak dünya kamuoyunu etkileyebilmeleridir. Mesela; çevreci örgütler, insan hakları örgütleri, sendikalar, dernekler, vakıflar vb. bu oluşumlar sayesinde halkın karar alma süreçlerine katılımı kolaylaşmıştır. Katılımcı demokrasi açısından en önemli kazanım yürütme yetkisini yerel ya da ulusal düzeyde elinde tutan kurumların, özellikle sivil toplum kuruluşlarının meşru eylem ve protestolarıyla daha açık ve hesap verebilir hâle gelmesidir.

Günümüz demokrasilerinin gelişme aşamalarından biri “iyi yönetim”dir. İyi yönetim; devlet yönetiminde temsil, katılım ve denetimin, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, yönetimde açıklık ve hesap verme sorumluluğunun, kalite ve ahlakın, kurallar ve sınırlamaların, rekabet ve piyasa ekonomisi ile uyumlu alternatif hizmet sunum yöntemlerinin ve nihayet dünyada gerçekleşen dijital devrime (yeni temel teknolojilerdeki gelişmelere) uyumun mevcut olduğu bir siyasal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir. İyi yönetim olmaksızın ideal bir demokrasiden söz edilebilmesi mümkün değildir. Demokrasinin üç temel özelliği; temsil, katılım ve denetimdir. Halkın, temsilcilerini seçme özgürlüğünün bulunduğu, yönetime aktif olarak katılabildiği ve temsilcilerinin karar ve eylemlerini denetleyebildiği bir siyasal düzen ancak demokrasi olarak adlandırılabilir. Yönetilenler (halk) ile yöneticiler arasında yakın bir iletişimin daima mevcut olması gerekir. Yönetim ve iletişim, birbirlerinden ayrılamayacak iki kavramdır. Son yıllarda yaygın olarak kullanılmaya başlanan “governance (yönetim/kontrol)” kavramı, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki iletişimin önemini ortaya koyması açısından değer taşımaktadır. “İyi yönetim” kavramının içerisinde diyalog ve uzlaşma yer almaktadır. Halk, önce hür iradesi ile mutabakata (anlaşma) dayalı olarak temsilcilerini seçebilmeli (siyasal katılım ve temsil), onlara bu şekilde yönetme hakkını vermeli (temsili vekalet), yöneticiler ile yakın bir iletişim içerisinde bulunarak kamusal kararlara katılabilmeli (yönetime katılma) ve yöneticilerin güç ve yetkilerini kötüye kullanmamaları için onları kontrol (denetim) edebilmelidir. İşte gerçek demokrasi, ideal devlet ve iyi yönetim için bu anahtar kavramların varlığı ve işlerliği gereklidir. Şüphesiz, halk ile temsilcileri arasında iletişimin (siyasal katılmanın) varlığı demokrasi için yeterli değildir. Halk aynı zamanda yöneticilerin karar ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu da kontrol edebilme hakkına sahip olmalıdır. Devletin meşruiyeti için mutabakat kadar, siyasal gücün denetimi ve sınırlandırılması da önem taşır. Siyasal gücün sınırlandırılmadığı bir siyasal düzen artık demokrasi olmaktan çıkar ve keyfiyet rejimine dönüşür (Miser, 1991,49-54).

1.2. Yönetim ve Karar Verme

Yönetim, toplumsal ihtiyaçların bir kısmını karşılamak için kurulan bir teşkilatta, önceden belirlenmiş amaçları gerçekleştirebilmek için, bir araya getirilen insan gücü ve diğer kaynakları örgütleyip, eşgüdümleyerek eyleme geçirme süreci olarak tanımlanabilir. Kısaca yönetim, teşkilatın amaçlarını gerçekleştirebilmek için insan ve madde kaynaklarına yön veren, kullanan ve kontrol eden bir süreç olarak ifade edilebilir. Esasen yönetim birçok ögeyi içine alan bir süreçtir. Bu süreçte ise; karar, planlama, örgütleme, iletişim, etki, koordinasyon ve değerlendirme gibi ögeler bulunmaktadır. Bu ögelerin her biri birbirinden ayrı fakat bağımsız değildir. Birbirleriyle yakın bir ilişki içinde bulunmakta ve birbirlerini etkilemektedirler. Bu ögelerden karar vermenin yöneticiler için önemi büyüktür. Bir yönetimin başarılı olması büyük ölçüde karar verme sürecinin iyi işlemesine bağlıdır. Karar vermede başarılı olabilmek için ise yöneticilerin kritik düşünme becerisine de sahip olması gereklidir. Çünkü kritik düşünen yöneticiler daha sağlıklı karar verebileceklerdir. Karar verme, herhangi bir yönetim sürecinin niteliğini belirler ve yönetim sürecinin tüm diğer ögelerinin başarısı, karar vermeye bağlıdır. Karar verme sürecini etkileyen faktörler, karar verici veya vericiler, kararın önemi, çevresel koşullar, zaman faktörü, seçenekler, kısıtlar ve sonuçlar olarak sınıflandırılabilir (Semerci, 2000, 23-26). Bir devletin yaşamını devam ettirebilmesi ve etkili olabilmesi karar verme sürecine ve alınan kararlara bağlıdır. Yönetim içinde halk, en iyi karar verme yeteneğine sahip yöneticilere bu yetkiyi vermek zorundadır. Bundan dolayı demokrasi eğitimi çok önemlidir. Bireyler demokrasi eğitiminin bir kazanımı olarak vatandaşlık bilgisine de sahip olmaktadır.

2. Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi

Eğitim, sistem ve içerik olarak yalnızca içindeki bireyi etkilemeyi toplumun geleceğini de belirlemektedir. Bundan dolayı, demokrasiyi kavramış ve onu yaşatacak bireylerin yetiştirilmesi için eğitim, büyük önem taşımaktadır. Demokrasi; yalnızca okul içinde kazandırılacak bir değer değildir. Okul; bu değerın geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle okulda gerçekleştirilecek tüm sosyal etkinlikler, öğrencilerin alacakları tüm dersler ve öğretmen ve yöneticilerin sergileyeceği tüm davranışlar öğrencilerde demokrasi kültürünü yerleştirmeye dönük olmalıdır (Güven vd. 2013, 18). Demokrasi eğitimi; toplumda bireyleri, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan “etkin yurttaşlar = vatandaşlar” haline getirmeyi amaçlamaktadır (Güven vd. 2013, 2). Vatandaşlık eğitimi, yaşadıkları toplumun refahı ve kalkınmasına katkı sağlamada gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip öğrencileri aktif vatandaş olmaya hazırlayan okul düzeyinde eğitim boyutunu ifade eder. Bu tanım sadece sınıftaki öğretim ve öğrenmeyi değil aynı zamanda da okul hayatı ve topluluk faaliyetleri aracılığıyla kazanılan pratik deneyimleri de kapsamaktadır. Toplumun eğitim ihtiyacını karşılamak amacıyla olan okullar, girdisi ve çıktısı insan olan özel örgütlerdir. Bu özelliğinden dolayı okulun temel unsurlarından

olan öğretmenlerin örgütsel davranışları eğitim açısından çok önemlidir. Öğretmenlerin geliştirdikleri olumlu tutumların, okulun etkinliği için olumlu davranış olarak ortaya çıkması beklenir. Örgütsel adalet algısı yüksek olan öğretmenler, okulun etkinliğini artırma yönünde örgütsel vatandaşlık davranışını daha fazla göstermektedir. Eğitim örgütlerinde eğitim-öğretimin kalitesinin artırılması, bu süreçte yer alan öğretmenlerden yüksek düzeyde verim almakla mümkün olacaktır (Alanoğlu ve Demirtaş, 2029, 2-3).

İnsanın, doğumla kazandığı hak ve hürriyetlerini kullanmasına imkan tanıyan siyasal yönetim, olmasının yanında, bir toplum modeli olarak da kabul edilen “demokrasi”, bireylerin farklılıklarına rağmen birlikte yaşama ortamına kavuşmasının en temel unsurudur. Birey, siyasal olarak görev ve sorumluluklara, hak ve hürriyetlere sahiptir. Türkiye’de vatandaşların hak ve zorunluluk bilinci doğrultusunda politik süreçte oy verme oranı Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça yüksektir. Buna rağmen üst düzeyde siyasi katılım; mesela, sendika, dernek, gibi oluşumlara ve toplantılarına katılma, protesto, dilekçe imzalama, politikacılar ile doğrudan irtibat kurma konularında Avrupa Birliği ülkelerinin çok gerisinde kalmaktadır (Som ve Karataş, 2006, 35). Oysa ki sahip olunan hakların korunması için sadece oy vermek yetmemektedir. Demokrasilerde eğitim, sistem ve içerik olarak yalnızca içindeki bireyi etkilemeyi toplumsal geleceğini de belirlemektedir. Bundan dolayı, demokrasiyi kavramış ve onu yaşatacak bireylerin yetişmesi için eğitim, büyük önem taşımaktadır. Demokrasi ve insan hakları bilincinin kazandırılması ve geliştirilmesinde örgün eğitim programları önemli bir role sahiptir. Sahip olunan hakların bilinmesi ve koruma yöntemleri vatandaşlık eğitimi ile verilmektedir. Vatandaşlık eğitiminde, temel hak ve hürriyetler, demokrasi ve temel unsurları, yönetim, görev ve sorumluluklar, eşitlik, adalet, gibi kavramlar öğretilmektedir (Som ve Karataş, 2006, 35-40).

Sonuç

Öğrencilerin, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan etkin bir vatandaş olmasını sağlayan davranışları geliştirmesine imkan sağlayacak demokrasi ilke ve kültürünün yaşanmasına imkan veren bir şekilde okulların yapılandırılması önemlidir. Eğitim yöneticilerinin eğitsel liderlik görevini yerine getirirken, tüm çalışanların sorumluluklarını harekete geçirmeleri ve okullarını buna uygun bir yaşam alanı olarak hazırlamaları gerekmektedir. Öğretmenler tarafından derslerin daha demokratik bir sınıf kültüründe yürütüldüğünde öğrencilerin siyasal ilgi ve katılımlarının olumlu yönde etkilendiği de görülmektedir. Türkiye’de itibariyle vatandaşlık eğitimi gibi birçok ara disiplin alanı diğer derslerle ilişkilendirilmiş olarak verilmektedir. Ne var ki yapılan araştırmalar, öğretmenlerin demokrasi kültürü ve vatandaşlık eğitiminden somut bir sonuç çıkaramadığını göstermektedir. (Som ve Karataş, 2006, 42). Öğretmenlerin yaşam tarzları bakımından da demokrasiyi yansıtabilmeleri ve örnek olabilmelerinde problem bulunmaktadır. Bundan başka demokrasi hizmetiçi eğitimleri sadece sosyal bilim dallarındaki brans

öğretmenlerine değil tüm öğretmenlere verilmelidir. Araştırmalar vatandaşlık eğitiminde konuların, sadece teorik bilgi seviyesinde kaldığını, tutum ve davranışlara çok yansımadığını ortaya koymaktadır. Ancak vatandaşlık eğitiminin amacı bilgi kazandırmanın yanısıra olumlu tutum ve davranışların geliştirilmesi, demokratik değer ve beceriler de kazandırmayı sağlamaktır. Bunun için okullar ve öğretmenler çok sayıda başarılı programlar ve projeler uygulamaktadır. Öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerde drama, örnek olay, tartışma yöntemlerini kullandıkları gözlemlenmiştir. Buna rağmen istenilen sonuç alınamamıştır. Zira öğretmenler, sınıf dışı etkinlikler konusunda kendilerini yeterli bulmamaktadır. Bundan dolayı öğretmenlerin, öncelikle dersin amaçlarına yönelik farklı etkinlikleri tasarlayabilecekleri yönünde bir hizmetiçi eğitim almaları ihtiyacı doğmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin yaşam tarzları bakımından demokrasiyi yansıtabilmeleri ve örnek olabilmeleri için de demokrasi amaçlı hizmetiçi eğitimlerin artırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Güven, M., Çam, B. & Sever, D. (2013). **Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri uygulamalarının ve kazanımlarının değerlendirilmesi**. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(46), 1-23
- Kayhan, H. N., & Yıldırım, E. (2014). **Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Üye Bazı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Eğitim Programlarının İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Açısından İncelenmesi**. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3), 79-95.
- Miser (1991). **Demokrasi Eğitimi**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 24(1). (49-54).
- Müslim ALANOĞLU Zülfü DEMİRTAŞ. **Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algılarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi**, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi • Ocak 2019, 49: 1-16
- Selvi, K. (2004). **İlköğretim Programlarında Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi**. XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler. Cilt 1. Ankara.
- Semerci, Ç. (2007). **Developing A Reflective Thinking Tendency Scale For Teachers And Student Teachers**. Educational Sciences: Theory & Practice, 7(3), 1369-1376.
- Semerci, N., 2000. **Kritik düşünme ölçeği**. Eğitim Ve Bilim. 25(116), 23– 26.
- Som,İ.-Karataş,H. 2006; **TÜRKİYE'DE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**, Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 33-50
- Tezcan, N. (1994). **Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tezgel, R. (2006). **Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri**. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:118
- Yağcı, E. (1998). **Demokrasi ve Eğitim**. Eğitim ve Bilim. Ocak. Cilt:22 Sayı:27. (15-22)
- Yeşil, R. (2002). **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtı

MİLLÎ MÜCADELE'NİN BİR TANIĞI OLARAK "KUVAYİ MİLLİYE DERGİSİ"

Mehmet DOĞAN¹

Özet

Millî Mücadele, Türk milletinin yakın yüzyılda varlık yokluk imtihanından geçtiği des-tansı bir süreci kapsamaktadır. 1919-1922 yılları arasını ele alan önemli kaynaklar bulun-makta, çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle yaşanan olaylara tanık olan, birebir yaşayan kişilerin kaleme almış olduğu yazılar önemli bir yere sahiptir. Millî Mücadele dönemini yaşayan birçok siyasî ve askerî isim Cumhuriyet ile birlikte hatıralarını yayınlamışlardır. Bu yayınların yanı sıra süreli yayınlarda da bu kişilerin yazılarını görmek mümkündür. Bu yayınlar arasında Kuvayi Milliye Dergisi gerek içerik gerekse yazar kadrosu bağlamında önemli bir yayın organı olmuştur.

Kuvayi Milliye mücahitlerinden Tarsuslu Lütfi Oğuzcan tarafından 1958 yılında neşre-dilmeye başlanan dergi, ağırlıklı olarak Millî Mücadele dönemini ve Cumhuriyetin kuruluş sürecini ele alırken, yazar kadrosunun geneli de Kuvayi Milliye içinde bulunmuş, emek vermiş kişilerden oluşmaktadır. Kuvayi Milliye Dergisi, Çukurova yöresi (Özellikle Tarsus, Mersin, Adana civarı) başta olmak üzere memleket genelinde verilen bayrak mücadele-sinin bir aynası olma niteliği taşımaktadır. Çalışmada Tarsus'un düşman işgalinden kur-tuluşunun yüzüncü yılında Kuvayi Milliye Dergisi'nde yer alan yazılar, yazar kadrosu ve Lütfi Oğuzcan kişiliği ele alınmaktadır. Lütfi Oğuzcan ve yazarlar hakkında Millî Mücadele merkezli biyografik bilgiler verilmekle birlikte bu kişilerin kaleme almış oldukları yazılar sistematik bir şekilde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Tarsus, Mersin, Çukurova, Kuvayi Milliye Dergisi

1 Mehmet Doğan, Selçuk Üniversitesi, Türkiye, Konya, e-posta: mehmetdogan2023@gmail.com.
Çalışılan Kurum: Mersin Büyükşehir Belediyesi.
Adres: Çankaya Mh. İstiklal Cd. Kırmızı Lacivert İşhanı Kat:7 Akdeniz/MERSİN.
İletişim: 0 553 224 3590-0 324 533 2022

Giriş

Millî Mücadele, Türk tarihinin yakın yüzyılda yaşamış olduğu önemli bir dönemi ihtiva etmektedir. Birinci Dünya Savaşı yenilgisi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu İtilaf devletleri tarafından işgal edilmiş, İmparatorluk başkenti başta olmak üzere ülkenin genel ekseriyeti yabancı devletler ve bunlara bağlı hareket eden etnik unsurlar tarafından baskı ile idare edilmeye başlanmıştır. Bu süre zarfında Türkiye coğrafyasında Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının başlatmış olduğu bağımsızlık hareketi, bütün dikkatlerin bu alana dönmesini sağlamıştır. Avrupa gazetelerinde “Milliyetçi Hükümet” olarak yer verilen söz konusu hareketin merkez kadrosu dışında yapılanan, gerek düzenli ordu vücuda getirilene kadar gerekse düzenli ordunun teşkilinden sonra önemli vazifeleri üstlenen gönüllü birliklerin ağırlığını oluşturduğu Kuvayi Milliye, Millî Mücadele'nin kazanılmasında anahtar bir role sahiptir.

Kuvayi Milliye, bünyesinde sadece vatandaşlar arasından katılan gönüllüleri barındırmamakta, bu yapı içerisinde dönem mücadelesine ordu saflarından askerler, devlet adamları, yazar, gazeteci ve şairler de bulunmaktadır. Millî Mücadele'den sonra bu kişilerin çıkarmış oldukları yayınlarda yer vermiş oldukları anılar ve gözlemler, dönem olaylarının aydınlatılması ve bu şanlı hareketin gelecek nesillere aktarılması bakımından önem taşımaktadır. Bu yayınlar arasında Kuvayi Milliye Dergisi mühim bir yere sahiptir. Kuvayi Milliye mücahitleri arasında yer alan Lütfi Oğuzcan² tarafından Nisan 1958-Kasım 1961 ve Kasım 1964-Aralık 1975 yılları arasında 183 sayı yayımlanmıştır.

Millî Mücadele dönemi ile ilgili kaynak araştırmaları bakımından Kuvayi Milliye Dergisi müstesna bir yere sahiptir. Gerek Adana, Mersin, Hatay, Gaziantep, Kilis gibi yerel gerekse Batı cephesinde gerçekleşen savaşlar gibi ülke genelinde verilen mücadeleye ilişkin birinci kişilerin yer aldığı yazılar itibarı ile dergi önemli bir kılavuz görevi görmektedir. Bunların yanı sıra Cumhuriyet dönemine yönelik birçok yazı da dergide yer almıştır. Dergide Türk tarihinin önemli konuları ve kişileri hakkında da araştırma, hatırat biyografi içerikli yazılar neşredilmiştir. Bu çalışmada Kuvayi Milliye Dergisi bünyesinde neşredilen Millî Mücadele içerikli yazılar hakkında künye çalışması yer almaktadır. Bu kutlu bağımsızlık hareketine yönelik yer alan yazıların listelenmesi, Millî Mücadele kahramanlarına karşı bir ahde vefa ve derginin neşir amacına yönelik bir katkı olarak düşünülmelidir.

Millî Mücadele'de Kuvayi Milliye ve Çukurova

1909 yılı Adana Ermeni Olayları (14-27 Nisan 1909) ile Ermeniler Batılı devletlerin desteğini alarak Çukurova'da ayrılıkçı faaliyetlere girmek sureti ile Türk milletine karşı birçok katliam Giriş iminde bulunmuşlardır. Bu olaylar nedeniyle yöredeki Türkler Ermeni unsurlara karşı teyakkuz halinde olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı sonunda işgal günleri

² Lütfi Oğuzcan, büyük Türk şairlerinden Ümit Yaşar Oğuzcan'ın babasıdır.

başlamış, Fransızlar lejyon olarak kullandıkları Ermenilerin desteği ile bu yörede Ermeni yanlısı bir politika izlemişlerdir. Bu süreçte yaşananlar ile Türkler, Ermeni ve Fransızlara karşı çeşitli önlemler almak zorunda kalmışlardır (Asaf, 1982:6-45).

Çukurova bölgesinin de içinde olduğu Suriye çevresi Sykes-Picot Antlaşması'na göre Fransızlara bırakılmıştır. Fakat işgalin ilk anında Adana ve çevresinde İngilizlerin de Fransızlarla bulunması Fransız kamuoyunda tepki görmüştür. Bu kamuoyu baskısı ile Fransızlar harekete geçmişler ve İngilizlerle 15 Eylül 1919 tarihinde "Suriye İtilafnamesi" olarak adlandırılan antlaşma imzalamışlardır. Temmuz 1919'unda başlatılan, Ağustos 1919'unda son şekli verilen antlaşma ile Ortadoğu coğrafyası yeniden taksim edilmiştir. Emir Faysal'a da dayatılan antlaşma 15 Eylül'de tam mutabakat halinde imzalanmıştır (Akbiyık, 1990:52). Suriye İtilafnamesi ile birlikte Musul ve Filistin İngilizlere bırakılırken, Suriye, İskenderun ve Kilikya bölgesi Fransızlara verilmiştir (Fromkin 1994:157). Yapılan antlaşma gereğince 1 Kasım 1919'dan itibaren Fransızlar Suriye'ye tam olarak yerleşmeye başlamışlar, Çukurova bölgesinde de Adana ve çevresi ile Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etmişlerdir (Soysal, 1984:960-961; Yavuz, 1994:8). İngilizler ile Fransızlar arasında yapılan bu antlaşma bölgenin kaderini bu iki devletin belirlediği anlamına gelmektedir. Suriye İtilafnamesi ile birlikte bu bölgede millî bir devlet kurmak isteyen ve başında Faysal'ın bulunduğu Arapların hayallerine son vermiştir (Kedurie, 1958:143). İtilafname sonrası Fransız işgaline sessiz kalan İstanbul Hükümeti, Toros dağlarını doğal sınır kabul ederek Adana bölgesini gözden çıkarmıştır (İğdemir, 1969:86). Söz konusu süreci takiben, hükümetin kaderine yalnız bıraktığı işgale uğrayan yerlerdeki Türkler, çeteler oluşturarak millî müfrezeler kurmuş, işgal kuvvetlerine karşı çıkmaya, baskınlar düzenlemeye başlamıştır.

Sivas Kongresi'nde Kuvayi Milliye'nin etkin, millî iradenin hâkim kılınması esasına binaen Ankara'nın desteğini alan Kuvayi Milliye, işgale karşı en büyük direnişlerinden birisini Çukurova bölgesinde göstermiştir. 1 Kasım 1919'da Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatları doğrultusunda örgütlenen millî yerel kuvvetler, Binbaşı Kemal Bey, Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Yüzbaşı Ali Ratip Bey ve Emin Resa liderliğinde "*Kilikya Kuvayi Milliye Komutanlığı*" adı altında birleştirilmiş ve bu tarihten itibaren her köy ve ilçede Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması, bu cemiyetlerin bir karar defteri tutmaları ve millî müfrezeler oluşturmaları kararı kılınmıştır. Söz konusu gelişmeler üzerine Kahramanmaraş, Osmaniye, Adana, Tarsus ve Mersin dolaylarında harekete geçen Kuvayi Milliye müfrezeleri, Fransız işgalcileri ve yoğunluğunu Ermeni komitacıların oluşturduğu ayrılıkçı etnik gruplara karşı büyük bir direniş göstermişlerdir. Bu direniş sürecinde "*Kavaklıhan Savaşı*", "*Karboğazi Zaferi*", "*Bağlar Savaşı*" gibi işgal kuvvetlerine büyük darbeler indiren önemli mücadeleler olduğu kadar "*Kaç Kaç Olayı*" gibi işgal kuvvetlerinin yüz karası katliam ve talan örnekleri bulunmaktadır.

Kuvayi Milliye Mücahitlerinden Lütfi Oğuzcan

Millî Mücadele’de Kuvayi Milliye saflarına gerek asker gerekse vatandaşlar arasından birçok katılım olmuştur. Mücadeleye katılan gönüllüler arasında Lütfi Oğuzcan da yer almaktadır. 1901 yılında Tarsus’ta doğan Oğuzcan’ın babası Tarsus’un tanınmış isimlerinden Hacı Abdulkadir Bedevi’dir. İlk ve ortaöğrenimini Tarsus ve Adana’da tamamlayan Oğuzcan, genç yaşlarında Türk Ocakları’nda bulunmuş, Millî Mücadele’de Çukurova’nın kurtuluşunda görevler üstlenmiştir. Veli Haşim Bey’in müfrezesine katılan Oğuzcan, daha sonra Tömük’te 6’ncı bölük kumandanlığı, Elvanlı nahiye müdürlüğü ve Jandarma kumandanlığı yapmıştır. Akabinde Tarsus cephesine intikal ederek Grup Karargâh Kumandanlığı ve Tarsus Gençler Müfrezesi Kumandanlığı görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca İkinci İnönü, Aslıhanlar, Kütahya, Dumlupınar, Sakarya ve Büyük Taarruz muharebelerinde yedek subay olarak yer almıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra Şeyh Said İsyanı’nın bastırılmasında görev almış, İkinci Dünya Savaşı sürecinde ise Eskişehir Mıntıka Komutanlığı emir subaylığı görevini üstlenmiştir (Erdil, 1975:5; Yazarsız, 1960:18). Güzide hanım ile evli olan Lütfi Bey, çeşitli devlet memurluklarında bulunmuş, aynı zamanda gazetecilik, yazarlık, kitapçılık ve matbaa işleri ile iştigal etmiştir (Oğuzcan, 1972:7). Lütfi Bey Millî Mücadele’den sonra Eskişehir’de Türk’e Doğru (32 sayı), Adana’da Seyhan ve Mersin’de Akdeniz gazetelerini çıkartmıştır (Erdil, 1975:3). Oğuzcan, yayımcılık ve yazarlık hayatında M. Nedim Kutlusoy, Latif Mutlusoy ve Ali Ulvi Mutlusoy müstear isimlerini kullanmıştır.

Oğuzcan’ın 1958-1973 yılları arasında 158 sayı çıkartmış olduğu Kuvayi Milliye Dergisi oldukça müstesna bir yere sahiptir. Yazarın vefatından sonra dergi 1975 yılına, 183’ncü sayıya kadar neşredilmiştir. Yazar kadrosunun geneli Millî Mücadele’de çeşitli görevler almış olan isimlerden oluşan dergi, 17 yıllık yazın hayatında bağımsızlık hareketine dair birçok anı ve olayı bünyesinde barındırmaktadır. Millî Mücadele’de verilen emeklerin, yaşanan bu imtihan sürecinin yazıya aktarılması ve gelecek nesillere sunulması bakımından Kuvayi Milliye Dergisi bir hafıza rolü oynamaktadır. Böyle güzide bir çalışmada da Lütfi Oğuzcan’ın hakkı çok büyüktür. Derginin çıkış amacı, yukarıda yer verilen ifadelerle benzer şekilde 45’nci sayısında şu ifadelerle ortaya koyulmuştur:

“Kuvayi Milliye Ruhunu yayma ve yaşatmanın başlıca yolu, Kuvayi Milliye günlerinde yapılan ve yaratılan olayların, hatıra ve menkıbelerin genç nesillere intikalini sağlamak olduğuna göre mecmua bu gayeye en geniş ölçüde hizmeti vazife bilecektir. ...Mecmua aynı zamanda Kurtuluş Savaşına kellesi koltuğunda katılan ve bu savaşlarda canını ve kanını seve seve harcamaktan çekinmeyen Mücahit ve Gazileri Türk halk efkarına tanıtmayı da görevlerinden saymaktadır” (Kuvayi Milliye, 1964:3).

Yine benzer ifadelerle Derginin 40’ncü sayısında da Oğuzcan tarafından şu şekilde yer verilmiştir: *“Sayın okuyucu! Bu, bir ülkü dergisidir. Geçmişini anlatarak geleceğe ışık tutmak istiyoruz biz. Geçmişten bilhassa Kuvayi Milliye günlerinden yeni nesiller için alınacak birçok dersler, ibretler var. Geçmişini bilmez, geçmişten ibret ve ders almazsak yarınımızı hazırlayamayız.” (Oğuzcan, 1961:15).*

Lütfi Oğuzcan ve yakın arkadaşlarının millî bir duruş sergilemeleri sadece Millî Mücadele'nin bu isimler üzerinde oluşturmuş olduğu bağımsızlık etkisinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda fikrî bir zemin de bu duruşun sebepleri arasındadır. Oğuzcan'ın ve bundan mütevellit Kuvayi Milliye Dergisi'nin fikrî zeminini oluşturan düşünce yapısı Türkçülüktür. Derginin Nisan 1959 tarihli 13'ncü sayısında "Bizim Kervan" başlıklı yazıda Oğuzcan bu konu hakkındaki düşüncelerini,

"... 'Bizim kervan yürüyor' demiştim. Allahın inayeti ve okuyucularının her gün biraz daha artan teveccüh ve alakâlarıyla yürüyecektir de... Bir kerre, şu husus açık olarak anlaşılmıştır ki, Bizim kervanın metahları arasında bize yabancı hiçbir unsur yoktur. Ne Ganj'dan kalktık, ne Sind'den, ne Holivod'dan geliyoruz ne Hind'den... Baldır-bacak resimlerle sürüm temini sevdasına düşmedik. 'Made in Moskova' kadar 'Made in U.S.A.' ya da bigâneyiz. Dostu severiz. Düşmana karşı duruşumuz merdânedir. Yabancı ideolojiler bizi sarmaz. Biz Türk'üz. Üstelik de milliyetçi ve Türkçüyüz de..." (Oğuzcan, 1959:3).

İfadeleri ile belirtmiştir. Bu ifadeler Kuvayi Milliye Dergisi'nin fikrî duruşunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bir Hafıza Olarak Kuvayi Milliye Dergisi

Millî Mücadele'de yaşananlara dair şahitlerin ya da o dönem hayatta bulunanların kaleme almış oldukları anı ve hatıratlar, yapılan gözlem ve tespitler birinci elden önemli kaynaklar arasındadır. Askerî ve siyasî hayatta yer almış kişilerin bir kısmı hatıratlarını kaleme almışlardır. Bunlar haricinde özellikle yerel millî direnişlerde önemli görevler üstlenen vatandaşların hatırat ve gözlemleri de gözden kaçan birçok konunun aydınlatılmasında önemli bir etkidir. 1958 yılında Mersin'de yayın hayatına başlayan Kuvayi Milliye Dergisi, 1975'e kadar süren 17 yıllık yayıncılık serüveninde 183 sayı çıkarmıştır. Yukarıda bahsedilen hatıratlar ve dönem olaylarının aydınlatılmasında birinci derece tanıkların yer verdikleri ifadeler, dergiyi Millî Mücadele ile ilgili önemli bir hafıza deposu hâline getirmiştir.

Kuvayi Milliye Dergisi muhtevası bakımından Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilk dönemine yönelik araştırma, hatıra ve gözlem yazılarını barındırmaktadır. Millî Mücadele dönemi ile ilgili Güney ve Batı Cephesi merkezli olaylar hakkında detaylı yazılar yer almaktadır (Yıldırım, 2016:65). Dergi, 1958 yılı Nisan ayında Yenimersin Matbaası'nda faaliyete geçmiş olup, ilk sayısının kapağında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün görseli yer almıştır. Derginin sayı kapaklarında genellikle Millî Mücadele dönemi ile ilgili kişiler, anıtlar, vesikalar gibi çeşitli görsellere yer verilmiştir. Görselin üstünde "Ülküsü Açık, Görüşü Aydın, Yolu Belli Aylık Milliyetçi Mecmua" sloganı bulunmaktadır. Bu slogan ile birlikte derginin ideolojik olarak yöneldiği fikir yapısı kendisini göstermektedir. Dergi 183 sayı süresince belli başlı matbaalarda basıma hazırlanmıştır. Bu matbaaların basmış oldukları sayılar aşağıda tablolanmıştır.

Tablo 1: Kuvayi Milliye Dergisi'nin Sayılarına Göre Basıldığı Matbaalar*

Matbaa Adı	Dergi Sayısı
Yenimersin	1, 2, 5,10-14 arası, 162-168 arası
Cenup Postası	3, 102-159 arası
Gürpınar Basımevi	4, 6, 160, 161
İçel Matbaası	7-9 arası, 15-17 arası
Hürses Matbaası	18, 19, 99
Akdeniz Matbaası	20-43 arası
Yılmaz Matbaası	45-50 arası, 60-62 arası, 64-82, 90-98 arası, 100,101
Zemin Matbaası	51
Gerçek Matbaası	52, 63
Kerbela Matbaası	53-59 arası
Kültür Matbaası	83-89 arası
Özgür Matbaası	169-172 arası
Zühal Matbaası	173-183 arası

* Tabloda yer alan veriler dergi sayılarının incelenmesi sureti ile tarafımızdan oluşturulmuştur.

Kuvayi Milliye Dergisi'nin ilk sayısında yer alan künye bilgisine bakıldığında, derginin sahibi ve başmuharriri olarak Lütfi Oğuzcan, mesul müdürü olarak Besim Fuat Akbaş yer almaktadır. Derginin künye bilgileri 44'ncü sayıdan sonra değişmiş ve 1964 yılında çıkartılan 45'nci sayısında dergi sahibi olarak "Türkiye Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gazileri Mersin Şubesi'ne izafeten Başkanı Lütfi Oğuzcan" olarak yer almıştır. Derginin mesul müdürü de Süleyman Fikri Mutlu olmuştur. 1975 yılında Lütfi Oğuzcan'ın vefatı nedeniyle derginin 177'nci sayısında yer alan künyede dergi sahibi olarak Avni Mutlu görünmektedir. Mesul müdür olarak Süleyman Fikri Mutlu devam etmiştir.

Derginin ilk sayısından itibaren Millî Mücadele ile ilgili yer verilen yazılara ilişkin bilgiler şu şekilde yer almaktadır:

Sayı-1 (Nisan 1958)

- Cahit Tevfik Okyavuz, "Kuvayi Milliye Ruhu", s.3.
- Kemal Egin, "Karboğazı Savaşı", s.14-15.

Sayı-2 (Mayıs 1958)

- Lütfi Oğuzcan, "Kuvayi Milliyecilik Üzerine", s.3.
- (Yazarsız), "Mersin'in Kurtuluşu Hangi Gündür?", s.4-5.
- (Yazarsız), "Çelikleş Molla Kerim ve Kamberhüyüğü Muharebesi", s.14-15.
- (Yazarsız), "Molla Kerim'e Ağıt", s.17.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Veli Hâşim", s.18.

Sayı-3 (Haziran 1958)

- Ahmet Oğuzbaş, "İşgal Faciası ve Türk'ün Bayrak Sevgisi", s.10-11.
- (Yazarsız), "Mersin'in Nine Hatun'u", s.18.

Sayı-4 (Temmuz 1958)

- Rahmi Yalın, "Askerin Taş Diktiği Yer", s.10-14.
- (Yazarsız), "Kuvayi Milliyeciler ve Kıbrıs Davası", s.15.

Sayı-5 Hatay Özel Sayısı (Ağustos 1958)

- Lütfi Oğuzcan, "Çifte Mücahitler Diyarından Kıbrıs'a Selam", s.3.
- (Yazarsız), "Mütareke ve İlk Kuvayi Milliye Günleri", s.16.

Sayı-6 (Eylül 1958)

- Lütfi Oğuzcan, "Yaşanan ve Beklenen Zafer", s.3-4.
- Lütfi Oğuzcan, "Başkumandan Gazi Mustafa Kemal ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi", s.6-11.
- (Yazarsız), "Ah Bizim Hacı Anesti!...", s.12.
- Rahmi Yalın, "Tarihte 26 Ağustos", s.16.
- (Yazarsız), "Esir Yunan Başkumandanına göre 30 Ağustos Zaferi", s.17-18.

Sayı-7 (Ekim 1958)

- M. Nedim Kutlusoy, "Güney Bölgesi Millî Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış", s.10-11.
- Ahmet Oğuzbaş, "Ezelî ve Ebedî Aşkımız", s.16-17.
- Refi Cevat Ulunay, "Harekâtı Milliye", s.18.

Sayı-8 Mustafa Kemal Atatürk Özel Sayısı (Kasım 1958)

- Bu sayı Mustafa Kemal Atatürk Özel Sayısı olarak basılmış ve dergi yazarları Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili yazıları kaleme almışlardır.

Sayı-9 (Aralık 1958)

- Lütfi Oğuzcan, “İçel’e Selam”, s.3.
- M. Nedim Kutlusoy, “Millî Mücadelenin İlk Günlerinde Mustafa Kemal-Kâzım Karabekir Munasebatı”, s.7-11.
- (Yazarsız), “Güney Bölgesi Millî Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış Mevzuunda Sinan Tekelioğlu’nun İki Mektubu”, s.12-14.

Sayı-10 (Ocak 1959)

- Lütfi Oğuzcan, “Kurtuluş”, s.3.
- Şeref Genç, “Mersin Su Bendi Muharebesi”, s.6-9.
- (Yazarsız), “Çukurova Mücadelesinin Üç Değerli Kumandanı: Şemseddin Salur-İsmail Ferahim Şalvuz-Cemal Efe Ziyal”, s.10-11.
- Lütfi Oğuzcan, “Güney Bölgesi Millî Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış Mevzuunda Sinan Tekelioğlu Çok Yanlış Düşünüyor”, s.12-14.
- Midhat Toroğlu, “Tarsus Bağlar Muharebesi”, s.15-16.

Sayı-11 (Şubat 1959)

- Cemal Efe Ziyal, “Karboğazı Savaşı: İstiklâl Savaşında Adana Cephesinde Bir Taburu 44 Kahraman Nasıl Esir Etmmişti-1?”, s.6-7.
- İsmet Yahşioğlu, “Güney Bölgesi Millî Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış Mevzuunda Sinan Tekelioğlu’na 2nci Cevap”, s.8-9, 18.
- (Yazarsız), “Millî Mücadele’de Dedebey Oğlu Hakkı Bey Antakya’yı Nasıl Bastı-1”, s.11-13.

Sayı-12 (Mart 1959)

- Cemal Efe Ziyal, “Karboğazı Savaşı: İstiklâl Savaşında Adana Cephesinde Bir Taburu 44 Kahraman Nasıl Esir Etmmişti-2?”, s.7-8.
- Adil Efe, “Güney Bölgesi Millî Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış Mevzuunda Sinan Tekelioğlu’na 3ncü Cevap”, s.11-14.
- (Yazarsız), “Millî Mücadele’de Dedebey Oğlu Hakkı Bey Antakya’yı Nasıl Bastı-2”, s.16-18.

Sayı-13 (Nisan 1959)

- Cemal Efe Ziyal, "Karboğazı Savaşı: İstiklâl Savaşında Adana Cephesinde Bir Taburu 44 Kahraman Nasıl Esir Etmişti-3?", s.6-8.
- M. Nedim Kutlusoy, "İki Şiir-İki Şair ve Kara Bir Gün", s.9-11.
- (Yazarsız), "Millî Mücadele'de Dedebeş Oğlu Hakkı Bey Antakya'yı Nasıl Bastı-3", s.12-14.

Sayı-14 (Mayıs 1959)

- M. Nedim Kutlusoy, "Misakı Millî ve Tarihi", s.5-6.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-1", s.9-10.
- (Yazarsız), "Millî Mücadele'de Dedebeş Oğlu Hakkı Bey Antakya'yı Nasıl Bastı-4", s.13-15.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Arslanköy'lü Hüsnü Yıldırım", s.16,18.

Sayı-15 (Haziran 1959)

- Lütfi Oğuzcan, "Bayrağına Tapan Türk", s.10-11.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-2", s.14-16.

Sayı-16 (Temmuz 1959)

- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-3", s.6-8.
- A. Ulvi Mutlusoy, "23 Temmuz ve Erzurum Kongresi", s.15-16.

Sayı-17 (Ağustos 1959)

- Lütfi Oğuzcan, "Sakaryaya Sakaryaya", s.3-4.
- Lütfi Oğuzcan, "Sakarya Meydan Muharebesi", s.5-11.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-4", s.14-17.

Sayı-18 (Eylül 1959)

- Lütfi Oğuzcan, "İstiklâl Madalyalarımızı İstiyoruz", s.3.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-5", s.10-12.
- M. Nedim Kutlusoy, "Halide Edib Onbaşı ve Bir Yazısı", s.13-14.
- Hasan L. Bedevi, "Bir Başka 19 Mayıs", s.15-16, 18.
- Lütfi Oğuzcan, "Duatepe Neresi?", s.17.

Sayı-19 (Ekim 1959)

- Lütfi Oğuzcan, “Hürmeti Mahsusa’ Beyanındadır”, s.3.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-6”, s.6-7.
- (Yazarsız), “O. Muzaffer Koçasoğlu: Alsancak Müfrezesi Komutanı”, s.15, 18.

Sayı-20 Mustafa Kemal Atatürk Özel Sayısı (Kasım 1959)

- Bu sayı ağırlıklı olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün aziz hatırasına binaen kaleme alınmış olan yazılardan oluşmaktadır. Bunun haricinde Hasan Kâmil Demirtaş’ın “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi” başlıklı yazı serisinin 7’nci kısmına (s.14-16 arası) yer verilmiştir.

Sayı-21 Gaziantep Özel Sayısı (Aralık 1959)

- Derginin 21’nci sayısı Gaziantep ve Kilis’in 38’nci kurtuluş yıldönümleri anısına hazırlanmıştır. Dergi kapağında Gaziantep Çınarlı Şehitler Abidesi’ne yer verilmiştir. Bu sayıdaki yazılarda Kilis ve Gaziantep çevresi ağırlıklı olarak yer almıştır.
- Lütfi Oğuzcan, “Kilis, Antep, Maraş”, s.3.
- Fahri Can, “İşte Gaziantep Kahramanı!..”, s.6-8.
- M. Nedim Kutlusoy, “Şahin Bey!..”, s.9-12.
- (Yazarsız), “Kilis Kurtuluş Bayramı”, s.13.
- Şinasi Çolakoğlu, “Kurtuluşunun 38’nci Yılında: Tarih Boyunca Kilis Kahramanlarına Dair”, s.14-15.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Refik Ülkümen (Yedek Üsteğmen)”, s.16.

Sayı-22 (Ocak 1960)

- Lütfi Oğuzcan, “Hoşça Kalın Ağalar!”, s.3.
- Ali Rıza Timurtaş, “Çukurova Kurtuluşundan Notlar: Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor-1”, s.6-7, 13.
- Lütfi Oğuzcan, “Çukurova Kurtuluş Destanı”, s.8-9.
- İbrahim Serin, “Çukurova Mücadelesinde Türkistanlı Bir Kahraman Hacı Yoldaş”, s.10-11.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-8”, s.12-14.

Sayı-23 Kahramanmaraş Özel Sayısı (Şubat 1960)

- Derginin bu sayısı Kahramanmaraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun 40'ncı yıldönümü anısına ayrılmıştır. Dergi kapağında bayrak tutan Bozkurt heykeli olarak ünlenen Maraş Kurtuluş Abidesi'nin görseline yer verilmiştir.
- Lütfi Oğuzcan, "Sütçü İmamın Diyarına Selâm", s.3.
- Ali Rıza Timurtaş, "Çukurova Kurtuluşundan Notlar: Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor-2", s.6, 18.
- M. Nedim Kutlusoy, "Maraş Destanı-1: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!", s.7-13, 18.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-9", s.14-16.

Sayı-24 (Mart 1960)

- Ali Rıza Timurtaş, "Çukurova Kurtuluşundan Notlar: Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor-3", s.6-7.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-10", s.8-9.
- M. Nedim Kutlusoy, "Maraş Destanı-2: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!", s.10-12.
- Lütfi Oğuzcan, "Çelikleş Molla Kerim ve Şehit Arkadaşları İçin K. Höyüğü'nde Bir Âbide Dikeceğiz", s.14,18.

Sayı-25 (Nisan 1960)

- Ali Rıza Timurtaş, "Çukurova Kurtuluşundan Notlar: Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor-4", s.6-7.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-11", s.8-10.
- M. Nedim Kutlusoy, "Maraş Destanı-3: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!", s.11-13.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Lütfi Oğuzcan", s.16-18.

Sayı-26 (Mayıs 1960)

- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-12", s.6-7.
- (Yazarsız), "Güney Bölgesi Millî Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış Mevzuunda Harp Tarihi Dairemizin Hassasiyeti", s.8-10.

- M. Nedim Kutlusoy, “Maraş Destanı-4: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!”, s.14-15, 18.

Sayı-27 (Haziran 1960)

- Lütfi Oğuzcan, “İmana ve İmansızlara Dair”, s.3.
- (Yazarsız), “İstiklâl Savaşı Kahramanlarından Ömer Altınay”, s.6-8.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-13”, s.14-15.
- M. Nedim Kutlusoy, “Maraş Destanı-5: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!”, s.16-18.

Sayı-28 (Temmuz 1960)

- M. Nedim Kutlusoy, “Maraş Destanı-6: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!”, s.6-7.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-14”, s.8-10.

Sayı-29 (Ağustos 1960)

- M. Nedim Kutlusoy, “Maraş Destanı-6: Vatanımız Bize Mezar Olmadıkça Düşmana Gülzar Olmaz!”, s.9-11.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-15”, s.12-14.
- Lütfi Oğuzcan, “Önce Kurtuluş”, s.15-16.

Sayı-30 (Eylül 1960)

- M. Nedim Kutlusoy, “Yabancı Gözüyle Maraş Destanı”, s.7-8.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-16”, s.9-10.
- Lütfi Oğuzcan, “İki Kumanda Arasında Bir Hezimet: Anavan Marş, An Ariye Marş!”, s.14-16.

Sayı-31 (Ekim 1960)

- Lütfi Oğuzcan, “Az Gittik, Uz Gittik”, s.3-4.
- (Yazarsız), “Çok Değerli Bir Mücahidi Kaybettik”, s.7-9.
- Memduh Çelik, “Bedir Gazası ve İstiklâl Mücahedesini”, s.10-12.
- Kâmil Polat, “Polat Beyin Mektubu”, s.13,15.
- Ali Ulvi Mutlusoy, “Şark Harekâtı, Kars’ın Zaptı”, s.16-18.

Sayı-32 (Kasım 1960)

- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-16", s.13, 18.³

Sayı-33 (Aralık 1960)

- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-17", s.7-8.
- Galip Keleş, "Kilis Kurtuluş Savaşında Çeteler", s.9.
- Arif Ener, "İşgal Günlerinde Tarsus: Çakaralmazların İntikamı", s.12-13, 18.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Hilmi Diken", s.16.

Sayı-34 (Ocak 1961)

- Lütfi Oğuzcan, "Bir 5 Ocak Hikâyesi", s.3.
- İsmail Ferahim Şalvuz, "Çukurova Mücadelesinden Bir Yaprak: Tarsus Bağlar Savaşı-1", s.6-7.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-18", s.9-10.
- Memduh Çelik, "5 Kânunsani", s.11-12.
- Arif Ener, "İşgal Günlerinde Tarsus-2: Bu Vatanın Sahibi Bizleriz!", s.15-16.

Sayı-35 (Şubat 1961)

- İsmail Ferahim Şalvuz, "Çukurova Mücadelesinden Bir Yaprak: Tarsus Bağlar Savaşı-2", s.6-8.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-19", s.9-10.
- Süleyman Vehbi Baytok, "Hacın'ın Zaptı", s.11-12.
- Lütfi Oğuzcan, "O Senin Babandı Hasancaoğlu", s.13-14.
- Ahmet Oğuzbaş, "Ah Vatan, Ah Vatan!..", s.15-16.

Sayı-36 (Mart 1961)

- Fikri Mutlu, "Atatürk Mersin'de: 17 Mart 1923 Cumartesi Saat 11:50", s.4-5, 18.
- İsmail Ferahim Şalvuz, "Çukurova Mücadelesinden Bir Yaprak: Tarsus Bağlar Savaşı-3", s.7-8.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-20", s.9-10.

³ Demirtaş'ın kaleme almış olduğu serinin 16'ncı kısmı derginin Eylül 1960 sayısında neşredilmiştir. Kasım 1960 sayısında 17'nci kısım olarak yer alması gerekirken yanlışlıkla 16 olarak mükerrer sayı verilmiştir.

- A. Ulvi Mutlusoy, “16 Mart Faciası”, s.15-18.

Sayı-37 (Nisan 1961)

- İsmail Ferahim Şalvuz, “Çukurova Mücadelesinden Bir Yaprak: Tarsus Bağlar Savaşı-4”, s.6-7.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-21”, s.8-9.
- Ali Ulvi Mutlusoy, “İlk Büyük Millet Meclisi Nasıl Toplanmıştı?”, s.13-15.

Sayı-38 (Mayıs 1961)

- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-22”, s.8-9.
- İsmail Ferahim Şalvuz, “Çukurova Mücadelesinden Bir Yaprak: Tarsus Bağlar Savaşı-5”, s.10.
- Lütfi Oğuzcan, “İlk Büyük Millet Meclisine Mersin Mebusları Nasıl Seçilmişti?”, s.13-14, 18.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Mustafa Faik Akyol-Kadirli”, s.15-16.
- (Yazarsız), “Lüzumlu Bir İzah: Kuvvei Milliye mi, Kuvvayi Milliye mi, Kuvvayi Milliye mi?”, s.17.

Sayı-39 (Haziran 1961)

- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-23”, s.10-11.
- Şükrü Kaya, “Hacıkırı- Kuşçular- Belemedik-Pozantı ve Karboğazı Savaşları-1”, s.12-13, 17.⁴
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Ömer Nazmi Çiftçi-Tarsus”, s.14, 18.

Sayı-40 (Temmuz 1961)

- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-24”, s.8-9.
- Şükrü Kaya, “Hacıkırı- Kuşçular- Belemedik-Pozantı ve Karboğazı Savaşları-2”, s.10-11.

Sayı-41 (Ağustos 1961)

- M-. Nedim Kutlusoy, “Kâzım Karabekir Paşa İstiklâl Marşına Niçin ve Nasıl İtiraz Etmışti?”, s.8-10, 18.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-25”, s.11-12.

⁴ Bu yazı serisi Gülekli Nasıf Hoca tarafından anlatılmış ve oğlu Şükrü Kaya tarafından kaleme alınmıştır.

- Şükrü Kaya, "Hacıkirı- Kuşçular- Belemelik-Pozantı ve Karboğazı Savaşları-3", s.13-14.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Fahri Merzeci-Mersin", s.15-16.

Sayı-42 (Ocak 1962)

- Derginin 41'nci sayısı 1961 yılı Ağustos ayında neşredilmişken, 42'nci sayısının 1962 yılı Ocak ayında neşredildiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak kağıt darlığı ve rahatsızlık durumları öne sürülmüştür.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-24", s.8-9.⁵
- Emin Çöl, "Kırkinci Yılda 5 Ocak", s.12,18.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Abdurrahim Saygın", s.13.
- Lütfi Oğuzcan, "Kozanlı Mustafa Nail İçin", s.14-15.
- Lütfi Oğuzcan, "Çukurova Kurtuluş Marşı", s.16-17.
- Celal Sahir Muter, "5 Ocak", s.17.

Sayı-43 (Ekim 1962)

- M. Nedim Kutlusoy, "Millî Mücadelenin İlk Günlerinde Mustafa Kemal-Kâzım Karabekir Münasebatı", s.6-7.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-25", s.10-11.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Hacı Bedir Ağa'nın Hayat Hikayesi", s.15-16.

Sayı-45 (Kasım 1964)

- Kuvayi Milliye Dergisi'nin 43'ncü sayısı 1961 yılı Ekim ayında neşredilmiştir. 44'ncü sayıya ulaşılammış olmakla birlikte 45'nci sayının 1964 yılı Mayıs ayında neşredildiği görülmektedir. Takriben 2 yıllık bir ara verilmesinin sebebi dergi ekibinin ekonomik sorunlar yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Şöyle ki, Derginin 40'nci sayısında Oğuzcan'ın "Kırk Sayı- Kırk Ay" yazısında dergi çevresine yönelik bu yönlü ifadeleri yer almaktadır (Oğuzcan, 1961:3).
- M. Nedim Kutlusoy, "Millî Mücadelenin İlk Günlerinde Mustafa Kemal-Kâzım Karabekir Münasebatı-3", s.10-11.
- (Yazarsız), "Arpaç Sakarlar Baskını ve 5 Nisan Töreni-1", s.12-13.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlarile Kilis Mücadelesi-30", s.14-15.

⁵ Demirtaş'ın kaleme almış olduğu bu seri 26'ncı olmasına rağmen Dergide yanlışlıkla 24 olarak yer verilmiş ve ilerleyen sayılarda bu hata tekrar edilmiştir. Dergide yer alan sayılara sadık kalınmıştır.

Sayı-46 (Haziran 1964)

- M. Nedim Kutlusoy, “Millî Mücadelenin İlk Günlerinde Mustafa Kemal-Kâzım Karabekir Münasebatı-4”, s.8.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Ali Rıza Bozkurt-Mersin”, s.9,18.
- (Yazarsız), “Arpaç Sakarlar Baskını ve 5 Nisan Töreni-2”, s.10-11,18.
- Lütfi Oğuzcan, “Bir Eser ve Düşündürdükleri”, s.12-13.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlariyle Kilis Mücadelesi-31”, s.14-15.

Sayı-47 (Temmuz 1964)

- Şeref Genç, “Mersinde Bayrak Özlemi”, s.6-7,18.
- M. Nedim Kutlusoy, “Üç Mektup ve Düşündürdükleri-1”, s.8-10.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Takiddin Sanlı”, s.11.
- Fikri Mutlu, “Kuvayi Milliye Öncülerinin Erçel’de Karşılımları”, s.12-13.
- Hayri Gül, “Çal Cephesinde Çukurova Çocukları”, s.14,18.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlariyle Kilis Mücadelesi-32”, s.16-17.

Sayı-48 (Ağustos 1964)

- Lütfi Oğuzcan, “Maraş Burçlarında Bayrak”, s.6-8.
- M. Nedim Kutlusoy, “Üç Mektup ve Düşündürdükleri-2”, s.9-10.
- Fikri Mutlu, “Mücahitleri Tanıyalım: Bütün Kahramanlığı ve Gerçek Hüviyetiyle Kozanlı Mustafa Nail”, s.11-13.
- Mehmet Kuran, “Salihli Cephesinde İlk Kuruluş”, s.14-15,18.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlariyle Kilis Mücadelesi-33”, s.16-17.

Sayı-49 (Eylül 1964)

- Fikri Mutlu, “Mücahitleri Tanıyalım: Bütün Kahramanlığı ve Gerçek Hüviyetiyle Kozanlı Mustafa Nail-2”, s.8-9.
- Rifat Sakallı, “Çukurovanın Son Harbi”, s.14-15,18.
- Hasan Kamil Demirtaş, “Ana Hatlariyle Kilis Mücadelesi-34”, s.16-17.

Sayı-50 (Ekim 1964)

- Fikri Mutlu, "Mücahitleri Tanıyalım: Bütün Kahramanlığı ve Gerçek Hüviyetiyle Kozanlı Mustafa Nail-3", s.10-12,18.
- Hasan Kamil Demirtaş, "Ana Hatlariyle Kilis Mücadelesi-35", s.16-17.

Sayı-51 (Kasım 1964)

- Şeref Genç, "Vital Strumza'nın Ardından", s.10-11.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor-1", s.16-17.
- Ali Ulvi Mutlusoy, "Bir Eser ve Düşündürdükleri", s.18.

Sayı-52 (Aralık 1964)

- Lütfi Oğuzcan, "Hiç Kimseden İzin Almadan Dağa Çıkanlar", s.4-5.
- Lütfi Oğuzcan, "Açık Mektup: Sayın Hasan Akıncı" s.10-11.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor-2", s.14-15.
- Mehmet Kuran, "Mütareke Günlerinde İstanbul Mitingleri ve Sait Molla'nın İstanbul, Refi Cevad'ın Alemdar Gazeteleri-1" s.16-17.

Sayı-53 (Ocak 1965)

- Kuvayi Milliye, "5 Ocağın Düşündürdükleri", s.3
- Mehmet Kuran, "Mütareke Günlerinde İstanbul Mitingleri ve Sait Molla'nın İstanbul, Refi Cevad'ın Alemdar Gazeteleri-1" s.12-13.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor-3", s.14-15.
- Takıettin Sanlı, "Emirler Harbi- 14 Aralık 1920", s.16-17.

Sayı-54 (Şubat 1965)

- Hasan Akıncı, "Açık Mektup: Sayın Lûtfi Oğuzcan", s.6-7.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Midhat Toroğlu-Özkul Efe", s.9.
- Hayri Gül, "Cemal Efe", s.10-11.
- Şeref Genç, "İki Karşılaşma-Bir Gerçek", s.12-13.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor-3", s.16-18.⁶

⁶ Osman Muzaffer'in kaleme almış olduğu serinin 3'ncü kısmı Derginin 53'ncü sayısında neşredilmiştir. Bu nedenle 54'ncü sayıdaki söz konusu yazının serinin 4'ncü kısmı olması gerekmektedir. Dergide neşredilen bölümlendirmeye sadık kalınmıştır.

Sayı-55 (Mart 1965)

- Tevfik Coşkun, “Türk Ocağı ve Kuvayi Milliye Ruhu Üzerindeki Tesirleri”, s.6.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Topçu Teğmen Mehmet Kemal Ergin”, s.7.
- Fikri Mutlu, “Kadirbilir Kadirli ve Bayramı”, s.8-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-1”, s.12-15.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, “Osman Muzaffer Anlatıyor-3”, s.20-22.

Sayı-56 (Nisan 1965)

- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-1”, s.6-8.
- (Nahit Kızıldağı), “Mücahitleri Tanıyalım: Şehitler Serdarı Zahit”, s.9,13.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-2”, s.10-12.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, “Osman Muzaffer Anlatıyor-4”, s.14-15,22.
- Muammer Lütfi Bahşi, “Ödemiş’te İlk Kurşun”, s.16-18,22.

Sayı-57 (Mayıs 1965)

- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-2”, s.6-8.
- Fikri Mutlu, “İçler Acısı Tarihi Bir Olay: Yunanlıların İzmir’i İşgali (15 Mayıs 1919)”, s.9-10.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-3”, s.11-13.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, “Osman Muzaffer Anlatıyor-5”, s.14-15,22.
- Muammer Lütfi Bahşi, “Ödemiş’te İlk Kurşun-2”, s.16-17.

Sayı-58 (Haziran 1965)

- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-3”, s.6-8.
- Ömer Cevdet TürkMesnilli, “Kuvayi Milliye Ruhu”, s.9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-4”, s.10-12.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, “Osman Muzaffer Anlatıyor-6”, s.13-14.
- Muammer Lütfi Bahşi, “Ödemiş’te İlk Kurşun-3”, s.16-17.

Sayı-59 (Temmuz 1965)

- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-4", s.6-8.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-5", s.9-12.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor-7", s.13-14.

Sayı-60 (Ağustos 1965)

- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-6", s.10-13.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor-8", s.14-16.
- Ömer Cevdet TürkMesnilli, "Hataylı, Kurtuluşun Kutlu Olsun", s.17,22.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, "Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-1", s.18-19,22.

Sayı-61 (Eylül 1965)

- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-5", s.6-9.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-7", s.10-13.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, "Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-2", s.14-15,22.

Sayı-62 (Ekim 1965)

- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-6", s.6-9.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-8", s.10-13.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, "Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-3", s.14-15.
- Lütfi Oğuzcan, "Gök Teslime'nin Mehmed'i", s.16-18,22.

Sayı-63 Mustafa Kemal Atatürk Özel Sayısı(Kasım 1965)

- Derginin 1965 yılı Kasım ayı sayısı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının 25'nci yıl-dönümü anısına Mustafa Kemal Atatürk Özel Sayısı olarak neşredilmiştir. Bu sayıda Atatürk çeşitli yönleri ile ele alınmıştır.

Sayı-64 (Aralık 1965)

- Kuvayi Milliye, "Kuvayi Milliye Ruhu Üzerine", s.3.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-7", s.6-9.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-8", s.10-13.⁷

⁷ Bu yazı serinin 9'ncü kısmı olmasına rağmen yanlışlıkla 8'nci kısım olarak neşredilmiştir.

- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, “Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-4”, s.16-17,22.

Sayı-65 (Ocak 1966)

- Kuvayi Milliye, “Çukurovalılar Bayramınız Kutlu Olsun”, s.3.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-8”, s.6-8.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Osman Tekeli”, s.9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-9”, s.10-13.
- H. Mahmut Güç, “İçel Kurtuluş Destanı”, s.16.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, “Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-5”, s.18-19.

Sayı-66 (Şubat 1966)

- Kuvayi Milliye, “Bunlar, Onlardır!”, s.3.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-9”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-10”, s.10-13.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, “Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-6”, s.18-19,22.

Sayı-67 (Mart 1966)

- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-10”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-11”, s.10-13.
- Osman Muzaffer Koçaşoğlu, “Kurtuluş Savaşında Adı Unutulmayanlar”, s.16-17,22.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, “Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-6”, s.18-19,23.⁸

Sayı-68 (Nisan 1966)

- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-11”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-12”, s.10-13.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, “Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-7”, s.18-19.

Sayı-69 (Mayıs 1966)

- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-12”, s.6-7.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-13”, s.10-13.

⁸ Bu yazı, serinin 7’nci kısmı olması gerekirken yanlışlıkla 6’ncı kısım olarak neşredilmiştir.

- Mithat Toroğlu, "Küçük Ziyaret Tepe Savaşı", s.14-15.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, "Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-8", s.18-19,22.

Sayı-70 (Haziran 1966)

- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-13", s.4-6.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-14", s.7-9.
- Mithat Toroğlu, "Hacı Talip Savaşı", s.13-14.
- Lütfi Oğuzcan, "İzmirde İlk Kurşun ve İlk Şehitler", s.15-16.
- Dedeoğlu Hakkı Özeroğlu, "Dedeoğlu Hakkı Beyin Antakya Baskını-9", s.20-21.

Sayı-71 (Temmuz 1966)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair", s.4-7.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-14", s.8-9.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-15", s.10-13.
- Lütfi Oğuzcan, "Tarihte Kin-1", s.14-15,22.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Esat Erdiş Çavuş-Tarsus", s.18.

Sayı-72 (Ağustos 1966)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair", s.6-9.
- Lütfi Oğuzcan, Mücahitlerin İstiklâl Madalyaları Konusunda Kara Kuvvetleri Kumandanımıza Açık Mektup", s.10-11.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-15", s.12-13.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-16", s.16-17.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Seyfi Çavuş-Köroğlu-Mersin", s.20, 22.

Sayı-73 (Eylül 1966)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair", s.6-9.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-16", s.10-12.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-17", s.13-16.

Sayı-74 (Ekim 1966)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-4”, s.8-9.⁹
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-17”, s.10-12.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-18”, s.13-15.
- Ali Galip Arkan, “Faddal Ya Havaca Mariko!”, s.18-19.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Tefik Coşkun”, s.20, 22.

Sayı-75 (Kasım 1966)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-5”, s.10-13.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-18”, s.14-16.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-19”, s.17-19.

Sayı-76 (Aralık 1966)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-6”, s.6-7.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-18”, s.8-10.¹⁰
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-20”, s.11-13.

Sayı-77 (Ocak 1967)

- Kuvayi Milliye, “Kuvayi Milliye Neslinin Kaderi”, s.3.
- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-7”, s.6-9.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-19”, s.10-11.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-21”, s.13-15.
- A. Rıza Bozkurt, “13. Süvari Alayımız Dumlupınarda!...”, s.18.

Sayı-78 (Şubat 1967)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-8”, s.6-9.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-20”, s.10-12.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-22”, s.13-16.

⁹ Kayabalı’nın bu yazı serisinde önceki sayılarda ilk 3 kısım için numaralandırma yapılmamıştır. Bu yazısı 4’ncü kısım olarak yer almaktadır. Bu nedenle önceki sayıların da 1, 2, 3’ncü kısım olarak neşredilmiş olduğu düşünülmektedir.

¹⁰ Akıncı’nın bu yazısı serisinin 18’nci kısmı Derginin 75’nci sayısında yer almıştır. Bu sayıda yazı, yanlışlıkla yeniden 18’nci kısım olarak neşredilmiştir.

- Lütfi Oğuzcan, "Asaf Han ve Bir Şiiri", s.25, 30.

Sayı-79 (Mart 1967)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair-9", s.6-9.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-21", s.10-13.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-23", s.14-17.
- Şeref Genç, "İzmir ve Çevresi İşgalinin Tepkileri", s.20-21.
- Tevfik Coşkun, "Mütareke Günlerinde Yurda Dönüş", s.26-27.

Sayı-80 (Nisan 1967)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair-10", s.6-9.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-22", s.11-13.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-24", s.14-17.
- Mehmet Yüreğir, "Yurdun Kurtarılmasında Fikirle Mücadele", (Der.: Şeref Genç), s.28-31.

Sayı-81 (Mayıs 1967)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair-11", s.6-9.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-23", s.10-13.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-25", s.14-17.
- Mehmet Yüreğir, "Yurdun Kurtarılmasında Fikirle Mücadele-2", (Der.: Şeref Genç), s.24-25.

Sayı-82 (Haziran 1967)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair-12", s.6-9.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-24", s.10-13.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-26", s.14-17.

Sayı-83 (Temmuz 1967)

- Fasih Kayabalı, "Yarınki Kuvayi Milliye'ye Dair-13", s.6-9.
- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-1", s.10-11.
- Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları-25", s.14-17.

- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-27”, s.18-20.

Sayı-84 (Ağustos 1967)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-14”, s.6-9.
- Hasan Akıncı, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları-26”, s.10-12.
- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-2”, s.16-18.
- Hayri Gül, “Mücahitleri Tanıyalım: Ahmet Cevdet Çamurdan”, s.23, 29.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-28”, s.24-26.

Sayı-85 (Eylül 1967)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-15”, s.7-10.
- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-3”, s.11-13.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-29”, s.18-21.

Sayı-86 (Ekim 1967)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-16”, s.6-9.
- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-4”, s.10-12.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-30”, s.18-20.
- Şeref Genç, “20 Günlük Mütarekenin İç Yüzü-1”, s.26-28.

Sayı-87 (Kasım 1967)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-17”, s.10-13.
- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-5”, s.14-16.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-31”, s.17-19.
- Şeref Genç, “20 Günlük Mütarekenin İç Yüzü-2”, s.24-26.

Sayı-88 (Aralık 1967)

- Fasih Kayabalı, “Yarınki Kuvayi Milliye’ye Dair-18”, s.6-8, 29.
- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-6”, s.11-13.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-32”, s.15-18.
- Taha Toros, “Paris’teki Hususi Arşivlerde Çukurova’nın İşgali İle İlgili Belgeler”, s.20-22.

Sayı-89 (Ocak 1968)

- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-7", s.8-11.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-33", s.12-14.
- H. Mahmut Güç, "İçel'in Kurtuluşu (Küçük Piyes)", s.22, 29.
- Şeref Genç, "20 Günlük Mütarekenin İç Yüzü-3", s.27-29.

Sayı-90 (Şubat 1968)

- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-8", s.7-10.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-34", s.11-14.
- Mustafa Demir, "Zalimin Topu Var, Güllesi Var, Kal'ası Varsa Hakın da Bükülmez Kolu, Dönmez Yüzü Vardır.", s.19-20.

Sayı-91 (Mart 1968)

- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-9", s.8-11.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-35", s.12-15.

Sayı-92 (Nisan 1968)

- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-10", s.6-9.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-36", s.10-13.
- Lütfi Oğuzcan, "İki Dost ve Çiyköfte Kasidesi", s.14-15.
- Ali Rıza Sönmez, "1919 Senesine Ait Acı Bir Hatıra", s.20, 29.

Sayı-93 (Mayıs 1968)

- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-11", s.6-9.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-37", s.10-13.
- Hayri Gül, "Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer", s.18-19.

Sayı-94 (Haziran 1968)

- Fikri Mutlu, "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-12", s.6-10.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-38", s.12-15.

Sayı-95 (Temmuz 1968)

- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-13”, s.6-10.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-39”, s.11-14.

Sayı-96 (Ağustos 1968)

- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-14”, s.6-10.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-40”, s.14-17.
- Memduh Çelik, “Bardağı Taşırın Olay”, s.19-22.

Sayı-97 (Eylül 1968)

- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-15”, s.6-10.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-41”, s.14-19.

Sayı-98 (Ekim 1968)

- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-16”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-42”, s.14-17, 30.
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Nahit Kızıldağlı-Adana”, s.23.

Sayı-99 (Kasım 1968)

- Mithat Toroğlu, “Atatürk Mersin’de: Son Gelişlerine Ait İki Hatıra”, s.5, 30.
- Fikri Mutlu, “Mazhar Müfit Bey Nasıl Tevkif Edilmek İstenmiştir?”, s.6, 27-29.
- Cevat Dursunoğlu, “Erzurum Kongresi Günlerinden Bir Hatıra”, s.15-17.

Sayı-100 (Aralık 1968)

- Fikri Mutlu, “Çukurova Kurtuluş Tarihi Yazılıyor”, s.3.
- Fikri Mutlu, “Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım-17”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-43”, s.10-13.
- Şeref Genç, “Tarsusta İlk Kurtuluş Töreni”, s.14-15.
- Hayri Gül, “Cemal Efe: Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer”, s.26-27.

Sayı-101 (Ocak 1969)

- Lütfi Oğuzcan, “Kurtuluş’un Düşündürdükleri”, s.3.

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-18", s.6-9.¹¹
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-44", s.10-13.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Zeki Baltalı", s.16-17.
- Rıza Bozkurt, "Bir Facia ve Sonrası", s.24-25, 30.
- Şeref Genç, "Mersin Gurubu Kumandanı Emin Arslan", s.26-27, 30.

Sayı-102 (Şubat 1969)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-19", s.8-11.
- Şeref Genç, "İşgal Başlangıcı ve İlk Çıkan Birlik-1", s.12-13.
- Midhat Toroğlu, "Millî Mücadele Hatıralarından Bir Şeker Hikâyesi", s.14-15.
- Hilmi Çingiroğlu, "5 Ocak", s.15.
- Şeref Genç, "Mersin Gurubu Kumandanı Emin Arslan", s.20-23.

Sayı-103 (Mart 1969)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-20", s.7-10.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-46", s.11-14.
- Osman Muzaffer Kaçaşoğlu, "Nurettin Paşanın Orduya Mesajı", s.19-20, 29.
- Şeref Genç, "İşgal Başlangıcı ve İlk Çıkan Birlik-2", s.26-27, 29.
- Lütfi Oğuzcan, "Millî Mücadelede Türk Kadını: Halide Onbaşı", s.28.

Sayı-104 (Nisan 1969)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-21", s.6-9.
- Ali Neşri Atlay, "Millî Mücadelede Mut", s.19-20.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-47", s.21-23, 29.

Sayı-105 (Mayıs 1969)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-22", s.6-9.
- Ali Neşri Atlay, "Millî Mücadelede Mut-2", s.15-17.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-48", s.18-21.

¹¹ Serinin ilk 17 kısmında "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım" olarak geçen yazı başlığı bu kısımda değişmekle birlikte devamlılık göstermiştir.

- Hayri Gül, “Amca Bu Madalyayı 25 Kuruşa mı Aldın?”, s.25-26.

Sayı-106 (Haziran 1969)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-23”, s.6-9.
- Ali Neşri Atlay, “Millî Mücadelede Mut-3”, s.14-16.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-49”, s.19-22.
- Mithat Toroğlu, “ ‘Şeyh Elvan’ Taarruzu”, s.27-28.

Sayı-107 (Temmuz 1969)

- Ali Neşri Atlay, “Millî Mücadelede Mut-4”, s.8-10.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-50”, s.15-18.
- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-24”, s.23-26.

Sayı-108 (Ağustos 1969)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-25”, s.6-9.
- Ali Neşri Atlay, “Millî Mücadelede Mut-5”, s.10-13.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-51”, s.14-16.
- Ali Rıza Bozkurt, “Millî Mücadeleden İbretli Sahifeler: Delibaş İsyanı”, s.20-21, 28.

Sayı-109 (Eylül 1969)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-26”, s.7-10.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-52”, s.11-14.
- Ali Neşri Atlay, “Millî Mücadelede Mut-6”, s.15-16.
- Ali Galip Arkan, “Hacıtalıp Çiftliği Savaşı”, s.26-27.

Sayı-110 (Ekim 1969)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-27”, s.7-10.
- Ali Neşri Atlay, “Millî Mücadelede Mut-7”, s.11-12.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-53”, s.20-23.

Sayı-111 (Kasım 1969)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-28”, s.6-9.

- Ali Neşri Atlay, "Millî Mücadelede Mut-8", s.10-11.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-54", s.12-15.

Sayı-112 (Aralık 1969)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-29", s.9-12.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-55", s.13-16.

Sayı-113 (Ocak 1970)

- (Yazarsız), "Mersinin Kurtuluş Bayramı Niçin 3 Ocağa Alındı", s.7-8.
- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-30", s.9-12.
- Lütfi Oğuzcan, "Çukurovada İlk Direnme Tarsus'ta Nasıl Olmuştu?", s.13-14.
- Hasan Akıncı, "İşgal Facialarından Bir Örnek Daha: Adanada Bir Türk Çocuğu Diri Diri Nasıl Yakılmıştı", s.15-17.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-56", s.18-21.

Sayı-114 (Şubat 1970)

- Lütfi Oğuzcan, "İki Şehit-İki Mezar", s.3-5.
- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-30", s.6-8.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-57", s.11-14.

Sayı-115 (Mart 1970)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-31", s.7-10.
- Ali Galip Arkan, "Tarsusta Acı Bir Olay ve İdam Kararı", s.20-21, 30.

Sayı-116 (Nisan 1970)

- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-32", s.7-10.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-58", s.21-23.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Harun Kunt ve Başarısı", s.24-25.

Sayı-117 (Mayıs 1970)

- Lütfi Oğuzcan, "Kurtuluş Savaşında İçel", s.3.
- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-33", s.10-13.

- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-59”, s.14-17.

Sayı-118 (Haziran 1970)

- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-61”, s.6-9.¹²
- Lütfi Oğuzcan, “Kurtuluş Edebiyatından Bir Demet”, s.26-30.

Sayı-119 (Temmuz 1970)

- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-17”, s.7-10.¹³
- Lütfi Oğuzcan, “Kurtuluş Edebiyatından Bir Demet”, s.18-21.

Sayı-120 (Ağustos 1970)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım”, s.6-9.¹⁴
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-18”, s.10-12.

Sayı-121 (Eylül 1970)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-19”, s.10-12.
- Asım Uçar, 30 Ağustostan Anılar: Bir Topçu Teğmeni Anlatıyor-1”, s.16-18.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-2”, s.19-22.¹⁵
- (Yazarsız), “Mücahitleri Tanıyalım: Emin Mengenli”, s.29.

Sayı-122 (Ekim 1970)

- Fikri Mutlu, “İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-38”, s.6-9.
- Şeref Genç, “İstiklâl Savaşında Mersin’i Kurtarma Çabası-20”, s.10-12.
- Hasan Akıncı, “Bir Eser ve Düşündürdükleri”, s.13-16, 30.
- Asım Uçar, 30 Ağustostan Anılar: Bir Topçu Teğmeni Anlatıyor-2”, s.17-19, 30.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-3”, s.23-26.

12 Serinin bu yazısı 60’nci kısmı oluşturması gerekirken yanlışlıkla 61’nci kısım olarak neşredilmiştir.

13 Serinin bu yazısı 61’nci kısmı oluşturması gerekirken yanlışlıkla 17’nci kısım olarak neşredilmiştir. Derginin sonraki sayısında (120’nci sayı) bu hataya devam edildiği görülmektedir.

14 Serinin bu kısmı numaralandırılmamıştır.

15 Bu yazı serisi 2 numaralı kısımdan başlatılmıştır. Muhtemel bir baskı hatası olabilir.

Sayı-123 (Kasım 1970)

- Lütfi Oğuzcan, "Atatürk'ün Anadolu'da İlk Çıkardığı Gazete: İrade-i Milliye", s.4-7.
- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-39", s.8-11.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-21", s.12-14.
- Asım Uçar, 30 Ağustos Anıları: Bir Topçu Teğmeni Anlatıyor-3", s.15-17.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-4", s.21-24.

Sayı-124 (Aralık 1970)

- Lütfi Oğuzcan, "Atatürk'ün Anadolu'da Çıkardığı İkinci Gazete: Hakimiyeti Milliye", s.4-7.
- Fikri Mutlu, "İstiklâl Savaşımız ve İçel Bölgesine Ait Hatıralarım-40", s.8-10.
- Asım Uçar, 30 Ağustos Anıları: Bir Topçu Teğmeni Anlatıyor-4", s.14-16.
- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-21", s.20-23.¹⁶
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-5", s.26-28.

Sayı-125 (Ocak 1971)

- Şeref Genç, "İstiklâl Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası-22", s.9-12.
- Zeki Baltalı, "Bizim Kuşaktan Dr. Hayri Gül", s.14.
- Asım Uçar, 30 Ağustos Anıları: Bir Topçu Teğmeni Anlatıyor-4", s.15-16, 30.¹⁷
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-6", s.22-24.
- Lütfi Oğuzcan, "Adsızın Defteri-1", s.25-27, 30.

Sayı-126 (Şubat 1971)

- Derginin bu sayısı 29 Ekim 1970 tarihinde vefat eden Kuvayi Milliye'nin öncü isimlerinden ve Karboğazı Savaşı'nda Fransız Mesnil Taburu'nu esir alan müfrezinin komutanı Emekli Albay Hasan Akıncı (Karaafet) anısına hazırlanmıştır (Kuvayi Milliye, 1971:21).

¹⁶ Önceki sayıda (123'ncü sayı) 21'nci kısım olarak ele alınan söz konusu yazı yanlışlıkla burada da aynı numara ile kısımlandırılmıştır.

¹⁷ Bu kısmın numaralandırması önceki sayı (124'ncü sayı) ile aynı basılmıştır. Serinin 5'nci kısmı olması gerekmektedir.

- Lütfi Oğuzcan, “Bir Karaafet Vardı!...”, s.3.
- (Yazarsız), “Sinan Paşa Ne Diyor?”, s.5.
- Özdemir Akıncı, “Babam Hasan Akıncı’ya (Kara Âfet’e)”, s.6-7.
- Zeki Baltacı, “Rahmetli Hasan Akıncı’yı Anarken...”, s.8-10.
- Fikri Mutlu, “60 Senelik Arkadaşım Hasan Akıncı’yı Ebediyete Yolcu Ederken”, s.11-12.
- Lütfullah Erdem, “Hasan Akıncı’nın Arkasından...”, s.13, 30.
- Ahmet Cevdet Çamurdan, “Bir Mücahit Kahramanın Kalbinde Yaşayan Hatıraları”, s.14-15, 30.
- Mithat Toroğlu, “Karaafet”, s.16.
- Kasım Ener, “Karaisalıda Teşkilâtın Kuruluşu”, s.17-18.¹⁸
- Lütfi Oğuzcan, “Ah Hasan Akıncı!...”, s.22-23, 29.
- Hasan Akıncı, “Kendi Kaleminden Kar Boğazı Savaşı”, s.24-27.
- Zekeriya Karayaylalı, “Kumandanım Hasan Bey”, s.28-29.

Sayı-127 (Mart 1971)

- Şeref Genç, “Toros Eteklerinde Mersin’i Kurtarma Çabası-23”, s.12-15.¹⁹
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mıntıkası Olay ve Savaşları-7”, s.22-24.

Sayı-128 (Nisan 1971)

- Lütfi Oğuzcan, “Kurtuluş Savaşında İçel Konusu Üzerine Düşünceler”, s.3.
- Şeref Genç, “Toros Eteklerinde Mersin’i Kurtarma Çabası-24”, s.11-14.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mıntıkası Olay ve Savaşları-7”, s.22-25.²⁰
- Lütfi Oğuzcan, “Adsızın Defteri-2”, s.26-28.

Sayı-129 (Mayıs 1971)

- Şeref Genç, “Toros Eteklerinde Mersin’i Kurtarma Çabası-25”, s.10-13.

¹⁸ Ener’in bu yazısı 1963 yılında yayımlanmış olduğu “Çukurovanın İşgali ve Kurtuluş Savaşı” adlı eserinden alıntıdır.

¹⁹ Serinin adı bu yazıdan itibaren değiştirilmiştir.

²⁰ Kısımın numaralandırması önceki sayıdaki (Sayı 127) kısım ile mükerrerdir.

- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-8", s.21-23.
- Lütfi Oğuzcan, "Adsızın Defteri-3", s.24-26.

Sayı-130 (Haziran 1971)

- Şeref Genç, "Toros Eteklerinde Mersin'i Kurtarma Çabası-26", s.15-17.
- Lütfi Oğuzcan, "Adsızın Defteri-4", s.18-21.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-9", s.22-24, 26.

Sayı-131 (Temmuz 1971)

- Şeref Genç, "Toros Eteklerinde Mersin'i Kurtarma Çabası-27", s.11-14.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-10", s.20-22.
- Lütfi Oğuzcan, "Adsızın Defteri-5", s.23-26.

Sayı-132 (Ağustos 1971)

- Şeref Genç, "Toros Eteklerinde Mersin'i Kurtarma Çabası-28", s.11-14.
- Lütfi Oğuzcan, "Adsızın Defteri-6", s.15-17.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-11", s.19-22.
- Mithat Toroğlu, "Son Taarruzda Alay 30", s.23, 28.
- Rıza Bozkurt, "Son Taarruzda Suvari Kolordusu", s.24-25, 29.

Sayı-133 (Eylül 1971)

- Şeref Genç, "Toros Eteklerinde Mersin'i Kurtarma Çabası-28", s.10-12.²¹
- Ömer Nazmi Çiftçi, "14üncü Tümen Hücum Taburu", s.15-16, 30.
- Zülfikar Şener, "Yurt Borcu", s.17-18.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-12", s.19-22.
- Lütfi Oğuzcan, "Adsızın Defteri-7", s.23-25, 29.

21 Kısımın numaralandırması önceki sayıdaki (Sayı 132) kısım ile mükerrerdir.

- Şeref Genç, “İşgalin Kara Günlerinde Nufuşu Ziya Yalaz”, s.26.

Sayı-134 (Ekim 1971)

- Şeref Genç, “Toros Eteklerinde Mersin’i Kurtarma Çabası-29”, s.11-13.
- Lütfi Oğuzcan, “Adsızın Defteri-8”, s.14-16.
- Mithat Toroğlu, “Şih Elvan Savaşı”, s.22, 30.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-13”, s.23-26, 30.

Sayı-135 (Kasım 1971)

- Şeref Genç, “Toros Eteklerinde Mersin’i Kurtarma Çabası-30”, s.10-12.
- Ahmet Cevdet Çamurdan, “Hacın Savaşının Son Günleri”, s.16-18.
- Lütfi Oğuzcan, “Adsızın Defteri-9”, s.21-23, 30.

Sayı-136 (Aralık 1971)

- Ali Rıza Bozkurt, “Kurtuluş Savaşımızda 1nci İnönü Zaferi Hatıralarım”, s.10-11.
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-1”, s.12-14, 30.
- Lütfi Oğuzcan, “Adsızın Defteri-10”, s.17-18.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-15”, s.19-22, 29.

Sayı-137 (Ocak 1972)

- Yusuf Ayhan, “Ad ve Hatıralarına Anıt Dikilen İki Kahraman Yavuklu: Sarıkavaklı Mustafa ve Emine”, s.10-11.
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-2”, s.12-13.
- Halil Süllüoğlu, “3 Ocağı Göremiyen Kahramanlar”, s.14-15.
- Mehmet Özdemir, “(Haçın) Faciasından Bir Yaprak”, s.16-17.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-16”, s.22-25.

Sayı-138 (Şubat 1972)

- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-3”, s.10-12.

Sayı-139 (Mart 1972)

- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-4", s.9-12.
- Hazım Şakir, "Teyyareci Büyük Fazıl", s.17-19.
- A. Hilmi Ulusoy, "Cemal Efe Anlatıyor-1", s.23-26.

Sayı-140 (Nisan 1972)

- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-5", s.12-15.
- A. Hilmi Ulusoy, "Cemal Efe Anlatıyor-2", s.16-19.
- Ali Rıza Bozkurt, "İkinci İnönü Savaşı ve Süvarilerimiz", s.21.
- Kemal Peker, "19 Mayıs 1919'da Kemal Atatürk İle Samsun'a Çıkan Ali Mümtaz Tunay'a Ait Anılarımız", s.23-25.

Sayı-141 (Mayıs 1972)

- Lütfi Oğuzcan, "Bir Zeki Baltalı Vardı...", s.3.
- Yusuf Ayhan, "Üzüntümüz Büyük! Zeki Baltalı da Öldü", s.7-8.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-5", s.12-14, 30.²²
- A. Hilmi Ulusoy, "Cemal Efe Anlatıyor-2", s.19-21.²³
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-17", s.23-25.

Sayı-142 (Haziran 1972)

- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-7", s.5-7, 30.
- A. Hilmi Ulusoy, "Cemal Efe Anlatıyor-4", s.12-13.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-1", s.14-16.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-18", s.19-22.

Sayı-143 (Temmuz 1972)

- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-2", s.6-9, 30.

²² Derginin 140 numaralı sayısındaki yazı ile mükerrer numara verilmiştir. Serinin 6'ncı kısmı olması gerekmektedir.

²³ Derginin 140 numaralı sayısındaki yazı ile mükerrer numara verilmiştir. Serinin 3'ncü kısmı olması gerekmektedir.

- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-8”, s.12-15.
- A. Hilmi Ulusoy, “Cemal Efe Anlatıyor-5”, s.18-21.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-19”, s.27-28.

Sayı-144 (Ağustos 1972)

- Fahrettin Altay, “Başkomutanlık Meydan Savaşında Türk Süvarisi”, s.6-9, 30.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-3”, s.10-11.
- Rauf Erdil, “Zafer Ayı Ağustos”, s.12-13.
- A. Hilmi Ulusoy, “Cemal Efe Anlatıyor-6”, s.14-15.
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-9”, s.16-18, 30.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-20”, s.19-21.

Sayı-145 (Eylül 1972)

- Fahrettin Altay, “Başkomutanlık Meydan Savaşında Türk Süvarisi-2”, s.7-10.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-3”, s.11-13, 30.²⁴
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-10”, s.15-18.
- A. Hilmi Ulusoy, “Cemal Efe Anlatıyor-6”, s.19-20.²⁵
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-20”, s.27-28, 30.²⁶

Sayı-146 (Ekim 1972)

- Fahrettin Altay, “Başkomutanlık Meydan Savaşında Türk Süvarisi-3”, s.4-6.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-5”, s.7-9.
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-11”, s.10-13.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-21”, s.14-16.

24 Serinin bu kısmının numaralandırılması hatalı yapılmıştır. 4’ncü kısım olması gerekmektedir.

25 Serinin bu kısmının numaralandırılması hatalı yapılmıştır. 7’nci kısım olması gerekmektedir.

26 Serinin bu kısmının numaralandırılması hatalı yapılmıştır. 21’nci kısım olması gerekmektedir.

- (Yazarsız), "Kurtuluş Savaşında Kaybımız", s.23-24.
- (Yazarsız), "Trikupis'in Hatıra Defterinden: Yunan Başkomutanı Nasıl Esir Düştüğünü Anlatıyor", s.25-26.
- Fahri Can, "Doktor Adnan ve Eşi Halide Edip Anadoluya Nasıl Kaçırıldı", s.27-29.

Sayı-147 (Kasım 1972)

- Fahrettin Altay, "Başkomutanlık Meydan Savaşında Türk Süvarisi-4", s.7-10.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-22", s.13-15, 30.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-6", s.16-18.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-12", s.19-21, 29.

Sayı-148 (Aralık 1972)

- Fahrettin Altay, "Başkomutanlık Meydan Savaşında Türk Süvarisi-5", s.4-7.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-7", s.8-10.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintikası Olay ve Savaşları-23", s.11-13, 30.
- M. Nedim Kutlusoy, "İzmir İşgalinde Kaybımız", s.14-18.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-13", s.19-21, 30.
- Kemal Müderrisoğlu, "İzmir İşgalinde İki Şanlı Olay", s.24-25.

Sayı-149 (Ocak 1973)

- Abdulvahap Kocaman, "Kurtuluş Savaşı Üzerine", s.4-5.
- Halil Süllüoğlu, "Çetenin Gücü", s.5.
- Nuri Aybaş, "5 Ocak Çukurovanın Kurtuluşu", s.6.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-7", s.7-9.²⁷
- M. Nedim Kutlusoy, "Akbaş Cephaneliği Nasıl Basıldı?", s.10-12.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-14", s.13-16.

²⁷ Serinin bu kısmı önceki sayıda yer alan kısım ile aynı şekilde numaralandırılmıştır. Bu kısmın 8 numaralı olması gerekmektedir.

- Mehmet Özdemir, “Türkiyede Ermeni Hareketleri-1”, s.19-21.
- Lütfi Oğuzcan, “Büyük Bir Türk Dostu Asaf Han”, s.22-24.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-24”, s.25-27.

Sayı-150 (Şubat 1973)

- Tefvik Coşkun, “Yakın Tarihimizden Acı Hatıralar”, s.4.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-8”, s.5-7.
- Mehmet Özdemir, “Türkiyede Ermeni Hareketleri-2”, s.8-10.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-25”, s.15-18.
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-15”, s.19-21, 30.
- M. Nedim Kutlusoy, “Ermeni Mezaliminden Örnekler: Zeve”, s.22-23.
- (Yazarsız), “Sivas Günlerinden Bir Anı: Mustafa Kemal Harbord Mülâkatı”, s.28-30.

Sayı-151 (Mart 1973)

- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-8”, s.4-6.²⁸
- Osman Tufan, “Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-15”, s.7-10.²⁹
- Mehmet Özdemir, “Türkiyede Ermeni Hareketleri-3”, s.11-12.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengenli Beyin Hatıra ve Belgelerinden: Çukurovada Sağcenah Mintıkası Olay ve Savaşları-26”, s.13-16.
- M. Nedim Kutlusoy, “Ermeni Mezaliminden Örnekler: Zeve-2”, s.17-19.
- Kemal Peker, “19 Mayıs 1919’da Kemal Atatürk İle Samsun’a Çıkan Ali Mümtaz Tunay’a Ait Anılarımız Var Bizim De”, s.26-28.

Sayı-152 (Nisan 1973)

- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-8”, s.4-6.
- M. Nedim Kutlusoy, “Ermeni Mezaliminden Örnekler: Zeve-3”, s.12-14.

²⁸ Serinin bu kısmı yanlışlıkla 8 olarak numaralandırılmıştır. 9’ncü kısım olarak yer verilmesi gerekmektedir.

²⁹ Serinin bu kısmı yanlışlıkla 15 olarak numaralandırılmıştır. 16’ncü kısım olarak yer verilmesi gerekmektedir.

- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -27", s.15-18.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-17", s.24-27, 30.

Sayı-153 (Mayıs 1973)

- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-10", s.4-5.
- M. Nedim Kutlusoy, "Ermeni Mezaliminden Örnekler: Zeve-4", s.9-11.
- Lütfi Oğuzcan, "İki Şehit-İki Mezar-İki Kitabe", s.12-13
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -28", s.14-17.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-18", s.23-26.
- Mehmet Özdemir, "Türkiyede Ermeni Hareketleri-4", s.27-29.

Sayı-154 (Haziran 1973)

- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-11", s.8-9, 30.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -29", s.12-15.
- M. Nedim Kutlusoy, "Ermeni Mezaliminden Örnekler: Zeve-5", s.20-21.
- Osman Tufan, "Kurtuluş Savaşında Kozan Bölgesi-19", s.24-25, 30.
- Hidayet Özden, "Dursun Dedenin Dedikleri-1", s.28.

Sayı-155 (Temmuz 1973)

- Ahmet Cevdet Çamurdan, "Kilikya'da Ermeni Mezalimi: Kozan'ın Çektikleri", s.5-7.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-13", s.8-10.
- A. Ulvi Mutlusoy, "Ermeni Mezalimi Karşısında Türk Âlicenaplığı", s.11-14.
- Hidayet Özden, "Dursun Dedenin Dedikleri-2", s.15.
- M. Nedim Kutlusoy, "Ermeni Mezaliminden Örnekler: Zeve-6", s.21-24.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -30", s.25-27, 30.

Sayı-156 (Ağustos 1973)

- Ahmet Cevdet Çamurdan, “Kilikya’da Ermeni Mezalimi: Kozan’ın Çektikleri-2”, s.5-7.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-14”, s.8-10.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengeni Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -31”, s.11-14.
- Dürdane Yeşil, “Kurtuluş Savaşında Türk Kadını”, s.14-18, 30.
- (Yazarsız), “Dağlıoğlu Ökkâş İlbeyi”, s.21.

Sayı-157 (Eylül 1973)

- Ahmet Cevdet Çamurdan, “Kilikya’da Ermeni Mezalimi: Kozan’ın Çektikleri-3”, s.5-8.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-15”, s.9-10.
- A. Ulvi Mutlusoy, “Ermeni Mezalimi Karşısında Türk Âlicenaplığı-2”, s.115-18, 30.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengeni Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -32”, s.21-23, 30.
- Lütfi Oğuzcan, “Önce Kurtuluş”, s.26-27.

Sayı-158 (Ekim 1973)

- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-16”, s.9-11.
- Lütfi Oğuzcan, “Önce Kurtuluş-2”, s.12-15, 30.
- Naci Akverdi, “Bir Katılışın Öyküsü”, s.16-17, 30.
- Şeref Genç, “Binbaşı Emin Mengeni Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -33”, s.21-23.

Sayı-159 (Kasım 1973)

- Lütfi Oğuzcan, “Önce Kurtuluş-3”, s.7-8.
- Taha Toros, “Kurtuluş Savaşında Karboğazı’nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil’in Anıları-17”, s.9-11.

- A. Ulvi Mutlu, "Tarsusta Bir Bayrak Olayı ve Düşündürdükleri", s.19-21.

Sayı-160 (Aralık 1973)

- Rauf Erdil, "Milletin Mâkus Talihini De Yenen İnönü Savaşları", s.8-10.
- Lütfi Oğuzcan, "Bir Alay Komutanımız Vardı", s.13-16, 30.
- Ahmet Şükrü Canbey, "İki Mermi-Bir Ezan", s.17-18.

Sayı-161 (Ocak 1974)

- Lütfi Oğuzcan, "Önce Kurtuluş-4", s.8-9, 14.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-18", s.15-17, 29.
- Lütfi Oğuzcan, "Çukurova Kurtuluş Destanı", s.27-28.

Sayı-162 (Şubat 1974)

- A. Rıza Bozkurt, "Bir Mücahit Subayın Hatıra Defterinden: Kurtuluş Savaşında Anılar", s.8-9.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-19", s.10-13.

Sayı-163 (Mart 1974)

- M. Nedim Kutlusoy, "Mustafa Kemal Çukurova'da", s.11-14.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-20", s.15-18.
- (Yazarsız), "Mücahitleri Tanıyalım: Hüseyin Yanpar", s.23.

Sayı-164 (Nisan 1974)

- Ali Ulvi Mutlusoy, "Tarsus'ta Türklük", s.6-9.
- Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazı'nda Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-21", s.10-14.
- Şeref Genç, "Binbaşı Emin Mengenli Beyin Belgelerle Anısı ve Ek Bilgiler -34", s.15-18.
- Fikri Mutlu, "Mücahitleri Tanıyalım: Mücahit Arkadaşım Mehmet Kuran", s.27-29.

Sayı-165 (Mayıs 1974)

- Ali Ulvi Mutlusoy, “Tarsus’ta Türklük-2”, s.5-7.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-1” s.27-28.³⁰

Sayı-166 (Haziran 1974)

- Taha Toros, “Tarsus Destanı”, s.15-20, 29.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-2” s.21-22.

Sayı-167 (Temmuz 1974)

- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-3” s.16-18.
- Ali Ulvi Mutlusoy, “Çukurova Kurtuluş Hatıralarından: Sinan Paşa Mareşal TİTO’yu Nasıl Tevkif Ettiğini Anlatıyor”, s.22-25.

Sayı-168 (Ağustos 1974)

- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-4” s.17-20.

Sayı-169 (Ekim 1974)³¹

- Selim Örsel, “Türk Asaleti ve Yunan Vahşeti”, s.15.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-5” s.17-20.

Sayı-170 (Ekim 1974)

- Lütfi Oğuzcan, “Ben Seni Nasıl Affedebilirim Yunanlı!..” s.3-5.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-6” s.28-30.

Sayı-171 (Kasım 1974)

- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-7” s.28-29.

Sayı-172 (Ocak 1975)

- Fethi Zabsız, “Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak!”, s.6, 26-27.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-8” s.23-25.

Sayı-173 (Şubat 1975)

- Fethi Zabsız, “Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak”, s.9.

³⁰ Bu yazı bir kitap değerlendirmesidir. Kuvayi Milliye mücahitlerinden teşkil edilen bir komite tarafından yayımlanmıştır.

³¹ Derginin 169’ncü sayısı Eylül ayı yerine Ekim ayında yayımlanmıştır.

Sayı-174 (Mart 1975)

- Fethi Zabsız, "Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak", s.9-11.
- (Yazarsız), "Kurtuluş Savaşında İçel-10" s.25-28.³²

Sayı-175 (Nisan 1975)

- Fethi Zabsız, "Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak", s.10-12.
- (Yazarsız), "Kurtuluş Savaşında İçel-11" s.24-27.

Sayı-176 (Mayıs 1975)

- Fethi Zabsız, "Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak", s.8-10.

Sayı-177 (Haziran 1975)

- Erdal İlter, "İçel'de Ermeni Faaliyetleri", s.14-16.
- Fethi Zabsız, "Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak", s.17-19.

Sayı-178 (Temmuz 1975)

- Fethi Zabsız, "Güney Cephesi Tarihinden Bir Yaprak", s.10-13.
- Erdal İlter, "İçel'de Ermeni Faaliyetleri", s.14-16.
- Reşat Ekrem Koçu, "İlk Kurşun", s.17.
- Şeref Genç, "Emekli Albay Kemal Ağralı'nın Anısı: Çukurova'da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları (İkinci Bölüm)-1", s.18-20.
- (Yazarsız), "Kurtuluş Savaşında İçel-12" s.21-23.
- Kasım Ener, "Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi-1", s.28.

Sayı-179 (Ağustos 1975)

- Rauf Erdil, "Atatürk'ün Büyük Zaferi 30 Ağustos", s.3-4.
- Erdal İlter, "İçel'de Ermeni Faaliyetleri-3", s.14-16.
- Şeref Genç, "Emekli Albay Kemal Ağralı'nın Anısı: Çukurova'da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları (İkinci Bölüm)-2", s.17-19.
- (Yazarsız), "Kurtuluş Savaşında İçel-13" s.20-22.
- Kasım Ener, "Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi-2", s.23-25.

32 Serinin 9'ncü kısmı olması gerekirken yanlışlıkla 10'ncü kısım olarak yer verilmiştir.

Sayı-180 (Eylül 1975)

- Erdal İlter, “İçel’de Ermeni Faaliyetleri-4”, s.15-16.
- Şeref Genç, “Emekli Albay Kemal Ağralı’nın Anısı: Çukurova’da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları (Üçüncü Bölüm)-3”, s.21-23.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-14” s.24-25.
- Kasım Ener, “Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi-3”, s.26-27.

Sayı-181 (Ekim 1975)

- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-15” s.7-9.
- Erdal İlter, “İçel’de Ermeni Faaliyetleri-5”, s.18-20.
- Şeref Genç, “Emekli Albay Kemal Ağralı’nın Anısı: Çukurova’da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları (Üçüncü Bölüm)-4”, s.21-23.
- Kasım Ener, “Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi-4”, s.25-27.

Sayı-182 (Kasım 1975)

- Fethi Zabsız, “Belentepe’den Bir Ses... Komutan Fahri Belen!..” s.13-15.
- Mehmet Özdemir, “Kurtuluş Savaşında Haçın Gavuru”, s.16-17.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-16” s.21-23.
- Erdal İlter, “İçel’de Ermeni Faaliyetleri-6”, s.24-25.
- Kasım Ener, “Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi-5”, s.26-27.

Sayı-183 (Aralık 1975)

- Lütfi Oğuzcan, “Çukurova Kurtuluş Marşı”, s.4.
- Mahmut Aydınoglu, “Doğup Büyüdüğüm İncirlik Köyünün Fransız İşgâlinde Gördüğü Zulüm ve Katliamlar”, s.13-14.
- Şeref Genç, “Emekli Albay Kemal Ağralı’nın Anısı: Çukurova’da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları (Üçüncü Bölüm)-5”, s.18-19, 28.
- Erdal İlter, “İçel’de Ermeni Faaliyetleri-7”, s.20-21.
- (Yazarsız), “Kurtuluş Savaşında İçel-17” s.22-24.
- Kasım Ener, “Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi-6”, s.25-26.

SONUÇ

Millî mücadele, Türk tarihinin önemli bir dönemecini ihtiva etmektedir. Türk devletinin varlık-yokluk imtihanı verdiği 1919-1922 arası dönem, yerel ve ulusal çapta büyük olaylara sahne olmuştur. Cumhuriyet ile birlikte Millî Mücadele dönemine yönelik yapılan birçok çalışma yer almaktadır. Bununla birlikte Millî Mücadele'de yer alan kişilerin anı ve hatıraları, gözlemleri, döneme ışık tutmaktadır. Millî Mücadele ile ilgili yayımlanan eserler arasında Kuvayi Milliye Dergisi önemli bir yere sahiptir. Dergide Millî Mücadele ağırlıklı Türkçü bir bakış açısına sahip yayın yolu izlenmiştir. Muhtevasında tarih dönümlerini ele alan yazılar olduğu kadar, güncel nitelikte yer alan yazılara da yer verilmiştir. Kuvayi Milliye ile ilgili ele alınan yazıların muhtevalarına bakıldığında, Türk ordusunda yer alan isimlerle birlikte çeşitli kuvvaci kahramanların biyografik bilgileri, Adana, Tarsus ve Mersin başta olmak üzere Çukurova bölgesinde Kuvayi Milliye müfrezelerinin vermiş oldukları mücadeleler ve buna ilişkin yaşanan olaylar, Mustafa Kemal Atatürk'ün Güney Cephesi ile ilgili talimatları ve bu bölgede mücadeleye katılanların gözlem ve görüşleri ağırlıklı olarak yer tutmaktadır. Bunların yanı sıra Tekelioğlu Sinan Bey gibi ön plana çıkan önemli isimlerin düşünceleri tamamen tabu olarak kabul edilmemiş; bağımsızlık sürecinde yerel millî direnişler konusunda eleştirel bir bakış açısı da dergide zaman zaman ortaya koyulmuştur. Kuvayi Milliye ile ilgili kaleme alınan yazılar arasında seriler ve biyografiler ön plana çıkmaktadır. Cemal Efe'nin yazmış olduğu Karboğazı zaferi, İsmail Ferahim Şalvuz'un yazmış olduğu Tarsus Bağlar Savaşı, Şükrü Kaya'nın derlemiş olduğu Hacıkırı- Kuşçular- Belemelik-Pozantı ve Karboğazı Savaşları, Arif Ener'in yazmış olduğu işgal günlerinde Tarsus, Nedim Kutlusoy'un yazmış olduğu Kahramanmaraş'ın kurtuluş mücadelesi, Hasan Kamil Demirtaş'ın yazmış olduğu Kilis'in kurtuluş mücadelesi ve diğer kimi yazılar bir seri halinde yayımlanmıştır. Bu serilerin kimisi ilerleyen süreçte ayrıca kitap olarak yayımlanmıştır. Lütfi Oğuzcan'ın kaleme almış olduğu "Adsızın Defteri" adlı yazı serisinin daha sonra kitaplaştırıldığı görülmektedir. Biyografiler kısmı ise "Mücahitleri Tanıyalım" başlığı altında yer almıştır. Molla Kerim, Hasan Akıncı, Sinan Tekelioğlu, Veli Haşim, Mustafa Nail, Mithat Toroğlu, Zeki Baltalı gibi Çukurova'da Kuvayi Milliye'nin önde gelen isimlerine ve bu isimlerin anılarına bu başlık altında yer verilmiştir.

Derginin bir özelliği de bağımsızlık mücadelesinin verildiği döneme ilişkin önemli tarihler hakkında özel sayılar çıkartmış olmasıdır. Hatay (5'nci Sayı), Gaziantep (21'nci Sayı), Kahramanmaraş (23'ncü Sayı), Mustafa Kemal Atatürk (8, 20 ve 63'ncü Sayılar) Özel Sayıları dergi tarafından neşredilmiş ve bu konulara yönelik yazılar yer bulmuştur. Dergide yazarı belli olmayan yazıların Lütfi Oğuzcan tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir.

Lütfi Oğuzcan'ın büyük çabaları ile başlayan Kuvayi Milliye Dergisi, yayın hayatı süresince gerek amacı gerekse muhtevası ile gelecek nesillere bir işaret taşı mahiyetindedir. Bu yönüyle Dergi, Oğuzcan'ın uhdesinden çıkarak Türk milletinin hafızasında ve manevî şahsında haklı yerini bulmuştur. Yapılan bu çalışma, dergi bünyesinde Millî Mücadele'ye

yönelik yer verilen yazıların bir taramasını teşkil etmektedir. Millî Mücadele'nin kıymetini ortaya koyan dergi yazılarının ilerleyen zamanda bu alanla ilgili yapılacak olan çalışmalara birinci dereceden katkı sunması düşünülmektedir. Daha önemli olarak bu çalışma, mücadeleleri ile vatan olmuş Molla Kerim, Hacı İshâk, Mustafa Nail, Hacı Yoldaş ve bütün Kuvayi Milliye kahramanlarının aziz hatıralarına karşı bir saygı duruşudur.

KAYNAKLAR

- Akbıyık, Yaşar (1990). **Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Maraş)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Asaf, Mehmet (1982). **1909 Adana Ermeni Olayları ve Anılarım**, (Hz.: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Erdil, Rauf (1975). "**Lütfi Oğuzcan'ın Ardından**", Kuvayi Milliye Dergisi, Sayı: 177, Haziran.
- Fromkin, David (1993). **Barışa Son Veren Barış**, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul: Sabah Yayınları.
- İğdemir, Uğur (1969). **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Kedurie, Elie (1958). **England and The Middle East**, The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921, London: Bowes&Bowes.
- Kuvayi Milliye (1971). "**Hasan Akıncı Özel Sayısı**", Sayı:125, Ocak.
- Oğuzcan, Lütfi (1959). "**Bizim Kervan!..**", Kuvayi Milliye Dergisi, Sayı:13, Nisan.
- Kuvayi Milliye (1964). "**Yeniden Çıkarken**", Sayı:45, Mayıs.
- Oğuzcan, Lütfi (1961). "**Kırk Sayı-Kırk Ay**", Kuvayi Milliye Dergisi, Sayı:40, Temmuz.
- Oğuzcan, Ümit, Y. (1972). **Hayat Öyküm ve Eserlerim**, İstanbul: Baha Matbaası.
- Pişmanlık, Uğur (2008). **Tarsuslu Yazarlar ve Sanatçılar Antolojisi**, Mersin: Aratos Yayınları.
- Soysal, İsmail (1983). "**Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1921-1984)**", Belleten, XL-VII/188, 959-1044.
- Yavuz, Bilge (1994). **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri: Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Yıldırım, Cihat (2016). "**Yakın Tarihimiz İçin Mühim Bir Kaynak; 'Kuvayi Milliye Dergisi'**", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 5(13), 45-65.
- (Yazarsız) (1960). "**Mücahitleri Tanıyalım: Lütfi Oğuzcan**", Kuvayi Milliye Dergisi, Sayı: 25, Nisan, 16-18.

HALİL NİHAD BOZTEPE'NİN MAARİF KASİDESİ

Dr. Necati TONGA¹

Edebiyat Tarihimizin Unutulmuş Bir Siması: Halil Nihad Boztepe ve Eserleri

Edebiyat tarihimiz, bir dönem eserleriyle basın ve edebiyat hayatımızda rüzgâr gibi esen, fakat zaman içinde nisvana terk ettiğimiz yüzlerce ediple doludur. *Ağaç Kasidesi*'yle (1931/1947) tanınan, modern Türk edebiyatında özellikle hicivleriyle ve mizahî şiirleriyle ön plana çıkan Halil Nihad Boztepe unuttuğumuz isimlerden biridir.

Halil Nihad, deniz ticaretiyle uğraşan Trabzonlu Küçük Mehmedoğlu Hasan Efendi ile Mürüvvet Hanım'ın oğlu olarak resmî kayıtlara göre 1882 yılında Trabzon'da doğdu. Yakın arkadaşı İbrahim Alâaddin Gövsa (1949), şairin nüfus kaydının iki yıl geç yazıldığını belirtir ki, İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1938: 1226) ve Mehmet Behçet Yazar (1939:7) da benzer şekilde Boztepe'nin doğum yılını 1880 olarak kaydederler.

Halil Nihad, Zeytinlik Sıbyan Mektebi'nin ardından İslahhane Mektebi'nde eğitim görür. Trabzon Askerî Rüştiyesi'nden mezun olduktan sonra iki yıl Mülkî İdadi'ye devam eden Boztepe, bu okulu iyi derece ile tamamlar. Trabzon'da Fransız misyonerlerin yönettiği Frerler Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği yapan Halil Nihad, bu okulda Fransızca öğrenme imkânına kavuşur. "Otodidakt" bir şahsiyet olan Boztepe, kendi gayretleriyle Farsça ve Fransızca öğrenir. Zamanla *Bustan* ve *Gülistan*'ı orijinal hâlimden okuyacak derecede Farsçasını, bir Fransız ailesiyle kurduğu iletişim sayesinde ise Fransızcasını ilerletir.

Ailesinin geçimine katkı sağlamak amacıyla 1898'de Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nde memur olarak çalışmaya başlayan Boztepe, 1903 yılında aynı kurumun görevlendirmesiyle İstanbul'a atandı ve orada çalışmaya başlar. 1918'de Düyûn-ı Umûmiyye'nin komiserlik kalemi müdür muavini, ardından da müdürü olur. 1925 yılına kadar bu kurumda çalışan Halil Nihad'ın memuriyet hayatı, 1925 yılında çalıştığı kurumun lağvedilmesiyle son bulur. Düyûn-ı Umûmiyye'nin borçlarının tasfiyesi için Paris'e giden heyet içinde yer alır.

¹ Dr., Kırıkkale Millî Eğitim Müdürlüğü, Kırıkkale, necati.tonga@gmail.com.

1927 yılında Gümüşhane milletvekili olarak Meclis'e girer. 1931 yılından 1946 yılına dek Trabzon mebusu olarak görev yapan Halil Nihad, Meclis'te bulunduğu dönemde aktif bir siyasetçi olmaz. Meclis kürsüsünden tek bir konuşma dahi yapmayan şair, daha çok Meclis'in maarif komisyonlarında pasif görevler alır.

Ağaç Kasidesi adlı ünlü eserini yayımladığı yıl kalbinden rahatsızlanan şair aynı yıl bir gözünü de kaybeder. Hayatının son yıllarını çoğu zaman hemşehrisi ve yakın dostu İbrahim Alâaddin Gövsa'nın evinde geçirir. Ömrü boyunca hiç evlenmeyen ve yalnız yaşayan Halil Nihad Boztepe, 17 Şubat 1949 tarihinde fazla miktarda uyku hapi alması sebebiyle Ankara'daki evinde ölü bulunur. Yusuf Ziya Ortaç *Bir Varmış Bir Yokmuş: Portreler*'de (1960: 166) şairin ölüm şeklini ele alırken olayın bir intihar mı yoksa hakikaten uykusuzluk sorununu aşmak için yaptığı bir eylem mi olduğunu açıklamaz. Yakın arkadaşı İbrahim Alâaddin de bahsi geçen olayı ayrıntılarına girmeden aktarmayı tercih eder. Şairin naaşı, ertesi gün kılınan cenaze namazının ardından Cebeci Asrî Mezarlığı'na defnedilir.

Halil Nihad, ağırbaşlı, utangaç ve kibar bir kişiliğe sahiptir. Hakkı Süha Gezgin, şairin portresini mizacına dair özellikleri de açıklayacak şekilde şu cümlelerle çizer:

“Akı karasından çok, alına doğru seyrekleşmiş, dağınık saçlar, ufuk gibi bir alın. Sert dik kaşların kıl saçakları altında, bir çift şen, tatlı göz parıldar. Oraya kadar devam eden çizgi ve kıl sertliğinden sonra, insan bu yumuşak bakışlı gözlerle karşılaşınca, biraz şaşırıyor. Hayret, sade tezattan da değildir. Bu gözlerin rengi de birbirini tutmaz. Solu yeşil elâ, sağı kahverengine çalar. Burnunun mağrur inişine bakmayın. Sahibi alçak gönüllüdür. Sokulgan olmayışı kendini beğendiğinden değil çok utangaç yaradılışındandır.” (1999: 118).

Şairin ön plana çıkan bir diğer özelliği nüktedanlığıdır. Altmış yaşına geldiği demlerde “*Gel seni evlendirelim*” diyen dostlarına “*Durun bakalım bu işler aceleye gelmez*” deyişi (Ortaç, 1960: 165) Boztepe'nin mizahî kişiliğini yansıtan güzel bir örnektir.

Edebiyata meraklı bir genç olan Halil Nihad; gençlik yıllarında Namık Kemâl, Ziya Paşa, Tevfik Fikret, Halid Ziya, Nedim, Nef'î, Fuzulî, Alphonse Daudet'nin eserlerini dikkatle okur. Boztepe, yazma hevesinin ilk ürünlerini Trabzon Mektubî Mümeyyizi Ali Raşid Efendi'nin yönlendirmesiyle 1899 yılında Trabzon vilayet gazetesinin “mütenevvia” köşesinde yayımlamaya başlar. Boztepe'nin ilk yazıları, şairâne bir üslûpla kaleme alınmış makale türünde metinlerdir.

Şairin edebiyat dünyasına esas itibarıyla Giriş i ise Meşrutiyet'in ilânından hemen önce İstanbul'a gidişiyile gerçekleşir. İstanbul'da yaşadığı dönemde Küllük ve İkbâl gibi ünlü edebiyat mahfillerinin müdavimi olan şair, bu mekânlarda pek çok ediple tanışıp arkadaşlık eder. Tahir Nadi, Yusuf Ziya, Hammamizâde İhsan, Fazıl Ahmet Aykaç İstanbul döneminde Halil Nihad'ın arkadaş çevresindeki isimlerden bazılarıdır.

1908 yılından itibaren *Hâdisat*, *Peyâm-ı Sabah*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkâr*, *Akşam*, *Alemdar*, *İstiklâl*, *Tanin* gibi gazetelerle *Servet-i Fünûn*, *Nedim*, *Türk Yurdu*, *Şehbâl*, *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, *Diken*, *Yarın*, *Güneş*, *Akbaba*, *Papağan*, *Çınaraltı* dergilerinde eserlerini yayımlayan Halil Nihad kısa sürede edebiyat âlemimizin dikkat çeken simalarından biri olur. Özellikle hiciv ve mizah türünde kaleme aldığı şiirlerle adından söz ettiren Boztepe, bazı şiirlerinde *Karga*, *Maytap* ve *Halil Ali Nihad* müstear isimlerini kullanır. Alphonse Daudet'nin Taraskonlu Tartaren (önce Servet-i Fünûn'da tefrika, ardından 1938'de kitap halinde yayımlandı), *Değirmenimden Mektuplar* (Şehbâl Mecmuası'nda tefrika) ve *Küçük Efendi* (Vakit Gazetesi'nde tefrika) adlı romanlarını tercüme eden Halil Nihad, 1922 yılında yirmi yedi yazma nüshayı karşılaştırarak *Nedim Divanı*'nı da neşreder.

Halil Nihad Boztepe, 57 yıllık ömründe dört şiir kitabı yayımlamıştır. 1921 yılında Mahmutbey Matbaası'nda basılan *Sihâm-ı İlham*, Halil Nihad'ın yayımlanan ilk şiir kitabıdır. Şair, bu kitabında daha çok klasik edebiyatımızın nazım şekilleriyle yazdığı 106 şiirini bir araya getirmiştir. Yayımlandığı dönemde hayli ses getirdiği anlaşılan *Sihâm-ı İlham*'da şair, Meşrutiyet ile Millî Mücadele dönemleri arasında gözlemediği olay ve kişilere dair eleştirilerini mizahî bir tarzda dile getirmiştir. Halil Nihad'ın ikinci şiir kitabı *Âyine-i Devrân* adını taşır ve 1924 yılında Orhaniye Matbaası'nda basılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere bu kitap devrinin aynası mahiyetindedir ve yazıldığı dönemde cereyan eden köprü geçiş yasağı, tramvaylarda haremlik-selamlık usûlünün kaldırılması gibi olayları yansıtan ve tenkit eden şiirler ağırlıktadır. Toplam 93 şiirden oluşan kitapta hicivlerle mizahî şiirlere Fuzuli, Baki, Nef'î, Nedim gibi divan şairlerinin şiirlerine yazılmış nazireler eşlik eder. Şairin üçüncü şiir kitabı *Mâhitâb*, 1925 yılında Yeni Matbaa'da basılmıştır. Küçük bir el kitabı şeklinde basılan ve daha çok sosyal-siyasi hicivlerden oluşan kitap, muhtevassından dolayı bazı yazarlarca "*Maytap*" adıyla anılmıştır.

Halil Nihad'ın son şiir kitabı *Ağaç Kasidesi* adını taşır ve şairin edebiyat âleminde en çok ilgi uyandıran eseri de bu kitap olur. Şair, 1931 yılında Cumhuriyet Matbaası'nda basılan ve 140 beyitten oluşan *Ağaç Kasidesi*'ni genişleterek 1947 yılında yeniden neşretmiştir. Halil Nihad, kitabın önsözündeki

Kaside bitmedi bir türlü, sürdü on yedi yıl

Uzun bir ömrü demek eyledim heder yazdım

mısralarıyla eserinin yazılış sürecine de işaret eder.

"Önsöz", "Himaye-i Eşcar Cemiyeti Reisine", "Sözlük" ve "Anahtar (Lûgatçe)" adlı dört bölümden oluşan *Ağaç Kasidesi*, temelde dildeki özleşme çabalarını eleştiren bir metindir. Ağaç metaforundan hareketle dil devriminin ve dönemin dil bilginlerinin yanlışlarını tenkit eden Halil Nihad, kasidesinin satır aralarında adalet sistemindeki bozukluk, Batılılaşma yolunda sergilenen mazi düşmanlığı, Türkçülük, eğitim, siyaset, moda, köy enstitüleri gibi kavramlar etrafında toplumda gördüğü aksaklıkları da eleştirmiştir.

Dönemin Eğitim Politikalarına Eleştirel Bir Bakış: Maarif Kasidesi

Yayımladığı dört şiir kitabı göstermektedir ki Halil Nihad, ömrünü şiire, şiirin de hiciv ve mizah sahasına adayan bir isimdir. Şairin “*Yılmadım hicveylemekten devri de devranı da*” mısraı, hiciv vadisindeki gayretini de gösterir. Onu kendisinden önce yaşamış Nef’î, Şair Eşref, Neyzen Tevfik gibi usta heccavlardan ayıran en önemli özellik, nezaketi hiçbir zaman elden bırakmaması, küfre, argoya, kaba söze şiirlerinde yer vermemesidir. Onun şiirlerindeki hiciv okları öldürmez, yaralamaz, fakat daima bir yaraya işaret eder. Nitekim *Ağaç Kasidesi* yayımlandıktan sonra hicvettiği bazı isimlerin tebrik amacıyla yazdığı mektuplar da bunun açık bir göstergesidir.

Şairin Cumhuriyet’in ilanının hemen ardından kaleme alınan dönemin eğitim politikalarını eleştiren “*Maarif Kasidesi*” de onun hiciv ve mizah vadisindeki ustalığını gösteren bir şiirdir:

Maarif Kasidesi

Ey şanlı celâdetli kumandân-ı ma’ârif
Zâtın gibi bir er görmedi meydân-ı ma’ârif
Feyz-i eser-i ma’ârifetin ömre bedeldir
Ey rûh-ı revân-ı edeb ey cân-ı ma’ârif
Zulmet giderek gayrı sabah oldu ne devlet
Nagâh doğup şems-i dırahşân-ı ma’ârif
Vîrâneysi andırmışken oldu lehü’lhamd
Sâyende vatan mülkü gülistân-ı ma’ârif
Teklîfi kabul etmese zâtın kim olurdu
Deryâ-yı ma’ârifte kapûdân-ı ma’ârif
Gülzâr-ı vatan görmedi yıllarca zamandır
Devrin gibi bir mevsim-i nisân-ı ma’ârif
Sultan denemez kimseye ammâ bu zamanda
Dersem ne olur ben sana sultân-ı ma’ârif
Tevhîd edilip cümle mekâtible medâris
Unvânına söylendi debistân-ı ma’ârif

Mekteplere asrî yeni bir nâm verildi
 Bir anda sudûr eyledi fermân-ı ma'ârif
 Birlikte okur dersini mektepte kız erkek
 Râzı olurum olmağa derbân-ı ma'ârif
 Lâyık mı lâyık olmağa devrinde mekâtip
 At softaya at râhibe tırpân-ı ma'ârif
 İsporsuz olan mektebe mektep mi denir
 Lâzım bize "Dempsey" gibi şübbân-ı ma'ârif
 "Karpantiye" tercih olunur "Pastör"e hattâ
 İster bunu dert etmeğe iz'ân-ı ma'ârif
 Bir sihr ü füsûn etti ki tedbîr ü idâren
 Râm olur peri-peyker-i fettân-ı ma'ârif
 Dâmânını öpdürmeğe meyyal değilken
 Dâmân öpüyor dilber-i nâzân-ı ma'ârif
 Pek öyle kolay kurtaramaz kendini senden
 Çâk olsa da destinde girîbân-ı ma'ârif
 Sahbâ-yı ma'ârif sunulur meygedelerde
 Sâkîleri hûrân ile gılmân-ı ma'ârif
 Rûh-ı Cem'i şâd eyleyerek nâmını söyler
 Çektikçe kadeh zümre-i mestân-ı ma'ârif
 Peymâne kırarsan bile peymânını kırma
 Sen ol yine mest-i mey-i peyman-ı ma'ârif
 Azminde sebât eyle ne derlerse desinler
 Güftâra gelip bir sürü nâdân-ı ma'ârif
 Vermekte ziyân softaların aklına her ân
 Rûhunda olan azm ile îmân-ı ma'ârif

Cem'iyet-i efkâr komaz bende de bazen
Neşrettiğin efkâr-ı perîşân-ı ma'ârif
Vicdân-ı ma'ârif eder âsârın takdîs
Taktîs eder âsârını vicdân-ı ma'ârif
Ebr-i hüner ü ma'rifetin feyzini seyret
Yağdırmada bî-fâsıla bârân-ı ma'ârif
Yoktur sana bir benzeyen insanlar içinde
Sensin eden insanları insân-ı ma'ârif
Emrâz-ı cehâletle vatan hasta yatarken
Kurtardı bugün hastayı Lokmân-ı ma'ârif
Saç sîne-i fazlındaki cevherleri bir bir
Ey ma'den-i ilm ü hüner ey kân-ı ma'ârif
Beyn-el vükelâ tac-ı ser olsan yeri vardır
Ey gevher-i yekdâne-yi ummân-ı ma'ârif
Keyfince koşup oyna bu meydan sana kaldı
Bir sensin o meydana küheylân-ı ma'ârif
Burnundan akar emdiği süt ehl-i 'ulûmun
Midende kabardıkça o ayrân-ı ma'ârif
Beyhûde denizler aşarak Con Devey gelmiş
Bir ay bile olamaz sana mihmân-ı ma'ârif
Yetmez mi müşâvir sana Gökâlp Ziyâ Bey
Âyine-i endîşesi Tûrân-ı ma'ârif
Bir dâr-ı fûnûn var ki şu İstanbul'umuzda
Her şu'besi bir meclîs-i âyân-ı ma'ârif
Bir dâr-ı muallâ-yı ma'ârif ki emîni
Bir serv-i ser-efrâz hırâmân-ı ma'ârif

Bir kisve-i ilmiye gerek hey'ete Şimdi
Dersem yakışır ismine fistân-ı ma'ârif
SerpûŐ-ı ma'ârif konacak başlara min-ba'd
Püskülleri yekpâre kılaptân-ı ma'ârif
Varsın o da asrında zuhurî kolu olsun
Cem eylesin etrafına yârân-ı ma'ârif
Devrinde senin ben de müderris olabilsem
Senden bana olmaz mı bu ihsân-ı ma'ârif
Vassaf gerek vafına Vâsıf Beyefendi
Fahrü'l vükelâ mefâhir-i merdân-ı ma'ârif
Sen ma'bed-i irfân-ı ma'ârifte yanan nur
Olmak yaraşır Köprülü Őamdân-ı ma'ârif
Emniyet edip işleri terk etme Fuad'a
Bir iş çıkarır başına Őeytân-ı ma'ârif
Merkezde bir ay kalmadı dersem yalan olmaz
Eyler mi tahammül buna cüzdân-ı ma'ârif
Aç kalsa da râzı Şu muallimlere bir bak
Gördükçe derim onlara rindân-ı ma'ârif
Bir gün bile ayrılma vekâlet masasından
Tâ arŐa çıkar nâle vü efgân-ı ma'ârif
SûziŐli olur firkatinin âteŐi dilde
Göstermeye Rabbim bize hicrân-ı ma'ârif
Mest-i mey-i evsâfınım ey sâni-i CemŐid
Ettin beni bir câm ile sekrân-ı ma'ârif
Her bir sühânım nüŐhâ-i icâz-ı edebdir
Devrinde Nihâd oldu sühandân-ı ma'ârif

Erbâb-ı ma'ârif görerek derse revâdır
Her nükteme bir la'l-i Bedehşân-ı ma'ârif
Âyine-i İskender'e teşbîh olunur mu
Tab'ım gibi âyine-i devrân-ı ma'ârif
Çok şey demek isterdi kalem gelmedi vezne
İster onu vezn etmeğe mizân-ı ma'ârif

1340 (1924)
(Boztepe, 1924: 7-12)

Bilindiği üzere kaside, divan edebiyatında genellikle din ve devlet adamlarını övmek için yazılan bir şiir türüdür. “Sözlükte ‘kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek’ gibi anlamlara gelen kasd kökünden türeyen kasîde terim olarak ‘belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir’ demektir. Bir tür olarak ilk defa Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan da Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir.” (Elmalı, 2001: 562). Divan edebiyatında Şeyhî, Bâkî, Nefî, Nedim, Şeyh Galib gibi pek çok şair, bu türde şiirler yazmış; kalemleriyle çeşitli kişileri övmüşlerdir.

Tanzimat’ın ilanından sonra arayışlar ekseninde gelişen Türk edebiyatında kaside de değişimden payını almış, Âkif Paşa’nın “Adem Kasidesi” ve Namık Kemal’in “Hürriyet Kasidesi” örnekleriyle şairler “yokluk, özgürlük” gibi soyut kavramlar için övgü şiirleri yazmaya başlamışlardır. Kaside yazma geleneği, edebiyatımızın ilerleyen dönemlerinde de şekil değiştirerek devam etmiştir. Halil Nihad Boztepe’nin “Maarif Kasidesi” de Cumhuriyet’in ilanının hemen akabinde kaleme alınan bu tür şiirlerden biridir.

Halil Nihad, Maarif Kasidesi’nde daha şiirin isminden başlayarak hiciv vadisinde bir eser ortaya koyacağını işaretini verir. Divan edebiyatında asırlarca insanları övmek için yazılan “kaside”, Halil Nihad’ın şiirinde ironik bir adlandırma ile eleştiri unsuru olarak kullanılır. O över görünürken eleştirmiş, söylemek istediklerini tecahül-i ârif sanatının imkânlarından da faydalanarak bu şekilde etkili bir şekilde dile getirmiştir.

“Maarif Kasidesi”, ilk Millî Eğitim Bakanımız Hüseyin Vasıf Çınar’ın hayatından hareketle dönemin eğitim politikalarını ve okullarda yapılan reformları eleştiren bir şiirdir. Şiirin arka planını anlayabilmek açısından Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesine ve Vasıf Çınar’ın bu dönemdeki rolüne değinmek yerinde olacaktır.

3 Mart 1924 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, ülkemizdeki bütün eğitim kurumlarının tek çatı altında toplanmasını ve Millî Eğitim Vekâleti’ne bağlanmasını sağlayan bir yasadır. 430 kanun numarası ile kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu, Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim alanındaki temel kanunu kabul edilmiş, ilerleyen yıllarda çıkarılan eğitim kanunlarına esas teşkil etmiştir.

“Osmanlı İmparatorluğu’nda eğitim sistemi, Selçuklular zamanında kurulmaya başlanan sistemin devamıydı. Bu sistem, İslam dini temellerine dayalı olarak, kendi içerisinde uyumlu bir bütünlük gösterir. Osmanlı İmparatorluğu’nda eğitim öğretim faaliyetleri - Enderun ve birkaç büyük medrese hariç - 19. Yüzyılın ortalarına gelinceye kadar devletin görev alanının dışında kalmış, hayırsever kişilerin kurdukları vakıflar yoluyla yürütülmüştür. Geleneksel eğitim kurumları arasında sadece ‘askeri eğitim’ ve ‘yöneticilerin eğitimi’ devlet tarafından yürütülmüştür. Ancak XVIII. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan endüstriyel gelişme karşısında Osmanlı Devleti, eski üstünlüğünü yitirip zayıflamaya başlayınca yöneticiler bir çok alanda yenileşmelere Giriş mek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldılar. Devletin yenileşme faaliyetlerine Giriş tiği alanların başında eğitim-öğretim geliyordu. Böylece eğitim ve öğretim faaliyetleri, bir devlet politikası niteliği kazandı.” (Okur, 2005: 200). Osmanlı Devleti’nin Batılılaşma sürecine girmesiyle birlikte ülkemizde batı tipi eğitim-öğretim kurumları açılmaya başlamış, bu eğitim kurumları ile birlikte eski usul eğitim kurumları da faaliyetlerine devam etmiş, bu sebeple de eğitimde ikilik ortaya çıkmıştır. İşte Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimdeki bu ikiliği ortadan kaldırmak amacıyla yürürlüğe girmiştir. Eğitim-öğretim faaliyetleri bu yasa ile daha iyi kontrol edilerek denetlenebilir bir yapıya kavuşmuştur.

Hüseyin Vasıf Çınar ise, Cumhuriyet’in ilk yıllarının önemli bir siyasî figürü olmasının yanı sıra eğitim tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biridir. 1896 yılında Girit’te dünyaya gelen Vasıf Çınar, İzmir İdadisi’nden mezun olmuş ve Mekteb-i Hukuk’u üçüncü sınıfta bırakmıştır. 1915 yılında öğretmenliğe başlayan Vasıf Bey, Batı Anadolu’daki Yunan ilerleyişine karşı yapılan örgütlenmede aktif bir rol oynamıştır. Balıkesir’de çıkan İzmir’e Doğru gazetesinde Kurtuluş Savaşı’nı destekleyen yazılar yazmıştır. 27 yaşındayken II. TBMM’ye Saruhan Mebusu olarak giren Vasıf Bey 8.12.1923’te İstiklal Mahkemesi savcılığına seçildi, bu görevi 5 Şubat 1924’te kadar devam etti. Daha sonra II. İnönü hükümetinde, 28 yaşındayken Maarif Vekili olmuştur. Vasıf Çınar, ileryen yıllarda Prag, Paris ve Moskova büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştur. Altay spor kulübünün kurucularından olan Çınar, Genç yaşında önemli görevler üstlenen Vasıf Bey, 2 Haziran 1935 tarihinde 39 yaşında Moskova’da vefat etmiştir (Şimşir, 1996: 234; Baran, 2001: 11-13).

6 Mart 1924-22 Kasım 1924 ve 28 Şubat 1929-7 Nisan 1929 tarihleri arasında iki kez Millî Eğitim Bakanı olarak görev yapan Vasıf Çınar, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile özdeşleşmiş bir isimdir. Çınar, hazırlanmasında katkı sağladığı Tevhid-i Tedrisat kanununun 3 Mart 1924’te kabul edilmesinden üç gün sonra Millî Eğitim Bakanı olarak atanmış ve bu kanunu uygulayan ilk Millî Eğitim bakanı olmuştur. Bu kanun doğrultusunda medreseler kapatılmış, öğretmen okullarının sayısı artırılmış, okullarda laik bir eğitim anlayışına geçilmiş, eğitimin planlaması hususunda çeşitli adımlar atılmıştır. Bu yolda dünya eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan John Dewey ülkemize getirilmiş ve kendisine bir rapor hazırlanmıştır. Vasıf Çınar, yaptığı bu radikal değişikliklerle çeşitli çevrelerin tepkisi ile karşılaşmış ve neticede 21 Kasım 1924 tarihinde bakanlık görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır.

Halil Nihad Boztepe'nin 1924 yılında kaleme aldığı ve aynı yıl yayımladığı Mahitâb adlı kitabında neşrettiği "Maarif Kasidesi", Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından eğitim alanında gerçekleşen bu yenilikleri ele alan bir şiir olarak dikkat çekmektedir. Şiirin bütününde Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim reformlarının hazırlayıcısı ve ilk uygulayıcısı olan Vasıf Çınar'ın şu tamlamalarla ve sıfatlarla nitelendirildiği görülür: *kumanân-ı maarif* (eğitimin kumandanı), *cân-ı maarif* (eğitimin canı), *kapûdan-ı maarif* (eğitimin kaptanı), *sultân-ı maarif* (eğitimin sultanı), *Lokman-ı maarif* (eğitimin Lokman'ı), *kân-ı maarif* (eğitimin maden ocağı), *gevher-i yekdâne-yi ummân-ı ma'ârif* (eğitim ummanının biricik mücevheri), *küheylân-ı ma'ârif* (eğitimin küheylan atı), *serv-i ser-efrâz hurâmân-ı ma'ârif* (eğitimin hızlı hızlı yürüyen servi ağacı), *fistân-ı ma'ârif* (eğitimin kıyafeti), *kılap-tân-ı ma'ârif* (eğitimin başlığı), *fahrü'l vükelâ mefâhir-i merdân-ı ma'ârif* (vekillerin övünç kaynağı, eğitimin övülecek yiğidi).²

Elli beyitten oluşan ve aruz ölçüsünün "Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Feulün" kalıbıyla yazılan "Maarif Kasidesi", ilk okunuşta klasik kasideye ait hususiyetler sergiliyor ve ele alınan kişi övülüyor görünse de Halil Nihad şiirinde, mizah ve hicivin imkânlarından faydalanan Vasıf Çınar'ı ve dönemin eğitim politikalarını eleştirmiştir³. Şiirin ilk yedi beyitinde Vasıf Çınar'ı çeşitli sıfatlarla ve mübalağa sanatıyla över görünen şair, sekizinci beyitten itibaren "Tevhîd edilip cümle mekâtible medâris / Unvânına söylendi debistân-ı ma'ârif" mısralarıyla eğitimde gerçekleştirilen reformlara ve Tevhid-i Tedrisat kanununa göndermeler yapmaya başlar. Şaire göre, eğitimdeki reformların hızlı ve birdenbire gerçekleşmesi şaşırıcıdır. Halil Nihad, dokuzuncu ve onuncu beyitlerde eğitimin laikleşmesine, kızlı-erkekli eğitime geçilmesine değinir. Halil Nihad, şiirin onuncu ve onbirinci beyitlerinde okullarda beden eğitimi alanında yapılan yeniliklerden bahseder. Şair, dönemin ünlü boksörleri Jack Dempsey ile Georges Carpentier'i zikrederek mizahî bir üslupla Türk gençlerinin de onlar gibi yetiştirilmesi gerektiğini belirtir.

Maarif Kasidesi'nin dikkat çekici yönlerinden biri, dönemi, ülkede o yıllarda eğitim alanında gerçekleşen olayları yansıtan bir metin olmasıdır. Bu anlamda şiirin otuzbirinci beyitinde Amerikalı ünlü eğitim kuramcısı John Dewey'in Türkiye'ye gelişinden bahsedilir. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın daveti ile 19 Temmuz 1924'te Türkiye'ye gelen John Dewey; İstanbul, Ankara ve Bursa'da gözlemlerde bulunmuştur. 10 Eylül 1924'te ülkesine dönen yaparak-yaşayarak öğrenme metdounun öncüsü Dewey, çalışmalarını Millî Eğitim Vekâleti'ne bir rapor hâlinde sunmuştur (Ata, 2001:193-207). Anılan beyitte,

2 Halil Nihad Boztepe'nin Vasıf Çınar'a yönelik eleştirisi okları yalnızca "Maarif Kasidesi" ile sınırlı değildir. Bu kaside *Mahitab*'da yayımlanmadan evvel şair, dönemin popüler mizah mecmualarından *Akbaba*'da yayımlanan bir şiirinde Vasıf Çınar'ı eleştirir. Halil Nihad şiirinde İstiklal Mahkemeleri ile icraatlarını eleştirirken "Beni tevkife cesâret edemez Vâsif Bey/ Alırım deste kalem Eşref-i meşhûr gibi" mısrayla o dönemde İstiklal Mahkemesi savcısı olarak görev yapan Vasıf Çınar'a âdeta meydan okumuştur. (Halil Nihad Boztepe, "İntibaat", *Akbaba*, S. 122, 4 Şubat 1340/1924, s. 2.)

3 Dönemin basın hayatı dikkatle incelendiğinde gerçekleşen reformların çeşitli tartışmaları da beraberinde getirdiği görülür. Vasıf Çınar da dönemin Millî Eğitim bakanı olması hasebiyle sık sık eleştirilmiştir. Bu konuda bir örnek olması bakımından Vasıf Çınar ile Velid Ebüzziya arasında cereyan eden bir tartışma için bkz.: Kıranlar, 2017: 63-92.

Dewey'in bu ziyaretine ve yaptığı görüşmelere atıfta bulunulmuştur. Halil Nihad bu şiirinin yayımlanışının ardından ilerleyen yıllarda toplum hayatında meydana gelen değişimleri eleştirmeye devam etmiş; en ünlü eseri kabul edilen Ağaç Kasidesi'nde "ağaç" metaforundan hareketle batıcılık, dilde sadeleşme, adaletsizlik, eğitim sistemindeki aksaklıklar, siyasetteki yozlaşma gibi konuları işlemiştir.

Sonuç

Diğer bütün sanat dalları gibi edebiyat da toplum hayatı ile iç içedir ve sosyal hayatta meydana gelen değişimler/kırılmalar edebî eserlere yansır. Bu bağlamda Halil Nihad Boztepe'nin 1924 yılında yayımladığı "Maarif Kasidesi", Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim alanında gerçekleşen hadiseleri hicveden bir şiir olarak dikkat çeker. Şiirde Tevhid-i Tedrisat kanununun getirdiği yenilikler ile bu kanunun uygulayıcısı konumundaki dönemin Millî Eğitim Bakanı Vasfı Çınar hicvedilmiştir.

Belirtmek gerekir ki 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimde köklü değişiklikler öngören, yenilikçi ve eşitlikçi bir yasadır. Nitekim aradan geçen yaklaşık bir asırlık süre zarfında, eğitim sistemimizde o dönemde gerçekleştirilen reformların önemi anlaşılmıştır. Bu bağlamda "Maarif Kasidesi"nin savunduğu düşüncelerden ziyade, dönemin panoramasını yansıtan "tarihî bir belge" olarak ön plana çıktığı görülür.

Tarih boyunca köklü değişimlerin sancılığı olduğu, değişimler gerçekleşirken taraftar/muarızların belirlediği ve tartışmaların yaşandığı, bu hadiselerin de edebî eserlere aksettği görülür. Bu bakımdan "Maarif Kasidesi", eğitim alanında gerçekleşen köklü reformların Halil Nihad tarafından eleştirisi olarak okunabileceği gibi o dönemde yaşanan tartışmaların yansıması olarak da okunabilir. Şiir, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mizah ve hiciv özgürlüğünü göstermesi bakımından da önemli bir örnektir. Nitekim Halil Nihad, bu şiiri yayımlayışından üç yıl sonra 1927'de TBMM'ye Gümüşhane milletvekili olarak girmiş ve 1947 yılına kadar milletvekili olarak görev yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Ata, B. (2001), “1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey’in Türkiye Seyahati”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 21, S. 3, S. 193-207.
- Baran, T. A. (2001), **Vasıf Çınar Ve İzmir’e Doğru Gazetesi Yazıları**, İstanbul: Arma Yay.
- Boztepe, H. N.(1340), “**İntibaat**”, Akbaba, S. 122, 4 Şubat 1340 (1924), S. 2.
- Boztepe, H. N. (1924), **Mahitâb**, İstanbul: Yeni Matbaa.
- Boztepe, H.N. (1931), **Ağaç Kasidesi**, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Boztepe, H. N. (1947), **Ağaç Kasidesi**, Ankara: Arbas Matbaası.
- Elmali, H.(2001). “**Kaside**” Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C. 24, s. 566. İstanbul: Diyanet İşleri Yay.
- Gezgın, H. S. (1999), **Edebî Portreler**, (Haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul: Timaş Yay.
- Gövsa, İ.A.(1949) “**Halil Nihad Boztepe**”, Aylık Ansiklopedi, Nu. 59, Mart 1949.
- İnal, İbnülemin M. K. (1938), **Son Asır Türk Şairleri**, C. 1, İstanbul: Devlet Basımevi Yay.
- Kiranlar, S.(2017), “**Vasıf Çınar-Velid Ebüzzıya Davası**”, Sosyal Ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, C.3, S.6: 63-92.
- Okur, M. (2005), “**Millî Mücadele Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millî ve Modern Bir Eğitim Oluşturma Çabaları**”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.1: 199-217.
- Ortaç, Y.Z. (1960). **Bir Varmış Bir Yokmuş: Portreler**, İstanbul: Akbaba Yay.
- Şimşir, B.(1996). **Bizim Diplomatlar**, Ankara: Bilgi Yay.
- Yazar, M. B.(1939). “**Halil Nihad Boztepe**”, Yedigün, 1939, S. 350, S.7.

TBMM'DE DARÜLEYTAM TARTIŞMALARI (1920-1923)

İdiris ASLAN¹

Özet

Darüleytamlar; Osmanlı Devleti'nin son döneminde cereyan eden *93 Harbi*, *Balkan Harbi*, *I. Dünya Savaşı* ve onun akabinde gerçekleşen *Milli Mücadele* dönemindeki yaşanan siyasi olayların toplum üzerindeki izdüşümüdür. Zira toplumun yaşadığı savaşların ekonomik ve siyasi sonuçlarından dolayı halk arasında öksüz ve yetimlerin oldukça sayısı artmıştır. Darüleytamlar, himayeye muhtaç şehit ve yetimlerin sayısının artması neticesinde zaruri olarak kurulmuş bir kurumdur. Yetimleri barındırıp himaye etmenin yanında; yetimleri eğitmek, onlara bir zanaat öğretmek meslek sahibi yapmak, istikballerini güvence altına almak Darüleytamların temel hedefleri olmuştur. Diğer taraftan bu kurum aracılığıyla savaş esnasında şehit olanların ailelerini mağdur etmemek için çareler üretilmeye çalışılmıştır.

Vefakâr Anadolu insanının yardımlarıyla faaliyet gösteren bu kurumlar, olağanüstü bir hizmet yapmış olmalarına rağmen; meclisteki milletvekilleri, bu kurumlar ile öğrenci sayılarının mutlaka teftiş edilmesi gerektiği hususunu, bütçeden ayrılan paranın nerde ve nasıl kullanıldığı ile ilgili hususları, uygulanan programları ve bu çocuklara verilen eğitim ile sahip olacakları mesleklerle ilgili vaziyetleri mecliste milletvekilleri aracılığıyla bu konu tartışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Darüleytam, Meclis, Yetimhane, Programlar, Milli Mücadele

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

1-Darüleytamların Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Darüleytam; ev manasına gelen “*dâr*”, yetimler manasına gelen “*eytâm*” kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş olup; *yetimler yurdu*, *yetimevi* ya da *yetimhane* anlamında kullanılmıştır².

Darüleytamlar her ne kadar İttihat ve Terakki döneminde ortaya çıkmış olsa da ilk kez II. Abdülhamit döneminde gündeme gelmiştir. Darüleytam kurma çalışmalarında ilk adım 6-7 yaşlarında yetim bir Müslüman çocuğun okumak için padişaha verdiği dilekçeyle atılmıştır. 13 Kasım 1898 tarihinde Sadarete yazılan bir tezkirede padişaha sunulan bu dilekçeden bahsedilerek hükümet gündemine alınmıştır. 18 Mayıs 1899’da Maarif-i Umumiye Nezareti; Sadrazamlığa 15 Kasım 1898 tarihli yazının karşılığı olmak üzere okulun açılması için yapılan çalışmaların ele alındığı bir yazı göndermiştir. Bu yazıda “*Talimat-ı Esasiye Layihası*” ve “*Ders ve Sanat Programı*”na yer verilmiş ve okulun isminin “*Darüleytam*” olması tavsiye edilmiştir. Ayrıca yirmi yedi maddeden oluşan *Darüleytam Talimat-ı Esasiye Layihası* da bu yazı ile gönderilmiştir. Ancak bu dönemde yapılan bu çalışmalara rağmen Darüleytam açılmamıştır³.

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti *sanayi mektebi* (Islahhaneler) adı altında yetim ve yoksul çocuklar için daha kurumsal, sistematik ve yaygın bir uygulamaya yönelmiştir. Ancak bu dönemde devlet, her ne kadar yatılı *sanayi mektepleri* aracılığıyla kimsesiz yetim çocukları koruma altına almaya çabalamışsa da *aile kurumu* devletin müdahale alanının dışında bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında on binlerce çocuğun “*evlad-ı şüheda*” durumuna düşmesi neticesinde *Maarif Nezaretine* bağlı olarak *Darüleytam Müdüriyet-i Umumiyesi* kurulmuş ve babası harpte şehit olan çocuklar doğrudan devletin koruması altına alınmaya çalışılmıştır⁴.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı olmak üzere birçok savaşa giren Osmanlı ordusunda verilen şehitlerin, buna bağlı olarak da evlad-ı şühedanın sayısı hayli artmıştır. Söz konusu dönemde şehit yetimlerinin sayısı diğer yetimlerle birlikte 100.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir. 100.000 yetimden ancak 10.000’i eytamhanelerde barındırılabilmiş diğerlerine imkân sunulamamıştır⁵.

I. Dünya Savaşı’na Osmanlı’nın girmesiyle savaşın doğurduğu sefalet ve açlığın tesiri ve istilaya uğrayan yerlerde yetim ve öksüz kalan çocukları himayesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ülkenin birçok yerinden getirilen binlerce erkek ve kız çocuklarını barındırmak,

2 Yasemin Okur, Darüleytamlar, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1996, s.19; Safiye Kıranlar, Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923), TTK Yayınları, Ankara 2013, s.51; Hidayet Y. Nuhoglu, “Darüleytam”, TDVİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C.8, s.521,

3 Hikmet Zeki Kapıcı, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yetim, Kriter Yayınevi, İstanbul 2016, s.97

4 Nadir Özbek, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914, İletişim yayınları, İstanbul 2004, s.214

5 Ebubekir Sofuoğlu, “Yetimler İçin Alınan Bazı Sosyal Tedbirler”, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, **Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler**, Celal Bayar Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.53

okutmak ve kendilerine bir sanat öğretmek düşüncesi ortaya çıkmıştır. Savaş neticesinde ortaya çıkan binlerce şehit çocuğunun barınma sorununa ise savaş yüzünden Osmanlı ülkesini terk eden İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyanların boşalttıkları okullara ve kuruluşlara el konularak buralar Darüleytamlara dönüştürülmek suretiyle devlet tarafından geçici bir çözüm bulunmuştur. Darüleytamların ilk ortaya çıkışı bir hükümet işi değil halk hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra ise İttihat ve Terakki Fırkasının İstanbul merkezini idare eden Kemal Bey ile Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi bu işe Darüleytamlar Umum Müdürü sıfatı ile idareye memur edilmişlerdir⁶.

Savaşlar neticesinde ortaya çıkan şehit çocuklarına bakma sorumluluğu beraberinde hem hükümetçe hem de halk tarafından Darüleytamların açılmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu Darüleytamların başlıca amaçları şunlardır; yetimlerin evlatlık verilmesi, yüksek tahsil yapanların meslek sahibi olması, zanaat öğrenen erkek yetimlerin kendi hayatlarını kazanabilecek düzeye ulaşmaları ve Darüleytam atölyelerinde çalışan kızların ise kısmeti çıkanların evlendirilmesi ve aile kurmasıdır⁷.

Osmanlı Devleti Darüleytamların düzgün bir şekilde yürütülmesi için 3 Nisan 1916'da "*Evlad-ı Şüheda*" vergisi adı altında posta, telgraf, tütün ve içki ücretlerinde belli miktar artırmaya giderek Darüleytamlara gelir sağlamıştır⁸. Bunun haricinde ise Darüleytamların gelir kaynakları şunlardır: Muvazene-i Umumiyyeden her sene alınan tahsisat, Vilayet belediyesi bütçelerinden yardım olarak alınan tahsisat, Darüleytamlar ait emlak ve arazi gelirleri ile öğrencilerin çalışmalarından yararlanmak için ziraat ve sanayi alanında yapılan uygulamalardan elde edilen gelirler, sadece arazi gelirlerinden faydalanmak kaydıyla komandit ve anonim şirketlerle mukavele yapılarak oluşturulan şirketlerden elde edilen kârlarıdır⁹.

Dönemin Maarif Nazırı Şükrü Bey'in Aralık 1917'de Meclis-i Mebusan'da söylediğine göre: Darüleytamlar onun zamanında Kasım 1914'te şu şekilde açılmıştır: Seferberliğin ilanıyla 1. Dünya Savaşı'na Giriş kararı verilince, bazı düşman devletlerin Osmanlı ülkesindeki kuruluşları kapatmak gerekmiştir. Bunlar arasında birçok Darüleytam da vardı ve buralarda birçok Müslüman Osmanlı çocukları bulunuyordu. O tarihte bu kurumların sayıları 100'ün üzerindeydi, oysa Osmanlı Devleti bir tek Darüleytam bile açmamıştı... İşte, kapatılan bu kurumlardaki Osmanlı çocukları açıkta kalmasın diye Maarif Nezareti, bütçeye tahsisat koyarak bu kurumların bir kısmını yaşatmaya çalışmıştır. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nın şehit çocuklarının sayısını çok artırmış, Rumeli'den anayurda gerçekleşen göçler, hastalıklar vb. nedenlerle bu kurumlara olan ihtiyacı belirmiş, böylece Mart 1917'de Darüleytamlar hakkında bir teşkilat kanunu çıkartılmıştır¹⁰.

6 Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, Eser Matbaası, İstanbul 1977, C.3-4, s. 1548; Nuhoglu, a. g. m, 521; Okur, a. g. t, s.19-20

7 Okur, a. g. t, s.42

8 Okur, a. g. t, s.29

9 Okur, a. g. t, s.30-31

10 Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Pagem Yayınları, Ankara 2010, s.276

Darüleytam Müdüriyet-i Umumisi Müessesat-ı İlmiye ile Müessesat-ı Ziraiye ve Sanaiyye olmak üzere iki müesseseden oluşmuştur. Müessesat-ı İlmiye, yetimlerin talim ve terbiyesine ait müessese olup, birer yatılı ilkokul şeklindedir. Müessesat-ı Ziraiye ve Sanaiyye ise çocuklara tatbiki, sanayi ve zirai eğitimi veren bir kurum niteliğindedir. Bu yüzden Darüleytamlar Maarif Nezaretine bağlanmış ve şubelerinde verilen eğitimde Maarif Nezaretinin plan ve programları uygulanmıştır¹¹.

Darüleytamalarda küçük yaştaki yetimler mürebbiye ve öğretmenler tarafından terbiye edilmeye çalışılmıştır. Ana sınıfı da olan Darüleytam şubelerinde ise 1915 yılında Anaokulu mektepleri için Darüleytam tarafından hazırlanan nizamnameye uygun olarak okul öncesi eğitim verilmiştir. 6-12 yaş arasındaki yetimler ise 1913 yılında yürürlüğe giren *Mekatib-i İptidaiye Talimatnamesine* uygun olarak ilkokul eğitimi almışlardır. İlkokullarda Türkçe, Fransızca, İngilizce, Aritmetik, Coğrafya, Geometri, Fen Bilgisi, Elişi, Müzik, Resim, Din Bilgisi, Jimnastik, Tarih dersleri verilmiştir. Aynı talimatnameye göre eğitim gören yetimler Darüleytamalarda aynı dersleri almış; ayrıca Darüleytamalarda ilk tahsilini tamamlayıp, derslerinde başarılı olup girdikleri sınavları kazanan kız ve erkek yetimler *Darülmualimin*, *Darülmualimat*, *Sanayi-i Nefise*, *Mektebi Sultani*, *Mekteb-i Sanayi* gibi okullara gönderilerek, kabiliyet ve isteklerine göre tahsil yapmaları sağlanmıştır. Bu çocukları yönlendirmek ve teşvik etmek suretiyle manevi destek veren Darüleytamlar, tahsil için gereken maddi imkânları da temine gayret göstermiştir¹². Yetimleri iyi bir ziraatçı ve ticaretçi olarak yetiştirmeyi hedefleyen Darüleytamlar için; Almanya, Avusturya-Macaristan, İsviçre, Romanya ve Bulgaristan'dan sanayi, ziraat ve ticaret mekteplerinin programları getirtilerek bu programlar incelenip buna uygun bir program yapılmak istenmiştir¹³. Bu durum hükümetin Darüleytamlara verdiği önemin bir tezahürüdür.

Osmanlı Devleti 1914'te¹⁴ Darüleytamları resmi olarak kurduğunda İstanbul merkez olmak üzere ülkede 20 Darüleytam kurulmuştu¹⁵. Yetimlerin çokluğu ve çoğunun eytamhanelerde barındırılmaması Mebusan Meclisinde tartışılırken, açıkta kaldıklarından bahsedilmiştir. Yetimlerin çokluğuna karşılık, devletin elinde yetimleri barındırabilecek 65 eytamhane vardı ve burada barınan yetimlerin sayısı 11.680 idi. Yetimlerin beşte birine denk gelecek sayıda, 1.966 kadar personel eytamhanelerde görevlendirilmişti. Yetimhanelerde barınamayan yetimlerin çokluğu ve devletin onlara barınak sağlaması sorununu çözmek için ortaya atılan görüşler, aynı zamanda durumun vahametini ortaya koymuştur. Yetimhanelerin azlığına karşılık yetimlerin çokluğu üzerine, yetimhanelerin amaç dışı kullanıldığı da söylenmiştir. Mebusan Meclisinde yapılan tartışmalarda yetimhanelerde kalma şartlarına haiz olmayan kişilerin barındığından şikâyet edilmiştir. Şüheda çocukları için oluşturulan Darüleytamalarda diğer yetimlerin kalması eleştirilmiştir. Mebusların tartışma-

11 Okur, a. g. t, s.42

12 Okur, a. g. t, s.43

13 Okur, a. g. t, s.45

14 İzzettin As, Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul 2020,s. 186

15 Okur, a. g. t, s.20

sında öncelikli olarak şüheda çocuklarının alınması istenmiştir. Arta kalanlara da diğer yetimlerin yerleştirilmesi gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Şüheda yetimlerinin dışındaki yetimlerin de boşta kalmaması için yeni Darüleytamlar açılması da önerilmiştir¹⁶. Bu tartışma dönemin mebuslarının yetimlere olan hassasiyetini göz önüne sermektedir. Savaş neticesinde ortaya çıkan şehit yetimlerin bakılması ve eğitimlerine önem verilmiş ve bu konu da hassasiyet gösterilmiştir.

Diğer taraftan devlet yayınladığı kararnameyle, Darüleytamlara I. derecede silahaltında iken ölen ya da sakat kalan küçük zabitan ve erlerin, mülteci ve muhacirin maaşından mahrum kalanların çocuklarının, II. dereceden ise kimsesiz, mahrum, himayesiz yetimlerin alınması kararlaştırmıştır¹⁷.

Savaş zamanında Darüleytamlarda kaç çocuk olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kıranlar'ın 1916-17 Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları ve Levayih-i Kanuniye'den aldığı bilgiler doğrultusunda Darüleytamlarda tespit ettiği sayı toplamda 11.268'dir. Ayrıca bu sayıyı 11.688'e çıkartma hedeflenmiştir¹⁸. Nuhoglu, 1918 yılında sayının 11.600¹⁹ olduğunu, Kırbaç ise 1917 yılında 11.680 çocuğun bulunduğunu ve Darüleytamlardaki çocukların sadece 2.158'inin şehit çocuğu²⁰ olduğuna dikkat çekmiştir. Kapıcı'nın verdiği bilgiye göre ise tarihi belli olmayan bir belgede Darüleytamlarda 3.955'i erkek, 1.197'si kız olmak üzere toplam 5.122 yetimin bulunduğu söylenmiş, buna ilave olarak da 4.221'inin babalarının meslekleri de belirtilmiştir. Buna göre Darüleytamlarda babası çiftçi, memur, muallim, esnaf, tüccar, kaptan, imam, tabip, eczacı, baytar, zabıta olan yetimler vardır²¹. Darüleytamlarda kalan çocukların babaları, farklı mesleklere sahip olmalarına rağmen, çocuklar aynı çatı altında yaşamışlardır. Ayrıca Kapıcı'nın vermiş olduğu bilgide çocukların babalarının sağ olup olmadığı belirtilmemiştir. Kapıcı'ya göre Darüleytamda kalan çocukların yetim oldukları için mi, yoksa Darüleytamın verdiği eğitimden yararlanmak için mi burada bulunmaları belli değildir.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'yla düşman devletler ordusu, tebaaları ile İstanbul'a gelerek Darüleytamların binalarına yerleşmek istemişlerdir. Birkaç gün içinde bu müesseseleri boşaltmak zorunda kalınca yetimler şehir içinde veya şehir dışında boş köşk, saray ve kiralık binalara yerleştirilmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti karışıklık ve maddi imkânsızlıklar neticesinde Darüleytamlara 1918'den itibaren yeni bütçe hazırlayamamıştır ve devlet bundan sonraki mali yıllarda eski bütçeyi aynen kabul etmiştir²².

16 Sofuoğlu, a. g. m, s.54

17 Okur, a. g. t, s.20

18 Kıranlar, a. g. e, s.63

19 Nuhoglu, a. g. m, 521

20 Safiye Kırbaç, "Osmanlı Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Almanya'ya gönderilen Darüleytam Öğrencileri" Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, **Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler**, Celal Bayar Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.88

21 Kapıcı, a. g. e, s.107-109

22 Okur, a. g. t, s.60

İstanbul ve taşradaki Darüleytamlar kuruluşlarından çok kısa bir süre sonra devlet için ekonomik anlamda olduğu kadar; işleyişi, verilen eğitimin kalitesi ve denetiminde karşılaşılan güçlükler nedeni ile sorun olmaya başlamıştır. Savaşın getirdiği ekonomik buhran Darüleytamların faaliyetlerini sekteye uğratmış, hatta birçoğunun kapanmasına sebep olmuştur. 1917 yılındaki meclisteki bütçe görüşmeleri esnasında Muvazene-i Maliye Encümeninin görüşleri ekonomik sıkıntının tezahürüdür. Encümen 12.000'e yaklaşan yetim sayısının bulunduğu kurumun mali durumunun kötü olduğunu ve bir an önce tedbirler alınması gerektiğini belirtmiştir. Darüleytamlar konusu 6 Şubat 1918'de Meclisi Mebusan'da tartışılmaya açılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde kesin bir karar çıkmamakla birlikte, taşra Darüleytamları kapatılıp buradaki çocuklar İstanbul'a nakledilmeye başlanmıştır. Taşradaki Darüleytamların kapatılma nedenleri arasında buralara aşırı derecede çocuğun yığılması da etkili olmuştur. Zira çocuk sayısı çok arttığı için birçok yerde çocuklar küçük odalarda üst üste oturur durumlardaydı ve gazetelere yeni kayıt alınmayacağına yönelik ilanlar verilmişti. Neticede Darüleytam Müdüriyetine bağlı taşradaki birçok Darüleytam kapatılmış ve çocuklar İstanbul'a nakledilmiştir. Fakat bazı şehirlerde Darüleytamlar varlığını devam ettirmiştir²³.

2-TBMM'de Darüleytamların Gündeme Gelmesi

Darüleytamlarda I. Dünya Savaşı sonuna kadar aşırı miktarda çocuğun birikmesi ve İstanbul Hükümeti'nin bunlara yetişememesi nedenlerinden hükümetin "taşradaki Darüleytamlarının kaldırılıp çocukların İstanbul'a gönderilmesi" şeklinde kararının olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu karara uyulmakla birlikte Anadolu'da hala Darüleytamlar varlığını devam ettirmiştir.

Darüleytamlar kurulduktan sonra içerisinde hem yetimhane hem de eğitim veren bir kurum olması nedeni ile bu dönemde Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Osmanlı Dönemi'nde taşra Darüleytamlarının taşınma kararını alan İdare Meclisinin görevi *Meclis-i Kebir-i Maarife* devredilmiştir. Bir süre sonra da İdare Meclisi, aynı şekilde Dâhiliye Nezaretine devredilmiştir. Meclis-i Kebir-i Maarifin de ortadan kaldırılması sonucunda Darüleytamlar doğrudan Dâhiliye Nezaretine bağlanmıştır²⁴.

Ülkenin yabancı devletler tarafından işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk milletinin başlattığı istiklal mücadelesinin bir nişanesi olan TBMM hem işgallerle uğraşırken hem de ülkede savaşın bıraktığı memleketin yetimleriyle ilgilenmeyi kendine düstur edinmiştir. TBMM'de Darüleytamlar konusu ilk kez 22 Mayıs 1920 tarihli belgeyle gündeme gelmiştir. Söz konusu belgede *Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Encümeni*, şehit çocuklarının daha iyi bir eğitim alması için Darüleytamların düzenlenmesi, Denizli'de bir

23 Kıranlar, a. g. e, s.64-74

24 Okur, a. g. t, s.22-23; Kıranlar, a. g. e, s.78

Darüleytam açılması ve mevcut Darüleytamların da Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletine bağlanması yönündeki teklifini *Heyet-i Celile Meclisinde* görüşülmesini istenmiştir²⁵.

18 Kasım 1922 tarihli belgede *İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti* aldığı kararla İstanbul'da bulunan ve kaldırılmış olan *Darüleytamlar Müdüriyeti Umumiyesinin İstanbul Darüleytamları* adı ile doğrudan doğruya *Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye* ile haberleşmesine karar vermiştir²⁶. Böylece hem merkez olarak tanınan İstanbul'daki Darüleytamlar Müdüriyeti Umumiyesi şube konumuna getirilmiş hem de bu şubenin Darüleytamları, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine bağlanmıştır. Neticede TBMM Darüleytamlara resmi bir hüviyet kazandırılmıştır.

Diğer taraftan 5 Aralık 1922'de Darüleytamlar ile ilgili bir talimatname hazırlanarak kurum düzenlenmeye çalışılmıştır²⁷.

Milli Mücadele Dönemi'nde ülkede bulunan ve maddi yönden sıkıntılar yaşayan Darüleytamlara dair yardım teklifleri de Meclis'te sık sık gündeme gelmiştir. Gaziantep Mebusu Ali Cenani Bey, içerisinde 800 şehit çocuğunu barındırabilecek bir Darüleytamın yapılacağını da belirttiği Gaziantep'e yardım için verdiği kanun teklifi²⁸ mecliste kabul edilmiş²⁹. Aynı şekilde Konya Mebusu Kazım Hüsnü Bey ve arkadaşlarının hazırlamış oldukları teklifte Konya'da 5.961 yetimin bulunduğunu ve Konya'da bir Darüleytam inşa edildiğini belirtilmiştir. Yapılan bu Darüleytam için yirmi bin lira ile ilgili kanun teklifi vermişlerdir. Konu *Muvazene-i Maliye Encümeninde* görüşülerek Konya Darüleytamına on bin liralık bir yardımın gönderileceği ile ilgili hazırlanan teklif mecliste görüşülmüş ve kabul edilmiştir³⁰. Yine Konya Mebusu Kâzım Hüsnü Bey'in Konya Darüleytamı için yardım teklifi üzerine; Kayseri Mebusu Ahmed Hilmi Bey, bu gibi isteklerin daha çok geleceği için Darüleytamlara olan yardım tekliflerinin Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine gönderilmesini buradan topluca bir liste yapılarak ona göre görüşülmesi gerektiğini belirtmiştir. Konya Mebusu Kazım Hüsnü Bey'in teklifi *Muvazene-i Maliye Encümeninde* görüşülmek üzere buraya gönderilmiştir³¹. Bu durum Anadolu'nun muhtelif vilayetlerinden gelen mebusların evlad-ı şühedaya olan hassasiyetlerini ortaya koyması bakımından takdire şayandır.

Mustafa Kemal, Meclisin 3. İçtimai senesinin açılış konuşmasında muhacir ve mültecilerin yetimleri için Darüleytamlar açıldığını ve bu Darüleytamların da Darüssına durumuna getirileceğini belirtmiştir³².

25 BCA Muamelat Genel Müdürlüğü Yer Numarası: 178 232 1

26 BCA Muamelat Genel Müdürlüğü Yer Numarası: 178 232 4

27 Doğan Çağlar, "Atatürk Ve Cumhuriyet Devrinde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Ve Öğretim Olanakları", Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara 1982,C.15, S.2, s.1-3

28 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 15, İçtima Senesi 2, s.23

29 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 15, İçtima Senesi 2, s.26

30 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 16, İçtima Senesi 2, s.159-161

31 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s.303-304

32 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 18, İçtima Senesi 3, s.4

Meclis Darüleytamlara yardım için verilen bu teklifleri çoğunlukla kabul etmiştir. Ülke-
deki Darüleytamlar hakkında ise bazı mebuslar bilgilendirme konuşmaları yapmıştır. Gazi-
antepe Mebusu Ali Cenani Bey ülkedeki Darüleytamların: İstanbul Darüleytamları, Sıhhiye
ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine bağlı olan Darüleytamlar, İdare-i Hususiyenin (Özel
İdarenin) açmış olduğu Darüleytamlar, halkın yardımlarıyla şehir ve kasabalarda açılan
Darüleytamlar, Askerîyenin Doğu Cephesi'nde kurduğu Darüleytamlar ve yabancıların aç-
mış olduğu Darüleytamlar olmak üzere altı çeşit olduğunu belirtmiştir³³. Bu bize ülke içe-
risinde ki öksüz çocukların eğitim ve barınmasına toplumun her kesimi tarafından önem
verildiğini göstermektedir.

3-TBMM'de Darüleytamların Durumu İle İlgili Eleştiriler

İstanbul Darüleytamlarının durumu, kurulduğu günden itibaren tartışılmıştır. Tartışılan
konuların başında masraflarının fazla olması, çalışan kişi sayısının fazlalığı, verilen eğiti-
min yetersizliği, meslek eğitimlerinin yetersizliği, çocuklara hayata dair bir şey öğretileme-
mesi en başta gelen eleştirilerdi³⁴.

Mudanya Mütarekesinden sonra da İstanbul Darüleytamları Meclis'te sürekli gündeme
gelmiştir. Halife'ye biat için İstanbul'a giden heyet adına açıklama yapan Kırşehir Mebusu
Müfid Efendi İstanbul'daki yetim çocuklar için birçok müesseseden haberdar olduklarını,
bunlardan birkaçını ziyaret etmek istediklerini ve Ortaköy ile Bebek Darüleytamlarını gez-
diklerini belirtmiştir. Buradaki Darüleytamların çok güzel bir eğitimi olduğunu, burada ça-
lışanların görev ve sorumluluklarını iyi bildiklerini söylemiştir. Çıkmadan önce çocuklarla
görüştüklerini ve bir çocuğun ayağa kalkarak şu ifadeleri kullandığını belirtmiştir: *"Efendi-
ler; biz Türkiye Büyük Millet Meclisinden ve o Meclisin bize karşı bugün buraya gelip de bizi
ziyaret eden Heyetinden bir şey istemiyoruz. Bizim babalarımız hayatlarını bu memleket için,
bu vatan için feda etmiş; kurban olsun, onu feda ediyoruz. Biz aç kaldığımız halde, biz açık
kaldığımız halde bize Hükümet-i Feridiye yiyecek, içecek, yatacak vermediği halde şu gördü-
ğünüz mektebin tavanlarına saklanarak, geceleri sabahlara kadar ellerimizi açarak sizin mu-
zafferiyet ve muvaffakiyetinize dua ettik..."* Müfid Efendi ve arkadaşları ardından İstanbul'da
Çağlayan Darüleytamına gitmişler ve burada bine yakın yetimin bulunduğunu görmüşler ve
son olarak çıkmadan önce yetimlere *"Burada sizi himaye eden ve burada sizin talim ve ter-
biyenize dikkat eden Heyet-i İdarenize ve Müdür-i Umuminiz ve Heyet-i Talimiyeniz ve size
hizmet eden, hemşire denilen hemşire ve valideleriniz, kardeş dediğiniz kardeşleriniz bunların
hepsi şayan-ı tebcil ve takdirdir. Sizin bu evleriniz Darüleytam değil, Darülrifandır dedik, asıl
yetim nerededir diye sorarsanız Anadolu'daki anası ve babası mevcut olduğu halde kendileri-
ne talim ve terbiye verilmeyen, kendilerinin ellerinde yiyip içecekleri bulunduğu halde o yeme-
ği, o içmeği tamamıyla vücuda getiremeyen anaları, babaları sağ olan yavrular, asıl yetimler*

33 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s.473

34 Kıranlar, a. g. e, s.90-94

onlardır. Onlar ilimden, irfandan mahrum kalmışlardır. Siz bir an evvel burada tahsilinizi, talim ve terbiyenizi ikmal edin, Anadolu köylerine gidin ve o köylerdeki zavallılara öğrendiğiniz sanat ve ilminizle onları da tenvir ediniz diye rica ettik, onlar da dediler iki; "burayı ikmal ettiğimiz zaman bir dakika durmayız, hazırız, cevabını verdiler"³⁵ diyerek Darüleytamlardan memnun ayrıldıklarını ifade etmiştir.

Diğer taraftan TBMM'de Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Nur Bey, Darüleytamların acil olarak paraya ihtiyacı olduğunu belirterek Darüleytamlar Müdüriyet-i Umumiyesine yedi aylık avans teklifinde bulunmuştur. Teklifin görüşüldüğü Muvazene-i Maliye Encümeninde durumun araştırıldığı Darüleytamlarda suiistimal ve yolsuzlukların olduğu belirtilerek gerekli paranın verilmesi ile birlikte; Darüleytamların durumunun araştırılıp suçluların cezalandırılması gerektiğini belirtilerek *Avans Kanunu*'nu meclise sunmuştur. Verilen teklif mecliste okunmuş, Meclis içerisinde Darüleytamlarla ilgili tartışmalar olmuştur. İzmir Mebusu Mustafa Necati Bey, Darüleytamlar hakkında fazla bilgiye sahip olunmadığını; sayılarının, öğrencilerinin ne kadar olduğunun bilinmediğini, bunlar hakkında gerekli araştırmaların yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Dr. Rıza Nur Bey cevaben, Anadolu'da 61 Darüleytamın lağvedildiğini, buradaki yetimlerin ancak %10'unun İstanbul'a getirtildiğini, bunların da %10'unun Ermeniler tarafından "*Bunlar Ermeni Çocuğudur,*" diyerek İtilaf Kuvvetleri'nin yardımıyla alındığını söylemiştir. İstanbul'da 7-8 tane Darüleytamın bulunduğunu, bunlarda ise 8.400 kadar çocuğun bulunduğunu, bu Darüleytamların durumunun çok kötü olduğunu, birçok suiistimalin olduğunu belirtmiştir. Darüleytamları gezen misafirlere durumlarının iyi olduğunu göstermek için sahtekârlıklar yapıldığını söylemiştir. Çocuklara hayatı öğretmek gibi bir gayenin olmadığını "*Sonra bunlar hayat için hiç hazırlanmamışlardır. Büyük israflar olmuştur. Böylece talebeyi köşede oturacak bir hanım, kâşanede oturacak bir mirasyedi yetiştirir gibi yetiştirmişlerdir*" diyerek dönemin yönetiminin tutumunu eleştirmiştir. Burada terzilik, kunduracılık gibi mesleklerin verilmediğini belirtmiş, ayrıca 8.000 yetimin olmasına rağmen kendilerine 3.000 yetimin teslim edildiğini söylemiştir. Teslim edilen çocukların durumunun ise kötü olduğunu, iyi beslenemediklerini, sağlıklarının kötü olduğunu, ilk belirlemelerine göre 300 kadar çocuğun kör ve 400 kadar çocuğun da Trahom hastası olduğunu ve bu çocuklarla derhal ilgilenildiğini dile getirmiştir. Ayrıca Darüleytamların iyileştirilmesi için faaliyetlerde bulduklarını ifade etmiştir.

Mustafa Necati Bey'in Darüleytamların ve yetimlerin sayısı hakkındaki sorusunu tekrarlaması üzerine Dr. Rıza Nur Bey İstanbul'daki Darüleytamların bir kısmı birleştirilerek beş Darüleytam oluşturulduğunu, Anadolu'da 14 Darüleytamın ve buralarda 20.000 kadar çocuğun olduğunu söylemiştir. İhsan Bey de Darüleytamları bu hale getirenlerin cezalandırılmasını istemiştir. Dr. Rıza Nur Bey cevaben; Genel Müdür Selehaddin Bey'in görevden alındığını ifade etmiş; İhsan Bey'in "*Mahkemeye veriniz*" sözlerine, Dr. Rıza Nur Bey Vekâlete geldiğinden beri farklı kurumlarda dâhil şimdiye kadar azlettiği ve mahkemeye verdiği yöneticiler hakkında beraat ve işe dönüş kararı verildiğini söylemiştir. Elazığ Mebusu

35 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 25, İçtima Senesi 3, s.346-347

Hüseyin Bey “Efendim, biz Darüleytamlara para veriyoruz, daha da vereceğiz. Fakat Darüleytamlardan da sanat istiyoruz. Çalgı, mûsikî istemiyoruz. (O da lâzım, sesleri) Bir yetim çocuğun en evvel öğreneceği, kunduracılık, temlik, bu gibi ve buna benzer sanatlardır. Musikî de isteriz. Fakat buna karnı doyuracak vaziyeti iktisab ettikten sonra başlanabilir” diyerek Darüleytamlardaki eğitim önceliğine vurgu yapmıştır. Karahisar-ı Şarki Mebusu Mehmed Emin Bey ise İstanbul Darüleytamlarının dününün iyi olmadığını görülmekte olduğunu ve bugünkü durumunun nasıl olduğu hakkında bilgi istemiştir. Dr. Rıza Nur Bey de Darüleytamların bugünkü durumunun iyi olmadığını, zira eski yönetimi değiştirirken mutlaka zorluk yaşanacağını, ama özel olarak bununla ilgileneceğini söylemiştir.

İstanbul Mebusu Yusuf Akçura Bey ise buralara ne şartlarda çocuklar alındığını sormuştur. Dr. Rıza Nur da bundan önce belli bir şartın olmadığını, normalde ilk önce yetimlerin ve durumu iyi olmayanların alınması gerekirken zengin çocuklarının dahi alındığını, ama yönetim ele alındıktan sonra bu çocukların çıkarıldığını belirtmiştir. Ayrıca Darüleytamlara alınma şartları ile de ilgili öncelikle şehit çocuklarının ve sonra da yardıma muhtaç çocukların öncelikli olarak alınması yönünde düzenlemelerin yapıldığını söylemiştir. Van Mebusu Hakkı Bey “Efendim Kars’ta bir Darüleytam varmış, lâğvedilmiş. Gelirken yolda bu Darüleytam çocuklarını sefil bir surette gördük. Çok aç ve perişan bir vaziyettedirler. Sonra, Bitlis’te, Erzurum’da, Van’da da birçok yetim çocuklar vardır” diyerek buralardaki yetimlerin durumuna dikkat çekerek bunlar hakkında ne yapılabileceği ile ilgili soru sormuştur. Dr. Rıza Nur bu suale karşılık; esasen bu çocukları İstanbul’a getirmenin maliyetli ve hata olabileceğini, bunun yerine Anadolu’da Darüleytamların sayısını artırıp gerekirse İstanbul’daki yetimleri de buralara yerleştirmeyi düşündüğünü söylemiştir. Karahisar-ı Sahib Mebusu Ruşen Eşref Bey’in Batı Anadolu’da Darüleytam olup olmadığı hakkındaki sorusuna; Dr. Rıza Nur Bey, İzmir ve Bigados’ta iki Darüleytamın açıldığını söylemiştir³⁶.

Yukarıda da görüldüğü üzere dönemin TBMM hükümeti yetim çocukların eğitimi ve bakımına önem vermiştir. Bu konuda sorumlu olan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti şehit çocuklar için öncü kurum olan Darüleytamlar için maddi destek vermiştir. Vatan için canını feda eden şehitlerin evlatlarının eğitimi ve bakımı için kurulan Darüleytamların düzenlenmesi için birtakım çalışmalar yapılmıştır.

İstanbul Darüleytamları hakkında bir başka eleştiri de Kırklareli Mebusu Dr. Fuad Bey tarafından getirilmiştir. Dr. Fuad Bey öncelikle Amerika Darüleytamlarını gezdiğini, sonra İstanbul Darüleytamlarını gizlice gezdiğini ve bizim Darüleytamlarımızın acınacak halde olduklarını söylemiştir. Birçok çocuğun hasta olduğunu, özellikle Trahom ve sıtmanın yaygın olduğunu belirtmiştir. Çocuklarla konuştuğunda çocukların önceki idareden memnun olduklarını belirtmiştir. Dr. Rıza Nur Bey şimdiki idareden şikâyetin bilinçli yapıldığını, öğretmenlerin istifa ettikten sonra yeni idare aleyhinde çalıştıklarını ve çocukları da buna yönlendirdiklerini öğrendiklerini söylemiştir. Ayrıca Dr. Fuad Bey’in Himaye-i Etfalin Genel

36 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s.450-458

Kâtibi olduğunu, Himaye-i Etfalin bütçesinin yüksek olduğunu, hatta Sıhhiye Vekâletine yapılması gereken yardımların Himaye-i Etfale gittiğini ve hastalara bakmak için on beş yatağın olmasına rağmen “yetimlere bakınız, diyerek” Sıhhiye Vekâletine gönderdiklerini belirtmiştir. Dr. Fuad Bey de müzakerenin Himaye-i Etfalle ilgili olmadığını kendilerinin kongre düzenlediğini, verilen paraların hesabının verildiğini söylemiştir.

İstanbul Mebusu Hamdullah Subhi Bey Darüleytamların durumunun öncekinden daha kötü olduğunu söylemiş, kendisinin Trabzon, İstanbul, Edirne, İzmir, Samsun Darüleytamlarını dolaştığını belirtmiştir. Görevden alınan Genel Müdür Selehaddin Bey'i savunarak müdürün kendi evini ihmal ettiğini, tüm mesaisini yetimlere adanmış biri olduğunu söylemiştir. Dr. Rıza Nur Bey'in işin üzerine düşeceğine inandığını, yönetim üzerindeki tartışmaları uygun bulmadığını ifade etmiştir. Bu tartışmalar yerine “*Ne yaparsanız yapınız, bizi kurtarınız!*” diyen çocukların hallerini düzelterek adımlar atılmasını istemiştir. Denizli Mebusu Mazhar Müfid Bey de İstanbul'daki Darüleytamlara yedi yıldan beri 3,5 milyon lira harcadığını, ama sonuçta hiçbir şeyin olmadığını, buradaki meslek icra edilecek olan derslerin kaldırıldığını söylemiştir. İstanbul Darüleytamlarını 1922'de heyetle beraber gezdiğini ve buralarda durumun çok iyi olduğunu gördüğünü söylemiş, yalnız bu gezintilerin haberli olduğu için buralardaki yöneticilerin tedbirli davranmış olduklarını fark ettiğini belirtmiştir. Ayrıca buradaki bir kız çocuğunun verdiği mektuptaki: “*Biz bu Darüleytama girdik. Güzel. Fakat tahsil derecemiz nedir? İdadî derecesinde bir tahsil yok ki idadî mezunu denilsin. Sanat yok ki çıktığımız zaman sanatkârdır denilsin. Bu Darüleytamlardan çıkınca ne olacağız? Ne idadî tahsili var, ne bir sanat yar. İstikbalimiz nasıl olacak? Bu mektepten çıkınca hayatı nasıl kazanacağız?*” satırlarını okumuş, buradaki çocukların Darüleytamlardaki eğitimden şikâyetçi olduklarını belirtmiştir. Darüleytamlardaki eğitim konusuna bir çözüm bulunmasını istemiştir. Dr. Rıza Nur eğitim programı hazırlandığını ve Maarif Vekâletinden onay alındığını beyan etmiştir. İstanbul Mebusu Abdurrahman Şeref Bey de çocukların maddi ihtiyaçlarının çözüleceğini, önemli olanın ise bu çocuklara manevi terbiye ve hayatlarında yardımcı olacak eğitimin verilmesi üzerinde durmuştur.

İzmir Mebusu Dr. Tefvik Rüşdü Bey, kendi bakanlığı döneminde Darüleytamlarla ilgili çalışmalar yapıldığını belirtmiş; “*Bu yetimler ne olacak? Yetimler iptida sinleri itibariyle tahsil-i iptidai görecekler, ondan sonra tahsil-i tâlinin meccani kısımları Maarife aittir. Hükümetin Maarifte usul-i terbiye ve usul-i tahsili tevhid etmesi lâzımdı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ayrıca da Darüleytamlar münasebetiyle Sıhhiye'de bir maarif tesisatı yapamazdı. Onun için doğrudan doğruya tahsil-i iptidaisini bitiren çocukların Maarif müessesatının meccani kısmına kabul ve nakledilmesi esasatı kabul edilmişti. Bu suretle bu yetim çocukların nerede ve nasıl yetişecekleri tâyin edilmiş oldu. Ondan sonra bunların birçoklarının hayatta kabiliyetlerini nazarı dikkate alarak memleketin ihtiyacına muvafık sanatlarla yetiştirilmesi ciheti düşünüldü. Onun için de İktisat Vekâletinin mevcut sanayii mekteplerinden istifade ciheti düşünüldü. Ancak onlar kifayet etmediği vakit tabî bir yetimin tahsil-i iptidaisini bitirmiş diye mektebinizden bırakmayacağımız için onun hayata hazırlığını temin edinceye kadar*”

hayatım kazanabilecek bir sanata sahip kılmak esası kabul edildi ve program da ona göre tanzim edildi. Programlar da mevcuttur. Yetimlerin ne olacağı ve nereye gideceği muayyendir. Hiçbirisinin âtisi meçhul değildir” diyerek program hakkında bilgi vermiştir. “Darüleytamda iyi bir musikî, bir sanatkâr yetişti diye muahezede bulunamayacağım. Fakat bizim memleketimizde duvarcı yokken piyanist yetiştirmeye de muvafakat etmezsiniz zannederim. (Asla sesleri) Teşkilâtı o ihtiyacata tevfiğ etmek zaruretini kabul ettik” diyerek önceliğin memleketin ihtiyacı olan mesleklerin öğretilmesinde olduğunu belirtmiştir. “Yalnız bizim zamanımızda değil, daha evvelki zamanlarda da Darülnuallimîn, Darülmuaallimatta muallim ve muallimler yetişmiştir, sanatkârlar yetişmiştir. Öyle zannolunduğu gibi hiçbir şey olmamış değildir. Fakat biz o kadar çok şey istiyoruz ki, buna karşı yapılan şeylerin kâfi olduğunu iddia etmedim. Fakat «hiçbir şey olmamıştır» demek insafsızlıktır” diyerek yapılan eleştirilerin haksız olduğunu söylemiştir.

Kars Mebusu Ömer Bey ise Kars'taki yetimlere dikkat çekmiş ve onlar için yardım yapılmasını istemiştir. Feridun Fikri Bey de Doğu Anadolu'daki yetimlere mutlaka yardım edilmesini, en azından Erzurum, Kars veya Elazığ'a bir Darüleytam yapılarak yetimlerin buralara toplatılmasını istemiştir. Ayrıca İstanbul Darüleytamlarının önceki yıllara göre daha iyi olduğu yönünde haber aldığını, buraya olan yardımın biraz daha artırılmasını ve teftişe önem verilmesini belirtmiştir. Tartışmalar sonucunda İstanbul Darüleytamları için olan Avans Kanunu teklifi kabul edilmiştir³⁷.

İstanbul Darüleytamlarının durumunun kötü olması nedeniyle buraların araştırılması için Hamdullah Subhi Bey Meclisten üç vekilin görevlendirilmesi için önerge vermiştir. Bu önerge meclis içerisinde usul hatası olduğu yönünde eleştiriler almıştır. Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey, tahkikatın önce Vekâlet tarafından yapılması gerektiği üzerinde durarak, lüzum görülürse Meclis tarafından tahkikat yapılmasını belirtmiştir. Dr. Rıza Nur Bey'in de Darüleytamları araştırma yönünde bir çalışmasının olduğunu, söylemiştir. Bu teklifin vekili araştırmaya yönelik olduğunu, bunun da usul yanlışlığı olduğu üzerinde durmuştur. Mustafa Necati Bey ise Meclisin her zaman vekillerini araştırabileceğini belirterek teklifin lehinde konuşmuştur. Konya Mebusu Refik Bey konunun Meclise geldikten sonra işin meclis tarafından incelenmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur ise kendisinin bu işi takip ettiğini, daha önceden teftiş ettirdiğini ve suiistimallerin ortaya çıktığını, bunun daha ayrıntılı olarak yapılacağını ve bizzat bu işle ilgileneceğini söylemiştir. Kendisine karşı güvenin olup olmadığını sorgulamış, yapılacak araştırma sonucuna göre Meclisin neye karar vereceğini belirlemesini istemiştir. Antalya Mebusu Rasih Bey ise durumun Dr. Rıza Nur'un şahsiyeti ile ilgili olmadığını, Muvazene-i Maliye Encümeninin Darüleytamlardaki olan suiistimallerin araştırılması teklifinde bulunduğunu hatırlatarak Meclisin bu konuda yetkili olduğunu söylemiştir. Hamdullah Suphi Bey de bunu destekleyici konuşma yapmıştır. İcra Vekilleri Heyet-i Reisi Ali Fethi Bey ise durumun vekâlet bünyesinde olduğunu, meclisin yapacaksa bunun Dr. Rıza Nur Bey'in

37 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s.450-479

şahsına karşı itimatsızlık olduğunu belirterek: “*Bilâkis bütün Heyet-i Muhtereme, bütün rüfeka Rıza Nur Bey'in bu işi kemal-i ciddiyetle takip edeceğinden ve neticesini Meclisi Âliye arz edeceğinden ümitvardır. Ve şüphesi yoktur. (Hay hay sesleri)*” sözleriyle Dr. Rıza Nur Bey'e destek vererek araştırmaların vekâlet tarafından yapılmasını istemiştir. Ayrıca belirtilen suiistimal durumlarının önceki yönetim tarafından olduğunu, şu anki yönetimin birçok iyileştirmeler yaptığını belirtmiştir. Mustafa Necati Bey ise önceki müzakerede Dr. Rıza Nur'un yapılan tahkikatlar neticesinde bir şey yapılmadığını, Hükümetin zayıf düştüğünü ifade etmesi üzerine Dr. Rıza Nur böyle bir şey ifade etmediğini belirtmiştir. Kendisinin burada olmadığı dönemlerle ilgili yapılan araştırmaların tam bir sonuca ulaşmadığını, bundan dolayı tekrar bir araştırma yapılamaya başlanacağını söylemiştir. Tartışmalar neticesinde Hamdullah Subhi Bey'in teklifi kabul edilmemiş ve Dr. Rıza Nur Bey'in araştırmasının beklenmesi kararı alınmıştır³⁸.

Görüldüğü üzere Meclis içerisinde Darüleytamlarla için yapılan maddi yardım teklifleri kabul edilmekle birlikte, kurumun içeriği tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar içerisinde kurumun o zamana kadar yapmış olduğu faaliyetlerin iyi olduğunu düşünenlerin yanında bu faaliyetlerin yetersiz ve eksik olduğunu düşünenler de olmuştur. Ayrıca memleketin diğer illerindeki öksüz ve yetim çocuklarla da ilgilenilmesi gerektiğini savunanlar da olmuştur. Hükümet ise öksüz ve yetim çocuklar ve Darüleytamların durumu üzerinde hassasla durmuş ve şehitlerin emaneti olan çocukların eğitimi ve barınması için kurulan bu kurumun iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için çaba göstermiştir.

Meclis içerisindeki tartışmalara Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Bey gerekli açıklamaları yapması ve Darüleytamların iyileştirilmesi için çalışmalar yapıldığını dile getirmesi; hükümetin bu konuda hassas davrandığını göstermektedir.

3-1-Darüleytamların Maarif Vekâletine Bağlanması Yönündeki Teklifler

Darüleytamlar Osmanlı döneminde ilk olarak Maarif Nezaretine, daha sonra Dâhiliye Nezaretine bağlanmıştır. Darüleytamlar Milli Mücadele döneminde yeni kurulan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine bağlanmıştır. Bu değişim süreci Mecliste gündeme gelmiştir. Darüleytamların içeriğini bilen bazı mebuslar kurumun Maarif Vekâletine bağlaması gerektiği yönünde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Darüleytamların Maarif Vekâletine bağlanması yönünde ki ilk görüş ise Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey tarafından gelmiştir. Tunalı Hilmi Bey “*Darüleytamlar acaba neden Sıhhiye Vekâletine tevdi olunuyor? Acaba neden Maarif Vekâletine terdi edilmiyor*” diyerek Darüleytamların Maarif Vekâletine devredilmesini savunmuş³⁹; Sivas Mebusu Rahmi Bey Darüleytamların içeriği hakkında bilgi sahibi olduğunu, buraların ne hastane, ne okul,

38 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 2, İçtima Senesi 1, s.16-26

39 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 1, İçtima Senesi 1, s.469-470

ne sanayihane ne de otele benzemediğini, içeriye girildiğinde sıraları, dersaneleri olduğunu belirtmiş. Buralarda sağlığa dikkat edilmediğini, meslek olarak verilen dikişhane, kundurahane, marangozhanelerin ortadan kaybolduğunu söylemiştir. Buralardaki çocukların hayata hazırlanmaktan çok uzak olduklarını belirtmiştir. Çocukların geleceklerinin düşünülmesi gerektiğini, buraların birer okul olması dolayısıyla Darüleytamların Maarife devredilmesi gerektiğini savunmuştur⁴⁰.

Rahmi Bey Darüleytamların Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletinden Maarif Vekâletine devri ile ilgili düşüncesini tekrar gündeme getirmiş⁴¹ ve bu konu hakkında meclise kanun teklifi vermiştir. Teklif incelenmek üzere İcra Vekilleri Riyasetine havale edilmiştir⁴².

4-İstanbul Darüleytamları İçin Hazırlanan Talimatname

TBMM’de sürekli gündeme gelen İstanbul Darüleytamları için 1923 yılı içerisinde bir talimatname hazırlanarak kurum düzenlenmiştir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bahsi geçen talimatnameye Ankara Milli Kütüphanede ulaşılmıştır. Talimatnamenin transkripti yapıp günümüz Türkçesine uyarlanarak aşağıda verilmiştir:

4-1-İstanbul Darüleytamları Dâhili Talimatnamesi⁴³

1-İstanbul Darüleytam şubeleri kadrolarında ki maaşlar aşağıdaki gibidir:

A-Müdür	:2000-4000
Müdür veya muavin	:1500-2000
Muallim veya muallime	:800-1500
Katip ve muhasebe ve satın alma memuru	:800-2000
Satış memuru	:800-5000
Ambar ve depo memuru	:800-1200 (Kız şubelerindeki depo memurları ayrı olacak)
B-Usta ve ustabaşılar	:800-5 000
C-Müstahdemin müteferrika	:500-1500 (Maktu Ücret)
Mütehasıs ve müstahsil müstahdemin	:1000-3000(Maktu ücret)

40 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 2, İctima Senesi 1, s.308

41 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 2, İctima Senesi 1, s.339

42 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 2, İctima Senesi 1, s.362

43 İstanbul Darüleytamları Dâhili Talimatnamesi, İstanbul Matbaası, İstanbul 1339

Tahsis edilen maaşlar diğer memurlara kıyasla ek kanuna tabidir. Ücretleri kesinleşmiş (maktu) olanlar bundan ayrıdır.

2- A- Şube Müdürleri: Müesseselerden tam sorumlu amirleridir. İstanbul Darüleytam Müdüriyetine bağlıdır. Mekteplerinin durumları ile ilgili olarak İstanbul Müdüriyetiyle haberleşirler.

Müdire veya Muavinler: Müdürlere yardım etmekle birlikte idarenin intizam, öğretim, çalışanlardan, talebenin terbiye, temizlik ve giydirilmesinden sorumludurlar. Dersleri ve daireleri teftiş edip noksanlar hakkında idareye bilgi vermek ve noksanları tamamlarlar.

B- Muallim ve Muallimeler: Müdüriyetin tayin edeceği programa göre sorumlu oldukları çocukların öncelikle sağlığından, terbiyesinden ve eğitiminden sorumludurlar.

C-Kâtip muhasebe ve satın alma memurları: Mektebin avansını alıp usulünce harcıyı kazanç defterini ve işi kitabına göre yapıp idarenin istediği satın alınacakları almakla sorumludurlar.

D-Ambar ve depo memurları: Mektebin giyecek, yiyecek, okul araçlarını ve demirbaş eşyasını korumak. Alım ve satımları usulünce bir deftere kaydederek ustabaşlarına ve dairelere verecekleri eşyaları senet alarak ve kaydetmek ve üretilen eşyaları senet karşılığında bunları satış memuruna vermekle sorumludurlar.

H-Satış Memurları: İstanbul müdüriyetinde teşkil edilecek komisyon tarafından fiyatları tespit edilen üretilen eşyaları ambar memurlarından teslim alarak bulunduğu mahalde halka teşhir ile peşin para mukabilinde satmak. Satıştan elde edilen parayı müessese veznesine teslim etmektir. Satışlar için ayrıca bir memur alınmaz mevcut memurdan uygun olan bu işi yapar. Bu işten dolayı görevlendirilen memura ayrıca İstanbul Müdüriyetine uygun ücret verilir.

3-Ustabaşları: Sorumlu oldukları şubenin mesaisini düzenler. Hesabı kay ederek okul eşyalarını ambardan teslim alıp üretilen eşyaları ambara teslim eder.

Ustalar: Ustabaşı tarafından kendilerine verilen görevleri yapar ve çocuklara sanat öğretirler. Herhangi bir sanata devam eden bütün çocukların o sanatta ustalaşması zorunludur. Ustalar çocukların tamamını öğrettikleri sanatta usta yapmak zorundadırlar.

4- Muallim ve muallimelerin seçiminde Maarif Vekâletinin talimatnamesine uyulacaktır.

5-Darüleytamda çalışan şube müdürü, müdür, muavin, muallim ve muallimeler ve aileleri okulun iâşesinden yararlanır. Bu iâşeden dolayı maaşlarından herhangi bir kesinti yapılmaz. Eğer aileleri okulda bir hizmet yaparlarsa onlara da ücretleri verilir.

6- müdür, müdire, muallim ve muallimelerin Türkiye ve sınırlarıyla bağlı olmalıdır.

7-Eğitim ve öğretimden sorumlu olan öğretici kadrosu öğrencilerin faziletli ve azimli olmalarına gayret eder. Öğretmenler öğrencilerde ki kabiliyetlerin ortaya çıkması için çalışmalı, çocuğu miskinlikten, korkaklıktan, dalkavukluk(yaltaklıktan) kurtarıp vazife fikrine ve fazilet ve vatanperverlik ve fedakârlığa dayanan bir karaktere kavuşturmakla sorumludur. Öğretmenler öğrencileri faziletli yapmak maksadı ile aralarında şefkatli ve saygılı bir samimiyet kurmalıdır.

8-Terbiye öğretiminde Türkiye'ye bağlı olmayı ve Türk Milletinin meziyet ve karakteri telkin edilmelidir.

9-Çocukların aile hislerinden uzaklaşarak ruhen yalnız kalmamaları için İstanbul Darüleytam şubelerinden daire ve sınıf usulü kabul edilmiş ve bunlara bir nevi aile mahiyeti verilmiştir. Her sınıf inzibatı sınıf muallim veya muallimesi tarafından te'min edilir ve sınıfta ki ders araç ve gereçlerinin ve eşyanın muhafazasından muallim veya muallime mesul tutulur.

10-Dersleri ana sınıflarında ki çocuklar yarım saat, diğer sınıflardakiler kırk dakika işlerler.

11-Darüleytama devam etmekte bulunan öğrenciler zorunlu tahsil yaşlarında olanlar ile olmayanlar olarak iki kısma ayrılacaktır.

12-Birinci kısım sabahtan akşama kadar okulun müfredat programında ki mevcut dersleri görmeye mecburdurlar

13-Zorunlu tahsil yaşından yukarı olan öğrenciler haftalık ders programını öğleye kadar yapacak. Öğleden sonra hayat ve istikballerini temin edecek meslekler ile meşgul olacaklardır.

14- Dört yaşından yedi yaşına kadar olan çocuklar için ana sınıfları teşkil edilerek resmi okulların Ana Sınıfı programını daimi bir bayan öğretmen ile okuyacaklardır.

15-Ana sınıfları 20 kişilik olacak. Sınıf mevcudununun 20 kişiyi aşması durumunda geriye kalan çocuklar başka bir bayan öğretmenin sorumluluğuna verilecek.

16-Öğretimde kullanılacak ders kitap, araç ve eşyaları okul temin edecek. Ders kitap, araç ve eşyaları öğrencilere teslim edilecek. Ders kitap, araç ve eşyalarının zarar görmeden kullanılması sağlanacak. Bu kitap, araç ve eşyalar bir sonra ki yıl diğer öğrencilere verilecek. Kullanılamaz durumda olan ders kitap, araç ve eşyalarının yerine yenisi alınacaktır.

17-Ana sınıflarında kız ve erkekler karma eğitim uygulanacak.

18-Ana sınıfı çocuklarının gece müzakeresi yoktur. Diğer öğrenciler sabah ve akşam ders, saat ve teneffüs zamanları haricinde dershanelerinde toplanacak mekteplerde yapılacak programlar mucibince mütalaa ve müzakere ve vazife ile meşgul olurlar.

19-Darüleytam öğrencilerinin muamele ve kayıtları resmi mekteplerin usullerine göre yapılacak. Ceza ve ödüllerde aynı usulle kaydedilecek. Ayrıca öğretmenlerin tarafından tutulan notlarda uygun bir şekilde yazılacak.

20-Sabahları dersten evvel öğretmen ve daire memurları tarafından temizlik ve sağlık muayenesi yapılır ve temiz olmayan çocuklar onun daire annelerine teslim edilerek mecburi olarak temizlettirilir. Sağlıkları da yine öğretmenleri tarafından fişlerle günü gününe şahsi ve her ay sonunda yıllık sağlık cetvellerinde tespit edilir. Teftiş sırasında fişlerin yanlış olarak yapıştirıldığı veya yapıştirılmadığı tespit edilirse birinci derecede öğretmenler ile ikinci derecede bayan müdür yardımcısı ve müdürler mesul tutulur.

21-Her gün sabah mektep bahçesinde bayrak geçidi merasimi yapılacak ve nöbetleşe her gün bir sınıf bu merasimi ciddi bir şekilde yapacaktır. Bayrağın muhafazası için mekteplerde ayrıca bir yer özel olarak yapılacak ve akşamları yine aynı sınıf tarafından resmi bayrak indirme merasimi yapılacak. Yalnız Cuma günleri geçit ve bayrak indirme vazifesi yapılacaktır. Nöbet cetvelleri mektep müdürleri tarafından belirlenecektir.

22-Sabahları dersten evvel çocuklar hep bir ağızdan vatan şarkıları okuyarak dershanelere girerler.

23-Beden eğitimi dersleri ilk dersten evvel yapılır.

24-Öğretmenler ders zamanlarında ve haricinde öğrencilerle meşgul olup onlara nezaretle mesul oldukları gibi onlarla terbiyevi oyunlara da beraber olacaklardır. Kız ve erkeklerin çok çevik ve fedakâr birer Türk olarak yetiştirilmesi zorunludur.

25-Çocuklar rahlede boy sırasıyla oturtulur.

26-Muallim yazı vazifesini dershane haricinde tashih etmelidir.

27-Öğrenciler için muhtelif dersler arasında kızların özel durumu dikkate alınarak ona göre değişiklikler yapılır. Bu husus için ilkokulların ders müfredatının kız okullarında ki tatbikler dikkate alınacaktır.

28-Tahsillerini tamamlayıp başka okullara giremeyen öğrenciler yeteneklerine ve idarenin münasip gördüğü sanat ve işlerle meşgul edilmelidirler.

29-Öğretmenler terbiye kurallarına uygun olarak öğretimlerini yapacaklar. Bütün derslerde kelime ve cümlelerin manası çocuklara öğretilecek, bilhassa uygulamaya önem verilecektir. İlimde hedef edilen gaye faydalı olmasıdır.

30-Darüleytamlarda mezuniyet yoktur. Gezmeler ve tatbikat gezintileri okul müdürlerinin müsaadesi alınmak şartıyla öğretmenlerin refakatinde çocuklara yaptırılır. Merasimlere katılmak için İstanbul müdüriyetinin müsaadesi alınmalıdır.

31-Üç ay içinde derslerinin onda birinde mazeretsiz bulunmamış olan öğretmenler azledilir.

32-Sene de iki defa okul bünyesinde yazılı yapılacak. Senede bir defa da genel olarak sözlü ve bazı derslerden de yazılı olmak üzere imtihan yapılır. Bu imtihan sonuçları üç adet olarak hazırlanır. Hazırlanan bu sonuç cetvellerinden biri okulda diğerleri de merkeze gönderilir. Oradan bir nüshası bakanlığa verilir. Sınava girecek öğretmenlerin isimlerini müdürlerin belirlemesi üzerine İstanbul müdüriyeti tarafından tayin olunurlar.

33-Her okuldan mezun olacak öğrenciler içerisinde meziyetli ve kabiliyetli olanlar okullarını başarı ile bitirmeleri halinde Avrupa'da eğitim görmeleri için isimleri bakanlığa verilecektir.

34-Tahsillerini başarıyla bitiren öğrenciler, darülmualimin, darülmualimat, sanayi ve ziraat mektepleri ve diğer askeri ve mülki ve mekteplere yerleştirilirler. Çocuklar buralarda okudukları süre içerisinde Darüleytamin himayesi altındadırlar. Ayrıca bu okullara yerleşmeyen öğrencilerden erkekler Halıcı oğlu sanayi şubesinde ve kızlar ise kendi şubelerinde sanayi ile meşgul edilirler.

35-Öğrencilere aşağıdaki giyecekler verilir:

Kız Çocuklara Mahsus Adet	Erkekler için Adet
2 } Don (Ana Çocuklarına iki adet fazla verilir.)	1 Kışlık elbise için şayak (yün)
2 Entari (Harici)	1 yazlık elbise için keten
1 Yazlık Elbise (Harici)	1 gündelik pantolon
1 Kışlık Elbise (Harici)	2 serpuş
1 Çift İskarpın	2} Don ve gömlek (Ana çocuklarına iki adet fazla verilir)
1 Çift Sandal	2 Mintan
1 Kışlık hırka (İki senede bir defa)	1 Palto veya pelerin (iki senede bir defa)
4 Mendil	1 çift İskarpın
2 Peşkir	1 Çift Potin
2 Peçete	2 Kışlık fanila
3 Çift yazlık pamuk çorap	4 Mendil
2 Çift kışlık pamuk çorap	2 Havlu
2 kışlık fanila veyahut pamuklu	2 Peçete
1 Başörtüsü	2 Çift yazlık çorap
1 siyah önlük	2 Çift kışlık çorap
1 peçe (Büyük kızlara)	
1 tarak (iki sene de bir adet)	

36-Öğrencilere sabahleyin çay veya çorba, öğle ve akşamları ikişer kap yemek verilir. Yazın buna hafif bir ikindi kahvaltısı ilave edilir. Günlük erzak miktarı cetvelde belirtildiği kadarı uygundur.

37-Yeni öğrenciler İstanbul Müdüriyeti tarafından kabul edilip şubelere gönderilir. Şubelere misafir öğrenci kabul edilmez. Kaydın silinmesi veya velilere verilen çocukların işlemleri önceden olduğu gibi okullarca yapılır ve her ay sonunda değişiklik cetvelleri iki nüsha olarak merkeze gönderilir. Oradan da bir nüshası bakanlığa gönderilir.

38-Akşam yemeklerini bir kap vererek ikinci kap yerine ceviz, kuru üzüm gibi besleyici ve fazla kalori temin eden kuru ve soğuk gıda verilebilir. Hafta da bir defa tatlı ve bir defa da börek verilmelidir. (Bu tatlı ve börek dört kap yemekten hariçtir.)

39-Müesseselerin mesai saati cetveli on üçüncü maddeyi dikkate alarak öğretmenler heyeti tarafından belirlenir:

5-6 yaşında ki çocuklar 12 saat, 7-9 yaşındakiler 9 saat, 9-12 yaşındakiler 10 saat, 12-14 yaşındakiler 9 saat ve 14 yaşından büyük olanlar 8 saat uyumaları dikkate alınarak ona göre mümkün olan tedbirler alınır. Ana ve öğretim şubelerinde günlük beş ders, sanat mekteplerinde öğleden önce dört ders verilir.

40-Memur, öğretmen ve hademenin kadrosu ve bütün memur ve öğretmen değişikliği İstanbul müdüriyetinin bildirmesi ile bakanlığın takdirindedir. Ayrıca hademedden başka memuru İstanbul müdüriyetinin yazısı üzerine bakanlıkça tasdik edilir. Bakanlıkça memuriyetleri kabul edilen memur ve öğretmenlere işe başladıkları tarihinden itibaren tam maaş verilir. Hademenin azil ve görevlendirmesi şube müdürlerine aittir.

41-İstanbul Darüleytamları müdürü ile memur ve ailesiyle, müstahdemini yalnız olarak müessese de kalıp yiyecekleri karşılanacaktır.

42-İstanbul müdüriyetin şubeleri kontrol etmek için bir arabası olacak ve bu arabanın ücreti şubelere ayrı ayrı kesilecektir.

43-Şubelerde lazım görülecek inşaat ve tamirat usulüne göre uzmanlar tarafından tespit edildikten sonra İstanbul müdüriyeti tarafından kurumun menfaati dikkate alınarak ihale veya emanet yolu ile yapılır.

44-Genel olarak önemli satın almalar İstanbul Darüleytamları merkezinden müdür yardımcısının başkanlığında muhasebeci, levazım memuru, kâtip ve dönüşümlü olarak bir kurum müdür veya müdiresinden oluşan bir komisyon tarafından kurumun menfaati dikkate alınarak ihale ile ve pazarlık yapılarak ve her satın alma, günü gününe bir karar defterine kaydedilecek. İstanbul müdürü tarafından uygun görülüp tasdik edildikten sonra eşya ve erzak ambara dâhil olup parası verilecektir.

45-Muavenet-i İçtimaiye komisyonu reisi ve azası uygun görecekları zamanlarda kurumları ziyaret edecek görüş ve düşüncelerini okullarda bulundurulacak teftiş defterine kaydedecek ve bu kaydın bir sureti müdüriyet tarafından aynı tarihte İstanbul müdüriyeti-ne oradan da bakanlığa gönderilecektir.

Sonuç

Şehit çocukların bakılması ve eğitimi konusunda ön planda olan Darüleytamlar Osmanlı döneminde olduğu gibi Milli mücadele döneminde de mecliste tartışılmış ve bu konuda ki yanlışlıklar dile getirilmiştir.

Birinci dünya savaşı ve kurtuluş savaşı sonucunda bazı kaynaklarda on binlerce mecliste yapılan tartışmalar içerisinde ise yüzbinlerce evlad-ı şüheda olduğu dile getirilmiştir. Zaferden sonra ki süreçte de devletin yeni sahipleri devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması için çalışmalar yapmışlardır. Şehit çocuklarının korunması ve eğitimi konusunda da Darüleytamlar kurumsal yapısı olarak incelenmiş ve önceden gelen sorunlar tartışılarak çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Tartışmalar neticesinde 1923 yılı içerisinde tartışmaların merkezinde olan İstanbul Darüleytamları ile ilgili olarak yeni bir talimatname hazırlanarak kurum düzenlenmiştir. Talimatnameden de anlaşılacağı üzere şehit çocuklarının eğitim ve terbiyeleri için düşünülmüş olan birçok şey kısa zaman içerisinde uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. Darüleytamların genel durumu ise sonra ki dönemlerde çözüme kavuşturulmaya çalışılacaktır.

KAYNAKÇA

- Tbm m Zabıt Ceridesi (1920-1923).
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi.
- AKYÜZ Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Pagem Yayınları, Ankara 2010.
- AS İzzettin, **Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul 2020
- ÇAĞLAR Doğan, **“Atatürk Ve Cumhuriyet Devrinde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Ve Öğretim Olanakları”**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara 1982,C.15.
- ERGİN Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- **İstanbul Darüleytamları Dâhili Talimatnamesi**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1339.
- KIRANLAR Safiye, **Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)**, TTK Yayınları, Ankara 2013.
- KAPCI Hikmet Zeki, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yetim**, Kriter Yayınevi, İstanbul 2016.
- NUHOĞLU Hidayet Y., **“Darüleytam”**, TDVİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C.8.
- OKUR Yasemin, **Darüleytamlar**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1996.
- ÖZBEK Nadir, **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet**, Siyaset, İktidar Ve Meşruiyet 1876-1914, İletişim yayınları, İstanbul 2004.
- SOFUOĞLU Ebubekir, **“Yetimler İçin Alınan Bazı Sosyal Tedbirler”**, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Savaş Çocukları Öksüzler Ve Yetimler, Celal Bayar Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

MİLLİ MAARİF TELÂKKİSİ VE TEVHİD-İ TEDRİSAT

Mustafa TURAN¹

Özet

Türk milletinin istiklal harbine Giriş tiği bir zamanda gerçekleştirilen I.Maarif Kongresi, Milli Mücadele'nin sadece askeri alanda yürütülmediğini göstermektedir. Kongrede kültür hayatı için muhakkak gerekli olan eğitim sistemi ile ilgili tespitler yapılmış ve temel esaslar belirlenmeye çalışılmıştır. Netameli günlerin yaşandığı bu tarihte böyle bir kongrenin toplanması esasen milli varlığın ve milli kimliğin geleceğinin inşası itibariyle önemli olduğu kadar yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nde her türlü gayrete rağmen gerçekleştirilemeyen milli eğitimin ve tevhid-i tedrisatın sorgulanması itibariyle de önemlidir.

Milli terbiyenin asırlar boyunca ihmal edilmesinin devlet bünyesinde büyük yaralar açtığı fikrinde olan Mustafa Kemal Paşa, Türk maarifinin milli bir programa dayanması gerektiğinin farkında idi. Mustafa Kemal Paşa, kongrenin açılışında yaptığı konuşmasında milletlerin daimi ve müthiş bir mücadele halinde oldukları görüşünden hareketle Türk milletinin de silahıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir.

Milli Mücadele devam ederken eğitim konusunda üzerinde durulan hususlarda aynı hassasiyet devam etmiş ve 3 Mart 1924 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Böylece milli eğitimin devlet eliyle verilmesi sağlanmış olacaktır. I. Maarif Kongresi ile esasları belirlenen milli eğitim telâkkisi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile devletin, "kültür ve genel eğitim politikasında milletin fikir ve duygu bakımından birliğini sağlamak" amacı ve görevi resmîyet kazanmıştır. Bu itibarla milli eğitim, Türk milletinin varlığı ve istiklali için vaz geçilmez esaslardan biri olacaktır.

¹ Prof.Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; mustafa.turan@hbv.edu.tr

Bu tebliğde, Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki çabalar değerlendirildikten sonra I.Maarif Kongresi'nde ortaya konan milli eğitim anlayışının yeni kurulacak olan Türk devleti için önemi üzerinde durulacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde eğitim telakkisi, devletin kuruluş felsefesi ve temel ilkeleri itibariyle değerlendirilecek, yeni Türk devletinin Osmanlı Devleti'nden devraldığı eğitim sistemini milli esaslar ekseninde yeniden düzenlemesi ele alınacaktır. Türk Devleti'nde toplumun kültür, fikir ve duygu bakımından bir milletin inşasının esas alınmış olduğu tezi milli maarif ve tevhid-i tedrisat temelinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli Eğitim, Tevhid-i Tedrisat, Kültür, Milli Şuur

Giriş

Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Harbi'ni kaybetmesi ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamasından sonra Wilson prensipleri esasında bir barış antlaşması yapılacağı beklentisi içerisinde Paris Konferansı toplandı ve galip devletler yenedünya düzenini kurmaya Giriş tiler. Galip devletlerin mütarekeyi pervasızca uygulamaya başlamaları Türklere Anadolu'da dahi hayat hakkı tanımayacaklarını gösteriyordu. Böyle bir dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile başlayan Milli Mücadele, öncelikle askeri bir mücadele olarak gözükse de Osmanlı Devleti'nin yegâne varisi olarak ondan tevarüs eden/edecek olan bütün meselelerin (siyasi, iktisadi, mali, sosyal ve ilâhir) halli itibariyle düşünülürse çok daha şümüllü bir mücadele olacaktır. Altı asır kesintisiz varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde karşı karşıya kaldığı netameli meseleler, kurulan yenedünya düzeninde muhasım devletlerin takip ettikleri politikalar ile bu dönemde kabul gören fikriyat, Milli Mücadele'nin asıl ve tarihi sebeplerini oluşturduğu gibi esasen yeni Türk devletinin kuruluş esaslarını da belirlemiştir.

Yunan birliklerinin 8 Temmuz 1921'de başlayan taarruzları karşısında Türk kuvvetlerinin tutunamadığı, Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in Yunanlıların eline geçtiği netameli bir dönemde bir "milli eğitim programı ve ilkeleri hazırlamak üzere" 15-21 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da I.Maarif Kongresi toplandı. Kongre'nin toplanmış olması son derece önemlidir ve Milli Mücadele'yi mana ve mahiyeti itibariyle daha da anlamlandırmaktadır. Bu teşebbüs mücadelenin kazanılacağına ve yeni devletin mutlaka kurulacağına olan inancı göstermektedir. Bu itibarla Maarif Kongresi'nin na-müsait şartlarda toplanmış olması, geleceğe matuf bir faaliyet olarak görülebilir. 23 Nisan 1920'de Ankara'da milli bir meclisin açılmasından sonra kurulmasına çalışılan yeni devlette Türk milletinin hayatında eğitime milli ihtiyaçlar açısından yeni bir biçim verilmek istenmesi de doğal² kabul edilebilir. Hakeza Anadolu'daki eğitimi Ankara'ya bağlama çabaları olarak da nitelendirilebilir. Maarif Vekâleti'nce çıkarılan tamimlerden de Ankara yönetiminin eğitim konusunda egemen

² Zeki Sarıhan, 1921 Maarif Kongresi, İstanbul, 2019, s.9.

olmak istediği anlaşılmaktadır³. Bu teşebbüs, en azından hem eğitim-öğretime verilen önemi göstermiş, hem de iç ve dış kamuoyuna Türk Ordusu'nun başarıya ulaşacağına emin olduğu imajını vermiştir⁴. O günün şartları içinde sebebi ne olursa olsun Maarif Kongresi'nin toplanması, Osmanlı Devleti'nde maarif konusundaki ihmallerin ve yanlış politikaların sorulanması açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu husus esasen Maarif Kongresi'nin toplanmasının tarihi gerekçesini oluşturmaktadır. Bu sebeple Kongre'de alınan kararların ve tespit edilen ilkelerin Osmanlı maarif telâkkisi ve buna bağlı olarak yapılagelen hatalardan dersler alınması itibarıyla değerlendirilmesi gereklidir.

Maarif Kongresi'nin açılışında yapmış olduğu konuşmada Mustafa Kemal Paşa⁵ “Gerçi bugün maddi-manevi güç kaynaklarımızı, milli hudutlarımız dâhilindeki memleketlerimizde işgalci bulunan düşmanlara karşı kullanmak mecburiyetindeyiz. Memleketin irfanı için tahsis edilebilen şey, gelecekteki eğitimimize dayanak olacak bir temel kurmaya kâfi değildir.” diyerek gerçekçi bir tespitte bulunduktan sonra “Ancak yeterli şartlar ve araçlara sahip oluncaya kadar geçecek savaş günlerinde dahi dikkat ve itina ile bir milli terbiye programı vücuda getirmeğe ve mevcut maarif teşkilâtımızı bugünden yararlı bir faaliyetle çalıştıracak esasları hazırlamaya çalışmalıyız.” demiştir. Bu sözler, savaş günlerinde bile eğitime ne kadar önem verildiğinin bir ifadesidir. Maarif Kongresi'ne 200 civarında kişinin katılmış olması ve yedi gün maarife dair konuların görüşülmesi⁶ de meselenin ciddiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Aynı konuşmasında Mustafa Kemal Paşa “Genel Savaş memleketimizi bir yenilgiye götürdü. Düşmanlarımız bunu fırsat kabul ederek milletimizi bütünüyle yok etmek istediler. Buna karşı ortaya çıkan milli coşkuya Ankara çok büyük bir sahne oldu. Bizi yaşatmamak isteyenlere karşı yaşamak hakkımızı savunmak üzere toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi burada, Ankara'da toplandı.” demiştir. Bu ifadelerden anlaşılan odur ki, Mustafa Kemal Paşa, Maarif Kongresi'nin toplanmasını TBMM'nin açılışıyla neredeyse eşdeğer görmekte ve önemsemektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuşmasından da anlaşılacağı gibi Milli Türkiye'nin maarifi de milli maarif olmalıydı.

Bu bilgilerden sonra Osmanlı Devleti'nde, özellikle son dönemlerinde eğitim zihniyeti, anlayışı ve teşebbüsler bahsine geçmeden önce maarifin anlamı, temel amaç ve görevleri üzerinde kısaca durmamız gerekmektedir. Bu itibarla maarif telâkkisi ve tevhid-i tedrisatın daha iyi anlaşılabilmesi için eğitim ve öğretim karşılığı kullanılan kelime ve kavramların da kısaca açıklanmasında fayda vardır. Söz konusu kelime ve kavramların birbirleriyle iç içe, birbirinden ayrılmaz ve birbirinin mütemmimi olduklarını görürüz. Okumakla veya görmek ve dinlemekle elde edilen malumat; bilmek ve idrak etmek demek olan ilim kelimesinden türetilen talim, öğretme, alıştırma, eğitim, öğretim anlamlarında kullanılmıştır.

3 Mustafa Ergun, Atatürk Devri Türk Eğitimi, 2. Baskı, Ankara, 1997, s.14-19.

4 Erol Kapluhan, “1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.8, Nisan-Ekim 2014, s. 123-134.

5 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, TTK yayını, 4.Baskı, Ankara, 1989, s. 19-21.

6 Maarif Kongresi'nde görüşülen meseleler konusunda bkz. Nuran Kılavuz, İbrahim Halil Tanık, “Millî mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri”, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.4, S.2, 2011, s.353-378, Sarhan, a.g.e., s. 103 vd.

Yine eğitim, öğretim, yetiştirme anlamlarındaki terbiye aynı zamanda edeplendirme, kişiyi ruhen ve bedenen yetiştirmek, belli bir amaca erişecek şekilde olgunlaştırmak demektir. Kazanma ve ele geçirme anlamındaki tahsil de bilginin kazanılması amacıyla verilen eğitim ve öğretim karşılığı kullanılmıştır. Tedris ise Okutmak, öğretmek, ders vermek demektir. Etrafıyla anlatma, bildirme anlamındaki tarif ve bilme, ilim, sanat, ustalık, hüner, hüner ve sanatla yapılmış bir usul ve tertip, tefekkürle bilmek, tahsil ile kazanılan malumat anlamındaki marifet kelimeleriyle birlikte düşünülmesi gereken maarif, bilgi, kültür, bilimler, marifetler demektir. Bu tanımlardan anlaşılacağı gibi maarif daha şümulü ve burada belirttiğimiz kelime ve kavramları da ihata eden bir kavram olarak görülmektedir. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi maarif, doğrudan eğitim demek olmayıp bilme, ilim; hüner, maharet, üstatlık, sanat; hüner ve sanatla yapılmış bir usul ve tertip demektir. Bu itibarla maarif esasında düşünülürse mesele sadece bir müessesenin uhdesinde olmayıp devletin bütün müesseselerini ilgilendirmektedir. Başka bir ifade ile maarif, hâkim bir anlayış ve zihniyetin milli bir politika olarak kabulü meselesidir.

Bir devlette/millette maarifin amaç ve görevleri ise şöyle tasnif edilebilir.

1. Evrensel bilgi ve değerleri öğretmek,
2. Milli bilgi, kültür ve değerleri öğretmek,
3. Milli şuur ve ülkü/ideal verilmek,
4. Görev addettiği konuların daha iyi öğretilmesi için çağdaş metodolojiyi de takip ederek faydalı ve netice alınabilir yöntemler geliştirmek.

OSMANLI DEVLETİ'NDE MAARİF TELÂKKİSİ

Osmanlı maarifi, bu bilgiler esasında değerlendirildiği takdirde Osmanlı Devleti'nin yıkılış gerekçelerinin başında eğitim alanındaki şüursuzluğun ve başıboşluğun geldiği görülecektir. Öncelikle belirtmeliyiz ki; 19. Yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin, devletlerarası ilişkilerde inisiyatifini kaybettiği, Batılı devletlerce baskı altına alındığı bir dönemdir. Bu dönemde bir yandan devlet arazisi harici düşmanlar tarafından zapt ve istilâ edilirken bir yandan da Osmanlı toplumunda yer alan gayr-ı Türk ve gayr-ı Müslim unsurlar, camiadan ayrılıp bağımsız devletler kurmak amacıyla bir bir isyan ediyorlardı. Heterojen toplum yapısıyla Osmanlı Devleti'nin, 1789 Fransız İhtilali'nden etkilenmesi kaçınılmaz ise de Osmanlı toplum yapısının çözülmesi, sadece Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikriyat ile izah edilemez. Osmanlı Devleti'nin idari ve siyasi zaaflarının da bu unsurları ayrılmaya sevk eden başka bir gerekçe olduğu söylenmelidir. Bu husus, aynı zamanda Fransız Devrimi'nden sonra milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle muhtelif toplulukların bağımsızlık istekleri ve bu yolda yürüttükleri faaliyetler, emperyalist devletlerin, Osmanlı Devleti bünyesindeki azınlık unsurları, tahrik ve teşvik etmek suretiyle kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak arzusu

taşıyan politikalarından da ayrı düşünülemez. Zira yenedünya düzenini kurmak isteyen Batılı devletler, paylaşımı gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti'ne doğrudan müdahale edebilecek nüfuz alanları oluşturmaya çalışıyorlardı. Azınlık unsurlarla ilgili bir mesele bu devletlere, Osmanlı Devleti'ne siyasi/meşru müdahale için gerekli imkânı veriyordu. Artık imtizacın bozulmaya başladığı Osmanlı toplum yapısı üzerinden politikalar yürütmeye başlayan Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve paylaşmak arzuları ile Osmanlı tebaası olan gayrimüslim unsurların bağımsız devletler kurmak arzuları örtüşünce mesele Müslüman Türk milletinin sistemli bir şekilde imhasına dönüşmüştür.

Ec-cümle Fransa'da "insan haklarının" ilânından sonra çocuklarını Avrupa'da okutup Batı kültürüyle yetişmelerini sağlayan, askere gitmemelerinden ve dil bilmelerinden kaynaklanan üstünlüklerini iyi kullanarak Osmanlı ekonomisinde üstün bir yer tutan gayr-ı Müslimler bağımsızlık isteğiyle ayaklanmaya başladılar. Büyük devletler, bu durumu kendi çıkarları için kullanmakta gecikmediler; gayr-ı Müslim tebaayı kendi himayelerine almak suretiyle Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek amacıyla bu unsurlar lehine reformlar yapılmasını istemeye başladılar. Osmanlı devlet erkânı meselenin salt eşitlik kavramıyla halledebileceğini ve böylece büyük devletlerin baskılarının sona ereceğini düşünmüştü. Aslında mesele, Batılı devletlerin gösterdikleri gibi, bir İslâm devletinde yaşayan gayr-ı Müslimlerin haklarını korumak olmayıp, büyük devletlerin siyasi çıkarlarının gerçekleştirilebilmesiydi. Bu amaçla Osmanlı Devleti'ne sürekli yapılan baskılarla gayr-ı Müslimlerin hukuki statüleri, devletin en büyük iç ve dış meselesi haline geldi⁷.

1804 yılında ilk olarak Sırp lar ayaklandılarsa da Balkan halkları içinde bağımsızlığını elde eden ilk millet Yunanlılar oldu. Osmanlı Devleti/toplumu içinde imtiyazlı bir konumda bulunan Rumlar, 1821'de Mora'da-Tripoliçe'de isyan ettiler⁸. Bizans ve Pontus topraklarında (!) bağımsız bir Yunan devleti kurmak isteyen Megali İdea (Büyük Ülkü), Türk topraklarında tek bir Türk ve Müslüman kalmamasını hedef gösterdi. Müslüman-sız-Türksüz bir Avrupa yaratmak isteyen Batılı devletlerin destekleriyle Yunan isyanının başarı kazanması ve 1830'da Yunan devletinin kurulmasından sonra çıkan bütün isyanlarda aynı politikalar uygulandı. Bulgaristan'da baş gösteren isyanlarda olduğu gibi Anadolu'da Ermeniler tarafından çıkarılan isyanlarda da Yunan isyanında olduğu gibi Avrupa devletleri, hamilik politikalarının gereği olarak bu unsurları tahrik ve teşvik etmekten geri durmadılar⁹. Çıkan bütün isyanlar sırasında Müslüman-Türk ahaliye karşı büyük katliamlara Giriş ildi. Bağımsız devletler/devletçikler kurulduktan sonra da katliamlar devam etti. Balkanlarda ortaya çıkan isyanlarda Giriş ilen katliamlarla ilgili verilen rakamlar gerçekten ürperticidir. Gerek

7 Gülnihal Bozkurt, Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu, (1839-1914), TTK yayını, Ankara, 1989, s. 2 vd.

8 Yunan isyanının çıkması konusunda bkz. Mustafa Turan-Musa Gürbüz "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri Ve Tripoliçe Katliamı", Uluslararası Suçlar ve Tarihi, S. 1 (Yaz 2006) Ankara, s. 9-42.

9 Bu konuda bkz. Kemal H. Karpat, Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, (Çev.Recep Boztemur), Ankara, 2004; Mustafa Turan "Doğu Anadolu'da Yapılan Katliamlar Karşısında Batılı Devletlerin Tutumları", Azerbaycan'da ve Doğu Anadolu'da Türk Müslüman Nüfusa Karşı Soykırımları (1914-1920) Uluslararası Sempozyum, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Atatürk Araştırma Merkezi, 8-12 Nisan 2015 Guba/Azerbaycan, s.307-313.

savaşlarda gerekse isyanlarda Müslüman Türklerin maruz kaldıkları saldırılar ve mezalim, yüz yıl boyunca Balkanlardan Anadolu'ya doğru büyük göçlere yol açtı¹⁰.

Bu gelişmeler, Osmanlı toplumunda birlik ve beraberlik duygusunun kalmadığını göstermektedir. Dünyadaki önemli gelişmeler muvacehesinde Osmanlı siyasi ve idari yapısına paralel olarak bütün müesseselerde önüne geçilemez bir çöküş ve çözülme yaşandığı için böyle bir neticenin ortaya çıktığı düşünülebilir. Ancak bütün bu gelişmelerin ana sebebi olarak gördüğümüz maarif anlayışı ile bu alandaki şuursuz ve başarısız uygulamaların Osmanlı toplumunda dağılmaya yol açtığını söylemeliyiz. Bu itibarla Osmanlı maarifinin, teşkilat yapısı, alınmaya çalışılan tedbirler ve Giriş ilen teşebbüsler, başarıları, başarısızlıkları ve açmazları üzerinde durmak, Milli Mücadele'de eğitim üzerinde hassasiyetle durulmasının gerekçesini izah için gerekli olduğu gibi İstiklal Harbi'nin esas gerekçesini anlamamız için de gereklidir.

Osmanlı Devleti'nde maarif/eğitim sistemine baktığımız zaman gerek verilen eğitim gerekse yetiştirdikleri insan yapısı itibariyle farklı dünya görüşleri ve zihniyetleri temsil eden müesseseleri görürüz. Bu konuda yapılan muhasebeler ise genel olarak mektep-medrese üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa bir bütün halinde bakılırsa Osmanlı maarifinin çok çeşitli müesseselerle yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Yaygın eğitim ile mesleki eğitimi bir kenara bırakırsak medrese ve mekteplerin yanı sıra misyonerlerin eğitim alanındaki çalışmaları, yabancı okullar ile azınlık okullarında verilen eğitim¹¹ ve yetiştirdikleri insan yapısı itibariyle devleti ayakta tutacak ve toplumda birliği sağlayacak bir zihniyetten tamamen uzak bir maarif telâkkisinin hâkim olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik esasen Osmanlı Devleti'nin gerilemesi ve güçlenen Batılı devletler karşısında düştüğü sıkıntılar ve açmazların dışında değerlendirilemez. Osmanlı devlet erkânı ile aydını imtizacı kaybolmakta olan toplumu bir arada tutmak ve heterojen bir yapıdan homojen bir yapıya dönüştürmek anlayışı ile bir dizi tanzime (réforme) Giriş irken Osmanlılık fikriyatı esasından hareket etmiştir. Batı örnek alınarak askeri ve sivil mektepler açılmış, Darülfünun kurulmuş, Tanzimat'tan itibaren Maarif Nezareti'ne bağlı bu yeni mekteplerin yanı sıra Meşihata, Şer'iyeye ve Evkaf Nezareti'ne bağlı medreseler ve sıbyan mektepleri de varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir¹². Mesele sadece maarif sahasına münhasır kalmayacak, yapılan/yapılacak olan ıslahatlarda iktidarın gayr-ı Müslim ve gayr-ı Türk unsurlarla paylaşılması da kaçınılmaz hale gelecektir.

10 Bu konuda bkz. Justin McCarty; Ölüm ve Sürgün 1821-1922, 6. Baskı, İstanbul, 1998; Milli Mücadele tamamlandıktan ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Anadolu'ya muhacir ve mülteci olarak göçler devam etmiştir. Bkz. Nasrullah Uzman, Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947), AAM yayını, Ankara, 2018.

11 Bu konuda oldukça zengin bir literatür oluşmuştur. Avrupalı misyonerlerin Osmanlı eğitimi alanındaki faaliyetleri ve yabancı okullar hakkında bkz. Uygur Kocabaşoğlu, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları, İstanbul, 1989; Adnan Şişman, XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri, Ankara, 2000; İlknur Polat Haydaroğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Ankara, 1990; Ayten Sezer, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerlerin Türkiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti'nin 700. Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1999, s.169-184; Erdal Açıkses, "Milli Eğitimin Milli Hâkimiyet Yönünden Önemi", Hâkimiyet-i Milliye Uluslararası Bilgi Şöleni, 30 Ekim-1 Kasım 2018, Van, s.35-47; Ayhan Doğan; "Osmanlı Devleti'nde Alman Kültürel Yayımcılığı: Maraş Örneği", Gaziantep University Journal of Social Sciences, Sayı 13 (2), Gaziantep, 2014, s. 437-462

12 Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara, 2004, s.299.

Maarifin temel bir görevi ideal yaratmasıdır. Yakınçağ tarihinde Osmanlı maarifi bir ideal yaratamadı ve ortak kültürü hedef alan bir sistem ortaya koyamadı. Kısmen kapitülasyonlara bağlı olarak açılan yabancı ve azınlık okulları ayrı ayrı kültürlerin ve zihniyetlerin merkezleri haline geldiği gibi asli unsur olarak adlandırılan Türklerin kendi kültürleri de ihmal edildi. Müslüman Türklerin itibar ettikleri medrese ve mekteplerde verilen eğitim de aynı düşünce ve aynı anlayışta insan yetiştirmekten çok uzak bir haldeydi.

Mustafa Kemal Paşa bir konuşmasında, bir milletin felakete uğramasını o milletin has-ta olmasına bağlamakta, kurtuluşunun da hastalığın ilmi bir tarzda tedavisi ile mümkün olabileceğini belirtmektedir. Söz konusu hastalığı ise milleti millet yapan, terakki ettiren fikir kuvvetleri ve içtimai kuvvetlerin hastalığı olarak tasnif etmektedir. Ona göre: *fikirler manasız, mantıksız safsatalarla dolu olursa o fikirler hastalıktır. Kezalik toplum hayatı akıl ve mantıktan uzak, faydasız ve zararlı bir takım akideler ve an'analarla dolu olursa felç olur. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için hamiyet, hüsn-i niyet, fedakârlık elzem olan vasıflardır. Fakat bu vasıflar, asrın icaplarına göre toplumu terakki ettirebilmek için kâfi gelmez. Bu vasıfların yanında ilim ve fen lazımdır. İlim ve fen teşebbüslerinin merkezi faaliyeti ise mekteptir. Mektep, genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millete ve memlekete muhabbeti, şeref-i istiklali öğretir. İstiklâl tehlikeye düştüğünde onu kurtarmak için en uygun olanı öğretir*¹³.

Burada Atatürk'ün kastettiği mektep, Milli Mektep'tir. Milli Mektep, zihniyet ve örfler ile, metotları ve müfredat ile, terbiye prensipleri ve psikolojik temelleri ile hatta binasının yapı tarzı ile kendini başka milletlerinkinden ayırır. Osmanlı Devleti'nde vaktiyle medrese milli mektep idi. Ancak milletin ruhu ve sosyal inkişafını takip edememiş ve cihanın fikir ve irfan hayatıyla bağlarını çoktan koparmış olduğundan olduğu yerde enkaz halinde yıkılıp gitmiştir¹⁴. Medreselerin skolastik bir anlayışa saplandıkları bir dönemde Avrupa tarzı mekteplerin açılmasıyla eğitim anlayışında önemli değişimler yaşanmışsa da yeni eğitim sisteminde de taklidin ötesine geçilememiş, cehaletin giderilmesi sağlanamamış ve milli mektep kurulamamıştır. Atatürk, 1 Mart 1922 yılında Büyük Millet Meclisi'nin açılışında yapmış olduğu konuşmasında da bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Asırlardan beri devleti idare eden hükümetlerin eğitimi yaygınlaştırmayı arzu ettikleri halde bu arzularına ulaşmak için çaba sarf ettikleri halde, Doğu'yu ve Batı'yı taklitten kurtulamadıkları için milletin de cehaletten kurtulamadığını belirten Mustafa Kemal Paşa, bu hazin hakikat karşısında takip edilmesi gereken eğitim siyasetinin temel amacının evvela cehaleti gidermek olduğunu söylemiştir¹⁵.

Anlaşılabileceği gibi Mustafa Kemal'in "bu hazin hakikat" olarak tavsif ettiği taklitçi anlayış, eğitim konusundaki şuursuzluğu ve bihakkın önem verilmediğini gösterdiği gibi milli eğitimin önündeki en büyük engellerden biridir. Oysa maarife değer verilmeyişi millet ru-

13 Söylev ve Demeçler C.II, s. 47; Atatürk'ün 27 Ekim 1922'de öğretmenlere hitaben yapmış olduğu konuşması.

14 Nurettin Topçu, Türkiye'nin Maarif Davası, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi - İsmail Kara), 3.Baskı, İstanbul, 1997, s.12.

15 Söylev ve Demeçler C.I, 244-245.

hunun yıkılışını hazırlar. Zira maarif hangi yönde yürürse millet ruhu da onun arkasından gider. Tarih şuurunu besleyen ve canlı tutan maarif olduğu gibi onu yıkan ve çürüten de yine maariftir. Osmanlı Devleti'nde fikir ve irfan hayatı, üç asır bocaladıktan sonra kurtuluş yolunu arayanlar kısa aralıklarla hamleler yapıp Batı kültür ve maarifinin kucağına sığındılar; sırasıyla Fransız, Alman, İngiliz kültür ve maarifine teslim oldular¹⁶. “Batı’yı her alanda taklit etmek, hataların en büyüğü.” diyen Cemil Meriç, 1919 tarihinde kaleme alınan Buhran-ı Fikrimiz adlı risaleye atfen şu alıntıda bulunmaktadır: “Yurdumuzun kalkınması ve ilerlemesini sağlamak için Batı medeniyetinden faydalanmak ihtiyacı, bizde yeni bir mütefekkir sınıfı yetiştirdi. Bu aydınlar, milletin mukadderatına diledikleri gibi hükmediyorlar. Ne rakipleri var, ne murakıpları. Oysa kendileri, Batı medeniyetinin baskısı altında kişiliklerini kaybederek, aşırı bir Batı hayranlığına yakalanmışlardır. Milletin kurtuluşunu, bu marazi düşkünlüğü memlekete yaymakta buluyorlar.”¹⁷ Bu ifadeler, Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki şuursuz teşebbüslerin milli ruhtan uzak bir insan tipini ortaya çıkardığının, kozmopolit ve gayr-ı milli bir maarif telâkkisinin devlet/millet hayatında ne denli zararlara yol açtığından başka bir şey değildir.

MİLLİ MAARİF TELÂKKİSİ VE TEVHİD-İ TEDRİSAT

Osmanlı Devleti'nde takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin Türk milletinin gerilemesindeki en önemli nedenlerden biri olduğu kanaatindeki Mustafa Kemal Paşa, I. Maarif Kongresi'nde milli terbiye programından bahsederken hurafelerden ve fitri vasıflarımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen bütün tesirlerden tamamen uzak, milli seciyemiz ve milli tarihimiz ile mütenasip bir kültürü anlamaktadır. Çünkü ona göre milli dehanın tam olarak gelişmesi böyle bir kültür ile sağlanabilir. Gelişi güzel yabancı bir kültür, şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin yıkıcı neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür zemin ile mütenasiptir. O zemin de milletin seciyesidir. Mustafa Kemal Paşa, konuşmasının devamında milletlerin daimi ve müthiş bir mücadele halinde oldukları görüşünden hareketle büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar sebatkâr olduklarının tarihen ispat edildiğini, Türk milletinin de silahıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir. Mücadelenin sadece silahla yürütülmediği, akıllı ve şuurlu bir mücadelenin de mecburiyet olduğu ifadesi, eğitimin asıl amacının ortaya konulması bakımından son derece önemlidir. Müstakil ve mesut kalmak isteyen her millet için bu vasfın/kabiliyetin kazandırılmasının gerektiğini düşünen Mustafa Kemal Paşa Maarif Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmasında eğitimin temel amacını şu sözlerle ortaya koymuştur: “**Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele lüzumu ve milli düşünceleri her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârâne müdafaa zarureti telkin**

¹⁶ Topçu, a.g.e., s.27-28

¹⁷ Cemil Meriç, Umrandan Uygurluğa, İstanbul, 1977, s.61

edilmelidir. Yeni neslin bütün ruhi kuvvetlerine bu vasıf ve kabiliyetin zerki (aşılması) mühimdir.”¹⁸

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele bütün hızıyla devam ederken, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin üçüncü toplanma yılında yaptığı konuşmada, eğitimin temel amacı konusunda aynı vurguyu yapmış ve şunları söylemiştir: **“Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, an'anat-ı milliyesine düşman olan bütün anasır-ı mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmillel vaziyet-i cihana göre böyle bir cidalin istilzam eylediği anasır-ı ruhiye ile mücehhez olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur.”¹⁹** Bu ifadeden de anlaşılabilir ki, yetiyecek nesillere, milli varlığa aykırı ve ona karşı yabancı bütün unsurlarla mücadele edebilmek özelliğinin ve kabiliyetinin kazandırılması eğitimin temel hedefi olmalıdır. Öyle ki, mesele millet için bir hayat ve istiklal meselesi olarak telakki edilmiştir. Başka bir ifade ile eğitimin, milli hassasiyetler ekseninde düzenlenmesi ve yürütülmesi gereklidir. Bu sebeple Milli Mücadele döneminden itibaren eğitimin milliliği önemli görülecektir. Takip edilmesi gereken eğitim siyasetinin temel amacının evvela cehaleti ortadan kaldırmak fikrindeki Mustafa Kemal aynı konuşmasında memleketin asıl sahibi ve toplumun asıl unsuru olarak gördüğü köylünün maarif nurundan mahrum bırakıldığını belirttikten sonra, bütün köylüye okuma-yazma öğretilmesini ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıyacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki bilgi verilmesini maarif programının ilk hedefi olarak gösteriyordu. Bu kadarla da yetinilmeyeceğini, yüksek meslek erbabının da yetiştirilmesi gerektiğini ifade eden Mustafa Kemal Paşa, milletin layık olduğu medeniyete ulaşabilmesinin milli kültürün yükselmesi/yücelmesi ile mümkün olabileceği kanaatindeydi. Mustafa Kemal Paşa konuşmasının sonunda bir toplumun müşterek ve umumi hisleri ile fikirleri olduğunu, toplumların kıymetlerinin, medeni seviyelerinin, arzu ve temayüllerinin bu genel his ve fikirlerin tecellisi ile anlaşılacağını belirtmek²⁰ suretiyle bir anlamda tevhid-i tedrisatın asıl amacını ortaya koymuş oluyordu.

Bu bilgilerden Osmanlı Devleti'ndeki maarif anlayışından milli maarif anlayışının hâkim olduğu bir eğitim sistemine geçileceği, hem milli, hem de muasır ve ilmi esaslar dairesinde hareket edileceği anlaşılmaktadır. Nitekim Milli Mücadele'de milli maarif konusunda ortaya konulan kararlı tutum, yeni Türk devleti kurulduktan sonra aynı kararlılıkla uygulamaya konulmuş ve 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmiştir. Bundan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde milli maarif telâkkisi esas olacaktır²¹.

18 Söylev ve Demeçler C.II, s.20.

19 Söylev ve Demeçler C.I, s.246.

20 Söylev ve Demeçler C.I, s.244-246

21 Mustafa Turan, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tevhid-î Tedrisat”, Türk Yurdu, C.31, S.288 (Ağustos 2011), s. 191 vd.

2 Mart 1924 tarihinde TBMM’de Saruhan mebusu Vasıf Bey ve arkadaşlarınca hazırlanan bir önerge²² verilmiştir. Önergenin dibacesinde “*Bir devletin irfan ve maarif-i umumiye siyasetinde milletin fikir ve his itibariyle vahdetini (birliğini) temin etmek için tevhid-i tedrisat en doğru, en ilmi ve en asri*” ilke olarak adlandırıldıktan sonra Tanzimat döneminde tevhid-i tedrisata başlamak istenmişse de buna muvaffak olunamadığı, bilakis bu hususta bir ikilik bile ortaya çıktığı, bu durumun eğitim ve öğretim açısından birçok zararlı neticeler doğurduğu, bir milletin fertleri iki türlü terbiye görürse iki türlü insan yetişeceği, bu durumun da duygu ve fikir birliğinin ihlal edeceğinden millet fertlerinin ancak bir terbiye görebileceği belirtilmiştir. Önergenin sonunda kanun teklifinin kabulü halinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde bütün irfan müesseselerinin yegâne merciinin Maarif Vekâleti olacağı, bu suretle bütün mekteplerde bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden sorumlu ve Türk kültürünü fikir ve his birliği dairesinde ilerletmeye memur olarak müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edeceği ifade edilmiştir. Söz konusu önerge şöyledir:

Madde 1-Türkiye dâhilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaleti’ne merbuttur.

Madde 2- Şer’iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâlet ’ne devir ve raptedilmiştir.

Madde 3- Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medârise tahsis olunan mebâliğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4- Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünun-da bir ilahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemât-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

Madde 5-Bu kanun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliye’ye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekaleti’ne merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyet-i talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaleti’ne raptolunmuştur. Mezkur rüşti ve idâdilerde bulunan heyet-i talimiyelerin cihet-i irtibatları atiyen ait olduğu ve vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

Madde 6-işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7-işbu kanunun icra-yı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur²³.

Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim ve öğretim müesseseleri birleştirilmiştir. Kanunda açıkça ifade edildiği üzere eğitimle ilgili bütün müesseseler Maarif Vekâlet’ine bağlanmıştır. Şer’iye ve Evkaf Vekâleti veya hususi vakıflar tarafından idare olunan bütün medrese ve mektepler, Müdafaa-i Milliye’ye bağlı olan askeri rüştiye ve idadilerle Sıhhiye Vekâlet’ine bağlı olan darüleytamlar Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştır.

22 İhsan Sungu, “Tevhidi Tedrisat”, Belleten, C. II, S. 7/8 (Temmuz 1938), s. 428.

23 Sungu, a.g.m., s. 429-430.

Bu kanun ile mektep-medrese farklılığı ve çatışması ortadan kaldırıldığı gibi Müdâfaa-i Milliye ve Sıhhiye Vekâletlerine bağlı olan mektepler de Maarif Vekâlet'ine bağlanmak suretiyle milli eğitimin amacına münhasır bir sisteme geçilmiştir. Böylece bu hususta “*Cihan medeniyet ailesinde saygın bir mevki sahibi olmaya layık Türk milleti, evlatlarına vereceği terbiyeyi (eğitimi), mektep ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki çeşit müesseseye bölmeye halen katlanabilir miydi?*” diyen Atatürk’ün²⁴ arzu ettiği gibi ikili-üçlü eğitimden asıl amaca uygun devletin sorumluluğunda ve kontrolünde bir eğitime geçilmiş oluyordu.

Esasen Atatürk’ün Tevhid-i Tedrisat’a çok daha geniş bir anlam yüklediğini görmekteyiz. 28 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu’da yaptığı konuşmasında “*Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden mürekkep bir millet yapmaya imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı?*” sözleri²⁵ Osmanlı Devleti’nin yıkılmaya başladığı tarihlerde fark ettiği, fakat bir türlü gerçekleştiremediği “**aynı fikirde ve aynı zihniyette fertlerden mürekkep bir millet yapmak**” gayesinin ancak tevhid-i tedrisat ile gerçekleştirilebileceğinin bir ifadesidir.

Atatürk 31 Aralık 1923 tarihinde yaptığı bir konuşmasında “*Milletimizin, memleketimizin darülrifanları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır. Fakat nasıl ki her hususta âli meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek lazım ise dinimizin hakikati-i felsefyesini tetkik, tettebbu ve telkin kudret-i ilmiye ve fenniyesine tesahüp edecek güzide ve hakiki ulema-yı kiram dahi yetiştirecek müessesat-ı aliyeye malik olmalıyız.*”²⁶ demiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Tevhid-i Tedrisat ile duygu ve düşünce birliği sağlanmak arzusunun fiilen hayat geçirilmiş olması yeterli olmayacağı, aynı zamanda her hususta yüksek meslek ve ihtisas sahiplerinin de yetiştirilmesi hedef gösterilmiştir.

Milli Mücadele’nin henüz tamamlandığı bir zamanda ilki 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihlerinde olmak üzere Milli Eğitim Şuralarının temelini oluşturacak olan Heyet-i İlmiye toplantılarının gerçekleştirildiğini görmekteyiz²⁷. Böylece Heyet-i İlmiye çalışmaları ve Milli Eğitim Şuraları ile maarif politikaları belirlenirken Milli Eğitim Bakanlığı’nın uhdesine alınan ve açılan yeni okullar marifetiyle milli maarif anlayışı esasında eğitim-öğretim teşkilatlanacak ve bu alanda önemli gelişmeler²⁸ sağlanacaktır.

Şer’iye ve Evkaf Vekâleti veya hususi vakıflar tarafından idare olunan bütün medrese ve mekteplerin Maarif Vekâleti’ne bağlanması ve özellikle medreselerin kapatılması Tevhid-i Tedrisat’ın eleştirilmesine yol açmıştır. Atatürk’ün ısrarla üzerinde durduğu husus akla ve ilme dayalı bir eğitimin verilmesidir. O din eğitiminin de mektepte verilmesini istemiştir.

24 Söylev ve Demeçler C.II, s.220.

25 Söylev ve Demeçler C.II, s.220.

26 Söylev ve Demeçler C.II, s.94.

27 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Osman Kubilay Gül, “Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Sonbahar 2018, C. 10, S. 19, s. 509 vd.

28 Bu konuda bkz. Hakan Uzun, “Atatürk ve Eğitim”, Devlet Adamı Atatürk Paneli Bildiri Kitabı, (20 Mayıs 2015), Gn. Kur. Bşk. ATASE yayını, Ankara, 2015, s. 37-55; Bahattin Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, Gazi Akademik Bakış, C. 1, Sayı 2 Yaz 2008, s. 155-176.

31 Aralık 1923 tarihli konuşmasında sarf ettiği şu sözler çok açıktır: “Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa tetabuk etmesi lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen mutabıktır. İslâm hayat-ı içtimaiyesinde hiç kimsenin bir sınıf-ı mahsus halinde muhafaza-i mevcudiyete hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler ahkâm-ı diniyeye muvafık harekette bulunmuş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz müsaviyiz ve dinimizin ahkâmını mütesaviyen öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir.”²⁹

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nda Maarif Vekâleti’nin yüksek din uzmanları yetiştirilmek üzere Darülfünun’da bir ilahiyat Fakültesi kuracağı, imamet ve hitabet gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi için de ayrı mektepler açacağı ifade edilmiş, kanunun kabulünden sonra da 1924 yılında Darülfünun bünyesinde bir ilahiyat Fakültesi açılmıştır. Dokuz yıl eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunan ilahiyat Fakültesi 1933 yılında öğrenci olmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Yine 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun gereği 29 yerleşim merkezinde imam ve Hatip Mektebi açılmışsa da bu mektepler de öğrenci yokluğu gerekçesiyle peyderpey kapanmıştır.

Söz konusu eleştirilerle ilgili olarak İsmet İnönü, 1925 yılında yaptığı bir konuşmada yapılan işi dine aykırı görmenin yapılanı görmemek olduğunu, yapılan işin dinsizlikle hiçbir ilgisinin olmadığını belirttikten sonra “Bu sistemde muvaffak olalım. On sene azimle, muvaffakiyetle tuttuğumuz bu yolda yürüyelim. On sene sonra bütün dünya ve şimdi bize muarız olanlar yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler görecektir ki, Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde tecelli etmiştir.” demiştir. Sözlerinin devamında dini terbiyenin milli terbiye ile çelişmediğini, milletin henüz yekpare millet manzarasını göstermediğini, eğer şuurla ilmin ve hayatın rehberliğinde ciddi olarak çalışılırsa Türk milletinin harsi, fikri ve sosyal bakımdan kâmil bir millet olabileceğini söylemiştir. Bu vatanın Türk milletinin olduğunu vurgulayan İnönü, milli eğitimin hedefinin de yekpare bir milletin inşası olduğunu ifade etmiştir³⁰. İnönü’nün bu tespitleri asıl amacın ifade edilmesi itibariyle önemli ise de din eğitimi ve öğretimi konusunda ciddi bir boşluk olduğu görülecektir. İlk açılan İlahiyat Fakültesi’nin kapatılmasından 16 yıl sonra din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve donanımlı din adamları yetiştirmek amacıyla 1949 yılında Ankara Üniversitesi’ne bağlı ilahiyat Fakültesi açılacaktır.

29 Söylev ve Demeçler C.II, s.94

30 Hasan Ali Yücel, Türkiye’de Orta Öğretim, Ankara, 1994, s.24.

SONUÇ

Milli Mücadele'nin en hararetli günlerinde I. Maarif Kongresi toplanmış ve eğitim ve öğretim konusunda son derece önemli kararlar alınmıştır. Bu kararların hayata geçirilmesi yeni kurulacak Türk devleti açısından hayati önemi haizdi. Gerek böylesine netameli bir dönemde Maarif Kongresi'nin toplanması gerekse eğitim alanında ortaya konulan ilkeler ve kararlar, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının en önemli sebebi olarak milli olmaktan uzak bir maarif yapısı olduğunun anlaşılmış olduğunu göstermektedir. Tabiatıyla Kongre, Osmanlı Devleti'ndeki ihmallerin ve yanlış politikaların sorgulanması açısından da önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde gerilemenin ve Osmanlı toplumundaki dağılmanın temel sebebi olarak geç de olsa maarif alanındaki bozulmaların olduğu görülmüş ve bu konuda yeni bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Maarif işleri 1838 yılında kurulan Meclis-i Umûr-ı Nâfi-a'ya bağlanmış ve eğitim konusunda devletin hâkim olması düşünülmüştür. 1845 yılında Sultan Abdülmecit, ülkenin kalkınması ve halkın refahını sağlamanın din ve dünya işlerinde halkın bilgisizliğinin giderilmesine bağlı olduğunu belirten bir ferman yayımlamış ve ilimlerin kaynağı ile sanayinin çıktığı yer olan okulların açılmasını istemiştir. Bu ferman dan da anlaşılacağı üzere yeni okulların açılmasından maksat, kalkınmanın sağlanmasıdır. Osmanlı Devleti'nde yeni bir düzen kurulmak istenirken Osmanlı toplumunda milli bir yapının oluşturulması düşünülmeyen gibi homojen bir milletin inşası gibi bir amaç da söz konusu değildir. Farklı milletleri bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti'nde toplumu oluşturan unsurları bir arada tutmak arzusu her şeye rağmen eğitim sisteminin millileşmesini sağlamamış, bilakis milliyetçilik ideolojisiyle hareket eden gayr-ı Türk unsurların ayrılmak istekleri giderek hız kazanmıştır.

Medreselerin ıslahı yönündeki gayretler ve büyük beklentilerle açılan mektepler Osmanlı toplumunda duygu ve düşünce birliğini sağlayamamıştır. Eğitim üzerine tesir edebilecek bir anlayış/fikriyat gelişmediği gibi modern eğitim konusundaki teşebbüslere rağmen bir birinden tamamen ayrı eğitim anlayışlarına ve eğitim sistemlerine sahip olan askeri okullar, medreseler, sivil mektepler, yabancı ve azınlık mektepleri yan yana yaşamış ve dünya görüşleri değişik insanlar yetiştirmişlerdir.

Gerek Maarif Kongresi'nin toplanması, gerekse Tevhid-i Tedrisat'ın kabulü, eğitim ve öğretimin amacının açık bir şekilde ifade edilmesi bakımından Osmanlı dönemindeki temel yanlışın çok iyi tespit edildiğini ve gerekli düzenlemenin yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Eğitim konusunda Osmanlı Devleti'ndeki maarif telâkkisi, toplanan I. Maarif Kongresi'nde alınan kararlar ile tamamen değişmiş, söz konusu değişimin Türk Milleti'nin varlığı ve bekası için gerekli olduğu kanaati hâkim olmuştur. Artık yeni Türk devletinde kabul gören milli maarif anlayışı, cehaletin giderilmesi, yüksek meslek erbabının yetiştirilmesi, taklitçilikten uzak bir eğitimin benimsenmesi, milli şuurun verilmesi, milli kültürün güçlenmesinin ve yükselmesinin sağlanması, medeniyette Türk milletinin layık olduğu mertebeye ulaştırılması amacı esasında şekillenecek ve gelişecektir.

Bu bilgilerden hareketle esasen İstiklal Harbi'nin bir yönünün de eğitim konusunda milli bir anlayışın hâkim kılınmak istenmesi olduğunu söylememiz gerekmektedir. I. Maarif Kongresi'nde alınan kararlar, Tevhid-i Tedrisat'ın kabulü ile hayata geçirilmek suretiyle yeni kurulan Türk Devleti'nde kültür, fikir ve his bakımından yekpare bir milletin inşası esas alınmıştır. Bu itibarla milli maarif telâkkisi ve Tevhid-i Tedrisat Türk Milleti'nin istiklali için asla vaz geçilemeyecek bir esastır.

KAYNAKÇA

- Açıkses, Erdal, “**Milli Eğitimin Milli Hâkimiyet Yönünden Önemi**”, Hâkimiyet-i Milliye Uluslararası Bilgi Şöleni, 30 Ekim-1 Kasım 2018, Van, s.35-47.
- Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, 2004.
- **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C.I-III, TTK yayını, 4.Baskı, Ankara, 1989
- Bozkurt, Gülnihal, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu**, (1839-1914), TTK yayını, Ankara, 1989.
- Demirtaş, Bahattin, “**Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler**”,- Gazi Akademik Bakış, C. 1, Sayı 2 Yaz 2008, s. 155-176.
- Doğan, Ayhan, “**Osmanlı Devleti’nde Alman Kültürel Yayımcılığı: Maraş Örneği**”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, Sayı 13 (2), Gaziantep, 2014, s. 437-462.
- Ergun, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, 2 Baskı, Ankara, 1997.
- Gül, Osman Kubilay, “**Maarif Kongresi, Heyet-i İlmîyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme**”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Sonbahar 2018, C. 10, S. 19, s. 509-523.
- Haydaroğlu Polat, İlknur, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar**, Ankara, 1990.
- Kapluhan, Erol, “**1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi**”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.8, Nisan-Ekim 2014, s. 123-134.
- Karpat, Kemal H., **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, (Çev.Recep Boztemur), Ankara, 2004.
- Kılavuz, Nuran-Tanık, İbrahim Halil, “**Millî mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri**”, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.4, S.2, 2011, s.353-378.
- Kocabaşoğlu, Uygur, **Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları**, İstanbul, 1989.
- McCarty, Justin; **Ölüm ve Sürgün 1821-1922**, 6. Baskı, İstanbul, 1998.
- Meriç, Cemil, **Umrandan Uygurlığa**, İstanbul, 1977.
- Sarıhan, Zeki, **1921 Maarif Kongresi**, İstanbul, 2019.

- Sezer, Ayten, “**Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Misyonerlerin Türkiye’de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri**”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti’nin 700. Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1999.
- Sungu, İhsan, “**Tevhidi Tedrisat**”, Belleten, C. II, S. 7/8 (Temmuz 1938), s.398-432.
- Şişman, Adnan, **XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Ankara, 2000.
- Topçu, Nurettin, **Türkiye’nin Maarif Davası**, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi-İsmail Kara), 3.Baskı, İstanbul, 1997.
- Turan, Mustafa “**Doğu Anadolu’da Yapılan Katliamlar Karşısında Batılı Devletlerin Tutumları**”, Azerbaycan’da ve Doğu Anadolu’da Türk Müslüman Nüfusa Karşı Soykırımları (1914-1920) Uluslararası Sempozyum, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Atatürk Araştırma Merkezi, 8-12 Nisan 2015 Guba/Azerbaycan, s.307-313.
- Turan, Mustafa, “**Osmanlı’dan Cumhuriyet’e “Tevhid-İ Tedrisat**”, Türk Yurdu, C.31, S.288 (Ağustos 2011), s. 191-198.
- Turan, Mustafa-Gürbüz, Musa, “**Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri Ve Tripoliçe Katliamı**”, Uluslararası Suçlar ve Tarihi, S. 1 (Yaz 2006) Ankara, s. 9-42.
- Uzman, Nasrullah, **Türkiye’nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)**, AAM yayını, Ankara, 2018.
- Uzun, Hakan, “**Atatürk ve Eğitim**”, Devlet Adamı Atatürk Paneli Bildiri Kitabı, (20 Mayıs 2015), Gn. Kur. Bşk. ATASE yayını, Ankara, 2015, s. 37-55.
- Yücel, Hasan Ali, **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara, 1994.

ATATÜRK'ÜN 1930-1931 TETKİK SEYAHATİNDE EĞİTİM

Nedim SARIGÜZEL¹

Özet

Türkiye Cumhuriyetinde 1930 yılında demokratikleşmek adına Serbest Cumhuriyet Fırkası kurularak çok partili bir siyasal yapı oluşturulmuştur. Ancak kontrollü bir siyasal oluşum olmasına rağmen önceki denemede olduğu gibi Serbest Cumhuriyet Fırkası da inkılaplara karşı bir tehdit olarak görülerek kısa süre sonra varlığına son verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa kurulmasında büyük çaba sarf ettiği ve Türk demokrasisi için önemli bir adım olarak gördüğü bu projenin başarısız olmasından hemen sonra geniş çaplı bir yurt seyahatine çıkmıştır. Bu seyahat esnasında Mustafa Kemal Paşa, halkın iktidara ve inkılaplara olan düşüncesini yerinde görmek aynı zamanda 1929 Dünya Ekonomik Krizinin ülkeyi ne ölçüde etkilediğini de tetkik etmek istemiştir.

Çok geniş kapsamlı bir uzman heyetiyle çıkılan bu seyahatin önemli mevzularından biri de eğitim konusu olmuştur. Seyahat boyunca eğitim kurumları ziyaret edilerek yerinde tetkikat yapılmış ve eğitim alanındaki eksiklikler tespit edilerek alınması gereken tedbirler belirlenmiştir. Bu seyahatteki izlenimler ilerleyen yıllarda eğitim alanında yapılacak yenilikler için önemli bir veri olmuştur. Bu çalışmada Mustafa Kemal Paşa'nın 1930-1931 tetkik seyahatinde eğitim alanında edindiği izlenimleri ve buna bağlı olarak alınan tedbirler ve ilerleyen süreçte eğitim politikalarına etkisi ele alınmaya çalışılmıştır.

¹ Öğretim Gör. Dr. Nedim SARIGÜZEL, Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Selçuklu/Konya/Türkiye, E-Posta: nsariguzel@selcuk.edu.tr ORCID: 0000-0002-9099-7005.

Giriş

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren halkın hak ve özgürlüklerine önem verilmiş bu bağlamda meclis vasıtasıyla temsil edilmesi sağlanmıştır. Başta bu görevi sadece Cumhuriyet Halk Fırkası üstlenirken ilerleyen süreçte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulması ile çok partili bir düzen ortaya çıkmıştır. Ancak cumhuriyetin ve inkılapların karşısında olan grupların yeni partinin içinde yer almaları neticesinde TCF'nin siyasi varlığı uzun sürmemiştir. Mustafa Kemal Paşa, demokrasinin gereği olarak çok partili hayata geçmeyi çok arzu etmeydi ve bu sayede iktidarında denetim altına alınmasının mümkün olacağını düşünmekteydi. Böylece 1930 yılında yeniden çok partili hayata geçmek için Paris Sefiri Ali Fethi Okyar'a yeni bir fırka kurma görevi verilmiştir. TCF tecrübesini bir daha yaşamamak için o an için çok partili siyasal hayat denemesinin güdümlü bir muhalefet partisi vasıtasıyla yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ve kontrolü altında Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde kurularak çok partili hayata geçilmiştir. Her ne kadar güdümlü bir parti ve neredeyse CHF'nin programı ile aynı çizgide olsa da halk SCF'na kısa sürede ilgi göstermiştir. Bunun yanı sıra gerici gruplarında yeni fırkanın yanında yer almaları iktidarın gözünü korkutmuştur. SCF yöneticilerinin iktidar olma potansiyelini görerek güdümlü muhalif bir parti değil de iktidar ortağı olmak üzerine politika izlemeye başlamaları ortamı iyiden iyiye germiş özellikle Ali Fethi Bey'in İzmir mitinginde yaşanan olaylar gerginliğin iyiden iyiye artmasına neden olmuştur.

İktidarın durumdan rahatsız olması ve durumun ülkede gerginliği arttırması üzerine kuruluşundan 3 ay sonra SCF kendini feshetmek zorunda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa, çok inandığı bu projenin başarısız olması üzerine partinin siyasi hayattan çekildiği gün geniş kapsamlı bir yurt seyahatine çıkmıştır.

Bu seyahatin yapıldığı süreçte ülke ekonomik olarak da zor durumdaydı. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi ülke ekonomisine büyük zarar vermişti. Kriz nedeniyle tarımsal ürünlerin fiyatının düşmesi büyük bölümü tarım ile geçimini sağlayan Türk halkını zor durumda bırakmıştır. Gerek ekonomik sorunlar gerekse tek parti bürokrat ve idarecilerin yanlış uygulamaları halkı iktidara karşı olumsuz bir tutum içine sokmuştur. SCF'nın kurulması ile beraber halkın yeni partiye akın etmesi bu durumu açıkça ortaya koymuştur. İşte Mustafa Kemal Paşa, halkın iktidara bakışını, ekonomik vaziyetini ve kendisine olan muhabbetlerini yakından görmek üzere geniş kapsamlı bir seyahat gerçekleştirmiştir. Kayseri'den başlayan seyahatin ilk kısmı, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, İstanbul, Bursa şehirlerini kapsarken ikinci kısmı ise İzmir, Aydın, Denizli, Balıkesir, Antalya, Silifke-Mersin, Malatya, Dörtyol, Adana, Konya, Afyon'u şehirlerini kapsamaktadır. Seyahat boyunca Mustafa Kemal Paşa ve geniş kapsamlı uzman heyeti ülkenin ve halkın sosyal ve ekonomik sorunlarını yakından tetkik ederek alınması gereken tedbirleri belirlemişlerdir.

Seyahatte Eğitim

Mustafa Kemal Paşa, seyahatleri sırasında eğitim alanı ile de yakından ilgilenmiştir. Bu bağlamda okul ziyaretlerine de zaman ayırmış, ilkokullardan Darülfünuna pek çok eğitim kurumunu ziyaret ederek derslere katılmış, öğretmen ve öğrencilerle sohbet etmiştir. Katıldıkları derslerde bazı konuları kendileri anlatmış, bazı konular hakkında öğretmenlerden izahat almış, sık sık da öğrencileri imtihan etmiştir. Tetkik seyahatinin başlangıç noktası olan Kayseri'den itibaren okul ziyaretleri başlamış, liseyi ziyaret ederek mantık dersine katılmış ve öğretmene kavramları öğrencilerin anlayabileceği bir şekilde Türkçeleştirmesi hususunda tavsiyede bulunmuştur (İnkılap, 19 Kasım 1930, s. 3; Son Posta, 20 Kasım 1930, s. 1-3; Zonguldak Memleket Gazetesi, 20 Kasım 1930, s. 1). Sivas'taki okul ziyaretinde öncelikle Kız Muallim Mektebine gitmiş ancak tatil olduğu için öğrencilerle görüşmemiştir. Sivas Kongresinin yapıldığı liseyi ziyaretlerinde ise Milli Mücadele hatıraları canlanmıştır. Daha önceki ziyaretlerinde hatıra defterine yazdıkları "İlk kongremizin toplandığı salonu görmekten çok mütehasıs oldum." cümlesinin altına "*Bugün de aynı tahassüs aynı kuvvetle devam ediyor.*" diye eklemiştir (İnkılap, 21 Kasım 1930, s. 1).

Amasya'da orta mektebi ziyaret ederek öğrencilerle sohbet etmiş ve Türk tarihi ve medeniyeti ile ilgili kısa bir ders vermiştir (Cumhuriyet, 23 Kasım 1930, s. 1-3). Samsun'da liseyi ziyaret eden Gazi, Fransızca, tarih ve coğrafya derslerine girerek öğrencileri imtihan etmiştir (Cumhuriyet, 27 Kasım 1930, s. 3; Vakit, 27 Kasım 1930, s. 1).

İstanbul'da Harp Akademisini, Mülkiye Mektebini, Harbiye Mektebini ve Galatasaray Lisesini ziyaret etmiştir. İlk olarak Harp Akademisine giderek Akademinin levazım sınıflarını ziyaret etmiş, Fransızca, Almanca ve İngilizce derslerini takip etmiştir. Harp Akademisinden sonra Mülkiye Mektebine geçmiş ancak öğrenciler askeri talimde olduğu için dersleri takip edememiştir. Buradan Harbiye'ye geçerek, okul müdüründen izahat almış, fen dersini dinlemiş ve yatakhaneleri gezmiştir. Ardından Galatasaray Lisesine geçerek mektebin müzesini, konferans salonunu, laboratuvarlarını ve kütüphanesi gezmiş ve kütüphanenin hatıra defterini imzalamıştır. Sınıflara girerek resim, imla ve hesap derslerini takip etmiştir (Cumhuriyet, 3 Aralık 1930, s. 1-4; İnkılap, 3 Aralık 1930, s. 1; Hür Gazete, 3 Aralık 1930, s. 1; Vakit, 3 Aralık 1930, s. 1).

İstanbul'da bir gününü Darülfünun ziyaretine ayırmıştır. Okula geldiğinde ilk olarak okulun idari ve fiziki yapısı ile öğrenci sayıları hakkında detaylı bilgi almış, ders programlarını incelemiştir. Ardından hukuk bölümünün sınıflarını ziyaret ederek derslere katılmıştır. Uzun bir süre dersleri takip eden Gazi, okul idaresiyle sohbet ettikten sonra hatıra defterine "İstanbul Darülfünununda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığım için çok memnun oldum. İlim timsali olan bu yüksek müessesemizin büyük hizmetleriyle iftihar edeceğimize şüphe yoktur." yazarak Darülfünundan ayrılmıştır (Cumhuriyet, 16 Aralık 1930, s. 1-2; İnkılap, 16 Aralık 1930, s. 1-4).

Edirne’de Kız Erkek Muallim Mektebini, Erkek Lisesini, Kız ve Erkek Şehir Yatılı Mektebini, Muhtelit Orta Mektebi ve Sanayi Mektebini ziyaret etmiştir. Okullarda sınıflara girerek dersleri takip etmiştir. Erkek Muallim Mektebinde öğretmenin ricası üzerine eski toplumların fertlerde aradığı vasıflar hakkında bir izahatta bulunmuştur. Erkek Lisesi’nde ise yemekhaneyi gezerek yemek yiyen talebeyle sohbet etmiştir. Sanayi Mektebinde imalat atölyelerini dolaşarak, usta ve çıraklarla konuşmuştur (Hürriyet, 26 Aralık 1930, s. 2; Vakit, 25 Aralık 1930, s. 2).

İzmir’de Erkek Lisesine gitmiş, sınıflara girerek dersleri takip etmiştir. Fransızca, matematik, Türkçe ve edebiyat derslerine katılmış, Türkçe dersinde Ziya Gökalp’in şiirini okuyan öğrenciye Ziya Gökalp’in hayatı hakkında sualler sormuş, aldıkları cevaplardan memnun olmuştur. Edebiyat dersinde ise bir talebenin Menemen Hadisesi hakkında kaleme aldığı yazısından etkilenmiştir. Buradan Kız Mektebine geçerek burada da Fransızca, edebiyat ve geometri derslerini dinlemiştir. Okulun resim atölyesini, yatakhanelerini, kimya laboratuvarını ve kütüphanesini gezmiş ve ayrılırken hatıra defterine şunları yazmıştır: “İzmir Kız Lisesi’nde gördüğüm intizamdan, hususile bilgi ve milli terbiye vermekte ve almaktaki büyük dikkat ve heyecandan çok memnun oldum. Öğreticilere teşekkür ederim.” (Cumhuriyet, 2 Şubat 1931, s. 1; Hâkimiyeti Milliye, 3 Şubat 1931, s. 3; İnkılap, 2 Şubat 1931, s. 1; Hürriyet, 2 Şubat 1931, s. 1-2; Türk Sözü, 3 Şubat 1931, s. 3) Buradan ayrılarak Karşıyaka Kız Muallim Mektebine geçmiş, burada da derslere girerek talebelere sualler sormuş ve aldıkları cevaplardan memnun olmuştur. Hatıra defterine “Karşıyaka Kız Muallim Mektebini ikinci defa ziyaret ediyorum. Çok memnun oldum. Bundan sonraki ziyaretlerimde daha çok memnun olacağıma kanaat veren yüksek tekâmül eserleri gördüm.” yazarak okuldan ayrılmışlardır (Cumhuriyet, 3 Şubat 1931, s. 1-3; Hürriyet, 3 Şubat 1931, s. 1-2; Hâkimiyeti Milliye, 3 Şubat 1931, s. 3; İnkılap, 2 Şubat 1931, s. 1; Hâkimiyeti Milliye, 3 Şubat 1931, s. 1-3; Vakit, 3 Şubat 1931, s. 1; Soyak, 1973, s. 460-461).

Gazi’nin okul ziyaretleri bu şekilde gelişmiş, öğrenciler ve öğretmenlerle yakından ilgilenerek eğitim kurumlarının kalitesini ve yeni neslin Türk inkılabını ne ölçüde benimsediğini görme fırsatı bulmuştur.

4.3.1.2. Tespit Edilen Sorunlar ve Düşünülen Tedbirler

Atatürk, bilimin ışığında laik bir toplum oluşturmayı çağdaşlaşmanın gereği olarak görmüştür (Kili, 1981, s. 89). Bu nedenle Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra Türk eğitim sistemi, Atatürkçü eğitim ilkeleri ışığında; ulusallık, laiklik, bilimsellik, genellik, eşitlik ve işlevsellik doğrultusunda yeniden düzenlenmeye başlanmıştır (Kaya, 1998, s. 47). Halkın inkılapları benimsemesi ve temel kalkınmanın gerçekleştirilmesinde eğitim önemli bir araç olarak görülmüştür (Tezcan, 2000, s. 51). Bu nedenle harf inkılabı yapılarak ülke genelinde okuma-yazma seferberliği başlatılarak kısa sürede büyük başarı sağlanmıştır. 1929

Dünya Ekonomik Buhranının etkilerine rağmen okulların sayısının arttırılması, eğitim ve kültür faaliyetlerinin yaygınlaştırılması çabasıyla vazgeçilmemiştir (Oğuzkan, 1983, s. 124).

Seyahatlerde de çağdaş eğitim hedefine ulaşma çabası doğrultusunda tetkikatlar yapılmıştır. Ziyaret edilen okullarda edinilen izlenimler doğrultusunda ülkenin eğitim alanındaki sorunları ve çözüm yolları belirlenerek rapor haline getirilmiş ya da gerekli görülen hususlarda detaylı tetkikat yapılması ilgili vekaletlere bildirilmiştir. Ayrıca acil çözümlenmesi gereken hususlar seyahat esnasında vekâletlerle yapılan yazışmalarla anlık olarak çözülmeye çalışılmıştır. Seyahatlerde eğitimle ilgili gelişmeler şu şekilde gerçekleşmiştir:

Öncelikle memlekette önemli derecede okul ihtiyacı olduğu görülmüştür. Özellikle kırsal bölgelerde çocuklarını parasız yatılı okula göndermek isteyen insanların talebi ile karşılaşmıştır. Bu talebin giderilmesinin bir hizmet olduğunu dile getiren Gazi konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Her yerde, çocuklarını okutmamak endişesi ile sızlayan ana ve babalara rast geliniyor. Mekteplerin eski devre nispetle kıyas kabul edilmeyecek kadar çok talebeyi okutmaları ferah verecek bir şey olmakla beraber okumak için müracaat edenleri herhangi bir sebepler altında olursa olsun geri çevirmek bizim için hakikaten büyük bir zaif yapıyor. Gerçi her tabakadan birçok insanların mutlaka çocuklarına lise tahsili ve hatta yüksek tahsil vermek arzuları doğru değildir. Fakat okumak isteyenlere ve ilk tahsilden sonra devam etmek isteyenlere (yatılı mektebi olmasa bile) hallerine göre girebilecekleri bir mektep kapısı göstermek de bir ihtiyaçtır.”* (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.27-29/17.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.32-33/17.11.1930; CBA, Kls. 4-3/Dos. 51/F. 26/17.11.1930) Görüldüğü gibi her tabakadan vatandaşların çocuklarına lise ve yüksek tahsil yaptırmasının uygun olmayacağı ifadesi kullanılmıştır. Bu elbette yüksek tahsil yapmanın belli bir tabakanın hakkı olduğu düşüncesiyle söylenmemiştir. İktisadi gerçeklik çerçevesinde bakıldığında Gazi'nin düşüncesinin doğru olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o günün şartlarında tarım toplumu olan Türkiye'de zirai üretime katkıda bulunması gereken insan gücünün yüksek tahsile yönlendirilmesi ülke ekonomisi için pek mantıklı gelmemektedir. Sosyoekonomik şartlardan dolayı herkesin yüksek tahsil yapmasının uygun olmadığı düşünülse bile okul talebine cevap verilememesi zayıflık olarak görülmüş ve arzu edenlerin ilkokuldan sonra devam edebilecekleri okullar yapılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir.

Seyahatte eğitim alanında dikkat çeken önemli bir sorun ise ilkokul meselesi olmuştur. Memleketin her yerinde ilkokul sorunu olduğu görülmüştür. Ziyaret edilen köylerde üç dersaneli mektep olmadığı görülmüş ve buralarda beş dersaneli mektep talep edilmiştir. Bu ihtiyaçların birden ve tek bir sistemle çare bulmanın mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ancak kısa vadede geçici bir çözüm olarak, ilk mekteplerin fevkindeki özel okullardan ve öğretmenlerinden kazanç vergisi alınmaması ayrıca yeni açılacak okullardan müsakkafat vergisi alınmaması gibi kolaylıklar gösterilerek Maarif Vekâletince Türk özel okullarına parasız yatılı öğrenci kabul ettirilmesi ve imkân dâhilinde bunlara para yardımı yapılması

düşünülmüştür (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1/17.11.1930; BCA, 490.01 /34.142.1.1/17.11.1930; CBA, Kls. 4-3/ Dos. 51/ F. 26/ 17.11.1930).

İlkokullar konusunda diğer bir mesele ise okullarda uygulanan yarımşar günlük nöbetleşe eğitim olmuştur. Zaten köylerde üç sınıf olarak kısa süreli teşkil edilen ilkokulun nöbetleşe usulü ile iyice kısaltılmasının; tahsil alanların bildiklerini kısa süre sonra unutmalarına yol açtığı görülmüştür. Bu uygulamanın vekâlet tarafında tetkik edilerek değerlendirilmesinin dikkate değer olduğu ifade edilmiştir (BCA, 490.01/34.145.1.1-43/02.11.1931).

Seyahatler boyunca ilkokuldan Darülfünuna kadar yapılan incelemelerde eğitimin; hayatın gerçekleri ile bağlantılı olmadığı görülmüş ve teoride kalan bilginin eğitim sistemi için büyük bir sorun olduğu belirlenmiştir. Raporda bu hususta yapılması gerekenler şu şekilde belirlenmiştir: *“Her muallimin her telkini mefkürevi gayelere hizmet eder olmalıdır. Kitapların cansız nazariyeleri ile karşı karşıya gelen genç dimağlar, öğrendikleri ile memleketin hakiki vaziyet ve menfaatleri arasında irtibat yapamıyorlar. Müelliflerin ve nazariyecilerin bir taraflı dinleyici vaziyetinde kalan Türkiye'nin çocukları hayata çıktıkları zaman bu irtibatsızlık ve intibaksızlık yüzünden bedbin, milli şuur ve inzibata riayetsiz kitleler teşkil ederler. Bu noktanın da bir devlet prensibi, bir fırka vazifesi olarak tespiti için Maarif Vekâletinin hazırlık yapması muvafık olur.”* Ayrıca ilkokul meselesinin belli prensiplere bağlanması, yaygınlaştırılması, bunları uygulayabilecek masrafsız yollar bulunması ve bir tedrisat programı oluşturulması eğitim konusundaki en önemli işler olarak kabul edilmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1/17.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.1/17.11.1930; CBA, Kls. 4-3/Dos. 51/F. 26/17.11.1930).

Belirlenen eksiklikler çerçevesinde 1936 yılında bilim temel alınarak Atatürk ilkelerine bağlı inkılapçı bir nesil yetiştirmek üzere ilkokul programı hazırlanmıştır. İlkokul ve öğretmen ihtiyacını gidermek için de önemli çalışmalar yapılmıştır. 1930-1931 öğretim yılında; ilkokul sayısı 6.593, öğrenci sayısı 489.299, öğretmen sayısı 16.318 iken, 1940-1941 öğretim yılında; okul sayısı 10.596, öğrenci sayısı 955.747, öğretmen sayısı ise 20.564 olmuştur (Akyüz, 1993, s. 304).

Seyahatlerde okuma-yazma faaliyetleri de takip edilmiş ve millet mekteplerine ilginin azaldığı tespit edilmiştir. SCF sürecinde yapılan eski harf propagandalarının bunda etkili olduğu ve bir inkılap meselesi olarak bu hususta çalışma yapılmasının gerektiği belirtilmiştir (BCA, 490.01/34.145.1.1-43/02.11.1931). Ayrıca millet mekteplerinde yeni harflerin okuma yazma öğrenenlerin öğrendiklerini unutmakta oldukları görülmüş ve bu tabakanın okumasına tahsis edilmek üzere faydalı bilgileri ihtiva eden, okuması kolay bir tarafa basılmış küçük kitapların parasız olarak dağıtılmasının acil bir ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.22/17.11.1930., BCA, 490.01/34.142.1.25/17.11.1930). Bu ihtiyaçlar, seyahatten sonra Türk Ocaklarının yerine açılan halkevleri ve halkodalarının eğitim ve kültür faaliyetleri ile büyük oranda giderilmiştir.

Eğitim tetkikatlarına, ülkede uygulanan geniş kapsamlı tasarruf programı çerçevesinde bakıldığında ziyaret edilen bazı mekteplerde fazla hizmetçi olduğu görülmüş, kız ve erkek muallim ve sanat mektepleriyle şehir ve köy yatılı mekteplerinde talebenin kendiişlerini bizzat görmeleri ve yalnız ağır hizmetler için az hizmetçi kullanılması hem tasarruflu hem de bu talebenin işe alışmasını temin edeceği ifade edilmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.29-30/17.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.33-34/17.11.1930; CBA, Kls. 4-3/Dos. 51/F. 26/17.11.1930). Ayrıca idari tetkikatlar neticesinde mülki teşkilat yapısında yapılacak değişikliklerle vilayetlerin sayısının azaltılmasının idari kolaylık ve tasarruf sağlayacağı düşünülmüştür. Bundan maarif noktasında da faydalanılacağı ilk ve orta tedrisata bakacak liyakatte maarif müdürleri atanması sayesinde idari anlamda sorun oluşturan maarif eminliklerinin kaldırılabilceği ifade edilmiştir (BCA, 490.01/34.145.1.1-26/02.11.1931).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Atatürk, eğitim kalkınma ilişkisi üzerinde ısrarla durmuştur (Ülken, 1995, s. 203). Buna istinaden cumhuriyet döneminde kalkınmayı gerçekleştirme görevi laik eğitim temel alınarak yetiştirilen vasıflı bireylere verilmiştir (Kazgan, 2008, s. 515). Kalkınmayı sağlayacak bu vasıflı bireylerin durumunu anlamak açısından seyahatte eğitimin kalkınma ilişkisi çerçevesinde tetkikatlar yapılmıştır. Buna istinaden ülkenin çeşitli bölgelerinde her derecede sanayi mektebi açılmasının faydalı olacağı ancak imkânlar dâhilinde şimdilik mümkün olmadığı belirtilmiş ancak düşük bir ihtimal de olsa Teşvik-i Sanayi Kanununa eklemek gibi çeşitli yardım ve muafiyetlerle sanayi mekteplerinin yaygınlaştırılabilceği ifade edilmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.29-30/17.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.33-34/17.11.1930; CBA, Kls. 4-3/Dos. 51/F. 26/17.11.1930).

Baytar, orman ve ziraat okullarından mezun olup devlet hizmetinde çalışanların diğer mekteplerden mezun olanlara göre çok az maaş aldıkları görülmüştür. Bu haksızlığın giderilmesi ve mekteplere olan ilgiyi arttırmak için maaşların düzenlenmesinin uygun olacağı belirtilmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.21-22/17.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.24-25/17.11.1930). Yine maliyenin ihtiyaçlarını gidermek üzere liyakatli eleman yetiştirilmesi eğitimin önemli görevleri arasında gösterilmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.15-16/17.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.19/17.11.1930).

Bu dönemde teknik ve mesleki alanda yetişmiş eleman eksikliği iktisadi alandaki en önemli sorunlardan biri olmuştur (Şekvi, Temmuz 1934, s. 29). Seyahatte görülen eksiklikler, devletçilik döneminde kalifiye eleman ihtiyacının giderilmesi için eğitim ile sanayi arasında ilişki kurulması açısından önemli olmuştur. Seyahatten sonraki dönemde bu eksiklikleri gidermek için önemli adımlar atılmıştır. Seyahatten hemen sonra 22 Temmuz 1931 tarihli 1867 sayılı “Sanat ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun” çıkarılarak vilayetlerde yatılı meslek okulları açılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 1 Ağustos 1931, sayı: 1861). Ardından 10 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü kurulmuştur (TCRG, 22 Haziran 1933, sayı: 2434). 1934 1936 yılları arasında hazırlanan

Mesleki İnkışaf Planı ile de eğitim istihdam kesimin ortaklaşa çalışması için önemli bir adım atılmıştır (Demir ve Şen, 2009, s. 44).

Seyahatler esnasında okullarda eğitimin milliliği konusunda da sorunlar görülmüştür. Bir okul ziyaretinde bir Kürt öğretmenin Kürdistan istiklali hakkında şiir yazdığı tespit edilmiştir. Ayrıca Adana'da nüfus olarak çok fazla olan Nusayriilerin okullara Türklerden daha fazla rağbet ettikleri gözlenmiştir. Adana muallim mekteplerinde de çok sayıda Nusayri talebe olduğu tespit edilmiştir. Bu okullarda çok sayıda Nusayri olması ve mezun olan talebelerin ileride Türk çocuklarına ders verecek olmaları hususunda; Maarif Vekâletinin şu esaslar için çalışma yapması istenmiştir:

- Biz, aramızdaki Türk olamayan unsurları harsımızla yenerek temsil mi edeceğiz, yoksa ihmal mi? Bu iki fikre göre onları okutmak mı muvafık olur, yoksa aksi mi?
- Türk'ten gayri unsurlardan muallim kullanmak doğru mu? Bunlardan yeni muallim yetiştirmeli miyiz? Bu doğru değilse mevcutları ve mekteptekileri ne yapacağız? (BCA, 490.01/34.145.1.1-42/02.11.1931).

Seyahatten hemen sonra 23 Mart 1931 tarihinde 1778 sayılı "Türkiye'de İlk Tahsillerini Mektepte Yapacak Türk Vatandaşı Çocukların Türk Mekteplerine Girmelerine Dair Kanun" ve 23 Eylül 1911 tarihli "Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu'na Müzeyyel Kanun" (TCRG, 29 Mart 1931, sayı: 1760) ile Türk çocuklarının milli eğitim almalarını sağlama hususunda önemli bir tedbir alınmıştır. Böylece yabancı okullar Türk milli yapısına uygun eğitim vermesi şartıyla faaliyet göstermeye hak kazanmıştır (Öymen, 1977, s. 207). 1933 yılında Bakan Reşit Galip tarafından, her sabah tüm öğrencilerin birlikte okumaları için yazılan "Andımız" da eğitimin millileştirilmesi noktasında önemli uygulamalardan olmuştur (Akyüz, s. 31). Ayrıca seyahatten hemen sonra Türk tarihi ve dil çalışmaları ile eğitimin millileştirilmesi konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Gazi, okul ziyaretlerinde gördüğü bazı fiziki eksikliklerin giderilmesini de sağlamıştır. Samsun'da okul yetersizliği nedeniyle askeri hastane olarak kullanılan Rumlardan kalma mektep binalarının Maarife devredilmesi ve lisenin ihtiyacı olan ek binanın biran önce tamamlanması hususunda 26 Kasım 1930 tarihinde Başvekâlete emir göndermiştir. Gönderilen telgrafta: "*Ciheti askeriyenin işgalinde bulunan ve hastane olarak istimal edilen ilk mektep binalarının önümüzdeki tahsil mevsiminde Maarife terki, bunun için zaten müdafaa-i milliyece kolorduya arsa yeri keşfedilmekte olan askeri hastanelerin ilk inşaat mevsiminde yaptırılması, lise talebesini istiap etmeyen binaya ilavesi elzen* görülen pavyonun önümüzdeki mevsimde inşası için bütçede şimdiden tedbir alınması" istenmiştir (ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.36/22.11.1930; BCA, 490.01/34.142.1.40/22.11.1930). Başvekâlet de konunun çözüme kavuşturulması için 27 Kasım 1930 tarihinde Maarif Vekâletine emir göndermiştir. Maarif Vekâleti 1 Aralık 1930 tarihinde Başvekâlete gönderdiği cevapta Samsun Askeri Hastanesi olarak kullanılan mektep binalarının Maarif bünyesine alınması

ve Samsun Lisesi'ne ek bina yapılması hususunda gerekli tedbirlerin alındığını bildirmiştir (BCA, 030.10/143.28.5.1/02.12.1930). İlerleyen süreçte askeri hastanenin tahliyesi için yeni bina yapımı için 1931 ve 1932 bütçelerine 250.000'er lira eklenmiştir (BCA, 030.10/143.28.5.6/06.04.1931).

Gazi, İstanbul'da da Harbiye Mektebi'ni ziyaretinde okulun fiziki yetersizliğini görmüş ve mektepten ayrılırken *“Mektep ben burada talebe olduğumdan farksızdır. Bu bina artık bugün bir mektep olmaktan çıkmıştır. Hatta Cumhuriyet ordusu için bir kışla dahi olamaz. Biran evvel ordunun yarınki zabitlerini bu binadan çıkarmak lazımdır.”* (Cumhuriyet, 3 Aralık 1930, s. 4; İnkılap, 3 Aralık 1930, s. 1; Hür Gazete, 3 Aralık 1930, s. 1; Vakit, 3 Aralık 1930, s. 1). demiştir. Bu ziyaretten sonra yeni bina yapımına başlanmış ve 25 Eylül 1936 yılında Harp Mektebi Ankara'daki yeni binasına taşınmıştır (Cumhuriyet, 25 Eylül 1936, s. 1).

Sonuç olarak baktığımızda Atatürk tam bağımsızlık ve çağdaşlaşmaya karşı büyük bir inanç beslemekteydi (Kili, 1983, s. 169). Bu inanca ulaşmanın yolu ise milli bir eğitim sistemi oluşturmaktan geçiyordu. Ancak Osmanlı döneminde Anadolu halkı eğitimsiz bırakılmıştı. Cumhuriyet devrinde Harf inkılabı, ilkokulun zorunlu kılınması ve halk mekteplerinin açılması gibi uygulamalarla bu geri kalmışlığın önüne geçilmeye çalışılmıştır (Yetkin, 1996, s. 352). Mustafa Kemal Paşa da, yeni eğitim sisteminin oluşturulmasında, programlar hazırlanmasında ve geliştirilmesinde bizzat yer almıştır (Tezcan, s. 84). Seyahatlerde de eğitim alanında tespit ettiği eksiklikler ve çözüm önerileriyle eğitim sisteminin gelişimine katkıda bulunmuştur. Menemenli Ethem'in Türk inkılabının misyonunu, *“demokrasi ideolojisinin realitede gittikçe büyüyen ve sağlam esaslara dayanan bir tahakkuka mazhar olması için, bütün yurttaşların asri hayat prensiplerine uygun bir içtimai terbiye almalarına devamlı bir cehit sarf etmektedir.”* (Ethem, 1934, s. 47) diye tarif ettiği gibi tüm vatandaşların eğitim alması için gerekli imkânlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Seyahatlerden sonraki on yıllık süreçte eğitim alanındaki sayısal verilere baktığımızda çok kapsamlı bir çalışma yapıldığını görürüz. 1930- 1931 Öğretim yılında okul sayısı 83, öğrenci sayısı 27.093, öğretmen sayısı 1.068 iken 1940-941 öğretim yılında; okul sayısı 252, öğrenci sayısı 95.332, öğretmen sayısı 3.867'ye yükselmiştir (Akyüz, s. 309).

Kaynakça

Resmi Gazete

- T.C. Resmi Gazete. (29 Mart 1931). S. 1760. s. 346.
- T. C. Resmi Gazete. (1 Ağustos 1931). S. 1861. s. 691.
- T. C. Resmi Gazete. (22 Haziran 1933). S. 2434. s. 2765-2766.

Arşiv Belgeleri

ATASE Arşivi

- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.27-29/17.11.1930.
- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1/17.11.1930.
- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.15-16/17.11.1930.
- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.21-22/17.11.1930.
- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.22/17.11.1930.
- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.29-30/17.11.1930.
- ATASE, Kls. 45/Dos. 1/F. 1.36/22.11.1930.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

- BCA, 030.10/143.28.5.1/02.12.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.1/17.11.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.19/17.11.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.24-25/17.11.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.25/17.11.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.32-33/17.11.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.33-34/17.11.1930.
- BCA, 490.01/34.142.1.40/22.11.1930.
- BCA, 490.01/34.145.1.1-42/02.11.1931.
- BCA, 490.01/34.145.1.1-43/02.11.1931.

- BCA, 490.01/34.145.1.1-26/02.11.1931.
- BCA, 030.10/143.28.5.6/06.04.1931.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

- CBA, Kls. 4-3/Dos. 51/F. 26/17.11.1930.

Kitaplar

- Akyüz, Y. (1993). **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.
- Kaya, Y.K.(1998). **Eğitim ve Kalkınma**. Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Kazgan, G. (2008). **Cumhuriyet'in Temelinde Yatan, Günümüzde Aşınan İlkeler ve Ekonomik Kalkınma**. ed. Gülen Elmas Arslan. Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85'inci Yılında Türkiye Ekonomisi. Ankara.
- Kili, S. (1981). **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ----- (1983). **Atatürk ve Politika-Atatürkçülük (İkinci Kitap)-Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler**. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Menemenli, E. (1934). **İnkılabımız: İdeoloji ve Realite Karşısında**. İstanbul: Türkiye Matbaası.
- Öymen, H. R. (1977). **Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi-Atatürk Konferansları VI 1973-1974**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Soyak, H. R. (1973). **Atatürk'ten Hatıralar**. C. II. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.
- Tezcan, M. (2000). **Atatürk ve Eğitim Bilimleri**. Ankara: Anı Yayınları.
- Turhan, O. (1983). **Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim. Atatürkçülük (İkinci Kitap)-Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler**. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Ülken, Y. (1995). **Atatürk'te Eğitim-Bilim ve Teknik Anlayışı. Atatürkçü Düşünce El Kitabı**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1996). **Başlangıçtan Atatürk'e Türk Halk Eylemleri ve Devrimler**. 4. Baskı. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Makaleler

- **Büyük Gazimiz Bu Sabah Kız ve Erkek Liselerini Ziyaret Etiler.** (1931, 2 Şubat). *Hürriyet*, S. 101, s. 1-2.
- **Cumhur Reisi Hz.'nin Anadolu Seyahati.** (1930, 20 Kasım). *Zonguldak Memleket Gazetesi*, S. 286, s. 1.
- Engin, D. ve Şenay, Ş. (2009). **Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları.** *Ege Eğitim Dergisi*. C. X, S. 2, İzmir.
- **Gazi Dün İzmir'in Mekteplerini Gezdi.** (1931, 3 Şubat). *Hâkimiyeti Milliye*, S. 3435, s. 3.
- **Gazi Hazretleri.** (1930, 26 Aralık). *Hürriyet*, S. 71, s. 2.
- **Gazi Hazretleri Dün Mektepleri Ziyaret Etiler.** (1930, 3 Aralık). *Hür Gazete*, S. 38, s. 1.
- **Gazi Hazretleri Gençlik Arasında.** (1930, 16 Aralık). *İnkılap*, S. 108, s. 1-4.
- **Gazi Hazretleri Sivasta.** (1930, 21 Kasım). *İnkılap*, S. 83, s. 1.
- **Gazi Hazretlerinin Dünkü Teftişleri.** (1930, 3 Aralık). *İnkılap*, S. 95, s. 1.
- **Gazi Hazretlerinin Tetkikleri,** (1931, 3 Şubat). *Hürriyet*, S. 102, s. 1-2.
- **Gazi Hz. Bugün Edirne'den Ayrılmaları Muhtemeldir.** (1930, 25 Aralık). *Vakit*, S. 4657, s. 2.
- **Gazi Hz. Darülfünunda.** (1930, 16 Aralık). *Cumhuriyet*, S. 2375, s. 1-2.
- **Gazi Hz. Dün İzmir Mekteplerini Ziyaret Etiler.** (1931, 3 Şubat). *İnkılap*, S. 153, s. 1.
- **Gazi Hz. Dün İzmir'de Kız ve Erkek Liselerini Ziyaret Etiler.** (1931, 2 Şubat). *Cumhuriyet*, S. 2423, s. 1.
- **Gazi Hz. İktisadi Müessesatta.** (1931, 3 Şubat). *Türk Sözü*, S. 2006, s. 3.
- **Gazi Hz. Kadınların Askerliği Meselesini Münakaşa Etiler.** (1931, 3 Şubat). *Cumhuriyet*, S. 2424, s. 1-3.
- **Gazi Hz. Trabzon'a Hareket Buyurdular.** (1930, 27 Kasım). *Vakit*, S. 4629, s. 1.
- **Harbiyemizden Dün Ayrıldık.** (1936, 25 Eylül). *Cumhuriyet*, s. .1.
- **Kadınlar ve Askerlik.** (1931, 3 Şubat). *Vakit*, S. 4696, s. 1.

- **Reisicumhur Hazretleri.** (1930, 19 Kasım), İnkılap, S. 81, s. 3.
- **Reisicumhur Hazretlerinin Seyahatleri.** (1930, 23 Kasım). *Cumhuriyet*, S. 2352, s. 1-3.
- **Reisicumhur Hz. Dün Mektepleri Şenlendirdiler.** (1930, 3 Aralık). *Vakit*, S. 4635, s. 1.
- **Reisicumhur Hz.nin Dünkü Ziyaretlere Ait İntiba ve İhtisasları.** (1930, 3 Aralık). *Cumhuriyet*, S. 2362, s. 1-4.
- **Reisicumhur Hz.nin Seyahatleri.** (1930, 27 Kasım). *Cumhuriyet*, S. 2356, s. 3.
- ŞEKVİ, M., “Sanayi Kuruluşunda Eleman Meselesi”, *Kadro Dergisi*, S. 31, Temmuz 1934., ss, 29-34.

İLK MİLLÎ EĞİTİM ŞURASI VE BASINA YANSIMALARI

Dr. Sibel DEMİRCİ¹

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yol açan süreçte, bağımsızlık savaşının hemen ardından verilen en önemli mücadele hiç kuşkusuz eğitim alanında olanıdır. Genç Cumhuriyet gerek Osmanlı İmparatorluğundan kalan müesseselerin ıslahı gerekse yeni eğitim kurumlarının oluşturulmasını en önemli görevi olarak addetmiş ve bu hedef bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenmiş ve takip edilmiştir. Hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesi ile daha Kurtuluş Savaşı yıllarında 15 Temmuz 1921'de, millî eğitim işlerinin bir programını hazırlamak amacıyla Ankara'da 1. Maarif Kongresi'ni toplamıştır. Atatürk maa-rife verdiği kıymeti Kongrenin açılışındaki konuşmasına şöyle dile getirmiştir.²

“...Gelecek için hazırlanan vatan çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla çalışmalarını ve eğitimdeki çocuklarımızın ana babalarına da yavrularının eğitimlerini tamamlamak için her fedakârlığa katlanmaktan çekinmemelerini öneririm. Büyük tehlikeler karşısında uyanan milletlerin ne kadar kararlı oldukları tarihçe ispat edilmiştir. Silâhıyla olduğu gibi, dimağıyla da mücâdele mecbûriyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin saf seciyesi istidât ile doludur. Ancak bu tabî istidâdı inkişâf ettirebilecek usullerle mücehhez vatandaşlar lâzımdır. Milletimizin temiz karakteri yetenek ile doludur. Ancak bu doğal yeteneği ortaya çıkarabilecek yöntemlerle donatılmış vatandaşlar gereklidir. Bu görev de sizlere düşüyor. Millî hükûmetimizin ciddiyet ve içtenlikle istediği derecede Türkiye kadın ve erkek öğretmenlerinin hayat ve refahını henüz sağlayamamakta olduğunu biliyorum; fakat milletimizi yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üzerine alan yüce heyetinizin bugünün durumunu dikkate alacağından ve her zorluğu yenerek bu yolda gayet sabırla yürüyeceğinden şüphem yoktur. Göreviniz çok önemli ve hayatidir. Bunda başarılı olmanızı Yüce Allah'tan dilerim.”

1 Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı sibel.demirci@yok.gov.tr

2 Mustafa Kemal Atatürk'ün Kongreyi açış konuşması için bkz. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 21.07.1921, Birinci Sayfa, “Pek Veciz Bir Nutuk” başlıklı haber.

Eğitim alanında gerçek anlamda ilk teşkilatlanma çalışmalarına 1923 yılında başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda eğitim teşkilatı ilmî ve idari olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İlmî teşkilatlar içerisine danışma kurulları girmektedir. Bu kurulların başında Heyet-i İlmîyeler gelir. Heyet-i İlmîyeler yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücü olan ilmî toplantılardır. Bu heyetin toplantıları 1926 yılına kadar devam etmiştir.³

Büyüyen eğitim ve öğretim sistemi ile çeşitlenen sorunlar karşısında bu istişare mekanizması Şura adı ile 22 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile mevzuat metnine girmiş, Maarif Vekâleti merkez teşkilâtına bağlı bir makam olmuştur. İlgili yasanın üçüncü maddesindeki "Maarif şûrası Cumhuriyet maarifinin terbiye'e tedrisata taallûk eden işlerinde talim ve terbiye dairesince hazırlanacak nizamname, talimatname, program ve esaslarla şûra azası tarafından bu mevzular etrafında yapılacak teklifleri tetkik ederek bir karara bağlar. Maarif şûrasının kararları Maarif Vekilinin tasdiki ile katileşir." hükmüyle şûranın görevleri ve yapısı düzenlenmiştir.

Bu amaçla kurulan Millî Eğitim Şûrası ilk toplantısını 1939 yılında gerçekleştirmiş olup çalışmamızın konusunu bu Şura ve toplantının basına yansıyan yönleri oluşturmaktadır.

MİLLÎ EĞİTİM ŞÛRASI (17-29 TEMMUZ 1939)

Millî Eğitim Şurasının amaç ve yapısını belirleyen 2287 sayılı kanun 22 Haziran 1933 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmıştır.⁴ Şura, Maarif Vekaletinin merkez teşkilatına bağlı olup kimlerden müteşekkil olacağı aynı Kanun'un 4. Maddesinde sıralanmaktadır. Üç senede bir seçilecek üyelerin arasında Millî Eğitim bürokratlarının yanısıra Darülfünun emini ve darülfünunun her fakültesi ile güzel sanatlar akademisinin her şubesinden ve Maarif Vekâletine bağlı yüksek mekteplerin muallim meclislerince seçilecek birer müderris veya muallim bulunmaktadır. Şura'nın toplantı takvimi de aynı kanunda üç yılda bir olarak belirlenmiştir.

1933 yılında Maarif Kanunu'na giren ve üç yılda bir toplanması hükme bağlanan Şura'nın neden yasaladıktan sonra altı yıl boyunca toplanmadığına dair elimizde kesin bilgi olmamakla birlikte, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde bulunan bir belgede; Şura'nın 1937 yılında toplanmasının planlandığı ancak verilen kanun tasarısı ile toplantının 1939 yılına ertelendiği anlaşılmaktadır.⁵ Yine Şura'nın açılış konuşmasını yapan dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bu gecikmeye dair şunları söylemektedir.⁶

3 Bu kongre ile okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, strateji belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amaçlanmıştır. Eğitim alanında başlatılan bu çalışmaların planlanmasında ve millî eğitim sistemimizin geliştirilmesinde Birinci Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmîye çalışmalarının büyük katkısı olmuştur. 1923-1926 yılları arasında her yıl olmak üzere düzenlenen Heyet-i İlmîye toplantıları yapılmıştır. Heyet toplantılarının ayrıntıları için bakınız. http://tkb.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf (Erişim Tarihi:12.09.2021)

4 Kanun metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2434.pdf> (Erişim Tarihi: 21.09.2021)

5 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan Kararlar Daire Başkanlığı'nın 02.06.1937 tarihli kanun lahiyası. (Yer Bilgisi: 75-47-18)

6 *Birinci Maarif Şûrası Çalışma Programları, Konuşmalar, Lahikalar*, Maarif Vekilliği Yayınları, 15 Şubat 1942, s.4

“...Kanunun neşri tarihinden beri epey zaman geçti. Yeni teşkilatlar, yeni icaplar Maarif Şurasında daha çok kurumların, daha çok makamların temsil edilmesini zaruri kılmaktadır. Bunu temin etmek için kanunda yeni değişiklikler yapılmasını düşünüyoruz”

Maarif Şûrası, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde yapılmış, katılacak üyelere öncesinde davetiye gönderilmiştir.⁷ Şura üyeleri bizzat İsmet İnönü ve eşi tarafından 27 Temmuz 1939’da Çankaya Köşkü’nde kabul edilmiş ve İnönü tarafından bir teşekkür konuşması yapılmıştır. Sözkonusu Şûra birinci toplantısını 17-29 Temmuz 1939’da yapmış ve eğitim tarihimiz açısından önemli tartışmalara ve kararlara imza atmıştır.⁸

Şûranın açılış konuşmasını 17 Temmuz’da dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel yapmıştır. Yücel’in konuşması maarif sisteminin ana meselelerine dikkat çekmektedir.⁹

“...Ben maarifimizdeki ahenk meselesini ana davalarımızdan biri belliyorum. Gerek Maarif Şûrası dolayısıyla aldığımız raporlar, gerek şahsi görüş ve duyularım ve nihayet tesadüf ettiğimiz vakıalar bunun aksini ihdas edecek mahiyettedir. İlköğretim mensuplarımız, kendilerine gelen çocukların aile muhitlerinden şikâyet ediyorlar ve muvaffakiyetlerindeki eksiği okul dışına ve öncesine atfediyorlar. Ortaokul öğretmenleri, ilkokuldan gelen çocukların zayıf olduklarını söylüyorlar. Lise muallimleri aynı şikâyeti ortaokula yükletiyorlar. Üniversite ve yüksek mektepler ise liseden gelen çocuklarımızın şu ve bu noktalardaki kuvvetsizliğinde ısrar ediyorlar. İlkokula giren çocuğun dar muhitte başlayan bu şikâyet gâilesi burada kapanmış gibi görünür. Fakat aldanmamalıdır. Çünkü Üniversite ve yüksek mektebin verdiği mezundan da bizzat hayat şikâyet ediyor...Bence bu şikâyetlerin sebebi her tahsil kademesinin münferid ve mücerred bir halde bulunuşu ve kendinden önceki ve sonraki kademelerle olan münasebetin teessüs etmeyişidir”.¹⁰

Hasan Ali Yücel konuşmasında; dört tahsil derecesi hakkında (ilk-orta- yüksek-teknik) Şura öncesi özellikle yükseköğretimde görevli öğretim üyelerinin de katılımı ile teftiş heyeti oluşturulduğunu, bu heyetlerin yaklaşık 6 aydır çalışarak mevcut durum ve yarına dair öngörülerden müteşekkil raporlar oluşturduklarından bahseder ve Cumhuriyet Maarif Planının iptidai olmakla birlikte ilk kez toplu bir taslağının hazırlandığına değinir.¹¹

Hasan Ali Yücel yaptığı konuşmanın neticesinde Şura’nın sadece formaliteden ibaret olmadığına vurgu yapmıştır. “... Maarif Şûrası, sadece bir formalitenin ifası için toplanmış değildir. Sizden her mesele hakkında Vekaletçe alınmış kararların olduğu gibi tasdikini değil, her meseleyi yeniden tetkik ve mütalaa ederek bizi aydınlatmanızı rica ediyorum.”

7 Ulus Gazetesi, 17 Temmuz 1939, 1. Sayfa, Maarif Şûrası Bugün Toplanıyor başlıklı haber.

8 Dr. Sibel Demirci, Birinci Maarif Şurasında (17-29 Temmuz 1939) Lise Öğrenimine Dair İstanbul Üniversitesinin Tespit ve Tavsiyeleri, Yüksek Öğretim Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran 2020, s. 16, s. 61-67.

9 Atatürk’ün ölümünden sonra, 1938-1946 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hasan-Âli Yücel, Cumhuriyet Döneminin, çok yönlü kişiliğe sahip seçkin bir eğitim, kültür ve siyaset adamı olarak kabul edilir. Ayrıntılar için Millî Eğitim Bakanlığı’nın resmi internet sitesine bakılabilecektir.

10 Konuşmanın tam metni 18.07.1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde yer almaktadır.

11 Cumhuriyet Gazetesi’nin 18.07.1939 tarihli haberi.

Millî Eğitim Şurası'na asil üyelerin yanısıra alanında ihtisas sahibi akademisyen ve bürokratlar katılmıştır. Kanunun emrettiği 52 üyeden başka 86 kişi daha Şura'ya danışman olarak katılmıştır. Alınan kararlar öncelikle asli üyelere sonrasında ise danışman üyelerin oylarına sunulmuştur.¹²

Şura, umumi heyet halinde açılmış ve Millî Eğitim Bakanlığınca tespit edilen komisyonlara ayrılmıştı. Her komisyona bir başkan ve raportör seçilmiş, her komisyonun kendisini Şûrada bunun yanısıra Cumhuriyet Maarifinin plan ve esasları, muhtelif eğitim derecelerindeki müesseselere ait talimatnameler, bütün müfredat programları ile görüş ve öneriler tartışılmıştı.¹³

Komisyonlar şu şekilde belirlenmişti; Plan Komisyonu, ilköğretim talimatnameleri ve müfredat programları komisyonu, ortaöğretim talimatnameleri ve müfredat programları komisyonları, ticaret okulları talimatnameleri ve müfredat programları komisyonları, erkek sanat ve yapı usta okulları talimatname ve müfredat programları komisyonu, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Siyasal Bilgiler Okulu ve Gazi Terbiye Enstitüsü esas ve talebe kabul talimatnameleri, tedrisat ve imtihan talimatnameleri komisyonları (asistanlık, doçentlik ve doktora talimatnameleri dahildir), neşriyat komisyonu, beden terbiyesi ve spor komisyonu, dilekler komisyonu.¹⁴

Umumî toplantıya müteakip komisyonlar kendilerine tahsis edilen yerlerde ayrı ayrı toplanarak reis ve raportörlüklerine aşağıda adları yazılı zatlara seçmişlerdi.

1. Plân komisyonu: Reis Mehmet Emin Erişirgil, raportör Halid Ziya Kankancı.
2. İlk öğretim komisyonu: Reis İsmail Hakkı Baltacıoğlu, raportör Cemal Ongun.
3. Orta öğretim komisyonu: Reis Tevfik Ararat, raportör Halid Vedat Fıratlı.
4. Teknik öğretim komisyonu: Reis Avni Refik Bekman, raportör Nihad Sayar.
5. Yüksek öğretim komisyonu: Reis Cemil Bilsel, raportör Akil Muhtar Özden.
6. Neşriyat komisyonu: Reis Hakkı Baha, raportör Faik Reşat Unat.
7. Beden terbiyesi komisyonu: Reis Vildan Aşır, raportör Adil Kortun.
8. Dilekler komisyonu: Reis Salih Zeki Buluç, raportör Sami Akyol.

¹² Birinci Maarif Şûrası Çalışma Programları, Konuşmalar, Lahikalar, s.12.

¹³ Birinci Maarif Şûrası, dönemin Maarif vekaleti tarafından yayınlanmış olup tam metnine Millî Eğitim Bakanlığının https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/1_sura.pdf sayfasından ulaşılabilecektir.

¹⁴ Bu Şûra, akademisyenlerin Maarif sistemimize yaptıkları katkının en güzel ve özgün örneklerindedir. Yükseköğretim Komisyondaki kimi isimler kamuoyunun yakından tanıdığı şahsiyetlerdir. 1933-1952 yıllarında İstanbul ve Ankara Hukuk Fakültelerinde görev yapan Ordinaryüs Prof.Dr. Ernest Hirsch; 1933-1943 yılları arasında İstanbul Üniversitesinde Ticaret Hukuku, Fikri ve Sınai Haklar alanlarında lisans ve doktora öğretiminde bulunmuştur. Hirsch'in yükseköğretim sistemimize yönelik hazırladığı bir de raporu bulunmaktadır. Yine İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi eski Profesörü ve daha sonra Frankfurt Üniversitesi'nin Rektörü olan Neumark ise 1949 yılında Fritz Neumark tarafından hazırlanan kamu yönetimi esaslı "Devlet Dairelerinin ve Müesseselerinin Rasyonel Çalışması" konulu raporu yazmıştır. Maarif Vekilliği Müfettişlerinden Sabahattin Eyüboğlu, yazar ve kültür adamıdır. Ünlü şair Ahmet Kutsi Tecer Yüksek Tedrisat Şube Müdürü olarak komisyonda görev alırken, Yunus Emre Divanını derleyerek çeviren Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Burhan Toprak ile sanat tarihi öğretim üyesi ve şair Suut Kemal Yetkin dikkat çeken isimlerdir.

Şura'nın Sonuçları

Şuranın o dönemki kamuoyu tarafından ilgi ile takip edildiğini özellikle Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan haberlerden görmekteyiz. Yine Şura'ya alanlarında otorite sayılan bürokrat ve akademisyenlerin geniş katılımı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in Şurayı himayesi dikkat çekicidir.

Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Nadir Nadi Şura'ya dair kaleme aldığı yazısında Türkiye Cumhuriyeti'nin maarif alanında yaptığı inkılapların önemine dikkat çeker ve Şura vesilesi ile maarif sistemimizin hiç de azımsanmayacak başarısına vurgu yapar.¹⁵

"...İçtimaî bünyeleri büyük değişikliklere uğrayan milletlerde maarif ve terbiye sistemleri, bir müddet devam eden bir istikrarsızlığa mahkûmdurlar. İçtimaî bünyenin değişmesi, cemiyetteki yaşayış şartlarının, âdetlerin, ananelerin, kısacası fertlere hâkim olan dünya görüşünün değişmesi demek olduğuna göre, buna en ziyade maarif ve terbiye sisteminin maruz kalmıştır. Maarif ise ilme ve metoda dayanan bir müessese olduğu için, kendini yeni nizama uyduruncaya kadar elbette az çok bir zaman kaybedilecektir. Bir iki misal: Fransız ihtilalinden sonra 1789'dan 1800'ü hayli aşan senelere kadar Fransa'da maarif işleri altüst olmuş, anarşi içinde yüzmüştü. Napolyon'un temine muvaffak olduğu içtimaî istikrardan sonradır ki bu memlekette maarif müessesesi de bir nizama girebilmiştir. Gene Fransa'da rejim değişmesi yüzünden 1870 ile 1882 seneleri arasında terbiye işleri karışıklık göstermiş, ancak 1883'te çıkarılan kanunlarca vaziyet düzeltilmiştir. Aynı hali Rusya'da da görüyoruz: 1917 ihtilâlinden sonra maarif sisteminde başlayan istikrarsızlık henüz şimdi yoluna konmak üzere bulunuyor. Demek ki yalnız değiliz. Üstelik şunu da düşünmeğe mecburuz: Atatürk Türkiye'sinin başardığı inkılaplar, içtimaî bünyedeki değişiklikler bakımından bütün dünya inkılâplarının üstündedir. Biz, yalnız eski telâkkileri kökünden kazımakla kalmadık; onları ifadeye yarayacak vasıtaları da baştanbaşa değiştirdik. Atatürk inkılaplarının ancak iki tanesi olan harf ve dil inkılaplarından her biri başka bir memleket için başlı başına muazzam bir dava sayılabilirdi. Bunları kaydettikten sonra şunu da ilave edebiliriz ki, Cumhuriyet marifi bütün bu güçlüklerle rağmen hiçbir zaman anarşi içine düşmemiş, üzerine aldığı vazifeyi canla, başla, mümkün olabilen muvaffakiyet şartları içinde başarmaya çalışmıştır. 15 senelik Cumhuriyet idaresi zarfında, maarif işlerimizi idare eden vekiller arasında çok kıymetli adamlar bulundu. Bunlar lâyük oldukları derecede takdir göremedilerse, bu daha ziyade o kıymetli adamların, her inkılaptan sonra mukadder olan maarif istikrarsızlığı devrinde vazife almış olmalarındandır."

Şura neticesinde komisyonlar tarafından aşağıda özetlenen kararlar alınmış, eğitim sistemimiz için önemli talimatnameler son şeklini almıştır. Üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılmış, okullarda derslerin öğleden önceye alınması ve öğle sonralarının ortao-kullarda isteğe bağlı, liselerde mecburi olarak öğretmenlerin yönetiminde serbest ve ortak

¹⁵ Nadir Nadi'nin, 19 Temmuz 1939 tarih ve "Maarif Şurası" başlıklı yazısı. Özellikle Cumhuriyet gazetesi Şura boyunca toplantıları takip etmiş, komisyonların çalışmalarını da haber yapmıştır. Haber örnekleri makalemiz ekinde verilmektedir.

faaliyetlere ayrılması konusunda yapılan öneriler kabul edilmiştir. Ortaöğretim kurumlarının il ihtiyacına göre bir planı hazırlanmıştır. Erkek teknik, kız teknik ve ticaret öğretim kurumlarının yönetmelikleri ve öğretim programları incelenip karara bağlanmıştır. Şûraya getirilen konularda en önemlisi okul ders kitaplarıyla ilgili olmuş ve tek tip kitap (devlet kitabı) sistemine gidilmesi teklif ve kabul edilmiş yüksekokul ve fakülteler Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.¹⁶

Komisyonlar ise bu temel kararlar dışında oldukça kapsayıcı raporlar hazırlamış ve her komisyon kendi alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Yüksek Öğretim Komisyonunun raporu ilk olarak sunulmakla birlikte oldukça kapsayıcı ve günümüze kadar gelen birçok esaslı belirler. Bu amaçla komisyon raporlarının ardında yer alan lahikalar dikkat çekicidir. Bu lahikalar; yüksek öğretimin hedefleri, umumi meseleleri, ana ili ve terminolojisi, yabancı dilde eğitim, yüksek öğretime ilişkin arz ve talep dengesi, imtihanlar, doktora ve doçentlik usulleri, tıp-eczacılık-öğretmenlik eğitiminin esasları, staj ve yurtdışına gönderilecek doçent ve asistanların talimatnameleri olmak üzere çok sayıda temel konuyu kapsar. Ayrıca Üniversitelerin toplumsal misyonları da bu komisyonun raporlarında yer almıştır. Yaklaşık 20 adet talimatname için 14 alt komisyon çalışma yapmıştır.

Yüksek öğretim komisyonu ile çalışmaları dikkat çeken bir diğer komisyon ise plan komisyonu ve hazırladığı rapordur. Rapor eğitimin her safhası için birtakım öngörüler ve teklifler getirmektedir. Bunlardan bazıları şöyle özetlenebilecektir. Artan doktor ihtiyacına istinaden Ankara'da bir tıp fakültesi açılmalıdır. Ankara'daki öğrencilerin sayısının artmasına mukabil bu öğrenciler için bir milli kütüphane kurulmalıdır. Nüfusu 400'den fazla yerler için ilköğretimin 5 yıl olması, özellikle ortaokul seviyesinde daktilo, muhasebe ve büro işleri dersleri verilmeli, kız talebeye kadın işleri tatbikatı yaptırılmalıdır. Her aşamada ana dil tedrisatının iyileştirilmesi için tedbirler düşünülmeli, devlet daireleri özellikle yaptırmak istedikleri tetkiklerde Üniversite ve yüksekokul profesörlerinden istifade etmelidirler. Meslek ve teknik öğretimin yaygınlaştırılması önerilmiş ve özellikle ortaokul ve lise öğrencilerinin sayılarına dair tespitlerde bulunulmuştur.

Neşriyat komisyonu Maarif Vekaleti tarafından basılacak okul kitaplarının ne surette basılacağına esaslarını belirlemiştir. İlköğretim Komisyonu Başkanı İ. Hakkı Baltacıoğlu tarafından okul müdürleri ve öğretmenlerin çalışmalarına dair talimatname üst komisyona sunulmuş, köy okullarının durumuna dair rapor izah edilmiş, köylünün okuma ve yazmaya özendirilmesi, bu görevi yapacak öğretmenlerin mesleki şartlarının iyileştirilmesi, milli terbiyenin bu seviyede yaygınlaştırılması ve ilk öğretimin müfredatına ve gelir kaynaklarının artırılmasına dair tekliflerde bulunulmuştur. Ortaöğretim seviyesindeki okulların disiplin, gençlerin beden terbiyesi, basma yazı ve resimleri derleme işleri, ders saatleri ve tatil günleri ilgili komisyonlarca hazırlanan talimatnamelerle ayrı ayrı sunulmuştur.

¹⁶ *Birinci Maarif Şûrası Çalışma Programları, Konuşmalar, Lahikalar*, Maarif Vekilliği Yayınları, 15 Şubat 1942, Ankara.

Bu lahikalarda 1939 yılı itibarıyla ilçe ilkököl mezunu kişi sayısı, eğitim birim maliyeti vb.. konularda istatistikler de mevcuttur dolayısıyla Türk eğitim tarihine dair önemli verileri barındırmaktadır. Yine okullarda kullanılacak bayrak ve flamların çizilmiş formları ve verilecek derslere dair ayrıntılar dikkat çekmektedir. Bugüne kadar gelen eğitim sistemimizin temelini oluşturan önemli kararların alındığı bu Şura maarif davamızın en önemli hadiselerindedir.

Resim 1: 21.07.1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

<i>İdare ve yazı işleri için Başvekalet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur</i>	22 HAZİRAN 1933 PERŞEMBE	SAYI. 2434
--	------------------------------------	------------

KANUNLAR

Maarif Vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkında kanun

Kanun №: 2287

Kabul tarihi: 10/6/1933

Madde 1 — Maarif Vekâleti merkez teşkilâtı aşağıda yazılı nakam ve dairelerden mürekkeptir.

- A) Müsteşarlık,
- B) Maarif Şûrası,
- C) Millî Talim ve Terbiye Dairesi,
- Ç) Teftiş Heyeti,
- D) Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü,
- E) Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü,
- F) İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü,
- G) Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü,
- H) Zat İşleri Müdürlüğü
- İ) Müzeler Müdürlüğü,
- J) Kütüphaneler Müdürlüğü,
- K) Mektep Müzesi Müdürlüğü,
- İ) Hususî Kalem Müdürlüğü,
- M) İnşaat dairesi,
- N) Levazım Müdürlüğü,
- O) Evrak Müdürlüğü,

Madde 2 — Müsteşar, Vekâlet işlerinin mesul amir ve nurakibi olup bu işleri Vekâlden aldığı talimat dairesinde Vekil adına yapar.

Madde 3 — Maarif şûrası Cümhuriyet maarifinin terbiye ve tedrisata taallük eden işlerinde talim ve terbiye dairesince hazırlanacak nizamname, talimatname, program ve esaslarla şûra azası tarafından bu mevzular etrafında yapılacak teklifleri etnik ederek bir karara bağlar. Maarif şûrasının kararları Maarif Vekilinin tasdikile katilşir.

Madde 4 — Maarif şûrası şu zatlardan tereküp eder:

- 1) Maarif müsteşarı,
- 2) Millî Talim ve terbiye dairesi reis ve azaları,

3) Darülfünun emini ve darülfünunun her fakültesi ile güzel sanatlar akademisinin her şubesinden ve Maarif Vekâletine bağli yüksek mekteplerin muallim meclislerince seçilecek birer müderris veya muallim,

4) Tedrisat umum müdürleri ve kütüphaneler, müzeler müdürleriyle mektep müzesi müdürü,

5) Müfettişlerce kendi aralarından seçecekleri iki müfettiş,

6) Maarif müdürlerinden Vekâletçe seçilecek iki zat,

7) Her lise ile muallim mekteplerinin muallim meclislerince gösterilecek birer namzetten vekâletçe seçilecek üçer zat,

8) Maarif müdürlerince gösterilecek birer namzet arasından Vekâletçe seçilecek iki ilk tedrisat müfettiş ve üç ilk mektep muallimi,

9) İhtisaslarından istifade olunmak üzere Vekâletçe davet olunacak yedi zat,

Şûraya seçki ile gelen zatlara her üç senede bir seçilirler. Şûranın reisi Maarif vekilidir.

Madde 5 — Maarif şûrası üç senede bir defa toplanır. Ancak lüzumu halinde Maarif Vekili Şûrayı fevkalâde toplantıya da davet edebilir.

Madde 6 — Maarif şûrasının rużnamesi vekâletçe hazırlanarak toplantıdan en az bir ay evvel şûraya bûdirilir.

Madde 7 — Millî talim ve terbiye dairesi ile vekâlet umum müdürlükleri şube müdürlüklerine ayrılırlar. Şube müdürlerinin emirleri altında yazı, hesap ve dosya işleriyle meşgul olan kalemler bulunur.

Madde 8 — Umum müdürler ve müdürler başlarında buldukları dairelerin bütün işlerini idare, murakabe, tanzim ve islah vazifesile mükellef olup bu vazifelerinden dolayı mesuldürler.

Dairelerini alâkadar eden kanun teklif ve tefsirlerini ihzar ederler.

Madde 9 — Millî talim ve terbiye heyeti bir reis ve dokuz azadan mütşekkıldir. Heyet vekâletin ilmi müşavere heyeti sıfatını haiz olup vazifesi şunlardır:

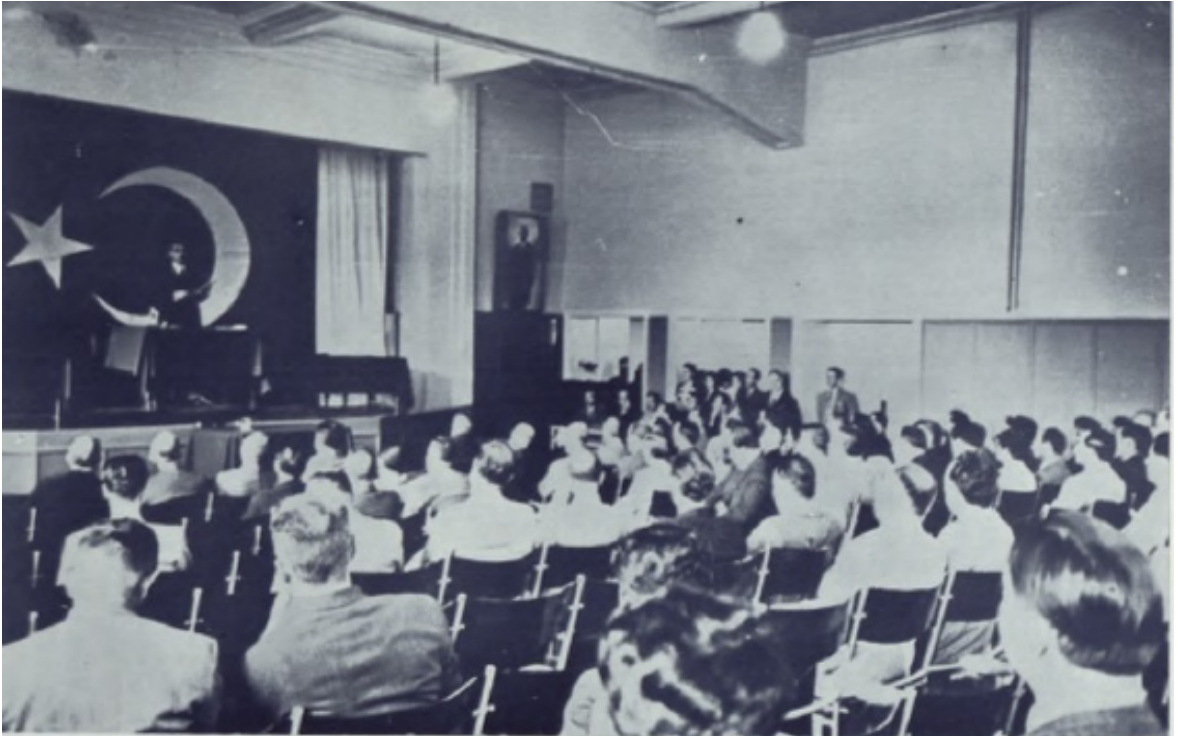
A) Vekâletin alâkadar dairelerince hazırlanacak kanun lâyhaları ile nizamname ve talimatnameleri tetkik etmek ve icap edenlerini

Resim 2: Resim: Şûra'nın yer aldığı 10.06.1933 tarihli ve 2287 sayılı Kanun.

Resim 3: Şura üyeleri ve Maarif Vekili'nin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabulü.

Resim 4: Şûra üyeleri açılış konuşmasını yapan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'i dinlerken.

(*) Resimler MEB'in internet sitesinde bulunan açık kaynaktan temin edilmiştir.

Maarif Şûrası dün merasimle açıldı

HASAN ÂLİ YÜCELİN NUTKU

Maarif Vekili: "Muhtelif derecedeki mekteblerin birbirinden şikâyetinin sebebi, tahsil kademelerinin münferid ve mücerred vaziyette bulunmasıdır,, diyor

Dün Ankarada Maarif Şûrasının açılışına ald iki intaba. Solda: İçtima esnasında Hasan Âli Yücelin nutku dinleniyor; sağda: Maarif heyeti Atatürkün manevi huzurunda

Resim 5: 18.07.1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberidir.

(**) Cumhuriyet Gazetesi'nin ilgili kupürleri, gazetenin arşiv sisteminden satın alınmıştır.

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 20.07.1939
Sayfa : 3

Maarif Şûrası encümenlerinin dünkü çalışmaları

Maarif Şûrası encümenleri dün toplantılarına öğleden evvel ve sonra olmak üzere devam etmişlerdir. Yüksek öğretim ve neşriyat komisyonlarına Maarif Vekili de iştirak ederek ecnebi lisanı, terimler, mekteb kitaplarının Maarif Vekâletince basılması üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Teknik öğretim komisyonu san'at okulları, ve akşam kız san'at mekteblerini alâkadar eden mevzular üzerinde

müzakerelerde bulunmuştur. İlk öğretim komisyonu maarif müdürleri ve ilk tedrisat müfettişleri talimatnamesile ilk okul programları üzerinde çalışmıştır. Şûra encümenlerinden ihtisaslarından istifade edilmek üzere şehrimizden üç doçent davet edilmiştir. Bunlardan Cavid dün Ankara'ya hareket etmiştir. Yukarıki resim encümenlerden birinin çalışmasını göstermektedir.

Resim 6: 20.07.1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 16.07.1939

Sayfa : 8

Maarif Şûrası, yarın içtimalara başlıyor

(Baştarafı 1 inci sahifede)

kademisi inşaat muallimi Zeki Sayar, Heykel atelyesi muallimi Mahir, Resim atelyesi muallimi İbrahim Çallı, Tezyinî sanatlar şubesi muallimlerinden Hakkı, İktisad mektebi müdürü Nihad Sayar.

Ihtisasından istifade olunacaklar

Profesör Neş'et Ömer, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Profesör Sadreddin Celâl, Edebiyat Fakültesi Dekanı Hâmid, T.b Fakültesi Dekanı Ahmed Kemal Atay, Fen Fakültesi Dekanı Fahir Yeniçay, Hukuk Fakültesi Dekanı Ali Fuad, İktisad Fakültesi Dekanı Ömer Celâl Saydam, Güzel San'atlar Akademisi Müdürü Burhan Toprak, İstanbul Maarif Müdürü Tevfik Kut, umumî müfettişler, Sanat mektebi müdürü Salih Şevket, muallim Yusuf Ziya, Selçuk Kız Enstitüsü müdürü Halide Demirtaş, Haydarpaşa lisesi müdürü Saffet Şavlı...

Şûra toplantıları on gün kadar sürecektir.

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 16.07.1939

Sayfa : 1

Maarif Şûrası, yarın içtimalara başlıyor

Aslî ve yedek azalar Ankaraya gittiler

Muhtelif maarif meselelerini görüşmek üzere toplanmasına karar verilen Maarif Şûrası ilk toplantısını yarın saat dokuzda yapacaktır. Şûraya davet edilen azalarla ihtisasından istifade edilecek yedek azalar, dününden itibaren Ankaraya gitmeğe başlamışlardır. Şehrimizden Şûraya giden maarifçiler şunlardır:

Üniversite Rektörü Cemil Bilsel, Edebiyat Fakültesi Felsefe profesörü Şekib Tunc, Tıp fakültesi Ordinaryüs Profesörü Akil Muhtar, Fen Fakültesi Riyaziye tahlil profesörü Kerim Tarım, Hukuk Fakültesi kara ve deniz tarihi profesörü Hiriş, İktisad Fakültesi İktisad ve Maliye Profesörü Nöymark, Güzel San'atlar A-

[Arkası Sa. 8 sütun 5 te]

Resim 7: 16.07.1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberidir.

Kaynakça

Kitap

- **Birinci Maarif Şûrası Çalışma Programları, Konuşmalar, Lahikalar, Maarif Vekilliği Yayınları**, 15 Şubat 1942, Ankara.
- Ordinaryüs Prof.Dr. Ernst E. Hirsch, “**Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi**”, İkinci Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınları, No:11, Cilt I.

Makale

- Dr. Sibel Demirci, **Birinci Maarif Şurasında (17-29 Temmuz 1939) Lise Öğrenimine Dair İstanbul Üniversitesinin Tespit ve Tavsiyeleri**, Yüksek Öğretim Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran 2020, Sayı:16, Ankara.

Gazeteler

- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 21.07.1921, “Pek Veciz Bir Nutuk” başlıklı haber.
- Cumhuriyet Gazetesi’nin 16.07.1939 tarihli haberi.
- Ulus Gazetesi, 17 Temmuz 1939, Maarif Şûrası Bugün Toplanıyor başlıklı haber.
- Cumhuriyet Gazetesi’nin 18.07.1939 tarihli haberi.
- Cumhuriyet Gazetesi Nadir Nadi’nin, 19 Temmuz 1939 tarih ve “Maarif Şurası” başlıklı yazısı
- Cumhuriyet Gazetesi’nin 20.07.1939 tarihli haberi.

Arşiv Belgesi

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan Kararlar Daire Başkanlığı’nın 02.06.1937 tarihli kanun lahiyası. (Yer Bilgisi: 75-47-18)

İnternet Kaynakları

- 10.06.1933 tarihli ve 2287 sayılı kanun.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2434.pdf>

Dr. Sibel DEMİRCİ

- Milli Eğitim Bakanlığı http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf
- https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/surular/dokumanlar/1_sura.pdf